मोरोपंत कृत.

श्रीरामं सुंदिरश्यामं वंदेऽहं देवनायकं ।
सदा वदान्यप्रवरं प्रणतेप्सितदायकं ॥
राकापतिमुखीं देवीं वंदे सीतां महासतीं ।
यस्याः सद्व्रतसामर्थ्याच्छमिता अमिता द्विषः
महामतीन्सदा वंदे लक्ष्मणादीन् रघूद्वहान् ।
येषां पुमर्थाः स्वमेऽपि परमान्नरमाधवात् ॥ ३ ॥
जगद्गुरुगुरुं वंदे वसिष्ठं तपसांनिधिं ।
द्विजराज इति प्राहुर्यं सर्वे ब्राह्मणाः सुराः ॥ ४ ॥
यस्तपस्वीश्वरः साक्षान्महादेव इव प्रभुः ।
वंदे तं गाधिजं तेजोनिधिना निधिना समं ॥ ५ ॥
राशिं सुतपसां शुद्धज्ञानदानविशारदं ।
नारदं सन्मुनिं वंदे भवाब्धेः परपारदं ॥ ६ ॥
मनोज्ञं रामचरितं येन गीतं सविस्तरं ।
वाल्मीकिं तमहं वंदे मंदेष्टशतसाधकं ॥ ७ ॥
जगत्प्राणसुतं वंदे हनूमंतं महौजसं ।
यः श्रीरामकथासिंधौ चेतसा वेर्तसायते ॥ ८ ॥
यशस्विप्रवरं वंदे सुग्रीवं वानरेश्वरं ।
संप्राप्तौ हेतुरार्याया भार्याया राघवस्य यः ॥ ९ ॥
जलधौ येन रचितः सेतुर्हेतुर्जयश्रियः ।
तं नलं वानरं वंदे यं देवा धन्यमूचिरे ॥ १० ॥
यत्नं ये चक्रुरनिशं जांबवत्प्रमुखा भृशं ।
तानृक्षानंगदादींश्च वंदे रामानुगान् कपीन् ॥ ११ ॥
राजश्रेष्ठं दशरथं कौशल्याद्याश्च तत्प्रियाः ।
जनकं च महाराजं वंदे श्रीरामवंदिनं ॥ १२ ॥
महीसुरान् वामदेवप्रमुखानृत्विजः प्रभोः ।
श्रीकेशवं श्रीगणेशं वंदे विद्यागुरुं हरिं ॥ १३ ॥

---

१ मेघ. २ पूर्णिमेची रात्र. ३ पातिव्रत्य. ४ धर्मार्थकाममोक्ष. ५ विश्वामित्र. ६ कुशल. मूर्ख. ८नम्र होतो. ९ कारण. १० आस्वल.

श्रीरामचरितं पुण्यं संक्षेपान्नारदो मुनिः ।
पृच्छते प्रथमं प्राह प्रेम्णा वाल्मीकये सते ॥ १४ ॥
राशिरत्यच्छतपसां वाल्मीकिर्ब्रह्मणो वरात् ।
चक्रे रामायणं नाम महाकाव्यं महाकविः ॥ १५ ॥
महाकाव्यं पठन्नस्मात्कःश्रावयेत्कः सभास्विदं ।
इति चिंतयतस्तस्य पादग्रहणमादतौ ॥ १६ ॥
जनकस्य सुतापुत्रौ कृतवन्तौ गुणार्णवौ ।
शिष्यौ कुशलवौ यो तत्ताभ्यामग्राहयत्प्रभुः ॥ १७ ॥
यदा वचो विधेय तत्कृत्वा ताभ्यां मुनिव्रजे ।
गीतं प्रीतं तयोस्तेषां तदा चित्तं तपस्विनां ॥ १८ ॥
राकापतिः स्वामृतेन चकोरानिव तानृषीन् ।
अर्थेन पौलस्त्यवधप्रबंधः समतर्पयत् ॥ १९ ॥
मधुरेणादिकाव्यस्य स्वच्छेन मुनयोऽखिलाः ।
रसेनांबुमुचोऽत्यर्थं चातका इव तर्पिताः ॥ २० ॥
जगन्मनोहरं धीरौ तौ वीणास्वरमिश्रितं ।
चतुर्मुखवरोद्भूतं महाकाव्यमगायताम् ॥ २१ ॥
यच्छ्रुत्वा मुनयस्ताभ्यां ते प्रेमाश्रुपरिप्लुताः ।
वल्काजिनवृषीदंडकमंडलुकुशान् ददुः ॥ २२ ॥
जनान्कथयतः श्रुत्वा गंधर्वाविव गायनौ ।
नीतौ सदसि रामेण साकेते तौ कुमारकौ ॥ २३ ॥
यथोपदेशं वाल्मीकेः कलि सुकंतिनां वरौ ।
आदितः कृतिनौ राम श्रावयामासतुर्मुदा ॥ २४ ॥
रावणारिर्वसिष्ठाद्यैर्ब्राह्मणैर्भ्रातृभिः प्रियैः ।
सचिवैः सह शुश्राव स्व माहात्म्यं सभां गतः ॥२५॥
महर्षिणा स्वयं गीतमिति माहात्म्यमात्मनः ।
अपूर्वमिव लोकेशः कृतवानित्यमादरात् ॥ २६ ॥

---

१ शुनं. २ चंद्र. ३ रावण. ४ अत्यंत. ५ दर्भासन ६ गाणारे.

श्रीमान् दशरथ सूर्यवंश आसीन्नृपोत्तम ।
समस्तसत्पालनतो य साक्षाद्विष्णुना सम ॥ २७

राजधान्यामयोध्यायामुवास नयवित्कवि ।
रवि स्वशत्रुतमस पुण्यात्माऽनुपमच्छने ॥ २८ ॥

महिषी तस्य कौशल्या कैकेयी दयिता भृश ।
सुमित्रा विनयोपेता पत्नी यत्प्रेम नो कृश ॥ २९ ॥

जन्म स्वमफल मेने सोऽनैपत्योऽतिचिंतया ।
नाप्यनदाढ्य गुर्वी योऽपुत्रस्तस्य कि तया ॥ ३० ।

यष्टु तुरगमेधेन सतत्वर्थं गुरू मुनि ।
पृष्ट्वा नृपो मनश्चक्रे शनैष्टकदुदारधी ॥ ३१ ॥

राजा सनत्कुमारोक्त विभाडकमुने सुत ।
आनिन्ये स्वेष्टसिध्यर्थं सुमतासचिवाच्छुत ॥ ३२ ॥

महर्षि लोमपादस्य सख्युर्जामातर प्रिय ।
शांतया कांतया साकमृष्यशृंग तपोनिधिं ॥ ३३ ॥

जपतावर आयाते तस्मिन्सर्वस्वदक्षिण ।
अश्वमेधोऽभवद्राज्ञ सर्वेषा विस्मयावह ॥ ३४ ॥

यज्ञादनतर चक्रे पुत्रीयामिष्टिमस्य स ।
स्वभागग्रहणायास्या सुरा सर्वे समागता ॥ ३५ ॥

जगता पीडक हतु रावण वरदर्पित ।
ब्रह्माण प्रार्थयामासुरुपाय चिंतयेति त ॥ ३६ ॥

यदैव प्रार्थितो धाता सचिंत्योपायमब्रवीत् ।
येऽभय न मर्त्येभ्योऽनया दशकधर ॥ ३७ ॥

राक्षसेंद्रोनराचस्मान्नाश प्राप्स्यति सर्वथा ।
निधायेत्य वदस्तत्रायमौ विष्णुर्महायशा ॥ ३८ ॥

मनुष्यस्त्व भवेत्यूचु प्रणतास्त्रिदशा प्रभु ।
राज्ञोदशरथस्यास्य स्वांशु हनु [illegible] ॥ ३९ ॥

---

१ अस्त २ निरुत्रिक ३ अश्वमेध ४ उद्वार्य [illegible] ५ दशरथ

श्रीशः सुरांस्तथेत्युक्त्वा गतोऽतर्धानमाश्रितः ।
पुमान् प्रादुरभूदिष्टेर्यां पुत्रियायां महाद्भुतः ॥४०॥
राज्ञे ददौ स्वर्णपात्रीं दिव्यपायससंभृताम् ।
देहि दारेभ्य इत्युक्त्वा तत्रैवांतर्हितोऽभवत् ॥ ४१ ॥
महिष्यै तददावर्धं पायसं सततिप्रदम् ।
अर्धादर्धं सुमित्रायै दत्तवान् रघुनंदनः ॥ ४२ ॥
जगतीशश्चरोरर्धं कैकेय्यै प्रददावथ ।
अवशिष्टं साष्टमांशं सुमित्रायै पुनर्ददौ ॥ ४३ ॥
यज्वनस्तस्य तास्तिस्रः पत्न्यो गर्भान् प्रपेदिरे ।
अत्रांतरेऽब्रवीद्ब्रह्मा सुरान् सर्वान् समागतान् ॥ ४४ ॥
रावणं राक्षसं हंतुमवतीर्णस्य मापतेः ।
सहायान् वानरानृक्षान्सृजध्वमुरुविक्रमान् ॥ ४५ ॥
मम वक्त्रादभूत्पूर्वं जृंभमाणस्य बुद्धिमान् ।
ऋक्षराट् जांबवान् विष्णोः स सहायो भविष्यति ॥ ४६ ॥
जंभलजप्रभवास्तस्माच्चक्रुर्देवास्तथैव ते ।
शक्रसूनुरभूद्वाली सुग्रीवः सूर्यनंदनः ॥ ४७ ॥
यशस्विनं बुद्धिमंतं तारं नाम महाकपिम् ।
धिषणोऽजनयत्पुत्रं देवानां कार्यसिद्धये ॥ ४८ ॥
जज्ञे धनपतेः पुत्रः स नाम्ना गंधमादनः ।
अग्नेर्नीलो नलः कीशप्रवरो विश्वकर्मणः ॥ ४९ ॥
यथाश्विनौ तथा मैंदद्विविदावपि तत्सुतौ ।
पर्जन्यपुत्रः शरभः सुषेणो वरुणात्मजः ॥ ५० ॥
राक्षसांतकरः श्रीमान् हनूमान् मारुतात्मजः ।
वज्रसंहननः साक्षाद्रुद्रतुल्यपराक्रमः ॥ ५१ ॥
महांतो जज्ञिरेऽसंख्याः सुरांशाः सत्यविक्रमाः ।
ऋक्षवानरगोपुच्छास्तुच्छा येषां पुरः परे ॥ ५२ ॥

---

१ यज्ञारे आर्षी २ पायसाचें ३ अस्वल ४ ब्रह्मदेव ५ वानर. ६ वानरविशेष

श्रीमति द्वादशे मासे चैत्रे शुक्ले पुनर्वसौ ।
कौसल्याऽजनयद्रामं नवम्यां कर्कटे शुभे ॥ ५३ ॥
राजप्रियायां कैकेय्यां जज्ञे सत्यपराक्रमः ।
पुष्ये मीने शुभे लग्ने भरतः सद्गुणाकरः ॥ ५४ ॥
माहिते समये सार्पे कुलीरे शुभलक्षणौ ।
पुत्रौ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्रा सुषुवे यमौ ॥ ५५ ॥
सर्वेपि नृपतेः पुत्राश्चत्वारः सद्गुणाकराः ।
सुरूपाः सुमहात्मानो रुच्या प्रोष्ठपदोपमाः ॥५६ ॥
यदैषां संभवो देव्यो गंधर्वा ननृतुर्जगुः ।
नेदुर्दुंदुभयो दिव्याः पेतुः सुमनसश्च खात् ॥ ५७॥
राजा महोत्सवे तस्मिन् विप्रादिभ्यो धनं मुदा ।
नानाविधं भूरि ददौ तदौदार्यं सुनिस्तुलम् ॥५८॥
गेहो महानयोध्यायामासीद्दशरथे यदा ।
चकार नामकरणं तेषामन्हि त्रयोदशे ॥ ५९ ॥
जना जगुः स्तुत राज्ञः सूनोर्ज्येष्ठस्य यत्कृतम् ।
नाम राम इति प्रेम्णा वसिष्ठेन पुरोधसा ॥ ६० ॥
पञ्च पुत्रस्य कैकेय्या भरतेति तथा द्वयोः ।
लक्ष्मणेति सुमित्रायाः शत्रुघ्नेति च पुत्रयोः ॥ ६१ ॥
अभूवुः कृतसंस्कारा विद्याः सर्वाः कलाश्च ते ।
श्रीरामस्त्वधिकस्तेषां ग्रहाणामिव भास्करः ॥६२॥
यथान्योन्यमतिस्निग्धौ कुमारौ रामलक्ष्मणौ ।
तथा भरतशत्रुघ्नौ क्षणार्धविरहासहौ ॥ ६३ ॥
राघवोऽथ महाभागस्तेषां दारक्रियां प्रति ।
चिंतयामास धर्मात्मा सोपाध्यायः सबांधवः ॥६४॥
महात्मनश्चिंतयतो मंत्रिमध्ये स तत्क्षणम् ।
गाधिजोऽभ्यगमद्राजद्वारस्थैरावेदितो द्रुतम् ॥ ६५ ॥

कर्कराशि २ शुक्ले. ३ भाद्रपदा नक्षत्र. ४ उत्सव. ५ द्वारपाळ.

श्रीमत त मुनि राजा प्रत्युद्गम्य यथाविधि ।
पूजयामास पूजार्हं ब्रह्माणमिव वासव ॥ ६६ ॥
राजर्षिस्तमुवाचार्य यदर्थं त्वमिहागत ।
तत्कार्यं ब्रूहि कर्ताहं दैवत हि भवान्मम ॥६७॥
महर्षिस्तद्वच श्रुत्वा हृष्टरोमाऽभ्यभाषत ।
निश्चय कुरु कार्यस्य भव सत्यप्रतिश्रव ॥६८॥
जनेंद्र शृणु मारीच सुबाहुश्च निशाचरौ ।
यज्ञविघ्नकरौ शश्वत् तावह नो सहे व्रती ॥ ६९ ॥
यमस्य विषय नेतु तौ खलौ ब्राह्मणद्विषौ ।
काकपक्षधर राम पुत्र मे दातुमर्हसि ॥ ७० ॥
रात्रिचरवधे देव दिव्येन स्वेन तेजसा ।
मयाभिगुप्त शक्तस्ते राम कामप्रभाहर ॥ ७१ ॥
मनुजेश प्रदास्यामि श्रेयश्चास्मै महत्तर ।
येन त्रिष्वपि लोकेषु परा ख्याति प्रयास्य ति ॥ ७२ ॥
जगाद गाधिज राजा पुत्रविश्लेषकातर ।
ऊनषोडशवर्षो मे रामो राजीवलोचन ॥ ७३ ॥
यमींद्र राक्षसैरस्य न पश्याम्याजियोग्यताम् ।
त्व मे बहिश्चर प्राण न राम नेतुमर्हसि ॥ ७४ ॥
जन्य कर्ताहमेवार्य राक्षसैस्ते सह स्वयम् ।
अक्षौहिण्याऽनया सार्धं मा दास नेतुमर्हसि ॥ ७५ ॥
यदि वा राघव ब्रह्मन् नेतुमिच्छसि सुव्रत ।
चतुरंगसमायुक्त मया सह च त नय ॥ ७६ ॥
राक्षसौ कस्य तौ पुत्रौ किंवीर्यौ क समाश्रितौ ।
सर्वं मे शास भगवन् वृत्त ब्रह्मद्विषोस्तयो ॥ ७७ ॥
महर्षि कथयामास रावणानुचरौ खलौ ।
तौ मारीचसुबाहू द्वौ पुत्रौ सुदोपसुदयो ॥ ७८ ॥

---

१ रामोर्दे जाऊन २ सुलरोमांचित ३ सत्यप्रतिज्ञ ४ युद्धयें ५ ऋषीश्वरा ६ युद्ध ७ चतुरंग सैन्य

श्रीमतागस्त्यमुनिना शप्तौ राक्षसतां गतौ ।
रावणप्रहितौ कर्तुं यज्ञविघ्नं महाबलौ ॥ ७९ ॥
राजा प्रोवाच भगवन् ब्रह्मदत्तवरः परः ।
नाहं तत्पुरतः स्थातुं शक्तः संग्राममूर्धनि ॥ ८० ॥
महेन्द्रमुख्या देवाः सोढुं शक्ता न रावणम् ।
मानवानां कथा कैव सुदुरात्मा श्रुतो मया ॥८१॥
जगत्कर्त्रा ब्रह्मणा यो ऽनुगृहीतः स दानवः ।
हिरण्यकशिपुर्दैत्यस्तेजसायं सदा नवः ॥ ८२ ॥
यमात्क्रूरतरः स्पष्टं रावणो लोकरावणः ।
मर्त्यस्तेन विरोधं कः कर्ता नाहं क्षमो मुने ॥ ८३
राज्ञि तस्मिन् ब्रुवत्येवं संक्रुद्धः कौशिको ऽब्रवीत् ।
अलं गच्छाम्यहं राजन् सुखी भव सुहृद्वृतः ॥८४॥
मन्योस्तस्य प्रभावज्ञो वसिष्ठो भगवान् नृपम् ।
उवाच नैनं राजर्षे प्रत्याख्यातुं त्वमर्हसि ॥ ८५ ॥
जन्मनस्ते सुसाफल्यं क्षिप्रं रामं विसर्जय ।
कृतास्त्रमकृतास्त्रं वा गुप्तं कुशिकसूनुना ॥ ८६ ॥
यत्नवतोऽपि नालं वै रामं धर्षयितुं परे ।
कृशाश्वपुत्रास्त्रशतं दत्तमस्मै पिनाकिना ॥८७॥
जपापायमेतं तेषां विश्वामित्रो महायशाः ।
तव पुत्रहितार्थाय त्वामुपेत्याभियाचते ॥ ८८ ॥
यशस्करं गुरोर्वाक्यं स्वीकृत्य प्रकृतिं गतः ।
राजा दशरथो राममाजुहाव सलक्ष्मणम् ॥ ८९ ॥
राजमानं विशेषेण जनन्या समलंकृतम् ।
कृतस्वस्त्ययनं नत्वा तं तस्मै मुनये ददौ ॥ ९० ॥
महोत्सवोऽभवद्वायुः सुखस्पर्शस्तदा ववौ ।
पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद्देवदुंदुभिनिःस्वनः ॥ ९१ ॥

---

१ अकाले रडवणारा. २ समर्थ. ३ शुभकर्म.

श्रीमान्मुनिर्यपायत्रे ततो रामो महायशाः ।
काकपक्षधरो धन्वी तंच सौमित्रिरन्वगात् ॥९२॥
राजपुत्रौ धनुष्पाणी चारुरूपौ महामुनिम् ।
अनुजग्मतुरक्षुद्रौ पितामहमिवाश्विनौ ॥ ९३ ॥
महार्षिमनुयातौ तौ महासत्वाविनिंदितौ ।
स्थाणुं देवमाचिन्त्यं तं कुमाराविव पावकौ ॥ ९४ ॥
जनार्दनाय गत्वाऽसौ मुनिरध्यर्धयोजनम् ।
बलां चातिबलां विद्यां ददौ क्षुत्तृट्श्रमापहाम् ॥ ९५ ॥
पतोत्मोर्वीस सरयूतीरे ताभ्यां विभावरीम् ।
स्थाणोरथाश्रमं गंगासरय्वोः संगमेऽगमत् ॥ ९६॥
राघवौ श्रीगुरोस्तत्र रुद्रनेत्राग्निना कृतम् ।
श्रुत्वा कृतागसो दाहं कामस्य मुदमापतुः ॥ ९७ ॥
महेशशिष्यैर्मुनिभिः पूजितौ गुरुणा सह ।
उषित्वा तांरंतु रात्रिं गंगातीरमुपागतौ ॥ ९८ ॥
जन्हुकन्यामुत्तरंतौ नावा मुन्युपनीतया ।
मानसात्सरयूत्पत्तिं पुण्यां शुश्रुवतुर्गुरोः ॥ ९९ ॥
पद्मारुणं वनं दृष्ट्वं पृष्टमीदृक्कथं न्विति ।
कौशिकः प्राह वत्सैतच्छृणु त्वां कथयाम्यहम् ॥१००॥
जलजाक्ष पुरा वृत्रहंतुर्हत्याहतद्युतेः ।
प्रायश्चित्तेन सत्यागस्तनोर्मलकरूशयोः ॥१०१॥
यस्माद्राघव भद्रं ते नाम्नैतद्वरदानतः ।
मलदश्चकरूशश्च जातौ जनपदाविमौ ॥ १०२ ॥
राघवास्ते सुंदभार्या यक्षिणी कामरूपिणी ।
बलं नागसहस्रस्य धारयंती सुदारुणा ॥१०३॥
मदिरामांसनिरता ताटका नाम दुर्मतिः ।
मारीचमाता तातास्मिन् काननेऽध्यर्धयोजने ॥ १०४ ॥

---

१ पुर्ण्य २ विश्वामित्र. ३ रुद्र. ४ देश.

श्रीमंस्त्वमागतो दृष्टा तामस्मद्वचनाज्जहि ।
भविष्यति यशः पुण्यं पापमप्यपि ते न हि ॥ १०५ ॥
राक्षस्येषा कथं जाता बलं चास्याभियत्कथ ।
इति पृष्टो मुनिः प्राह वत्सैतदपि मे शृणु ॥१०६॥
महत्तपश्चकारैकः सुकेतुर्यक्षनायकः ।
ब्रह्मणास्मै सुता दत्ता बल्वत्यतिरूपिणी ॥ १०७ ॥
सर्वज्ञासनल्लब्धां सा ताटका नाम कन्यकाम् ।
जम्भपुत्राय सुदाय प्रादादतिबला पिता ॥ १०८ ॥
पत्नी मारीचनामानं सुतं लेभे महाबलम् ।
कृतापराधेऽगस्त्येन हत सुदो महात्मना ॥ १०९ ॥
राक्षसत्वमियं प्राप्ता सपुत्रा ताटका कुधी. ।
पतिघ्नं हन्तुमिच्छन्ती शापात्तस्यातितेजसः ॥ ११० ॥
मन्नियोगात् त्वया राम हतव्यैषातिदारुणा ।
जातुचिल्लङ्घितो नाभि दुष्टेनापि दारुणा ॥ १११ ॥
तच्छ्रुदश्यामगो रामः श्रुतिराज्ञा तवार्य मे ।
इत्युक्त्वा सज्जकोदण्डो ज्यानिनादं[1] तदाकरोत् ॥११२॥
पैशी[2] श्रुत्वा महानादं मायै[3]भ्यद्रवद्रुषा ।
चकार गर्जनां घोरां लयमेघ[4]घटेव सा ॥ ११३ ॥
जघान रामस्तां मायां कुर्वतीं विकृताकृतिम् ।
लक्ष्मणेनाशुगैरश्रैश्छिन्नकर्णाग्रनासिकाम् ॥११४॥
प्रशस्थिन मुनिं रामं दृष्ट्वाप्येवं वासव ।
ववर्ष दिव्यैः कुसुमैर्जगुर्गन्धर्वसत्तमाः ॥ ११५ ॥
उपायाद्यशतं देहीत्युक्त्वेन्द्रो गाधिनन्दनम् ।
ययौ हृष्टः सुरैः स्वर्गं मार्गं दृष्ट्वेव तुष्टधीः ॥ ११६ ॥
महात्मना मुनी रामलक्ष्मणाभ्यां समन्वितः
उवासैकां वने तस्मिन् शर्वरीं शौरीरीतिभृत् ॥ ११७ ॥

---

१ वध कर. २ राक्षसी ३ धावली ४ प्रलयमेघांचा समूह ५ शकेरोदय

श्रीकंठ इव सुप्रीतो मूर्ध्न्युपाघ्राय कौशिकः ।
दंडचक्राद्यस्त्रशतं ददौ रामाय धीमते ॥ ११८ ॥
रागवान् यत्र तपसि चिरं सिद्धाश्रमे प्रियम् ।
कश्यपादितिशक्राणां कर्तुं हर्तुं बलेः श्रियम् ॥ ११९ ॥
महर्षिः पाययित्वा तद्वामनस्य यशोमृतम् ।
निन्ये तमाश्रमं राम विष्णुभक्त्या मना धृतम् ॥१२० ॥
जहृषुस्तापसा दृष्ट्वा गाधिजं रामलक्ष्मणौ ।
सोत्साही षडहोरात्रं तपोवनमरक्षताम् ॥ १२१ ॥
यष्टुमद्यैव दीक्षां त्वं प्रविशेति कृतांजली ।
राघवौ मुनिशार्दूलमूचतुस्तावरिंदमौ ॥ १२२॥
राजपुत्रौ समाश्लिष्य प्रहृष्टो मुनिपुंगवः ।
प्रविवेश तदा दीक्षां नियतो नियतेंद्रियः ॥१२३॥
मर्दितुं राक्षसौ यत्तावनिद्रौ रामलक्ष्मणौ ।
सोत्साही षडहोरात्र तपोवनमरक्षताम् ॥ १२४ ॥
जलदाविव मारीचसुबाहू नभसि स्थितौ ।
वेदीमसृग्वर्षेण दूषयमासतुः क्रतोः ॥१२५॥
यत्तेन रामभद्रेण मारीचः शतयोजनम् ।
क्षिप्तोब्धौ मानवास्त्रेण वातेनेव तरुच्छदः ॥ १२६ ॥
जवेनोत्सार्य मारीचं सुबाहुं कुणपाशनम् ।
ददाह रामोग्न्यस्त्रेण स्वनाग्नेवाघपर्वतम् ॥ १२७ ॥
यशस्विप्रवरः शीघ्रं तयोरनुचरान् खलान् ।
शेषान्वायव्यमादाय निजघान रघूद्वहः ॥ १२८ ॥
राशिभिः पुण्यतपसां सर्वैराश्रमवासिभिः ।
ऋषिभिः पूजितो रामो यथेंद्रो विजये पुरा ॥ १२९ ॥
मम सिद्धाश्रमो राम कृतोन्वर्थस्त्वयेत्यमुम् ।
प्रशस्य गाधिजस्ताभ्यां सार्यं सध्यामुपागमत् ॥ १३० ॥

---

१ भास्करादि पदार्थ. २ वृक्षपर्ण. ३ राक्षस. ४ वायव्यास्त्र.

श्रीरामः सानुजः प्रातर्विधिं कृत्वा कृतांजलिः ।
किंकरः किं करोमीति गुरुं गाधिजमब्रवीत् ॥ १३१ ॥
गाधिपुत्रं तं प्राह मुनिर्जनकभूभुजः ।
यज्ञो भविष्यत्यचिराद् यास्यामस्तत्र भो वयम् ॥१३२॥
मखं द्रष्टुं त्वमस्माभिः सह राम गमिष्यसि ।
तत्र शंभोर्धनुर्दिव्यं द्रक्ष्यस्यमितविक्रम ॥ १३३ ॥
जनकस्य सभायां तद्विद्यतेऽरिनिबर्हणम् ।
पादपद्माभिवेशस्य सदा सद्भिः समर्चितम् ॥ १३४ ॥
यत्सुरासुरगंधर्वराक्षसैर्वसुधाधिपैः ।
अशक्यारोपणं राम धनूरत्नं प्रयत्नतः ॥ १३५ ॥
राममुक्त्वैवमामंत्र्य कौशिको वनदेवताः ।
सर्षिसंघः स काकुत्स्थः सञगामोत्तरां दिशम् ॥१३६।
महर्षिमनुजग्मुस्तं मृगाणां पक्षिणां गणाः ।
निवर्तयामास स तान् सर्वसत्वसुहृत्स्वयम् ॥ १३७॥
जनितप्रमुदे शोणातीरे[2] रामाय पृच्छते ।
कथयामास पूर्वेषां मुनिर्माहात्म्यमात्मनः ॥ १३८ ॥
ययावथ ततो देशाद्गंगायास्तटमुत्तमम् ।
तत्राप्यकथयद्गंगामाहात्म्यमखिलं मुनिः ॥ १३९ ॥
जन्मस्कंदस्य चरितं सगरस्य च विस्तरात् ।
गंगावतरणं पुण्यं कौशिकोऽकथयत्स्वयम् ॥ १४० ।
यमुनायाः सखीं गंगामुत्तीर्य स तपोनिधिः ।
विशालां नगरीं प्राप्य तत्रोवास महायशाः ॥ १४१
राघवेणार्य कस्येमूमिति[1] पृष्टे प्रसंगतः ।
क्षीरोदमथनं[3] प्रोक्तं युद्धं देवासुरोद्भवम् ॥ १४२ ॥
मरुतां जन्म च दितेस्तत्तपःस्थानमुत्तमे ।
पुर्या इक्ष्वाकुवंश्येन विशालेन निवेशनम् ॥ १४३ ॥

---

१ निरोप घेऊन. २ 'सोन' नांवाची नदी. ३ क्षीरसमुद्र.

श्रीमता गाधिजेनेदं प्रोक्तं रामाय सादरम् ।
विशालाधिपती राजा सुमतिस्तानपूजयत् ॥ १४४ ॥
रात्रिं तत्रातिवाह्यायं मिथिलोपवनं ययौ ।
तत्र दृष्ट्वाश्रमं रम्यं निर्जनं मुनिपुंगवम् ॥ १४५ ॥
मधुरं मधुराभाषी मनुजेश्वरनंदनः ।
रामः पप्रच्छ कस्येदं स्थानमीदृक् कथं प्रभो ॥ १४६ ॥
जगद्गीततपाः प्राह वत्सासीदत्र गौतमः ।
सोऽहल्यया सहातिष्ठत्तपः सुचिरमात्मवान् ॥ १४७ ॥
यत्नादहल्यां बुभुजे शक्रो गौतमरूपभाक् ।
तया स्वं मां च रक्षेति प्रोक्तोऽगादुटजाद् द्रुतम् ॥ १४८ ॥
राजानं द्युसदां ज्ञात्वा मुनिवेषं कृतागसम् ।
अफलस्त्वं भवेत्येवं मुनिवर्योऽशपद्रुषा ॥ १४९ ॥
महेंद्रस्यर्षिशप्तस्य पेततुर्वृषणौ भुवि ।
तथा शप्त्वा च देवेशं भार्यामपि च शप्तवान् ॥ १५० ॥
नयंतैजनकेनासि यत्त्वं ज्ञात्वापि संगता ।
अदृश्या सर्वभूतानां वाताहारा भविष्यसि ॥ १५१ ॥
यदैतच्च वनं घोरं रामो दशरथात्मजः ।
आगमिष्यति दुर्धर्षस्तदा पूता भविष्यसि ॥ १५२ ॥
जगदेकपवित्रस्य रामस्याद्भुतकर्मणः ।
कारिष्यसि यदातिथ्यं मत्संगं त्वं तदाप्स्यसि ॥ १५३ ॥
यथोक्तं तत्तथा जातं स गतस्तुहिनाचलम् ।
मेषस्य वृषणौ दत्तौ जिष्णोरग्निपुरोगमैः ॥ १५४ ॥
राहुणेवामृतरुचेर्मंडलं राम सन्मुनेः ।
कलत्रं ग्रस्तमत्रास्ते दोषेण तां विमोचय ॥ १५५ ॥
मया सहाश्रमे तत्त्वं प्रविशाशु रघूत्तम ।
इत्युक्तोऽसौ तथा चक्रे वक्रेतरसुहृन्मणिः ॥ १५६ ॥

---

१ नगरी विशेष. २ देव. ३ कृतापराध. ४ इंद्रपुत्र. ५ इंद्र. ६ भाविकांचा मित्र.

श्रीराम आश्रमे तस्मिन् प्रविष्टे गुरुणा सह ।
सती सात्विकवृत्त्यासौ साक्षं प्रादुरभूत् क्षणात् ॥ १५७ ॥
राहित्येनैनसो यस्य साहित्येनाशु सा सती ।
शापस्यातमुपागम्य तेषां दर्शनमागता ॥ १५८ ॥
महाविनयसंपन्नौ महन्महददर्शनौ ।
राघवौ तु तदा तस्याः पादौ जगृहतुर्मुदा ॥१५९॥
जयेत्युक्त्वा रामपादौ नत्वाऽहल्या सुदर्शना ।
अर्घ्यं पाद्यं तथातिथ्यं चकार सुसमाहिता ॥ १६० ॥
यतिभिः स्वांतमध्ये यो ध्येयो वेदांतवेदिभिः ।
प्रतिजग्राह काकुत्स्थः प्रेम्णा पूजां तया कृताम् ॥१६१॥
रामार्यां मुनिवर्यस्य रामे च रघुनंदने ।
पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद्दिव्यदुंदुभिनिस्वनैः ॥ १६२ ॥
महान् समुत्सवो ह्यासीद्गंधर्वाप्सरसां तदा ।
साधु साध्विति देवास्तामहल्यां समपूजयन् ॥ १६३ ॥
जगाम मिथिलां रामो गौतमेनाभिपूजितः ।
अहल्यां प्राप्य परमां कीर्तिं च मुदितात्मना ॥ १६४ ॥
यजमानं मुनिं प्राप्तं श्रुत्वा सह पुरोधसा ।
शतानंदेन ऋत्विग्भिर्दृष्टः प्रत्युज्जगाम तम् ॥१६५॥
जनकः पूजयामास गाधिजं परमादृतः ।
तौ रामलक्ष्मणौ दृष्ट्वाऽपृच्छत् कस्यात्मजाविति ॥१६६॥
यदृच्छया भुवं प्राप्तावश्विनाविव सुंदरौ ।
भूषयंताविमं देशं चंद्रसूर्याविवांबरम् ॥ १६७ ॥
राजर्षिर्गाधिजः प्राह प्रियौ दशरथात्मजौ ।
इमौ मया समानीतौ महाभागौ महाबलौ ॥१६८॥
मद्यज्ञविघ्नशमनावहल्यागौतमार्चितौ ।
द्रष्टुं तव क्रतुं प्राप्तौ शैवं चात्यद्भुतं धनुः ॥१६९॥

---

१ एनस् (पाप) २ँददर्शन.

श्रीमान् ज्येष्ठ शतानदो गौतमस्यात्मजो मुने ।
श्रुत्वा मातु समुद्धार प्रहृष्टो राममब्रवीत ॥ १७० ॥
राजपुत्र महाप्राज्ञ राजवंशविभूषण ।
स्वागत ते नरश्रेष्ठ दिष्ट्या प्राप्तोऽसि राघव ॥१७१॥
मह्या धन्यतरो राम त्वत्तो नास्तीह कश्चन ।
गोप्ता कुशिकपुत्रस्ते येन तप्त महत्तप ॥ १७२ ॥
जगत्यधिपति पूर्वमेष आसीन्महाबल ।
जहार लोभात्सुरभि वसिष्ठस्य महात्मन ॥ १७३ ॥
यवनैर्निर्जित क्रूरै कल्माषी निर्मितैरियम ।
हुकारेण वसिष्ठस्य दग्धसैन्योऽप्रभोऽभवत् ॥ १७४ ॥
रामैष रुद्रमाराध्य प्राप्यास्त्राण्यद्भुतान्यपि ।
वसिष्ठब्रह्मदडेन भग्नदर्पोऽभवत्पुन ॥ १७५ ॥
मत्वा ब्राह्म बल श्रेष्ठ तुच्छ क्षात्रमय तदा ।
ब्रह्मत्वकारण घोर चचार सुमहत्तप ॥१७६॥
जगत्कर्ता जगाम्राद्वसहस्त्राते सुरैर्वृत ।
मन्ये गाधिज राजर्षि त्वामित्युक्त्वा दिव ययौ ॥१७७॥
परकृत तद्वृथा मत्वा भूय एव महातपा ।
तपश्चचार रामाय ब्रह्मर्षित्वाप्तये भृशम् ॥१७८॥
जगत्प्रथित इक्ष्वाकुवशजातो नृपत्तम ।
त्रिशङ्कुरिति यन्नाम वसिष्ठेन महात्मना ॥१७९॥
यात्यक्तो गुरुपुत्रैश्च नीतश्चाडालता हठात् ।
स एन शरण प्राप्तोऽमुना सप्रेषितो दिवम् ॥१८०॥
रामा यामद्भुता सृष्टि कर्तुमेष समुद्यत ।
प्रार्थितस्त्रिदशै सर्वैर्विरराम महायशा ॥ १८१ ॥
महान्विघ्न प्रवृत्तोऽत्र इति मत्वायमीश्वर ।
पुष्करेषु तपस्तेपे रामभद्र महातपा ॥ १८२ ॥

---

१ कामधेनु

श्रीमानयं शुन शेपं मृत्युपाशादमोचयत् ।
अंबरीषाध्वरे राम यत्कृते शप्तवान् सुतान् ॥ १८३ ॥
राघवायं तपस्तेपे दशवर्षशतान्यमुम् ।
ऋषिस्त्वमसि भद्रं ते इति ब्रह्माब्रवीत्पुनः ॥ १८४ ॥
महत्तपः पुनश्चक्रे तत्रापि स्नातुमागताम् ।
दृष्ट्वैव मेनकां देवीमभजद्दशवत्सरान् ॥ १८५ ॥
जनाधिप तत्रापि ज्ञात्वा दैवैस्तपोहृतम् ।
कौशिकीतीरमासाद्य तपस्यामकरोत्पराम् ॥ १८६ ॥
यतात्माब्दसहस्राणि तपः पर्वत उत्तरे ।
घोरं चकार रामास्माद्देवतानामभूद्भयम् ॥ १८७ ॥
राजीवासन एत्याह महर्षे वत्स कौशिक ।
महत्त्वमृषिमुख्यत्वं ददामि युव तोषितः ॥ १८८ ॥
महादेवमुनाचायं भवान्यदि पितामह ।
महर्षिरिति मां नाह किमहं न जितेंद्रियः ॥१८९॥
जगत्स्त्रष्टाऽभ्रमाहत्वमद्यापि न जितेंद्रियः ।
जितेंद्रियत्वं दुष्प्रापमिति मन्यामहे वयम् ॥१९०॥
यतस्व वत्स तत्प्राप्तामित्युक्त्वा त्रिदिवं गतः ।
ऊर्ध्वबाहुर्वायुभक्ष्यः पुनर्घोरं तपोऽचरत् ॥१९१॥
जगत्युग्रतपस्त्रस्ते रंभा जंभारिणा बलात् ।
प्रेषिता लोभनं कर्तुं मुनेरस्य रघूत्तम ॥ १९२ ॥
यदुक्तमात्मना कार्यं महेंद्रस्तस्य सिद्धये ।
पिकीभावमुरीकृत्य तस्याः पार्श्वमुपागमत् ॥ १९३ ॥
रामया राम याश्चेष्टा मनसो लोभनोचिताः ।
आरब्धाः सन्निधावस्य समधुस्मरया तया ॥ १९४ ॥
मन्युना तां शशापाय शैली स्यास्यसि दुर्भगे ।
वर्षायुतमिति ज्ञात्वा शक्रकृत्यमिति प्रभो ॥ १९५ ॥

---

१ इंद्र. २ कोकिळ होऊन ३ वसंत व मदन सहवर्तमान असणारी.

श्रीमान् ब्राह्मण एतस्माच्छापात् त्वामुद्धरिष्यति ।
इत्थं चकार भगवानयं तस्यामनुग्रहम् ॥१९६॥
राज्ञा सुराणामेतस्य तपोपहरणे कृते ।
निर्गतः स च कंदर्पस्तस्तोयमपि तादिशः ॥ १९७ ॥
महामुनिरय पूर्वां दिशं प्राप्य सुदारुणम् ।
सहस्रवर्षपर्यंत काष्ठमौनं व्रतं श्रितः ॥ १९८ ॥
तपतां वर एतस्मिन्व्रताते भोक्तुमिच्छति ।
शक्रो ब्राह्मणरूपेण सिद्धमन्नमयाचत ॥ १९९ ॥
यद्यप्यन्नमशेषं तद्भक्षितं राम जिष्णुना ।
न किंचिदवदद्विप्र मौनव्रतमुपाश्रितः ॥ २०० ॥
रात्रिंदिवमनुच्छ्वासं मौनमासीत्पुनस्तथा ।
अस्यानुच्छ्वसमानस्य मूर्ध्नि धूमो व्यजायत ॥ २०१ ॥
महता तपसा राम सर्वेऽस्य त्रिदिवौकसः ।
मोहिताः कौशिकस्यार्थे पितामहमथाब्रुवन् ॥ २०२ ॥
भगवोने प्रभोस्माभिर्लोभितः कोपितोऽप्यलम् ।
नह्यस्य वृजिनं किंचिद् दृश्यते सूक्ष्ममप्युत ॥ २०३ ॥
यद्यस्याभीप्सितं देव कौशिकस्य न दीयते ।
त्रैलोक्यनाशो भविता न चिरादेव निश्चयात् ॥ २०४ ॥
अब्जप्रभवो देवैः सहागत्यैनमब्रवीत् ।
ब्रह्मर्षे स्वागतं तेस्तु तपसा स्म सुतोषिताः ॥ २०५ ॥
यत्तेभिल्पितं सर्वं दत्तं कौशिक तन्मया ।
दीर्घमायुर्भद्रं ते गच्छ सौम्य यथासुखम् ॥ २०६ ॥
शताय मुदितो नत्वा व्याजहार महामतिः
ब्राह्मण्यं यदि मे प्राप्तं त्वया दत्तं पितामह ॥२०७॥
ममायं परमः कामः सद्योस्त्वद्य नमोस्तु ते ।
ब्रह्मपुत्रो वसिष्ठो मामेवं वदतु सत्यदृक् ॥२०८॥

---

१ पातक.

श्रीमान्वसिष्ठब्रह्मर्षिः सर्वैरेव प्रसादितः ।
ब्रह्मर्षिस्त्वमसीत्येव प्राहैनं गाधिजं स्वयम् ॥ २०९ ॥
राघवैवंप्रभावोऽयं विश्वामित्रो गुरुस्तव ।
वसिष्ठं पूजयामास ब्राह्मण्यप्राप्तिकारणम् ॥ २१०॥
महिमा गाधिजस्यैवं शतानंदेन वर्णितः ।
यं श्रुत्वाभूत्प्रमुदितो रामः सौमित्रिणा सह ॥ २११ ॥
जनकः प्राञ्जलिर्वाक्यमुवाच कुशिकात्मजम् ।
धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मि यस्य मे मुनिपुंगव ॥ २१२ ॥
यज्ञं काकुत्स्थसहितः प्राप्तवानसि कौशिक ।
पावितोहं त्वया ब्रह्मन् दर्शनेन महामुने ॥ २१३॥
राजर्षिर्गाधिजेनापि प्रशस्य स विसर्जितः ।
मुनिं प्रदक्षिणं कृत्वा यज्ञशालामुपाययौ ॥ २१४ ॥
महात्मा मैथिलः प्रातः कृतकर्मा स राघवम् ।
तमाजुहाव स ब्रह्मसमाजं मुनिसत्तमम् ॥ २१५ ॥
जनकः प्राह सत्कृत्य सरामं कौशिकं मुनिम् ।
स्वागतं तेस्तु भगवन्नाज्ञापय करोमि किम् ॥ २१६ ॥
यन्तानं तं मुनिः प्राह द्रष्टुमैशं समागतौ ।
इमौ दाशरथी वीरौ क्षत्रियौ लोकविश्रुतौ ॥२१७॥
जनकः क्षत्रियश्रेष्ठौ रामलक्ष्मणयोर्धनुः ।
तद्दर्शयानयोर्दृष्ट्वा प्राप्तकामौ प्रयास्यतः ॥२१८॥
यन्चोवाच मुने शर्वप्रमुखैरमरैर्धनुः ।
न्यस्तं दक्षाध्वरध्वंसे देवराते निमेः सुते ॥ २१९ ॥
राजभिर्देवतावुध्या पूजितं निमिवंशजैः ।
मया क्ष्मा कर्षता लब्धायो सीता नाम मत्सुता ॥ २२०॥
ममापि वीर्यशुल्केति स्थापितेयमयोनिजा ।
आगम्यानरयन्सर्वे नृपा मे कन्यकां वराम् ॥ २२१ ॥

---

१ देव २ वीर्योचा पण ह्मणून नेमकेली

श्रीमस्तेभ्यो न मे दत्ता वीर्यशुल्केति दारिका ।
शैव सज्ज धनु कर्ता भर्ता स दुहितुर्मम ॥ २२२ ॥
राजानस्ते धनुर्वीर्यजिज्ञासव इहागता ।
न शेकुर्ग्रहणे तस्य धनुषस्तोलनेऽपि च ॥२२३ ॥
मया ततो नृपा सर्वे प्रत्याख्याता मुने बलै ।
मिथिला रुरुधु क्रुद्धा युद्धायाभ्युद्यता बलात् ॥ २२४ ॥
अन्ये भग्ना सुरैर्दत्तचतुरंगबलैन् ते ।
तदेतद्दर्शयिष्यामि धनु श्रीरामलक्ष्मणौ ॥ २२५॥
यद्यस्य धनुषो राम कुर्यादारोपण मुने ।
सुतामयोनिजा सीतां दद्यां रामाय सुंदरीम् ॥ २२६ ॥
राजानं कौशिक प्राह तर्हि दर्शय माचिरम् ।
तेनाज्ञप्ता स्वसचिवा धनुरानीयतामिति ॥ २२७ ॥
मनुष्याणां सहस्राणि पचलोहमया पुर ।
त मंजूषामष्टचक्रा युक्तयाप्यूहु कथचन ॥ २२८ ॥
जनक मंत्रिण प्रोचुरानीत धनुरैश्वरम् ।
प्राजलि स मुनिं प्राह भगवन् दर्शयानयो ॥ २२९ ॥
यस्य शेकु सुरा दैत्या राक्षसा नैव पूरणे ।
आरोपणे समायोगे वेपने तोलने तथा ॥ २३० ॥
जनकस्य वच श्रुत्वा विश्वामित्रो महायशा ।
वत्स राम धनु पश्य मैव राघवमब्रवीत् ॥ २३१ ॥
यथायाय गुरो पादौ नत्वा रामो महाबल ।
ता मंजूषा समुद्घाट्य दृष्ट्वा माहेश्वर धनु ॥ २३२ ॥
राघवोऽप्युच्चैदतस्य तोलन पूरण प्रभो ।
कर्तुमिच्छामि सत्सस्य यथाज्ञा भवतोऽरिह ॥ २३३ ॥
महर्षि कौशिको बाढं नृपश्चेत्यभ्यभाषत ।
लीलया स धनुर्मध्ये जग्राह वचनान्मुने ॥ २३४॥

---

१ पेटी

श्रीमान्नरसहस्राणां पश्यतां रघुनंदनः ।
आरोपयत्स धर्मात्मा सलीलमिव तद्धनुः ॥ २३५ ॥
राम आरोपयिला ज्यां पूरयामास तेजसा ।
तद्बभंज धनुर्मध्ये नरश्रेष्ठो महायशाः ॥ २३६ ॥
महानासीद् ध्वनिस्तस्य निर्घात इव दारुणः ।
निपेतुर्मानवा भूमौ तेन नादेन मोहिताः ॥ २३७ ॥
जनक गाधिजं वीरौ वर्जयिला च राघवौ ।
धनुर्ध्वनिन सहसा सर्वेपि व्याकुलीकृताः ॥ २३८ ॥
यथास्थिते जने तस्मिन्विमोहे प्रकृतिं गते ।
उवाच प्रांजलिर्वाक्य जनको मुनिपुंगवम् ॥ २३९ ॥
रामोय दृष्टसामर्थ्यो भगवन् गाधिनंदन ।
अत्यद्भुतमाचिंत्य च धनुरारोपणादि यत् ॥ २४०
मम सत्या प्रतिज्ञा सा वीर्यशुल्केति कौशिक-।
सीता प्राणैर्बहुमता देया रामाय मे सुता ॥ २४१
अनेन मंत्रिणो यांतु भवतोनुमतेन मे ।
नृपं दशरथं शीघ्रमानयतु पुरीं मम ॥ २४२ ॥
यतोभिलषितं राजस्तदास्त्वित्यब्रवीन्मु नि-।
अयोध्यां प्रेषयामास सचिवान् दत्तशासनान् ॥ २४२
जनकप्रेषिता दूतास्त्रिरात्रमुषिताः पथि ।
अयोध्यां प्राविशन् दृष्ट्वा नत्वा दशरथं प्रभुम् ॥ २४
यथावृत्तं समाचख्युस्तच्छ्रुत्वा मुदितो नृपः ।
वसिष्ठवामदेवादीन् पुरस्कृत्य विनिर्ययौ ॥ २४५ ॥
राज्ञा संप्रार्थिता विप्रा मार्कंडेयादयो रथैः ।
निर्ययुर्हृष्टचित्तास्ते नागराः सूतमागधाः ॥ २४६ ॥
महती मुदिता सेना सपन्ना चतुरंगिणी ।
राजानमृषिभिः सार्धं व्रजंतं पृष्ठतोन्वगात् ॥ २४७ ॥

---

१ वज्रघोष.

श्रीमतमागत श्रुत्वा सामान्य सपुरोहितम् ।
मैथिल पूजयामास प्रयुद्गम्य रघूत्तमम् ॥ २४८ ॥
राजोवाच स्वागत ते दिष्टया प्राप्तोसि राघव।
दिष्टया वसिष्ठो जाबालिरागत काश्यपोप्ययम् ॥ २४९ ॥
मत्कुल पूजित लोके सत्रधाद्राघवै सह ।
श्वे प्रभाते विवाह त्व निर्वर्तयितुमर्हसि ॥ २५० ॥
जनकस्य वच श्रुत्वा साकेतेशोप्युवाच तम् ।
प्रतिग्रहो दातृवश श्रुतमेत मया पुरा ॥ २५१ ॥
यथा वक्ष्यसि धर्मेत तत्करिष्यामहे वयम् ।
तच्छ्रुत्वा स विदेहेश पर विस्मयमागत ॥ २५२ ॥
रामाज्ञया शतानन्दो दूतान् प्रस्थाप्य शीघ्रगान् ।
आनिन्ये स पुर क्षिप्र साकाश्याया कुशध्वजम् ॥२५३॥
मतिमा मैथिल प्राह मंत्रिश्रेष्ठ सुदामनम् ।
आनयस्व सुते प्राथ राघव सपुरोहितम् ॥ २५४ ॥
जनकप्रेषितो मन्त्री राजान प्रणतोऽब्रवीत् ।
स वा व्यवसितो द्रष्टु वैदेह सपुरोधसम् ॥ २५५ ॥
य एते ब्राह्मणा सर्वे सचिवास्तव बाधवा ।
तनुजा मनुनाथेशि सहैभिस्त्वा दिदृक्षते ॥ २५६ ॥
नरेंद्रस्तद्वच श्रुत्वा श्रेष्ठ सर्षिगणस्तदा ।
सबधुरगमत्तत्र जनको यत्र वर्तते ॥ २५७ ॥
यशस्विन नृप प्राह राजा दशरथस्तदा ।
विश्वामित्राप्यनुज्ञातो वसिष्ठो भगवान् गुरु ॥ २५८ ॥
राजन्वक्ता च कर्ताच सर्वेमेभिर्द्विजै सह ।
एवमुक्त्वा दशरथे तूष्णींभूते स्वय मुनि ॥ २५९ ॥
महार्थ कीर्तयामास रघोरन्वयमादित ।
आसीत् रघोरजस्तस्य पुत्रो दशरथो नृप ॥ २६० ॥

---

१ सामोरे आळन २ अयोध्यापती

श्रीरामलक्ष्मणावस्याप्यनयोरर्थे आत्मने ॥
सीतोर्मिले ते वरये सदृशाः सदृशे प्रभो ॥

राजोवाच निमेर्वंशं कीर्तयित्वा निशाभने ॥
दद्मी ददामि ते ब्रह्मंस्त्रिर्वदामि न संशयः ॥ २६२॥

महानुभाव गोदानं पितृकार्यं च कारय ॥
रामलक्ष्मणयो राजंस्ततो वैवाहिकं कुरु ॥ २६३ ॥

जनकं गाधिजः प्राह कुशध्वजसुताद्वयम् ॥
राजन् भरतशत्रुघ्नपत्न्यर्थे वरये पुनः ॥२६४॥

यदुक्तं भवता ब्रह्मंस्तदस्तु च्छात्र एष ते ॥
एतदुत्तरफल्गुन्यां चतुर्णामस्तु मंगलम् ॥ २६५ ॥

राजैवमुक्त्वा जनकं वसिष्ठंच सकौशिकम् ॥
विसर्जयामास मुदा स्तुत्वा दशरथं नृपम् ॥ २६६ ॥

शमना रघूत्तंसस्तद्गोदानविधौ गवाम् ।
ददौ चत्वारि लक्षाणि ब्राह्मणेभ्यो यथाविधि ॥ २६७ ॥

नकस्य पुरीं प्राप्तस्तदा भरतमातुलः ॥
युधाजिद्भागिनेयं स्वं गृहं नेतुं पितुर्गिरा ॥ २६८ ॥

उक्तः समयतस्मिन् सीतां रामाय मैथिलः ॥
उर्मिलां लक्ष्मणायादाद्विधिनद्भूरिदक्षणाम् ॥ २६९ ॥

नकस्यानुजः प्रादाद्भरतायापि मांडवीम् ॥
शत्रुघ्नाय च सत्कृत्य श्रुतकीर्तिं कुशध्वजः ॥२७०॥

स्मिन्मुहूर्ते विजये विवाहोऽभून्महात्मनाम् ॥
पुष्पवृष्टिरभूद्दिव्या दिव्यदुंदुभिनिस्वनः ॥२७१॥

घवाणां विवाहेऽभून्नृत्यमप्सरसामपि ।
गंधर्वपतयस्तत्र समागत्य जगुः कलम् ॥२७२॥

हः सोत्यद्भुतस्तत्र सदारा जनकार्चिताः ।
गताः स्वाशिगिरां वीराः सर्वे रामपुरःसराः ॥२७३॥

श्रीमतावासकल्याणावयोध्यामिथिलापती ।
आपृच्छयै गाधिजस्तस्तु ययावुत्तरपर्वतम् ॥ २७४ ॥
राजा दशरथो याते गाधिजे मिथिलाधिपम् ।
आपृच्छ्य ससुतो गतुमुद्यतोभून्निजां पुरीम् ॥२७५॥
महात्मा जनकः कन्याधनं बहुविधं मुदा ।
गवां शतसहस्राणि बहूनि स्वबराणि च ॥२७६॥
जैनुं स्व सफलीकर्तुं पत्त्यश्वरथकुंजरम् ।
कन्याशतं च प्रत्येकं दासीदासान्वरान्मणीन् ॥२७७॥
यक्षेशो इव हेम्नश्च रजतस्य महामना ।
बव्हीः कोटीः प्रसन्नात्मा ददौ यद्यदनुत्तमम् ॥२७८॥
राघवं ससुतं सार्धं समनुज्ञाप्य सानुगम् ।
प्रविवेश स्वानिलयं मिथिलां मिथिलेश्वरः ॥ २७९ ॥
महीपतिरथायोध्यामागच्छन्नात्मजैः सह ।
ददर्श दुर्निमित्तानि सुनिमित्तानि कानिचित् ॥ २८० ॥
जनितत्रास उर्वीशः पप्रच्छ गुरुमात्मनः ।
हृदयोत्कंपि किमिदं दृश्यते भगवन्निति ॥ २८१ ॥
यद्यप्यस्ति भयं राजन्नैव स्थास्यति तच्चिरम् ।
भद्रं तवास्तु मा भैषीरित्युक्तो गुरुणा नृपः ॥ २८२ ॥
जमदग्निसुतं राजा ददर्श क्षत्रियांतकम् ।
याते शाते समुन्मूल्य गुरूनपि तरून् क्षणात् ॥२८३॥
यमात्क्रूरतरं रामं जामदग्न्यं निरीक्ष्य ते ।
वसिष्ठप्रमुखा विप्राः पूजयामासुरानताः ॥२८४॥
रामं दाशरथिं रामो जामदग्न्योब्रवीद्रुषा ।
शैवं मम धनुः सज्जं त्वमिदं वैष्णवं कुरु ॥२८५॥
मन्युं शमयितुं प्रैक्ष्य वृद्धं दशरथं स्थितम् ।
अनादृत्य वसिष्ठादीन् वदतः दारुणा गिरः ॥२८६॥

---

१ निरोप घेऊन २ जाणें ३ पायदळ ४ कुबेर ५ चाईट शकुन ६ नम्र

श्रीमान् दाशरथी रामस्तत्कराद्वैष्णवं धनुः ।
आदाय लीलयारोप्य सज्जं कृत्वा महाशरम् ॥ २८७ ॥
राज्ञां काल्मुवाचेदं वचनं शृणु भार्गव ।
ब्राह्मणोसीति पूज्यो मे विश्वामित्रकृतेन च ॥ २८८॥
मनो मे त्वद्वधे नास्ति जामदग्न्य वद द्रुतम् ।
गतिं वा तव धर्मं वा हन्म्यमोघो ह्ययं शरः ॥ २८९॥
जमदग्निसुतः प्राह गतिं हंतुं न मेऽर्हसि ।
जहि त्वं शरमुख्येन धर्ममप्रतिमं मम ॥२९०॥
यदहं विश्वनाथेन त्वयाद्य विमुखीकृतः ।
नचेयं मम काकुत्स्थ व्रीडा भवितुमर्हति ॥ २९१ ॥
रामो दाशरथिः श्रीमांश्चिक्षेप शरमद्भुतम् ।
दृष्ट्वा धर्मं हतं नैज वैष्णवेन महेषुणा ॥२९२॥
महेंद्रं पर्वतश्रेष्ठं रामं कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
पूजितो भार्गवः दृष्ट्वा जगामात्मगतिं प्रभुः ॥२९३॥
जलेगहस्ते श्रीरामो ददौ तद्वैष्णवं धनुः ।
ऋषीन्नत्वा ततः प्राह पितरं विव्हलं प्रभुम् ॥२९४॥
यथागतं गतस्तात भार्गवस्तव वाहिनी ।
प्रयात्वयोध्याभिमुखी त्वया नाथेन पालिता ॥२९५॥
जग्राह रामं बाहुभ्यां मूर्ध्न्युपाघ्राय चासकृत् ।
पुनर्जातं नृपो मेने पुत्रमात्मानमेव च ॥ २९६ ॥
ययावयोध्यां मुदितो मुदितां ध्वजमालिनीम् ।
पुत्रैरनुगतः श्रीमान् श्रीमद्भिः ■ महायशाः ॥ २९७॥
राजा भरतशत्रुघ्नौ द्रष्टुं मातामह ततः ।
युधाजिता मातुलेन सह प्रेषितवान्मुदा ॥ २९८ ॥
मनांसि रामः सर्वेषां रंजयामास सद्गुणैः ।
स वारिदो जनौघस्तु मयूर इव तत्परः ॥२९९॥
॥ इति श्रीमन्मंत्ररामायणे बालकांडे श्रीरामनंदनमयूर-
विरचिते त्रयोविंशोमंत्रः ॥

१ अग्निर्धपं. २ सेना.

अयोध्या कांडम्.

स श्री दशरथो राजा रामाय गुणशालिने ॥
उद्यतोऽभूद्यौवराज्यं दातुं गुर्वनुमोदितः ॥ १ ॥
प रा भ्युदयसंहृतावभिषेकेऽपिवल्लभा ॥
विघ्नं चकार कैकेयी मथराभिन्नधीर्बलात् ॥ २ ॥
स म र्थोऽपि नृपः सत्यपाशबद्धो ऽबलोऽभवत् ॥
निर्बंधात्पूर्वदत्तौ सा वरौ जग्राह निर्घृणा ॥ ३ ॥
भ ज तामद्य भरतो यौवराज्यमकंटकं ॥
रामश्चतुर्दश समाश्चीराजिनधरो वनं ॥ ४ ॥
अ थ शस्करमेव तत्तस्या आकर्ण्य भाषितं ॥
राजोवाच सुदुर्बुद्धे किमिदं ते चिकीर्षितं ॥ ५ ॥
नि रा गसं प्रियं रामं देवि न त्यक्तुमर्हसि ॥
मूर्ध्ना स्पृशामि ते पादावित्यप्यार्ततरोऽब्रवीत् ॥ ६ ॥
सा म र्व्यर्थमभूद्राजा मूर्छामसकृदागतः ॥
कैकेयीसदने रात्रिं सर्वां दुःखेन सोऽनयत् ॥ ७ ॥
द्वि ज श्रेष्ठो वसिष्ठोऽथ सुमंत्रं सचिवोत्तमं ॥
प्रातः प्रोवाच राजानमभिषेकार्थमानय ॥ ८ ॥
स य यावाशु कैकेयीसदने तं नृपोत्तमं ॥
ददर्श भूमावस्वस्थं पतितं शोकविव्हलं ॥ ९ ॥
प्रा ञ्ज लि स सुमंत्रस्तं स्तुत्वोवाच प्रबोधयन् ॥
गुरूरामाभिषेकार्थं राजेंद्र त्वां प्रतीक्षते ॥ १० ॥
प्रि य मप्याह तं राजा शोकरक्तेक्षणस्तदा ॥
वाक्यैस्तु खलु मर्माणि मम भूयो निकृंतसि ॥ ११ ॥
स रा जवाक्यं करुणं श्रुत्वा दीनं च तं प्रभुं ॥
दृष्ट्वा बद्धांजलिः किंचित्तस्मादेशादपाक्रमत् ॥ १२ ॥
स म यज्ञाय कैकेयी प्राह मंत्रिन् समुत्सुकः ॥
रामाभिषेकहर्षेण सुतरां जातजागरः ॥ १३ ॥

---
१ निर्दय २ चर्मवस्त्र

स श्री मानयमद्यैवं राजा निद्रामुपागतः ॥
राममानय भद्र ते नात्र कार्या विचारणा ॥ १४ ॥
न रा धिपतिपत्न्येत्यमुक्तः स सचिवोऽब्रवीत् ॥
अश्रुत्वाऽहं प्रभोर्वाक्यं कथं गच्छामि भामिनि ॥ १५ ॥
तं म हीपतिरप्याह गच्छ राममिहानय ॥
इत्युक्तः सचिवः प्राप राममासादमाशुगः[1] ॥ १६ ॥
त्वां ज गत्याः पतिर्द्रष्टुमिच्छतीत्याह सांजलिः ॥
रामोऽपि सीतामापृच्छ्य हृष्टो राजानमभ्यगात् ॥ १७ ॥
अ य थापूर्वरूपस्य स पूर्वं चरणौ पितुः ॥
ववंदे राघवः पश्चात्कैकेय्याः सुसमाहितः ॥ १८ ॥
स रा जा राम इत्युक्त्वा बाष्पपर्याकुलेक्षणः ॥
शशाक दीनतामाप्तो नेक्षितुं नाभिभाषितुं ॥ १९ ॥
तं म नुष्येश्वरं दृष्ट्वा तथारूपं भयावहं ॥
रामोऽपि भयमापन्नः पदा स्पृष्ट्वेव पन्नगं[2] ॥ २० ॥
प्रां ज लिः प्राह कैकेयीं मम वाऽन्यस्य वाऽऽगसा ॥
क्रुद्धः प्रभुस्तदाचक्ष्व मातरेनं प्रसादय ॥ २१ ॥
स्व य माहाऽतिधृष्टा सा नायं क्रुद्धो नराधिपः ॥
राम व्यसनमप्यस्य न च किंचन विद्यते ॥ २२ ॥
रा ज श्रेष्ठः कुमाराय त्वद्भयाद्वक्ति न स्फुटं ॥
प्रियं त्वामप्रियं वक्तुं नास्य वाणी प्रवर्तते ॥ २३ ॥
त्वं य न्मह्यमनेनास्ति स्वयं राम प्रतिश्रुतं[3] ॥
तदवश्यं कुरु क्षिप्रं पितुरानृण्यमाप्नुहि ॥ २४ ॥
पु रा मह्यं वरं दत्त्वा स्वयं मामभिपूज्य च ॥
स पश्चात्तप्यते राम यथान्यः प्राकृतस्तथा ॥ २५ ॥
म म राम प्रतिज्ञाय ददामीति वरं प्रभुः ॥
स निरर्थं गतजले सेतुबंधनमिच्छति ॥ २६ ॥

---

१ त्वरायुक्त २ सर्प ३ वचन दिलें.

तां श्रीमानब्रवीद्रामो मातर्वाक्यात्प्रभोरहं ॥
भक्षयेयं विषं तीक्ष्णं पतेयं पावकेऽर्णवे ॥ २७ ॥
ध रा पतेर्वचो ब्रूहि मातर्यदभिकांक्षितं ॥
करिष्ये प्रतिजाने च रामोद्विर्नाभिभाषते ॥ २८ ॥
तं म होग्रमतिः प्राह राज्ञा दत्तौ वरौ मम ॥
पुरा देवासुरे युद्धे मया गुप्तेन संकटे ॥ २९ ॥
अ त्र वशमर्दापोऽयं भरतस्याभिषेचनं ॥
तत्र मे याचितो राम गमनं तव कानने ॥ ३० ॥
स य द्यसि निदेशे त्वं राज्ञाऽनेन प्रतिश्रुतं ॥
कुर्वरण्य प्रवेष्टव्यं चतुर्दश समास्त्वया ॥ ३१ ॥
त्य रा ज्ञानमृतं कर्तुं जटाचीरधरोभव ॥
सप्त सप्त च वर्षाणि दंडकारण्यमाश्रितः ॥ ३२ ॥
ग म न त्वमर्योध्यातः कुर्वन्नेव वनं प्रति ॥
युवराजोऽस्तु भरतः सैसंसंधा पिता तव ॥ ३३ ॥
त्व त नप्रियकृद्रामः प्रोवाचांब स्वयं कुतः ॥
राज्ञा नाज्ञाप्यते वाचा भरतस्याभिषेचनं ॥ ३४ ॥
प्रि य मस्य भवत्याश्च कर्तुं मातरहं धनं ॥
प्राणान्सीतामपि भ्रात्रे दद्यां त्वत्प्रेरितः सुखं ॥ ३५ ॥
भु ज गीवोग्ररूपा सा पुनरूचे गते त्वयि ॥
रामाय तव तातोऽद्य न वै स्नास्यति भोक्ष्यते ॥ ३६ ॥
श य ने न्यपतद्राजा तच्छ्रुत्वाऽश्रुपरिप्लुतः ॥
धिक्कष्टमिति निश्वस्य कैकेय्या वागिषुक्षतः ॥ ३७ ॥
तं रा जान समुत्थाप्य कैकेय्याऽभिप्रचोदितः ॥
कैशयेवाहतो वाजी रामो गंतुं कृतत्वरः ॥ ३८ ॥
ता म ब्रवीदर्थपरोनाहं मातरसंशयं ॥
विद्धि मामृषिभिस्तुल्यं विमलं धर्ममास्थितं ॥ ३९ ॥

---

१ सर्प २ सत्यवचन ३ सत्यप्रतिज्ञ ४ चाबूक.

या श्री मतोऽस्य प्रीतिः सा मया कार्या निजासुभिः ॥
नह्यतो धर्मचरणं किंचिदस्ति महत्तरं ॥ ४० ॥
त्व ग यानधुनैवात्र भरस्या वचनादहं ॥
वने वत्स्यामि विजने वर्षाणि हि चतुर्दश ॥ ४१ ॥
क्ष म स्व तातकैकेयि यावत्त्वां पुत्रवत्सलां ॥
कौसल्यामहमापृच्छ्य सीतां चानुनयाम्यहं ॥ ४२ ॥
वि ज नं दंडकारण्यं गत एवाहमाज्ञया ॥
शुश्रूषस्व नृपं कष्टं परमं चरमं वयः ॥ ४३ ॥
न य विदमीत्ताधुर्भरतो न रतोऽपथि ॥
शुश्रूषामस्य सततं यथा कुर्यात्तथा कुरु ॥ ४४ ॥
स रा मस्य वचः श्रुत्वा भृशं दुःखगतः पिता ॥
शोकादशक्नुवन् वक्तुं प्ररुरोद महास्वनं ॥ ४५ ॥
न म स्कृत्य नृपं स्त्रैणं कैकेयीमपि दुर्धियं ॥
रामः प्रदक्षिणीकृत्य मानुरातिंकमाययौ ॥ ४६ ॥
तं ज नन्या गृहं यातं कुपितो लक्ष्मणोऽन्वगात् ॥
कैकेयीं तद्वशं तातं हंतुकामो महाबलः ॥ ४७ ॥
प्रि य पुत्राऽथ कौसल्या पतितं पादयोः सुतं ॥
आलिंग्य मूर्ध्न्यवघ्राय ददावाशिषमुत्तमां ॥ ४८ ॥
वि ज नं दंडकारण्यं प्रस्थितो राघवोऽब्रवीत् ॥
गमिष्यामि वनं मातर्मामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ४९ ॥
प्र य च्छति महाराजो भरताय वसुंधरां ॥
मां पुनर्दंडकारण्यं विवासयति तापसं ॥ ५० ॥
ची रा जिनधरो मातश्चतुर्दश समा वने ॥
वन्येन वृत्तिं कर्ताऽहं कैकेय्याःप्रियकारणात् ॥ ५१ ॥
सा म हत्यप्रिये वाक्ये श्रुते राह्यतिवत्सला ॥
सहसा महसा त्यक्ता पपात भुवि मूर्छिता ॥ ५२ ॥

---

१ शेवटचें २ स्त्रीवश ३ समीप ४ उपजीविका ५ उत्साह.

तां श्री मान्यातरं रामः क्षिप्रमुत्थाप्य विन्हलां ॥
सांत्वयामास सौमित्रिमपि तातत्रधोद्यतं ॥ ५३ ॥
प रा क्रमस्य नत्तायं न कालः पितुराज्ञया ॥
गमिष्यामि वनं श्रेयः पुत्रस्यैकं गुरोर्वचः ॥ ५४ ॥
रा म मामहिताचारा कैकेयी दुर्वचः सदा ॥
श्रावयिष्यति तन्नाहं सोढुं शक्ता कथंचन ॥ ५५ ॥
व्र ज तस्तव मां त्यक्त्वा नैष्ठुर्यं भविता परं ॥
वत्स त्वया विना नाहं जीविष्यामि प्रसीद मे ॥ ५६ ॥
न य मामपि धर्मज्ञ यशस्ते भविताऽनघ ॥
इत्यादि करुणं श्रुत्वा रामो मातरमब्रवीत् ॥ ५७ ॥
त्वं रा ज्ञि राज्ञि कैकेय्या हृदि दुर्वागिषुक्षते ॥
मया च रहिते वृद्धे न प्रेम शिथिलीकुरु ॥ ५८ ॥
प्र म दानां कुलीनानां पत्युर्नान्या गतिर्हिता ॥
एवमुक्त्वाऽसकृद्रामो नत्वा पादौ विनिर्गतः ॥ ५९ ॥
स ज गामाथ निलयं सीतायाः रघुसत्तमः ॥
कृतस्वस्त्ययनो मात्रा तां च कृत्वा प्रदक्षिणं ॥ ६० ॥
प्रि य सत्तम नो छत्रं न वालव्यजने सिते ॥
कुतस्तुतस्त्वं नासीति कांतं पप्रच्छ जानकी ॥ ६१ ॥
रा ज पुत्रि महावंशप्रभवे धर्मचारिणि ॥
शृणु तत्रभवांस्तातः प्रव्राजयति मां वने ॥ ६२ ॥
प्रि य या खलु कैकेय्या पुरा दत्तौ वरौ प्रभुः ॥
याचितस्तत्र चैकेन भरतस्याभिषेचनं ॥ ६३ ॥
चो रा जिनभृतोऽन्येन मम प्रव्राजनं वने ॥
चतुर्दशाहि वर्षाणि वस्तव्यं दंडके मया ॥ ६४ ॥
प्र म दे कानन याते मयि तापससेविते ॥
व्रतोपवासपरया भवितव्यं त्वयाऽनघे ॥ ६५ ॥

---

१ गृह २ केसांची चवरी.

स श्री मान्कल्य उत्थाय पिता मम जनेश्वरः ॥
वंदितव्यस्त्वया माता कौसल्या चान्यमातरः ॥ ६६ ॥
तौ रा जपुत्रौ भरतशत्रुघ्नौ मम सुप्रियौ ॥
भ्रातृ-पुत्रसमौ देवि द्रष्टव्यौ प्रीतये मम ॥ ६७ ॥
न म नागपि कर्तव्यं विप्रियं भरतस्य ते ॥
सहि राजा च वैदेहि देशस्य च कुलस्य च ॥ ६८ ॥
सा ज नकात्मजा क्रुद्धा प्रणयादिदमब्रवीत् ॥
आर्यपुत्र पिता माता भ्राता पुत्रस्तथा स्नुषा ॥ ६९ ॥
नि य मादुपजीवंति स्वं स्वं भाग्यं न चेतरत् ॥
भर्तुर्भाग्यं तु नार्येका प्राप्नोति पुरुषर्षभ ॥ ७० ॥
श्री रा तश्चाहमादिष्टा गुरुभिस्त्वमिव ध्रुवं ॥
न पिता नात्मजो माता स्त्रीणामेका पतिर्गतिः ॥ ७१ ॥ —
त्व म द्यैव वनं दुर्गं प्रस्थितो यदि राघव ॥
अग्रतस्ते गमिष्यामि मृद्नती कुशकंटकान् ॥ ७२ ॥
ग ज गामिनि मा मैवं वद दुःखतरं वनं ॥
इत्युवाचासकृद्रामो न नेतुमकरोन्मनः ॥ ७३ ॥
न य मां वीर विस्रब्धः पापं मयि न विद्यते ॥
यदि नेच्छसि मां नेतुं मरिष्यामि त्वया विना ॥ ७४ ॥
रा ज कन्येति शोकार्ता विलप्य करुणं बहु ॥
पतिमालिंग्य बाहुभ्यां कंठे चुक्रोश सुस्वरं ॥ ७५ ॥
आ प तांक्षि प्रियेऽहं त्वां सह नेष्यामि सर्वथा
त्वं हातुं न मया शक्या प्रीतिरात्मवता यथा ॥ ७६ ॥
य रा देहेऽद्य सर्वस्वं क्षिप्रं ब्राह्मणसात्कुरु ॥
इत्युक्ता जानकी पत्या कृतवत्यखिलं तथा ॥ ७७ ॥
प्रे म याधिपतेःसाक्षाद्धनेश इव भक्तिमान् ॥
रामस्य चरणौ गाढं निपीड्योवाच लक्ष्मणः ॥ ७८ ॥

---

१ मतःकार्ये २ क्षिन.

भो: श्री मन् रामभद्रार्य स्वानुगं नय मामपि ॥
इत्युक्तवत सौमित्रिं कौसल्येयोऽब्रवीदिदं ॥ ७९ ॥

धी रा यॅव्रत वत्स त्व मम प्राणसमः सखा ॥
कौसल्यांच सुमित्राच वद कोऽत्र भरिष्यति ॥ ८० ॥

त म य प्राह कौसल्या सुमित्रां भरतः स्वय ॥
/ तवैव तेजसा राम पूजयिष्यत्यसशय ॥ ८१ ॥

ते ज सा त वधिष्यामि नोचेदत्र न सशयः ॥
कौसल्या बिभृयादार्या सहस्र मद्विधानपि ॥ ८२ ॥

न य ज्ञा स्वस्य मातुश्च मम सा भरणक्षमा ॥
यस्याः सहस्र ग्रामाणा सप्राप्तमुपजीविभि. ॥ ८३ ॥

श रा सन समादाय खनित्र पिटकौ धर. ॥
अग्रहस्ते गमिष्यामि पथान त्वां प्रदर्शयन् ॥ ८४ ॥

श्र म आर्य न मेऽरण्ये भविता दयया तव ॥
कृत्य सर्व करिष्यामि जाग्रत. स्वपतश्च ते ॥ ८५ ॥

व्र ज वत्साशु पृच्छ त्व सर्वमेव सुहृज्जन ॥
ये च राज्ञे ददौ दिव्ये महात्मा वरुणः स्वय ॥ ८६ ॥

सौं य कासनरत्ने च खड्गावक्षयसायकौ ॥
तूणावाचार्यगेहस्थमानयैतद्धन वर ॥ ८७ ॥

स ज ग्राहायुधं सर्वं गुरुमागत्य लक्ष्मण ॥
श्रीराम दर्शयामास पुनस्त राघवोऽब्रवीत् ॥ ७८ ॥

स्व य मद्य धन यन्मे त्वया सह परतप ॥
द्विजेभ्यो दातुमिच्छामि लक्ष्मणानुमतेन ते ॥ ८९ ॥

घ रा सुरवर वत्स सुयज्ञ गुरुनदन ॥
त्वमानयान्याश्चाप्यत्र सर्वान् वत्सोपजीविन ॥ ९० ॥

त म हर्षयुत गत्वा सौमित्रि प्राह मदिर ॥
सखे सुयज्ञ रामस्य पश्य दुष्करकारिणः ॥ ९१ ॥

---

१ राम २ कुद्दल ३ पाटी ४ 'अह' असाही पाठ आहे ५ मनुष्यभेद.

स श्री मत्सदनं प्राप्तः शीघ्रं सौमित्रिणा सह ॥
तं नत्वा पूजयामास स सीतोलक्ष्मणाग्रजः ॥ ९२ ॥

हा रा दिभिरलंकारै रामस्तं प्रत्यपूजयत् ॥
तत्पत्न्यै प्रददौ सीता स्वभूषाः शीलभूषणा ॥ ९३ ॥

स म स्तमन्यद्विप्रेभ्यो धनं रामःसलक्ष्मणः ॥
प्रददावुपजीविभ्यः सीताऽपि प्रीतमानसा ॥ ९४ ॥

तौ ज ग्मतुरथो द्रष्टुं पितरं सीतया सह ॥
पद्भ्यामेव महासत्वौ सुमुखौ रामलक्ष्मणौ ॥ ९५ ॥

दे य स्यपौरप्रमुखो जनः सर्वोऽपि राघवौ ॥
जानकींच तथा दृष्ट्वा बभूवातीव विव्हलः ॥ ९६ ॥

न रा नार्योऽपि राजानं कैकेयीं भृशदुःखिताः ॥
गर्हयामासुरत्यंतं श्रीरामस्तवनादृताः ॥ ९७ ॥

स म र्थं पालनेऽस्माकं रामं राजीवलोचनं ॥
गच्छंतमनुगच्छामो वयमित्यब्रुवन् जनाः ॥ ९८ ॥

स ज नन्या गृहं गत्वा दृष्ट्वा पितरमाकुलं ॥
सुमंत्रं राघवः प्राह पितुराख्याहि मामिति ॥ ९९ ॥

न य ज्ञः स सुमंत्रस्तं संबोध्य प्राह भूपतिं ॥
द्वारि तिष्ठत्ययं रामस्त्वामिदानीं दिदृक्षते ॥ १०० ॥

त्वां ज नेश्वरमायातः प्रष्टुं पृष्ट्वा सुहृज्जनं ॥
वनं गंतुं सुतः सिद्धस्तवसत्यपराक्रमः ॥ १०१ ॥

तं य त्ना दशरथोराजा सुमंत्र शृणु मे वचः ॥
दारैः परिवृतः सर्वैर्द्रष्टुमिच्छामि राघवं ॥ १०२ ॥

दा रा स्ते तत्र भूभर्तुराज्ञयाऽऽज्ञां सुमंत्रतः ॥
कौसल्यां परिवार्यांता आजग्मुस्ताम्रलोचनाः ॥ १०३

स म हिष्या तया सार्धत्रिशत्या योषितां वृतः ॥
उवाच राजा तं सूतं सुमंत्रानय मे सुतं ॥ १०४ ॥

---

१ मित्र २ 'त्रिशत्=स्त्रीभिरावृतः' इति वा पाठः

त श्री मत सुत दृष्ट्वा सूतानीत महीपति ॥
उत्पपातासनात्तूर्णमार्त स्त्रीजनसंवृत ॥ १०५॥
औ रा दालिंगन कर्तुमभिदुद्राव वेगत ॥
तमेस प्राप्य दु खार्त पपात भुवि मूर्च्छित ॥१०६॥
त म सा व्याकुल रामोऽप्यपतत्त सलक्ष्मण ॥
स्त्रीसहस्रनिनादोभूद्धाहा रामेति वेश्मनि ॥ १०७॥
रा ज श्रेष्ठ परिष्वज्य भुजाभ्या रामलक्ष्मणौ ॥
सीता च नि यु पर्यंके रुदतस्त शनैस्त्रय ॥१०८॥
श य ने लब्धसज्ञ त राम प्रोवाच साजलि ॥
आपृच्छे त्वा महाराज पश्य त्व कुशलेन मा ॥ १०९॥
मा रा जन्नियमन्वेतु जानकी भवदाज्ञया ॥
लक्ष्मण चानुजानीहि वार्यमाणो नवेच्छत ॥११०॥
त म हीश उवाचेन कैकेय्या वरदानत ॥
मोहित मा निगृह्य त्व भव राम भुव पति ॥ १११ ॥
प्रा ज लिस्तमुवाचासौ राम सत्यपराक्रम ॥
भवान् वर्षसहस्राय महाराज धरापति ॥ ११२ ॥
प्रि य क दण्डकारण्य राज्य नाद्य मुदे मम ॥
त्व पादौ ग्रहीष्यामि प्रतिज्ञा ते पुन पित ॥ ११३ ॥
र ज नीं त्वमिमामेका पुत्र मा गच्छ सर्वथा ॥
त्वया सहाह मोक्ष्यामि दीनो राजा ब्रवीदिति ॥ ११४॥
प्रि य न सीतदाश्चर्यं नैव ज्येष्ठ सुतोमम ॥
अपानृतकथ यच्च तात मा कर्तुमिच्छसि ॥ ११५॥
त रा म प्राह ये भेदा न गुणा सन्तु ते पित ॥
वृणे गमनमेवात सर्वकामातिरिक्त मे ॥ ११६ ॥
नि भ र्यो मास्तु वसुधा भरताय प्रदीयता ॥
भवा सत्यप्रतिज्ञोस्तु वन गच्छाम्यह पित ॥ ११७ ॥

श्री मान् सुतमालिंग्य श्रुत्वैनं मूर्च्छितोऽभवत् ॥
देव्यः समस्ता रुरुदुः कैकेयीं तामृते भृशम् ॥११८॥
क्रूरमनार्यां कैकेयीं सुमंत्रः प्राह किं त्वया ॥
प्रारब्धं व्यसने देवि मा मज्जय रघोःकुलम् ॥ ११९ ॥
न म हीं भरतोजातु त्रातुमर्होग्रजे सति ॥
वयं तत्र गमिष्यामो यत्र रामो गमिष्यति ॥१२०॥
द्विज स्ते विषये कश्चिन्नात्र ये वस्तुमर्हति ॥
पतिघ्नीं त्वामहं मन्ये कुलघ्नीमपि चांततः॥ १२१ ॥
त्वं य त्यत्युर्न मरणाद्भीता न्हीता महाजनात् ॥
दुःशीलं तव मन्येहं यथा मातुस्तथैवहि॥ १२२ ॥
धीरा वदन्ति निंबान्न स्रवेत्क्षौद्रं नतन्मृषा ॥
पितॄन् समनुजायंते नरा मातरमंगनाः ॥ १२३ ॥
स म क्षं नृपतेरित्थं सुमंत्रकृतगंजनो ॥
न तत्याजाग्रहं दृष्ट्वाब्रवीद्दशरथस्ततः ॥ १२४ ॥
रं क नायास्य सूत्सेदा वणिजोवारयोषितः॥
सेना व्याधाश्च निर्यांतु धनसंञ्चाजराशयः ॥ १२५॥
भ य माप्यात्रपोवाच नृपेत्रं क्रियते यदि ॥
निःसारं भरतो राज्यं शून्यं नाभिमपत्स्यते॥१२६ ॥
तां ज गत्यधिपःप्राह पूर्वमेव ममाहिते ॥
सर्वं त्यक्त्वा वनं रामो यात्विखेवं न कि वृतम्॥१२७॥
सा य शस्कारिणी प्राह तव वंशे समंजसम् ॥
यथा तत्याज सगरस्त्वमप्येनं तथा त्यज ॥१२८॥
स रा जा तद्वचःश्रुत्वा तां धिगित्यब्रवीत्तदा ॥
कैकेय्याःसेवकजनः सर्वोपि व्रीडितोऽभवत् ॥१२९॥
तां म हामात्रउद्गोपःसिद्धार्थोऽप्यब्रवीत् हितम् ॥
तदप्यणु प्रभोःपादा पादानतया न तया श्रुतम् ॥१३०॥

---

१ मध २ निद्रा ३ प्रधन.

स श्री मान् सगरः पौरवालब्धं सूनुमभ्यजत् ॥
रामः किमकरोत्पापं येनैवमुपरुध्यते ॥ १३१ ॥
न रा घवे वय दोष पश्यामो यदि पश्यसि ॥
त्वमद्यब्रूहि तत्तेन तदा रामो विवास्यते ॥ १३२ ॥
तां म नुष्येश्वरोऽथाह भुंक्ष राज्यं यथासुखम् ॥
अनुव्राजिष्याम्यद्याहं रामं सर्वैर्जनैः सह ॥ १३३ ॥
रा ज न्मे सक्तराज्यस्य किं सैन्येन धनेन वा ॥
त्यक्त्वा गजं कः कक्ष्यायां कुरुते मानसं कृती ॥ १३४ ॥
स्व य मेवानुजानामि सर्वं प्रीतेन चेतसा ॥
खनित्रपिटके चोभे चीराण्येत्रानयतु मे ॥ १३५ ॥
सा रा म इत्युक्तवति स्वयं केकयकन्यका ॥
चीराण्याहृत्य तं प्राह परिधत्स्वेति निस्त्रपा ॥ १३६ ॥
स म हार्हमवाक्षिप्य सूक्ष्म वासो रघूत्तमः ॥
मुनिवस्त्रमनैस्ताथ लक्ष्मणोऽप्युरुलक्षणः ॥ १३७ ॥
न ज ग्राह न सा चीरं सीता कौशेयवासिनी ॥
परं तत्प्रेक्ष्य सन्त्रस्ता पृषती वागुरामिव ॥ १३८ ॥
भ य लज्जाकुला राममुवाचाकुशला सती ॥
कथन्नु चीरं बध्नाति मुनयो वनवासिनः ॥ १३९ ॥
नि ज कंठे सती कृत्वा चीरं तस्थौ तदा प्रभुः ॥
तस्या बबंध तत्तूर्णं कौशेयस्योपरि स्वयम् ॥ १४० ॥
न य नै र्मुमुचुस्तोयं तदा रामस्य मातरः ॥
ऊचुर्नेत्स नियुक्तेयं वनवासे न मा नय ॥ १४१॥
धी रा ग्रणीर्वसिष्ठस्तां निर्भर्त्सयनयमार्थिताम् ॥
कैकेयीमब्रवीत्क्रुद्धः सवाग्मी नयधर्मवित् ॥ १४२ ॥
न म हीं भरतः पित्रा प्रदत्तां शास्तुमिच्छति ॥
त्वयि वा पुत्रवद्वस्तुं यदि जातो महीपतेः ॥ १४३ ॥

१ध्वद २ गेलक्षा ३ हरिणी ४ कुडें.

स श्री मानेवमुक्त्वा तां वहुसद्भृत्ववर्जिताम् ॥
सीतामप्याह च से त्वं चीरं मा स्पृश जातुचित् ॥ १४४ ॥
गु रा वेवं वदत्यार्तो राजा धिकृत्य तां स्वयम् ॥
तस्यावाक्-शिरास्तुष्णीं रामस्तमिदमब्रवीत् ॥ १४५ ॥
म म धार्मिकमातेयं कौसल्या त्वां न गर्हते ॥
मया हीनामिमां देव भूयः संमंतुमर्हसि ॥ १४६ ॥
रा ज श्रेष्ठ इति श्रुत्वा वनं संप्रस्थितं सुतम् ॥
नाशक्नोद्द्रष्टुमत्यार्तो विललापातिवत्सलः ॥ १४७ ॥
अ य सा घटितं नूनं हृदयं मे न दीर्यते ॥
विनत्सा वहवो जीवा कृतास्तन्मामुपस्थितम् ॥ १४८ ॥
न रा धिपो विलप्यैवं सुमंत्रं प्राह मे रथम् ॥
आनय त्वमितो नेतुं रामं जनपदांतरम् ॥ १४९ ॥
स म यत्नस्तथा चक्रे तं पुनः प्राह पार्थिवः ॥
रथे स्थापय जानक्या वासांस्याभूषणानिच ॥ १५० ॥
रा ज पुत्रीं नतां श्वश्रूः कौसल्या मणिभूषणैः ॥
भूषयित्वा समालिंग्य साश्रु प्राह मनस्विनीं ॥ १५१ ॥
प्र य ता भज भर्तारं पतिरेव गतिः स्त्रियः ।
तव देव समस्तेप सधनो निर्धनोऽपि वा ॥ १५२ ॥
भ ज नीयोऽवमंतव्यो नायं प्रव्राजितोऽपि ते ॥
जनकस्य सुताऽसिर्तं धर्मं जानासि शाश्वतं ॥ १५३ ॥
सा य ज्ञक्षितिसंभूता श्वश्रूं प्रोवाच सांजलिः ॥
करिष्ये सर्वमेवाहमार्या यदनुशास्ति माम् ॥ १५४ ॥
तां रा मः प्रांजलिः प्राह मातरं पुत्रवत्सलाम् ॥
अंब मा दुःखिता भूत्वा पश्येस्त्वं पितरं मम ॥ १५५ ॥
रा म ग्रमिह संप्राप्तं मां द्रक्ष्यसि सुहृद्वृतम् ॥
सुप्तायास्ते गमिष्यंति नव वर्षाणि पंच च ॥ १५६ ॥

---

१ कदाचित् २ स्वर्तां मान केलेला ३ दुसरा देश.

सु श्री रेवं मनुमुक्त्वा मातृन्या नतोऽब्रवीत् ॥
संवासात् परुषं किंचिदज्ञानादपि यत्कृतम् ॥ १५७॥

आ रा धने यन्स्खलितं मातरः शोऽभूषणाः ॥
तन्मे समुपजानीत सर्वांश्चामंत्रयामि वः ॥१५८ ॥

स म स्तास्ता इति श्रुत्वा रामस्य मांजलेगिरम् ॥
रुरुदुर्वस्सज्ञा रामास्तस्मै मददुराशिषः ॥ १५९ ॥

प ज नानिलशीतांबुद्धृतमोहं धरापतिम् ॥
नत्वा सौमित्रिसीताभ्यां सह रामो विनिर्ययौ ॥ १६० ॥

न य त्वात्प्रणतं पुत्रं सुमित्रा पुत्रवत्सला ॥
रामं दशरथं विद्धि मां विद्धि जनकात्मजाम् ॥ १६१ ॥

वं रा जधानीमटवीं विद्धि शत्रुघ्नपूर्वज ॥
अश्रुपूर्णमुखीत्याह प्रस्थितं निर्जनं वनम् ॥ १६२ ॥

अ म त्वात्मा तथेत्युक्त्वा नत्वा सर्वा नृपांगनाः ॥
रामेण सीतया सार्धमारुरोह रथोत्तमम् ॥ १६३ ॥

म ज तूर्णमिति प्राह सुमंत्रं राम आत्मवान् ॥
यं जनेशोऽजनश्चापि क्षणं तिष्ठेत्यचोदयत् ॥ १६४ ॥

मि य पुत्राननं द्रष्टुमुत्थाय द्वारमागतः ॥
गच्छत्येव द्रुतं रामे पपात भुवि भूपतिः ॥ १६५ ॥

न ज नन्या न तातस्य न मित्राणां तथा वचः ॥
तत्पूर्वे मानयामास रामः श्रुत्वाप्यकर्णवत् ॥ १६६ ॥

ग य नं पतितं भर्ता क्षिप्रो दशरथात्मजैः ॥
कौसल्या पतिमुत्थाप्य समाश्वासयदाकुलं ॥१६७॥

रा रा ज्यस्य भुजं धृत्वा दक्षिणं मंदिरांतरे ॥
नेतुं प्रचलिता वामं कैकेयी चाधिगच्छता ॥१६८

अ म नोऽलपीत्स्त्वा तामाह राजा न मां स्पृश ॥
नाहं त्वां द्रष्टुमिच्छामि न त्वं भार्या न बांधवी ॥१६९॥

---

१ कौसल्यारामे.

स श्री ला भात्मतीतः स्याद्दूरतश्चेद्दुराशये ॥
यन्मे प्रदद्यात्सौम्यर्थं मा मां तद्दत्तमन्वगात् ॥ १७० ॥

का रा, मे वत कैकेय्या गेहमेतदसंशयम् ॥
मां राममातुः सदनं नयन्त्वित्यब्रवीन्नृपः ॥ १७१ ॥

स म हिष्या गृहे नीतः शायितः शयनोत्तमे ॥
अपश्यद्रामरहितं तदचंद्रमिवांबरम् ॥ १७२ ॥

र ज न्यां चिंतयन् रामं भुजमुद्यम्य भूपतिः ॥
उच्चैः स्वरेण प्राक्रोशद्धा राम विजहासि नौ ॥ १७३ ॥

तं य शस्विनमध्यास्मयोध्यां पुनरागतं ॥
दृष्ट्वालिंग्य भविष्यंति प्रहृष्टा ये त उत्तमाः ॥ १७४ ॥

न रा धीशो वदन्नित्थं महिषीमाकुलोऽब्रवीत् ॥
न त्वां पश्यामि कौसल्ये साधु मां पाणिना स्पृश ॥१७५ ॥

म म देव्यलिनी पद्मं महावातल्हतं यथा ॥
वत्सं तेऽनुगता दृष्टिरद्यापि न निवर्तते ॥१७६ ॥

सा ज नन्यपि रामस्य विललापाकुला शुचा ॥
सभार्यं सानुजं रामं पश्येयं किमहं नृप ॥ १७७ ॥

द य या सक्तया नूनं मया राजन्पुरा बलात् ॥
वत्सेषु पातुकामेषु मातॄणां शातिताःस्तनाः ॥१७८ ॥

द्वि[२] ज राजमिवाल्हादप्रदं विद्याविशारदम् ॥
नैकपुत्रा विना पुत्रमहं जीवितुमुत्सहे ॥ १७९ ॥

व य स्ये च प्रिया साध्वी सुमित्रा रामसंस्तवैः ॥
शमयामास कौसल्याशोकमश्रिमिवांबुभिः ॥ १८० ॥

चो रा जिनधरं रामं गच्छंतमपराजितम् ॥
सीतेवानुगता लक्ष्मीस्तस्य किं नाम दुर्लभं ॥ १८१ ।

हि म रश्मिस्तथा युक्तशीतोष्णोऽतिसुखोऽनिलः ॥
शुचिं सेविष्यते रामं न रविस्तापयिष्यति ॥ १८२ ॥

---

१ उभाल्न २ चद्र.

म श्री मान् गाधिजो यस्मै सर्वास्त्राण्याशिषो ददौ ॥
तस्य के न भविष्यन्ति नम्राः सम्राट् तवात्मजः १८३ ॥
पौ रा राम पुरीं त्यक्त्वानुगताः सर्व एव ते ॥
पांथा वटामिव श्रान्ता वार्योघा इव वारिधिम् ॥ १८४ ॥
त म सातीरमागम्य पीत्वा तोयं द्रुमच्छदैः ॥
सुप्तानुजकृते रामः सुष्वाप शयने प्रभुः ॥ १८५ ॥
स ज नान्वृक्षमूलेषु सुप्तानालोक्य दुःखितान् ॥
अपृष्ट्वैव जगामाशु दर्शितोदग्गतिः क्षणं ॥ १८६ ॥
द य मानमपि त्यक्तस्नेहं मत्वा रघूत्तमम् ॥
पौरा वदंतो निःश्रीकामयोध्यामगमन् शनैः ॥ १८७ ॥
प रा वृत्य विना राममागतान्स्वपतीन् स्त्रियः ॥
रुदत्योगर्हयामासुरात्मजेष्वप्यनादराः ॥ १८८ ॥
गो म तीमतरत्तीर्त्वा पूर्वं वेदश्रुतिं नदीम् ॥
उत्तीर्य स्यंदिकां रामः कोसल्यानस्यगाद्द्रुतं ॥ १८९ ॥
श्री ज न्हुकन्यामगमन् मुन्याश्रमविभूषिताम् ॥
ह/ शंकरस्य जटाजूटाद्भ्रष्टां सागरतेजसा ॥ १९० ॥
म य ष्र्नां सरूतेः प्राप्य शृंगवेरपुरं प्रति ॥
तत्रेंगुदीतरोर्मूले रथात्प्रभुरवातरत् ॥ १९१ ॥
रा ज नैः सह धर्मात्मा रामस्यात्मसमः सखा ॥
गुहो राजा निषादानामाजगाम समुत्सुकः ॥ १९२ ॥
तं य शस्वी स्वयं रामः समालिंग्याब्रवीदिति ॥
प्रियैः पितुर्हयैस्सूतैरहमंग सुपूजितः ॥ १९३ ॥
स रा त्र्यामुदकं प्राश्य सुप्ते रामे धरातले ॥
गुहः सलक्ष्मणोऽतिष्ठद्विनिद्रश्चापबाणभृत् ॥ १९४ ॥
र म णीयगुणः प्रातः सुमंत्रं बहु सांत्वयन् ॥
पितुः समीपं याहीति प्रोवाच विरहातुरम् ॥ १९५ ॥

---

१ वृक्षविशेष (इंगणबद.)

स श्री मान् मेटट्रुम्धेन गुहानीतेन राघवः ॥
स लक्ष्मणो जटाः कृत्वाऽतरन्नावा समुद्रगां ॥ १९६ ॥
य रा हादीन्मृगान् हत्वा चतुरः स कृताशनः ॥
न्यग्रोधमूले सुप्त्वाथ प्रातर्निर्गम्य राघवः ॥ १९७ ॥
स म दर्शिनमर्चार्हं भरद्वाजं रघूद्वहः ॥
प्रयागे सायमासाद्य ननाम परया मुदा ॥ १९८ ॥
र ज नीमवसद्रामो भरद्वाजाश्रमेऽर्चितः ॥
चित्रकूटमगात्तेन मुनिना मोक्तवर्त्मना ॥ १९९ ॥
ती य मस्य स्वसारं तां तीर्त्वा काष्ठैः कृतप्लवी ॥
तस्यास्तीरे निशां नीत्वा चित्रकूटं नगं गतौ ॥ २०० ॥
ध रा मवराम्नत्वा वाल्मीकिप्रमुखान्प्रभुः ॥
तत्राकरोत्पर्ण-शालां लक्ष्मणो भ्रातुराज्ञया ॥ २०१ ॥
॥ म स्तं रामवृत्तान्तं गुहचारानिवेदितं ॥
ज्ञात्वा सुमंत्रः साकेतं प्रययौ गाढदुर्मनाः ॥ २०२ ॥
रा ज मार्गेण सचिवः सुमंत्रः पिहिताननः ॥
यत्र राजा दशरथस्तदेवोपययौ गृहं ॥ २०३ ॥
आ य ताक्ष्यस्तु तां दृष्ट्वा सूतं रामं विनाऽगतं ॥
रुरुदुर्नृपतेर्भार्या मूर्छितोन्यपतन्नृपः ॥ २०४ ॥
र ज न्यामथपष्ठ्यां स शापं स्मृत्वा तमात्मनः ॥
महिर्षी कथयामास राजा दशरथः स्वयं ॥ २०५
क्ष य प्रियेण सत्वानां निशायां शब्दवेधिना ॥
शूद्रा कुक्षिभवो वैश्यपुत्रो देवि मया हतः ॥२०६॥
मां रा ज्ञि तत्पिता प्राह कुपितः पुत्रघातिनं ॥
यथाहं पुत्रशोकेन त्वमप्यार्तो मरिष्यसि ॥ २०७ ॥
स, म मासून् मुनेः शापः प्राप्तो हर्तुमसंशयः ॥
अंजलिं ते करोम्यद्य राज्ञि मंतुं क्षमस्व मे ॥२०८॥

---

१ वड २ नौका ३ अपराध.

वि श्री रत्नाकुले राजा हा रामेति वदन् मुहुः ॥
अर्धरात्रे स्मरन् पुत्र जीवितात्मुपागमत् ॥ २०९ ॥
त रा त्र्यन्ते मृतं ज्ञात्वा रुरुदुः सकलाः स्त्रियः ॥
भूयः शोकार्णवे मग्न सर्वमन्तःपुरं पुरं ॥ २१० ॥
त म ह्या पालक तैलद्रोण्यां सनेरय साधव ॥
चक्रुर्वसिष्ठेनादिष्टाः सचिवाः कार्यमस्य यत् ॥ २११ ॥
स ज वेन पटून् दूतान् वसिष्ठः प्राहिणोत्स्वयं ॥
गत्वा भरतशत्रुघ्नावानिन्युस्ते पुरीं प्रति ॥ २१२ ॥
प्र य त्नात्सप्तभिर्गत्वा दिनैस्तावाद्भिरेव ते ॥
दूता भरतशत्रुघ्नावादाय पुनरागताः ॥ २१३ ॥
त्व रा वानेत्य मातुः स ज्ञात्वा दुष्कर्म तत्तथा ॥
गर्हयामास तां पापां भरतो भरतोर्द्धपः ॥ २१४ ॥
आ म बुद्धेऽहिते क्रूरे भूरेपा तस्य धर्मतः ॥
यः कौसल्यासुतः श्रीमांस्त्वया रामो विवासितः ॥ २१५ ॥
त्व ज गन्निद्यचरिता रामस्य त्वयि मातृधी ॥
अतोऽहं न त्यजामि त्वां दुष्टां तस्यैव गौरवात् ॥ २१६ ॥
प्र य तः सौसकृत्क्रोपात्ता धिक्कृत्यातिवशश ॥
कौसल्यां सान्त्वयामास चक्रे तातस्य सत्क्रियां ॥ २१७ ॥
स्व ज नत्या समेतां तां मथरां हन्तुमुद्यतः ॥
शत्रुघ्नं वारयामास भरतो रामसाध्वसात् ॥ २१८ ॥
गे य कीर्तिर्गुरोराज्ञां विलङ्घ्यापि महामतिः ॥
भरतस्त्यक्तराज्येहः श्रीरामं शरणं ययौ ॥ २१९ ॥
मो रा मान्यगुरुभ्रातृमातृपौरसुहृद्वृतः ॥
भरतः शृगवेरस्थगुहेन सह संगतः ॥ २२० ॥
॥ म हर्षिर्भरद्वाजः परीक्ष्य शुचिमानसः ॥
ससैन्यं पूजयामास विसर्जाग्रजप्रियं ॥ २२१ ॥

---

१ रामाच्या भक्तीं.

तं श्री मंतं चित्रकूटे ददर्श भरतोऽग्रजं ॥
पतित्वा पादयोस्तस्य रुरोदातीवभक्तिमान् ॥ २२२ ॥
पं रा सुं पितरं श्रुत्वा हातातेति भृशं रुदन् ॥
सदारः सानुजो रामस्तस्मै नद्यां जलं ददौ ॥ २२३ ॥
स म मार्क्षैर्वसिष्ठाद्यैः सचिवैर्मातृभिर्भृशं ॥
गुरुरभ्यर्थितो रामो भरतेन निवर्तनं ॥ २२४ ॥
तं . न गादानुजं रामश्चतुर्दश समा वने ॥
मया स्थेयं त्वया कार्यं राज्यं तातस्य शासनात् ॥ २२५ ॥
श्रे य एतत्परं विद्वन्सत्यं वचः पितुः ॥
प्रियमस्याश्रमे मातुर्निर्बंध तात मा कुरु ॥ २२६ ॥
भा रा पनयनं तेऽहं कर्ता पूर्णे चतुर्दशे ॥
मारोदीस्तात वर्षाणि गमिष्यंत्याशु मा शुचः ॥ २२७ ॥
तं म हा मुनयः क्षिप्रं दशकंठवधैषिणः ॥
भरतं प्रोचुरार्यस्य ग्राह्यं रामस्य ते वचः ॥ २२८ ॥
द्वि न वर्यो वसिष्ठोऽपि प्रोवाचैनं ततः प्रभुं ॥
भरतः प्रार्थयामास पादुके हेमभूषिते ॥ २२९ ॥
द प पार्थाधिरोह त्वं पादाभ्यां भक्तवत्सल ॥
एतेहि सर्वलोकस्य योगक्षेमं विधास्यतः ॥ २३० ।
ते न स्मीशः सोधिरुह्य व्यवमुच्य च पादुके ॥
प्रायच्छत्पुरुषव्याघ्रो भरताय महात्मने ॥ २३१ ॥
प प तोराममहासावहं पूर्णे चतुर्दशे ॥
नद्रक्ष्यामि यदि त्वां तु प्रवेक्ष्यामि हुताशने ॥ २३२ ॥
आ रा ध्यं भरतो नत्वा रामं कृत्वा प्रदक्षिणं ॥
मूर्ध्नि ते पादुके धृत्वा प्रययौ साश्रुलोचनः ॥२३३॥
तं म हर्षि भरद्वाजं नत्वाऽयोध्यां गतो व्रती ॥
नंदिग्रामेऽवसन्मातृः संस्थाप्य पितुरालये ॥ २३४ ॥

---

१ गतप्राण.

स श्री मान् राघवो हतुर्मैद्र काक कृतागस ॥
चिक्षेपाशु कुशं ब्राह्म सयोज्य प्रियकृत् स्त्रिया. ॥ २३५ ॥
प रा भूत स बभाम सर्वत्र त्रस्तमानस ॥
ब्रह्मणो वचनाद्राम प्राणार्थी शरण गत ॥ २३६ ॥
स म येनातिकारुण्यात् सीतावचनगौरवात् ॥
रक्षितोऽस्त्राय दत्त्वैक तदक्षि प्राणसकटे ॥ २३७ ॥
द्वि ज वृद पते श्रुत्वा तत्र पीडा प्रभु खरात् ॥
रावणावरजात् पापात् जनस्थाननिवासिन. ॥ २३८ ॥
भ य द्रुतेषु विप्रेषु तत्रत्येषु गिरेस्तत
रामोऽत्रेराश्रम गत्वा प्रणनाम तमादरात् ॥ २३९ ॥
दा रा नुजान्वित राम भगवानत्रिरादृत ॥
सपृच्छ्यागीचकारातिप्रेम्णा पुत्रमिवौरस ॥ २४० ॥
स म शीला महाभागामनसूया प्रिया स्वय ॥
प्रतिगृह्णीष्व वैदेहीमिमामित्यनवीन्मुनि ॥ २४१ ॥
नि ज पत्न्या महासाध्व्या प्रभाव तपसोद्भुत ॥
रामायातावाचचक्षे शृणु वत्सेति सादर ॥ २४२ ॥
स य दा भूदनावृष्टिर्दश वर्षाणि राघव ॥
अनया तात सृष्टानि मूलानि च फलानि च ॥ २४३ ॥
भो ज ‘हुक यान्यनया स्नानार्थ च तपस्विना ॥
आहूय सहसा वत्स स्वाश्रमेऽस्मिन्प्रवर्तिता ॥२४४॥
भ य प्रशमन राम विघ्नाना लीलया कृत ॥
दशवर्षसहस्राणि तपस्तप्त पुराऽनया ॥ २४५ ॥
सु रा णामपि कार्यार्थमनयोग्रप्रभावया ॥
दशरात्र कृता रात्रि सेय मातव तेऽनघ ॥ २४५ ॥
न म स्कार्या समस्तानामिम राम तपस्विनीं ॥
अभिगच्छतु वैदेही वृद्धामक्रोधना प्रति ॥ २४७ ॥

---

१ भक्त

स श्री मान्मैथिलीमाह श्रुत्वैतन्मुनेर्वचः ॥
श्रेयोर्थं राजपुत्रि त्वमभिगच्छ तपस्विनीं ॥ २४८ ॥
ध रा कन्या तथेत्युक्त्वा मुनेः पत्नीं महासतीं ॥
अभ्यवादयदव्यग्रां स्वं नाम समुदाहरत् ॥ २४९ ॥
सा म हर्षिप्रियां नत्वा तापसीं तां दमान्विता ॥
बद्धांजलिपुटा हृष्टा पर्यपृच्छदनामयं ॥ २५० ॥
प्रां ज लिं जानकीमाह ब्राह्मणी ब्रह्मवादिनी ॥
बालाऽपि वत्से प्रौढा त्वं दिष्ट्या धर्ममवेक्षसे ॥ २५१ ॥
प्रि य मेतं त्वमेवं चेद्वर्तसे नित्यमनुव्रता ॥
शुद्धं यशश्च धर्मं च जगत्सु समवाप्स्यसि ॥ २५२ ॥
न रा धिपसुते सीते किं प्रियं करवाणि ते ॥
इति श्रुत्वा वचस्तस्याः सा तां प्रांजलिरब्रवीत् ॥ २५३ ॥
म य सर्वं प्रियं मातर्जातं त्वत्पाददर्शनात् ॥
कृतकृत्याऽस्मि ते दृष्ट्या दुर्लभोऽयमनुग्रहः ॥२५४॥
भा ज नं तां प्रसादस्य ज्ञात्वा सीतामथाब्रवीत् ॥
इदं दिव्यं वरं माल्यं भूषणान्यम्बरं वरं ॥ २५५ ॥
प्र य च्छामि गृहाण त्वमंगरागं च कन्यके ॥
शोभयिष्यसि गात्राणि सर्वमेतत्सदा नवं ॥ २५६ ॥
स ज स्तथांगरागं च वस्त्रमाभूषणानि सा ॥
प्रतिगृह्यांतिके तस्थौ बद्धांजलिरुदारधीः ॥ २५७ ॥
प्रि य मस्या मुनेः पत्न्याः कर्तुं सीता स्वयंवरं ॥
आत्मनः कथयामास पृष्टं सर्वं सविस्तरं ॥ २५८ ॥
तां रा मोऽलंकृतां दृष्ट्वा जानकीमनसूयया ॥
जहर्ष लक्ष्मणोऽप्यत्रि मुनिमापृच्छ्य निर्ययौ ॥ २५९ ॥
स म यूरमिवांभोदो मुनिसंघं प्रहर्षयन् ॥
वनं विवेश श्रीरामो मनः शुद्धं सतामिव ॥ २६० ॥

॥ इति श्रीमंत्ररामायणे रामनंदनमयूरविरचितेऽयोध्याकांडे विंशो मंत्रः ॥

---

१ उटी. २ निरोप घेऊन.

आरण्यकांडम्.

रामः श्रीमान् स प्रविश्य दंडकारण्यमात्मवान् ॥
दर्दर्श तत्र पुण्याढ्यं तापसाश्रममंडलम् ॥ १ ॥
सुचि रा हितसंकल्पा रुचिराशि तपोधनाः ॥
श्रीरामं पूजयामासू राक्षसेभ्योऽभयार्थिनः ॥ २ ॥
जगा म तैरनुज्ञातस्तस्मादाश्रममंडलात् ॥
विराधं राक्षसं रामो ददर्शातीव भीषणम् ॥ ३ ॥
सीतां ज ग्राह सहसा सोऽभिद्रुत्य निशाचरः ॥
बाणैर्विद्धोऽपि तां त्यक्त्वा तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥ ४ ॥
धृत्वा य यौ बलान्न्यस्य स्कंधे बालाविवेश्वरौ ॥
रुरोद सीता शोकार्ता ततः क्रुद्धौ बलांबुधी ॥ ५ ॥
प्रव रां श्यामसिभ्यां तं चक्रतुर्बाहुवर्जितं ॥
उद्यम्योद्यम्य बाहुभ्यां तौ निष्पिपिषतुर्भुवि ॥ ६ ॥
विद्धो म मण्योपि शरैः छिन्नबाहुश्चमुष्टिभिः ॥
पार्ष्णिभिर्मर्दितो गाढं तथापि न ममार सः ॥
गाढं ज गत्पतिः कंठे पादेनाक्रम्य राक्षसम् ॥
उवाच लक्ष्मण गर्ते पिहितोऽयं मरिष्यति ॥ ८ ॥
मुक्तो य क्षेत्रशापात्तं राघवं प्राह तुंबरुः ॥
शरभंगं मुनिं गच्छ स ते श्रेयो विधास्यति ॥ ९ ॥
गर्ते ज गत्यां निक्षिप्य मृदापूर्य निशाचरम् ॥
शरभंगाश्रमं सीतामाश्वास्याभिजगाम सः ॥ १० ॥
उद ॥ रथमिवादित्यं दूरात्संप्रेक्ष्य वासवं ॥
शरभंगेन संमंत्र्य तस्मिन्नपगते प्रभुः ॥ ११ ॥
सदा रा घ्यः स्वयं रामः सदारानुजानैर्मुनिं ॥
स्वनाम संकीर्त्य ततो ननाम विनयेन तम् ॥ १२ ॥
कोऽप म आगतो देव इति पृष्टो महामुनिः ॥
शरभंगोऽब्रवीद्राम मां नेतुं हरिरागतः ॥ १३ ॥

---

१ पावरा भाऊ.

सोहं श्री मंतमभ्यर्च्य त्वां प्रियातिथिमागतम् ॥
ब्रह्मलोकं गमिष्यामि त्वत्समक्षं जगद्गुरो ॥ १४ ॥

इति रा जीवनेत्रं तमुक्त्वा संपूज्य सादरम् ॥
प्रविश्याग्नौ क्षणादेव दिव्यरूपोऽभवन्मुनिः ॥ १५ ॥

पिता म हादिभिर्देवैर्देवर्षिभिरुपागतैः ॥
नीतो विमानमारोप्य रामदर्शननिर्वृतः ॥ १६ ॥

समा ज स्तत्र तत्रस्थमहर्षीणां रघूत्तमं ॥
सत्कृत्य दर्शयामास राक्षसैर्निहतान्मुनीन् ॥ १७ ॥

तेभ्यो प शास्त्रिप्रवरोऽभयं दत्वाऽभयप्रदः ॥
शरभंगप्रकथितं सुतीक्ष्णाश्रममभ्यगात् ॥ १८ ॥

तं सम रा धिकलावण्यं सदारं सानुजं नतम् ॥
आलिंग्य मूर्ध्न्यवघ्राय सुतीक्ष्णोऽतीवनिर्वृतः ॥ १९ ॥

पर म प्रेमलात् तस्मात्प्राप्य सत्कारमुत्तमं ॥
अन्यानपि ययौ द्रष्टुं दंडकारण्यवासिनः ॥ २० ॥

मार्गे ज नकजोवाच हिंसा नेष्टा तपोवने ॥
तामाह ब्रह्मरक्षार्थं हिंसा कार्येति राघवः ॥ २१ ॥

रामो य यौ वने धन्वी कवची सासिरग्रतः ॥
मध्ये सीता पृष्ठतस्तु लक्ष्मणोऽनुजगाम ताम् ॥ २२ ॥

ते यो ज नायतं सायं तडाकं ददृशुर्वने ॥
गीतवादित्रनिर्घोषं तस्मिन् शुश्रुवुरद्भुतम् ॥ २३ ॥

विस्म य स्य पदं रामः पप्रच्छ सहवासिनं ॥
मुनिं धर्मभृतं नाम स प्राह रघुनंदनम् ॥ २४ ॥

अम रा स्तपसोभीता मांडकर्णेर्महात्मनः ॥
विघ्नं कर्तुं योजितास्तैः पंचाप्सरस उत्तमाः ॥ २५ ॥

नीतो म दनवश्यत्वं ताभिरत्र स तापसः ॥
तासां सरांसि रामाय गीतवादित्रसद्ध्वनिः ॥ २६ ॥

श्रुत्वा श्रीमान्महाश्चर्यमिक्ष्वाकु जयतां वरः ॥
जगाम चाश्रमास्तेषां पर्यायेण तपस्विनां ॥ २७ ॥
भूसु र र णाया श्रमेषु रममाणस्य सत्पते ॥
सुखेन दंडकारण्ये ययुः संवत्सरा दश ॥ २८ ॥
आश्र म प्रवरं रामः सुतीक्ष्णस्य मुनेः पुन ॥
जगाम न्यवसत्तत्र कंचित्कालमरिंदमः ॥ २९ ॥
येट ळ स्याश्रम रामः सुतीक्ष्णप्रोक्तवर्त्मना ॥
गच्छस्तद्भ्रातुरभ्यागादाश्रम प्रथम पथि ॥ ३० ॥
कथा य द्दास्करीं रामः कुंभजस्य महात्मनः ॥
वातापील्वलयोर्हेतुः कथयामास सन्मतां ॥ ३१ ॥
भ्रातु रा श्रममासाद्य कुंभयोनेस्तपोनिधेः ॥
रामः सीता च सौमित्रिः सत्कारं प्राप्य निर्वृताः ॥ ३२ ॥
जगा म तदनु भ्रात्रा सीतयानुगतः पथि ॥
पुण्यं रम्याश्रमपदं रामः कलशजन्मन. ॥ ३३ ॥
अनु ज म्यानमनुग लक्ष्मण राघवोऽब्रवीत् ॥
आश्रमोऽयं भगवतो यच्छाता मृगपक्षिणः ॥ ३४ ॥
बत्ता य माश्रमः सेव्यः प्रयतैरेव नेतरैः ॥
'नात्र रक्षःप्रवेशोऽस्ति प्रतापोऽस्य मुनेर्महान् ॥३५॥
पत्ते य सोऽनिशं भीतो विंध्योऽद्यापि न वर्धते ॥
यःस किं बहुनोक्तेन पीतोयेनाखिलोऽबुधिः ॥३६॥
विन य ह्रोऽसि सौमित्रे तात त्वं प्रविशाग्रतः ॥
निवेदयेह मां प्राप्तमृषये सह सीतया ॥ ३७ ॥
तदा ग्र गुक्तिमाकर्ण्य प्रविश्याश्रममद्भुतम् ॥
अगस्त्यशिष्यमासाद्य वाक्यमेतदुवाच सः ॥ ३८ ॥
पुत्रो म हीपतेर्ज्येष्ठो रामो दशरथस्य य. ॥
प्राप्तोऽद्य मुनिश्रेष्ठ भार्यया सह सीतया ॥ ३९ ॥

---

१ अगस्त्य.

अहं श्री मत एतस्य भक्तो भ्राताऽनुजोद्विज ॥
इष्टुमिच्छाम इति त भगवंतं निवेद्यताम् ॥ ४० ॥
सोऽग्नि रा लयमासाद्य प्रोवाच प्रांजलिर्गुरुम् ॥
भगवन् सीतया प्राप्तौ त्वां द्रष्टुं रामलक्ष्मणौ ॥ ४१ ॥
श्रुत्वा म हात्मा तं प्राह वत्स किं न प्रवेशितौ ॥
ममापि रामागमनं मनसा कांक्षितं चिरम् ॥ ४२ ॥
सानु ज म्यानमाशु त्वं ससीतं राममानय ॥
इत्युक्तः स तथेत्युक्त्वा लक्ष्मणं प्राह तापसः ॥ ४३ ॥
दर्शं य कामजस्तेऽय भगवांस्त्वं प्रतीक्षते ॥
सभार्यः स मुनिं द्रष्टुमेतु प्राविशतु स्वयम् ॥ ४४ ॥
स त्व रा त्मान् सुमित्रायाः पुत्रस्तमृषिमात्मनः ॥
अग्रजं दर्शयामास रामं सीतासमन्वितं ॥ ४५ ॥
शिष्यो म हर्षेस्तद्विद्वान् प्रश्रितं वचनं ब्रुवन् ॥
प्रावेशमथयान्यायं सत्कारार्हं सुसत्कृतम् ॥ ४६ ॥
रामो ज नकजा देवी लक्ष्मणश्चाश्रमे मुनेः ॥
देवस्थानानि पश्यंतः प्रवेश चक्रुरुत्सुका ः ॥ ४७ ॥
ततो य थाभार्त्तिर्माशुनिर्गतोऽभिगृह्याग्मुनिः ॥
तं दृष्ट्वा राघवः प्राह पश्य लक्ष्मण यः श्रुतः ॥ ४८ ॥
सोऽयं ज गति विख्यातः कुंभजन्माऽपरोविधिः ॥
औदार्येणावगच्छामि निदानं तपसामिद ॥ ४९ ॥
आग्नीय राशेस्तस्याथ सीतया सह सानुजः ॥
पादौ जग्राह विनयाद्रामः सद्धर्मपालकः ॥ ५० ॥
सदा रा वरज राममगस्त्योऽभ्यर्च्य वैष्णवम् ॥
धनुः शरं ब्रह्मदत्तं तूणी चाक्षयसायकौ ॥ ५१ ॥
ददौ म हासिं चोवाच महेंद्रेणेदमर्पितम् ॥
जयाय प्रतिगृण्हीष्व त्वमायुधमनुत्तमम् ॥ ५२ ॥

---

१ विनययुक्त २ सूर्य ३ वेदमूल.

रामः श्री मान् गृहीत्वा तान्यायुधानि महामुनें ॥
ननाम यस्याशेनितो न नामं ह्यूनमोजसा ॥ ५३ ॥
कांता रा खिन्नचित्तेयं कांता राम तवोचिता ॥
धन्यो जनकराजस्य कन्यां मन्यामहे वयं ॥ ५४ ॥
एवं म नोहरां वाचं वदतं कुंभसंभवं ॥
॥ उवाच प्रांजलिर्नत्वा सत्काकारो रघूत्तमः ॥ ५५ ॥
सानु ज स्य सभार्यस्य गुणैस्तुष्टोऽसि मे गुरो ॥
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि वस्तुं देशं तु बोधय ॥ ५६ ॥
वासा य ते स्थलं राम गोदावर्यास्तटेऽनघे ॥
ख्यातं पंचवटीत्यास्ते कुरु तत्राश्रमं शुभं ॥ ५७ ॥
इत्य रा तिवधोद्युक्त उक्तस्तेन महर्षिणा ॥
तं प्रणम्य रघूत्तंसस्ततः पंचवटीं ययौ ॥ ५८ ॥
स भी म विक्रमो रामो गच्छन् पंचवटीं पथि ॥
आससादांतरा गृध्रं महाकायं महामतिं ॥ ५९ ॥
सानु ज स्तं प्रभुर्गृध्रं मेने मनसि राक्षसं ॥
कोमवानिति पप्रच्छ स चाह प्रीतमानसः ॥ ६० ॥
सखा य मात्मनोविद्धि पितुर्दशरथस्य मां ॥
वत्स रामारुणसुतं गृध्रं नाम्ना जटायुषं ॥ ६१ ॥
अग्र ज न्मा च मे नाम्ना संपातिरिति विश्रुतः ॥
साहाय्यस्ते भविष्यामि रक्षिष्यामि च जानकीं ॥ ६२ ॥
तं व य स्यं पितुः प्रेम्णा प्रतिपूज्य स्नुपामिमां ॥
त्रात त्वं पालयेत्युक्त्वा रामः पंचवटीं गतः ॥ ६३ ॥
रुचि रा मग्रजाज्ञातः पर्णशालां महामतिः ॥
पंचवट्यां चकाराशु सौमित्रिर्मित्रवत्सलः ॥ ६४ ॥
तस्यां म नुष्यचरितः ससीतः सानुजः सुखं ॥
उवास भगवान् रामो मुनिवृत्तिं समाश्रितः ॥ ६५ ॥

---

१ मग.

तत्र श्री मद्दर राम हेमंते प्रेक्ष्य राक्षसी ॥
यदृच्छयाऽऽगता पापा बभूव स्मरमोहिता ॥ ६६ ॥
स्वसा रा क्षसराजस्य रडा शूर्पणखाभिधा ॥
समासाद्य सुदुर्वृत्ता सद्वृत्तमशिवा शिवे ॥ ६७ ॥
अस म र्थी समर्थं त सुस्वर भैरवस्वना ।
प्रियरूप विरूपा सा वृद्धा तरुणमब्रवीत् ॥ ६८ ॥
कस्त्व ज टी शस्त्रधरः सभार्यो यतिसेवितं ॥
इम देश कथ प्राप्तः किमागमनकारणम् ॥ ६९ ॥
रामो य थावदाखिल ऋजुबुद्धितयैवतां ॥
आदित. कथयामास विस्तराद्वृत्तमात्मन. ॥ ७० ॥
ताच रा मोप्यपे का त्व मनोज्ञाङ्गीह राक्षसी ॥
प्रतिभासि मम ब्रूहि तत्त्वेनेत्यवदत्प्रभु : ॥ ७१ ॥
वृत्त म धुरवाग् व्यक्त कथयामास कामुकी ॥
अह शूर्पणखा नाम राक्षसी कामरूपिणी ॥ ७२ ॥
भ्राता ज गैद्रावणो मे यदि ते श्रोत्रमागत ॥
प्रवृद्धनिद्रश्च सदा कुंभकर्णो महाबल. ॥ ७३ ॥
तथा य तात्मा धर्मज्ञस्त्यक्तराक्षसचेष्टित ॥
विभीषणः ख्यातवीर्यौ भ्रातरौ खरदूषणौ ॥ ७४ ॥
तेभ्यो ऊ न्मत एवाह वीर्येणाभ्यधिका सदा ॥
त्वामुपेताऽस्मि भावेन भर्तारं पुरुषोत्तम ॥ ७५ ॥
चिरा य भव मे भर्ता सीतया किं करिष्यसि॥
विकृता च विरूपा च न सेय सदृशी तव ॥ ७६
अह रा-मानुरूपा ते भार्यारूपेण पश्य मा ॥
इमां तेऽह सह भ्रात्रा भक्षयिष्यामि मानुषीं ॥ ७७ ॥
एव म स्यावचः श्रुत्वा प्रहस्याह विशारद ॥
कृतदारोऽस्मि भवति भार्येय दयिता मम ॥ ७८ ॥

---

१ अकस्मात् २ राक्षस ३ जगत्पालक.

शृणु श्री मति रामाणां त्वद्विधानां तु सर्वथा ॥
स्वच्छंदचित्तवृत्तीनां सपत्नी दुःसहा खलु ॥ ७९ ॥
एष रा जीव नयनोऽकृतदारो गुणाकरः ॥
एन भज विशालाक्षि भर्तारं भ्रातरं मम ॥ ८० ॥
सा का म मोहिता रामं विसृज्योवाच लक्ष्मणम् ॥
अस्य रूपस्य ते युक्ता भार्याहं वरवर्णिनी ॥ ८१ ॥
मां भ ज प्रियमत्यंतं त्व वने प्राप्स्यसि ध्रुव ॥
ततः शूर्पणखां स्मित्वा सौमित्रिर्युक्तमब्रवीत् ॥ ८२ ॥
यवी य सी भवार्यस्य भार्या त्वं मदिरेक्षणे ॥
कथं दासस्य मे दासी भार्या भवितुमिच्छसि ॥ ८३ ॥
एतां रा त्रिचरि स्पष्टं विरूपां निर्णतोदरीं ॥
वृद्धां भार्यां परित्यज्य त्वामेवैष भजिष्यति ॥ ८४ ॥
रूप म सद्भुतमिदं कोहि संत्यज्य सुंदरि ॥
मानुषीषु वरारोहे कुर्याद्भावं विचक्षणः ॥ ८५ ॥
सोट म स्यं पुनारामं परिहासा विचक्षणा ॥
ससीतमतिदुर्धर्षमब्रवीत् काममोहिता ॥ ८६ ॥
इमां य स्मादवष्टभ्य विरूपामसतीं स्त्रियं ॥
अनुरूपां सुकुल्जां न मां त्वं बहु मन्यसे ॥ ८७ ॥
तदो म सीतामत्राहं भक्षयिष्यामि मानुषीं ॥
त्वया सह चरिष्यामि निःसपत्ना यथासुख ॥ ८८ ॥
अन्या य वृत्तेत्युक्त्वा सा तां मृगाक्षीमलीतदृक् ॥
अभ्यगच्छत्सुसंक्रुद्धा महोल्का रोहिणीमिव ॥ ८९ ॥
तां क्रू रा मसतीं वाचा निगृह्य कुपितः प्रभुः ॥
उवाच लक्ष्मणं क्रूरैः परिहासो न संमतः ॥ ९० ॥
इमां म त्तामसाध्वीं त्वं विरूपामतिदारुणां ॥
राक्षसीं पुरुषव्याघ्र विरूपयितुमर्हसि ॥ ९१ ॥

---

१ "सह.ता सस पत्नता" इति या पाठः ३ मोक्षितानमाणे शोडे जिरे २ एवोदरी.

इति श्री मत आर्यस्य श्रुत्वाज्ञां लक्ष्मणः कृती ॥
॥ उध्दृत्य खड्गं चिच्छेद तस्या नासां श्रुती च सः ॥९२ ॥
प्रख र सिंध्छिन्नकर्णनासात्युग्रं विनैव सा ॥
॥ यथागतं प्रदुद्राव घोरा शूर्पणखा वनं ॥ ९३ ॥
तदा म होग्रा सा पापा राक्षसी शोणितोक्षिता ॥
॥ चकार विविधान्नादान्यथा प्रावृषि तोयदः ॥ ९४ ॥
भ्रातुर ब स्य खरस्यांतो जनस्थानगतस्य सा ॥
॥ पपात पुरतः क्रूराकारा ऽऽकाशादिवाशनिः ॥ ९५ ॥
खरो ऽथ शस्करं दृष्ट्वा तत्तां पप्रच्छ केन ते ॥
॥ दुर्दशेयं कृता ब्रूहि कोऽगुल्या मृतुदर्याहि ॥ ९६ ॥
न सु रा णां पतिः शक्रः शक्तः कर्तु ममाप्रियं ॥
॥ कोऽयमेवं महावीर्यस्त्वां विरूपां चकार यः ॥९७॥
तंद्दये म या हतस्योग्रैः शरैः संकृत्तमर्मणः ॥
॥ सफेनं रुधिरं कस्य मेदिनी पातुमिच्छति ॥ ९८ ॥
ताभ्या ज हार तरुणौ सुकुमारौ महाबलौ ॥
॥ पुंडरीकविशालाक्षौ चीरकृष्णाजिनांबरौ ॥ ९९ ॥
तव प स्को धर्मरतौ फलमूलाशिनौ मुनी ॥
॥ पुत्रौ दशरथस्यास्तां भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १०० ॥
दृष्टा अ गस्त्यनुपमा तयोर्मध्ये सुमध्यमा ॥
॥ तरुणी रूपसंपन्ना सर्वाभरणभूषिता ॥ १०१ ॥
संभू य ताभ्यां भ्रातृभ्यां निमित्तीकृत्य तां स्त्रियं ॥
॥ इमामवस्थां नीताऽहं यथाऽनाथा सती तथा ॥ १०२ ॥
तयो रा गस्कंतोरब तस्याश्चापि खरानृजोः ॥
॥ सफेनं पातुमिच्छामि रुधिरं रणमूर्धनि ॥ १०३ ॥
एव म स्याः खरः श्रुत्वा स्वसुः प्रियचिकीर्षया ॥
॥ वीरानाज्ञापयामास चतुर्दश निशाचरान् ॥ १०४ ॥

---

१ कान २ ओरडून ३ 'ननाद' इति वा पाठः ४ देवचही ५ युद्धांत.

राम: श्रीमांस्तया सार्द्धमात्मानं हन्तुमागतान् ॥
उवाच नौ तापसयोः किमर्थमुपहिंसनं ॥ १०५ ॥
ऊचू रा क्षसवीरास्ते भर्तुर्नः कर्तुरप्रिय ॥
तव रक्तमिय पातु राम कामयतेऽधुना ॥ १०६ ॥
ते प्र म ता: परे शून्यान्येवमुक्त्वा प्रचिक्षिपुः ॥
तानि चिच्छेद तावद्भिः शरैरामश्चतुर्दश ॥ १०७ ॥
ततो ज घान तान् रामश्चतुर्दशभिराशुगैः ॥
क्रुद्धा प्रधाविता भूयः सा किंचिच्छुष्कशोणिता ॥ १०८ ॥
दत्ता य तेऽस्यभिमत तत्कर्तुं राक्षसा मया ॥
स्वसः पुना रोदिषि किं पप्रच्छेति स तां खरः ॥ १०९ ॥
पाम रा स्ते हतास्तेन तदैवेति शशास सा ॥
निनिंद च खरं मर्त्याद्भीतस्त्व बालिशेति तं ॥ ११० ॥
सोऽतिम न्युः खरः प्राह दूषण स्वचमूपतिं ॥
चतुर्दश सहस्राणि निर्यांतु मम राक्षसाः ॥ १११ ॥
रथं स मावह क्षिप्रमुपस्थापय सायुध ॥
तेन चोद्योजिता सेना स्यंदनः स्थापितोऽग्रतः ॥
तं ज य पदमारुह्य स्यदन राक्षस. खरः ॥
निर्जगाम जनस्थानात् कृत्वा स्वबलमग्रतः ॥ ११३ ॥
परा क्र यद्मत्युग्रमुत्पातशतमुद्गतः ॥
अचिंतयन् खरः प्रास आश्रम कालचोदितः ॥ ११४ ॥
तद्ब य प्रदमुद्दामदुदुभिध्वनिसूचित ॥
रक्षः सैन्य हन्तुकामो रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ११५ ॥
त्वं वी रा शु धनुष्पाणिर्गृहीत्वा जानकीं द्रुत ॥
गुहामाश्रय शैलस्य दुर्गां पादपसंकुला ॥ ११६ ॥
वत्स म द्वाक्यमेतन्न प्रत्याख्येयमिह त्वया ॥
ममासि शापितोऽध्रिभ्यां सौमित्रे गच्छ माचिरं ॥ ११७ ॥

---

१ तुला माझ्या पायांची शपत आहे.

गते श्री मति सौमित्री गुहामादाय जानकीं ॥
रामो बभूव सन्नद्धो रक्षसां निधनेप्सया ॥ ११८ ॥

व्योम्नि रा त्रिचरध्वंसं द्रष्टुं देवाः समागताः ॥
तेजसाप्यायितं रामं ददृशुर्विस्मयान्विताः ॥ ११९ ॥

अथा म पर्वतं सैन्यं खरस्य विविधायुधं ॥
ववर्ष रामे सर्वत्र मेघजालमिवाचले ॥ १२० ॥

यथा ज लधरं वातः शस्त्रौघं व्यधमत्प्रभुः ॥
गांधर्वेण बलं कृत्स्नं जघानाशु खरस्य तत् ॥ १२१ ॥

अथ य त्नेन तत्सैन्यं हत्वा दाशरथी रणे॥
न्यवधीद्दूषणं सेनापतिं त्रिशिरसं च तं ॥ १२२ ॥

प्रख रा युध उद्दामः खरो राक्षसपुंगवः ॥
मुष्टिदेशे रघुपतेर्धनुश्चिच्छेद संगरे ॥ १२३ ॥

ततो म हद्धनुर्दत्तं यदगस्त्येन वैष्णवं ॥
तत्सज्यमकरोद्रामस्तं ततक्ष खरैः शरैः ॥ १२४ ॥

खरो ज न्ये[1] छिन्नगदाश्छिन्नसालो निरायुधः ॥
मत्तो रुधिरगंधेन राममभ्यद्रवद्द्रुतं ॥ १२५ ॥

दृष्ट्वा य शाखिराजस्तमापतंतं महाजवं ॥
अपासर्पाद्द्वित्रिपदं किंचित्त्वरितविक्रमः ॥ १२६ ॥

धैनं—ज—यामं नाशाय खरस्य समरे शरं ॥
रामो जग्राह दिव्यं तं ब्रह्मदंडमिवापरं ॥ १२७ ॥

जया य दत्तं मुनिना कुंभजेन महात्मना ॥
संदधे च स धर्मात्मा मुमोच च खरं प्रति ॥ १२८ ॥

मुक्तो रा घवराजेन खरोरस्यपतच्छरः ॥
स पपात खरो भूमौ दह्यमानः शराग्निना ॥ १२९ ॥

पुरा म हेशानिर्दग्धः श्वेतारण्ये यथांधकः ॥
स वृत्र इव वज्रेण फेनेन नमुचिर्यथा ॥ १३० ॥

---

१ पुन्नाग. २ अभिनुद्धव. ३ दैत्यविशेष.

रामे श्रीं मति संप्राप्तविजये निहते खरे ॥
देवदुंदुभयोनेदु पुष्पवृष्टिर्महत्यभूत् ॥ १३१ ॥
अम रा अब्रुवन् दृष्टा अहो सर्वे निशाचरा ॥
अर्द्धाधिकमुहूर्तेन रामेण निहता रणे ॥ १३२ ॥
राम म हर्षं योऽगस्त्यप्रमुखा हर्षनिर्भरा ॥
पूजयित्वोचुरिंद्रस्त शरभंगाश्रमं स्वयं ॥ १३३ ॥
समा ज गमितदर्थमिमं देशमुपायतं ॥
आनीतस्त्वं वधायैषां राक्षसानां महर्षिभिः ॥ १३४ ॥
प्रत्य य स्त्वयि नो राम राजर्षिकुलभूषण ॥
स्वस्त्यस्तु ते कृतं कार्यं महद्दशरथात्मज ॥ १३५॥
एवं रा क्षसहंतारं पूज्यमानं महर्षिभिः ॥
लक्ष्मणो मुदितोऽभ्येत्य ननामाग्रजमीश्वरं ॥ १३६ ॥
रक्षो म र्दनमाश्लिष्टं समीक्ष्य विजयश्रिया ॥
बभूव हृष्टा वैदेही भर्तारं परिषस्वजे ॥ १३७ ॥
ततो ज वेन निर्गत्य जनस्थानादकंपनः ॥
प्रविश्य लंकां वित्रस्तो रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥
सैन्यं य त्ते जनस्थाने प्रभो तत्सकलं हतं ॥
खरश्च निहतः संख्ये कथंचिदहमागतः ॥ १३९ ॥
श्रुत्वा ज गद्दुर्निवार्यप्रतापो दशकंधरः ॥
अकंपनमुवाचेदं निर्दहन्निव तेजसा ॥ १४० ॥
रे कोऽय मेवं बलवान् जनस्थानविनाशकृत् ॥
कृत्वा मे विप्रियं शक्यं सुखं प्राप्तुं न वज्रिणा ॥ १४१ ॥
राजे रा जेन न न वा यमेन न च विष्णुना ॥
कालस्यचाप्यहं कालो दहेयमपि पावकं ॥ १४२ ॥
मृत्युं म रणधर्मेण संयोजयितुमुत्सहे ॥
अकंपनस्तथा क्रुद्धं ययाचेऽभयमीश्वरं ॥ १४३ ॥

---

१ कुबेर.

ददौ श्री मान् दशग्रीवोऽभय तत उवाच सः ॥
पुत्रो दशरथस्यास्ति रामो नाम महाबलः ॥ १४४ ॥
तेन रा यण वीरेण भास्कराधिकतेजसा ॥
सदूषणः सत्रिशिरा जनस्थाने हतः खरः ॥ १४५ ॥
तस्स म न्युर्दशग्रीवः श्रुत्वाऽकपनभाषित ॥
नागेद्र इव निश्वस्य वचन चेदमब्रवीत् ॥ १४६ ॥
मम्रु ज स्त्रिदशैर्युक्तः स रामो वेंद्रसंयुतः ॥
उपयातो जनस्थान ब्रूहि कच्चिदकंपन ॥ १४७ ॥
अभ य प्रदमुग्र तमुवाचेदमकपनः ॥
रामो नाम महातेजाः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मतां ॥ १४८ ॥
तस्य रां कैंदुसंकाशवदनो दुदुभिस्वनः ॥
कनीयान् लक्ष्मणो भ्राताऽनुरूपो वीर्यसंपदा ॥ १४९ ॥
यथा म रुत्सहायोऽग्निर्दु:सहः सर्वदेहिनां ॥
तथा सलक्ष्मणो रामो द्विपतां राक्षसेश्वर ॥ १५० ॥
हता ज नस्थानगताः सर्वे रामेण राक्षसाः ॥
न तस्य पुरतः स्थातु शक्यमद्भुततेजसः ॥ १५१ ॥
वृत्ता य तभुजः श्यामो रामो राजीवलोचनः ॥
दृष्टः पलायमानैस्तैः सर्वैरेवाग्रतः स्थितः ॥ १५२ ॥
स्वयं ज नस्थानमह गमिष्यामि सलक्ष्मणं ॥
रामं हंतुमिति प्राह क्रोधांधो दशकंधरः ॥ १५३ ॥
प्रल य ज्वलनाकारं तमाहाकंपनः प्रभो ॥
असाध्यः कुपितो रामो विक्रमेण महायशाः ॥ १५४ ॥
नहि रा जन् स रामोऽद्य शक्यो जेतुं रणे त्वया ॥
समग्रैराक्षसैर्वाऽपि स्वर्गः पापजनैरिव ॥ १५५ ॥
न त म न्ये वध्यमह सर्वै दैवासुरैरपि ॥
अथ तस्य वधोपायस्तमाकर्णय मन्मुखात् ॥ १५६ ॥

---

१ पूर्णिमेचा इंद्र.

तस्य श्री रिव भार्याऽऽस्ते सीता नामातिसुंदरी ॥
श्यामा समविभक्तांगी स्त्रीरत्नं रत्नभूषिता ॥ १५७ ॥

तां ह रा शु प्रलोभ्य त्वं प्रथमं राममत्सरिम् ॥
सीतया रहितः क्षिप्रं सोऽसह्यो न भविष्यति ॥ १५८ ॥

मत्वा म तं हितं तस्य तमुवाचाथरावणः ॥
बाढं प्रातर्गमिष्यामि समानेष्यामि तामिह ॥ १५९ ॥

ततोऽ जै र्लब्धैः प्रवरैर्वरैर्मतो दशाननः ॥
सीतां हर्तुमनाः क्षिप्रं लंकाया निर्गतोबली ॥ १६० ॥

स वि[3] य त्पथमाविश्य रथमारुह्य कामगम् ॥
उत्तरं तीरमगमच्चोर्व्यां नदनदीपतिः ॥ १६१ ॥

प्राप रा क्षसराट् तूर्णं ताटकातनयाश्रमं ॥
तं मारीचोऽर्चयामास भक्ष्यभोज्यैरमानुषैः ॥ १६२ ॥

स्वाश्र म प्राप्तमधिपं स मारीचोऽब्रवीदिदम् ॥
कच्चित्ते कुशलं राजन् किमर्थं तूर्णमागतः ॥ १६३ ॥

तं रौ ज राजावरजः प्राह रामेण तात मे ॥
जनस्थानमवध्यं तत्सर्वं युधि निपातितम् ॥ १६४ ॥

सहा य स्त्वं भवाद्यांग तद्भार्या-हरणे मम ॥
इत्युक्तो राक्षसेंद्रेण मारीचो वाक्यमब्रवीत् ॥ १६५ ॥

त्वया ज गत्पते तात को न नदति नदितः ॥
आख्याता केन वा सीता मित्ररूपेण शत्रुणा ॥ १६६ ॥

नेद य शस्करं कर्म स्वदारेषु रमस्व सः ॥
सभार्यो रमतां रामो वनेषु स्वपुरं व्रज ॥ १६७ ॥

एव रा क्षसराडुक्तो मारीचेन हितैषिणा ॥
न्यवर्तत पुरीं लंकां विवेश च गृहोत्तमम् ॥ १६८ ॥

अथा म रारिमभ्येत्य लंकायां भ्रातरं निजं ॥
मुखं शूर्पणखा भग्नं विरूपितमदर्शयत् ॥ १६९ ॥

---

१ सोळा वर्षांची स्त्री २ महादेवशास्त्र मिळालेले ३ आकाश मार्गे ४ कुबेराचा कनिष्ठ बंधु (रावण)

हत श्री स्त्वं स्वसः केन कृतैवं वद सत्वरम् ॥
रुदतीमिति पप्रच्छ रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ १७० ॥
साऽऽह रा मस्य दयितां त्वदर्थं हर्तुमुद्यता ॥
भ्रातस्तस्यानुजेनाहं लक्ष्मणेन विरूपिता ॥ १७१ ॥
त्वं म म त्तः कामभोगे स्वैरवृत्तो निरंकुशः ॥
समुत्पन्नं भयं घोरं बोद्धव्यं नावबुध्यसे ॥ १७२ ॥
त्वम ज्ञे त्वं विगृह्यार्थैर्देवगंधर्वदानवैः ॥
अयुक्तचारश्चपलः कथं राजा भविष्यसि ॥ १७३ ॥
विपे य स्यावनेऽशक्तो जनस्थानक्षयं भयं ॥
रामाद्दाशरथेः प्राप्तं न जानासि जडोऽस्यलं ॥ १७४ ॥
न चा रा यस्य स ह्यंधो राजानश्चारचक्षुषः ॥
विपन्नराज्यो न चिराद्विपत्तिं प्राप्स्यसेऽवशः ॥ १७५ ॥
त्वं स म र्थोऽसि चेत्तत्वं रत्नभोक्ता दशानन ॥
रामस्य दयितां सीतां स्त्रीरत्नं भुंक्ष्व तेजसा ॥ १७६ ॥
सा रा ज ते स्वरूपेण साक्षाच्छ्रीरिव जानकी ॥
न तादृशी दृष्टपूर्वा श्रुतपूर्वाऽपि चांगना ॥ १७७ ॥
सीता य स्य भवेद्भार्या यं च हृष्टा परिष्वजेत् ॥
अभिजीवेत्स सर्वेषु लोकेष्वपि पुरंदरात् ॥ १७८ ॥
भूयो ज गाम रामस्य हर्तुं भार्यां स रावणः ॥
पिशाचास्यैः खरैर्युक्तं रथमारुह्य कामगम् ॥ १७९ ॥
तन म स्याश्रमं प्राप्तस्ताटकायाः पुनर्हृतम् ॥
दृष्ट्वा चतुःशतक्रोशशाखं पथि महावटम् ॥ १८० ॥
आद रा त्पूजयित्वा तं मारीचः प्राह रावणम् ॥
राजंच्छमस्तु ते कच्चित्किं पुनस्तूर्णमागतः ॥ १८१ ॥
ततो म नुष्यभुग्भर्ताऽब्रवीन्मारीच सर्वथा ॥
रामः पित्रा परित्यक्तो दुर्वृत्तोऽराज्यभागीति ॥ १८२ ॥

---

१ सतत. २ हेर. ३ देश.

मम श्री मत उद्धतो रामो वैरं विना रणे ॥
जनस्थानं जघानांग स्वसारं च व्यरूपयत् ॥ १८३ ॥

हत्वा रा त्रिचरान् सर्वान् ससरान्सहदूषणान् ॥
दत्तवानभयं तत्र मुनिभ्यः परमोद्धतः ॥ १८४ ॥

कृत्वा म मप्रियं धृष्टो निर्दयोभूतहिंसकः ॥
न बिभेति मनुष्योऽपि मत्तो मत्तो जयश्रिया ॥ १८५ ॥

रक्षो ज नेश्वरस्याद्य सहायो भव मे सखे ॥
सौवर्णस्त्वं मृगो भूत्वा सीतायाः प्रमुखे चर ॥ १८६ ॥

त्वामा य ताक्षी दृष्ट्वैव सौवर्णं मृगमद्भुतं ॥
गृह्यतामिति भर्तारं लक्ष्मणं चाभिधास्यति ॥ १८७ ॥

तयो रा श्रमतो जातेऽपगमे तां यथासुखम् ॥
निराबाधो हरिष्यामि कृतार्थेनान्तरात्मना ॥ १८८ ॥

इत्य म स्य वचः श्रुत्वा मारीचस्य महात्मनः ॥
शुष्कं समभवद्वक्त्रं परित्रस्तो बभूव सः ॥१८९ ॥

कृतां ज लिरतं प्रोवाच हितं तस्यात्मनश्च यत् ॥
मामेवं वद दुर्वृत्त इति सक्तो न राघवः ॥१९०॥

पित्रा य दुक्तं तत्सत्यं कर्तुं काननमागतः ॥
रामो जगद्धितत्राताऽसतां हन्ता सतां प्रभुः ॥ १९१ ॥

कथं ज नकजां हर्तुं दशकंधर वांच्छसि ॥
शौर्यमत्यद्भुतं तस्य मेऽध्यहं त्वं न वेत्सि तत् ॥ १९२ ॥

त्वमा य त्तः कथं भर्तुं जातोऽस्यास्थाय साहसं ॥
नैव धर्षयितुं शक्या दीप्तस्याग्नेःशिखेव सा ॥ १९३ ॥

मुने रा श्रम एनेन गाधिजस्यावताऽध्वरम् ॥
शरेण ताडितः क्षिप्तः समुद्रे शतयोजने ॥ १९४ ॥

नैवं म तुं त्वया कार्यं राजंस्त्वां नानुयाम्यहं ॥
रामभूतमिदं सर्वमरण्यं प्रतिभाति मे ॥ १९५ ॥

---

१ मनरूपाराणी. २ राक्षस राजा.

न मां श्री मंतमेवं त्वं वक्तुमर्होऽद्य मे वचः ॥
नोचेत्करोषि मारीच हन्मि त्वाहं न संशयम् ॥ १९६ ॥
एवं रा क्षसराजोक्तो मारीचः स उवाच तम् ॥
श्रेयो मे मरणं रामान्न त्वत्तोऽतो व्रजाम्यहम् ॥ १९७ ॥
ध्रुवं म रिष्यस्यचिरात्त्वं तु पुत्रादिभिः सह ॥
इत्युक्त्वा स्पष्टमुद्वृत्तं सन्नद्धो भूतसराक्षसः ॥ १९८ ॥
स रा ज राजवरजस्तं परिष्वज्य सांत्वयन् ॥
रथं तेन सहारुह्य गतः पंचवटीं द्रुतम् ॥ १९९ ॥
राज्ञा य योक्तो मारीचो रथादुत्तीर्य सत्ववान् ॥
मृगो भूत्वाऽऽश्रमद्वारि रामस्य विचचार सः ॥ २०० ॥
रुचि रा क्ष्या मृगं दृष्ट्वा तमत्यद्भुतदर्शनम् ॥
उत्सृज्य पुष्पावचयमाहूतौ रामलक्ष्मणौ ॥ २०१ ॥
सी रा म लक्ष्मणौ वीरावाहूतौ मैथुं सीतया ॥
वक्ष्यमाणौ तु तं देशं रम्यं ददृशतुर्मृगम् ॥ २०२ ॥
रामं ज गाद सौमित्रिर्नास्ति रत्नमयो मृगः ॥
तमेवैतमहं मन्ये मारीचं पापरूपिणम् ॥ २०३ ॥
स मा य या विविधया चरंतो मृगयां वने ॥
अनेन हि हता राम राजानो बहवो पुरा ॥ २०४ ॥
तं सा ज नकजा वीरं प्रतिवार्याशु लक्ष्मणम् ॥
उवाच रामं संहृष्टा छद्मना हृतचेतना ॥ २०५ ॥
आन य त्वं मृगं धृत्वा क्रीडार्थनेऽभविष्यति ॥
आर्यपुत्राभिरामोऽसौ भृशं हरति मे मनः ॥ २०६ ॥
सुम रा श्वमराश्चान्ये दृष्टा नानाविधा मृगाः ॥
नानेन सदृशो राजन् दृष्टपूर्वो मृगो मया ॥ २०७ ॥
मृगो म मायं श्वश्रूणां भरतस्य तवापि च ॥
अंतःपुरे वसन्नित्यं विस्मयं जनयिष्यति ॥ २०८ ॥

---

१ सज्ज. २ सत्वर. ३ [illegible]

यदि श्री भान्मग्रहण जीवन्नभ्येष्यमृग ॥
अजिन नरशार्दूल रुचिर तु भविष्यति॥ २०९ ॥
इति रा.मावचः श्रुत्वा रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥
वत्स त्वदुक्त चेत्सत्य कार्योरक्षोवधो मया ॥ २१० ॥
अस्या म हा न्महो नो चेद्गृहीतेनास्य वा त्वचा ॥
सीतां रक्षन्नत्रैव यावदागमन मम ॥ २११ ॥
एव भ लज पत्राक्ष उक्त्वा खड्गी धनुर्धरः ॥
मायामृग सुचपल त्वरयाऽनुससार तम् ॥ २१२ ॥
स भ य व्याकुलो राममापतत धनुर्धरम् ॥
बभूवान्तर्हितो दृष्ट्वा पुनः सदर्शनेऽभवत् ॥ २१३ ॥
तमा रा निर्गत दृष्ट्वा दृश्यादृश्य वने मृगम् ॥
छिन्नाभ्रैरिव सवीत शारदं चद्रमडलं ॥ २१४ ॥
अरि म र्दनमुग्रेषु चापे सधाय राघवः ॥
मुमोच ज्वलित क्रोधादस्त्र ब्रह्मविनिर्मितम् ॥ २१५ ॥
मृगा ज येन हृदय तस्येषुर्निर्बिभेद सः ॥
तालमात्र मथोत्प्लुत्य न्यपतत्स भृशातुरः ॥ २१६ ॥
सम य प्राप्तमात्मा स चकार ततः स्वनम् ॥
महात राघवस्येव हा सीते लक्ष्मणेतिच ॥ २१७ ॥
तस्या ज मृगरूप तन्मारीचो जीवित च म ॥
जगाम मनसा सीता रामो भ्रातुर्वच. स्मरन् ॥ २१८ ॥
सभ य स्त स्वन श्रुत्वा प्रभुरप्यभवद्वने ॥
अचिंतयत्कथ सीता लक्ष्मणश्च कथ भवेत् ॥ २१९ ॥
ससा रा श्रममेवान्य निहत्य पृषत प्रभुः ॥
तन्मास द्रुतमादाय भृश मनसि शंकितः ॥ २२० ॥
आर्त म हास्वन श्रुत्वा भर्तृकांता भयाकुला ॥
उवाच लक्ष्मण सीता गच्छ जानीहि राघवम् ॥२२१॥

---

१ भ्राद. २ मृग.

भशं श्री मंत भापन्नं रक्षसां त्रातुमर्हसि ॥
तं क्षिप्रमभिधाव त्वं भ्रातरं शरणैषिणम् ॥ २२२ ॥
भर्तु रा तस्य शद्बोऽलं क्रोशतोऽथ श्रुतो मया ॥
न हि मे जीवितं स्थाने हृदयं वाऽवतिष्ठते ॥ २२३ ॥
लगा म न तयोक्तः ▪ भ्रातुराज्ञाय शासनम् ॥
तमुवाच ततस्तत्र क्षुभिता जनकात्मजा ॥ २२४ ॥
न त्र ज स्याशु कस्मात्त्वं त्रातुं प्राणप्रियं मम ॥
सौमित्रे मित्ररूपेण भ्रातुः शत्रुरसि ध्रुवम् ॥ २२५ ॥
अस्यां य स्त्वमवस्थायां भ्रातरं नाभिपद्यसे ॥
इच्छसि त्वं विनश्यंतं रामं लक्ष्मणमत्कृते ॥ २२६ ॥
तद्वी–रा–मां प्रमाकर्ण्य सीतां सौमित्रिरब्रवीत् ॥
सुरासुरैरशक्यस्ते भर्ता जेतु न संशयः ॥ २२७ ॥
न त्वा म स्मिन्वने हातुमुत्सहे राघव विना ॥
अनिवार्यं बलं तस्य बलैर्बलवतामपि ॥ २२८ ॥
रामो ज गन्यवध्यस्तं प्रतियुध्येत कः पुमान् ॥
रक्षसः स स्वरोदेवि नैव त्वं वक्तुमर्हसि ॥ २२९ ॥
मृगं प–भक्षयं नीत्वा शीघ्रं रामो महायशाः ॥
आगमिष्यति ते भर्ता हर्तायुर्द्विषतां मृधे ॥ २३० ॥
त्वं स ज त्रासमार्येण न्यस्तासि मयि मैथिलि ॥
रक्षसां वैरमस्माभिस्त्वां सक्तुं नोत्सहे वने ॥ २३१ ॥
क्रुद्धा य यार्थं वाचं तमुवाचारक्तलोचना ॥
अनार्याकरुणारभ नृशंस कुलपांसन ॥ २३२ ॥
अहं रा मस्य मन्ये ते व्यसनं परमं प्रियम् ॥
नैवं चित्रं सपत्नेषु पापं लक्ष्मण यद्भवेत् ॥ २३३ ॥
रामं म रूकृत एवैकमेकोऽरण्येऽनुगच्छसि ॥
सुदुष्टस्त्वं प्रतिच्छन्नः प्रयुक्तो भरतेन वा ॥ २३४ ॥

राम श्री मत माश्रित्य कामयेय कथ परम् ॥
समक्ष तव सौमित्रे प्राणास्त्यक्ष्ये ऽसशयम् ॥२३५॥
निष्ठु रा णि वचास्युक्त सीता प्राञ्जलिरब्रवीत् ॥
उत्तर नोत्सहे वक्तु दैवत भवती मम ॥२३६॥
वाक्य म प्रतिरूप तु न चित्र स्त्रीषु मैथिलि ॥
विमुक्तधर्माश्चपलास्तीक्ष्णाभेदकरा स्त्रिय ॥२३७॥
वचो ज नककन्येऽहमीदृश न सहे तव ॥
श्रोत्रयोरुभयोर्मध्ये तप्तनाराचसन्निभम्॥ २३८ ॥
धिक्त्वा य दद्य मामेव नश्यती त्व विशकसे ॥
यास्यामि यत्रकाकुत्स्य स्वस्ति तेऽस्तु वरानने ॥२३९॥
स दा रा नग्रजस्यार्त प्रणम्य रचिताञ्जलि ॥
बहुशोऽवेक्ष्य ता राम समीप सत्वर ययौ ॥ २४० ॥
आश्र म स्था तदा सीतामभिचक्राम रावण ॥
क्षिप्रमतरमासाद्य परिव्राजकवेषभृत् ॥ २४१ ॥
रक्षो ज येनाससाद ता ताभ्या रहिता वने ॥
वियुक्ता चद्रसूर्याभ्या सध्यामिव महत्तम ॥ २४२ ॥
तम य स्तत्क्षणे वातो निश्चलोऽभूद्द्रुमव्रज ॥
स्तिमित गतुमारेभे गोदावर्यपि तद्भयात् ॥ २४३ ॥
ता रा ज कन्या कामार्त प्रशशस दशानन ॥
मनोहरसि रूपेण नदी कूलमिवाभसा ॥ २४४ ॥
शुच य स्ते विशालाक्षि श्रीर्वा त्वमथवा रति ॥
अत्यद्भुतमिद रूप क्वापि दृष्ट नहीदृश ॥ २४५ ॥
का त्व रा मे वने सिंहव्याघ्रराक्षससेविते ॥
ब्रूहह श्रोतुमिच्छामि नाम वृत्त च देवि ते ॥ २४६ ॥
पू य म स्वाशन मत्वा भिक्षुमाश्रममागतम् ॥
कथयामास वैदेही निजवृत्तमशेषत ॥ २४७ ॥

---

१ राग, २ स पक्षी

मम श्री मान् दशरथ. श्वशुरो जनक' पिता ॥
रामो दाशरथिर्भर्ता वनवासो गुरोर्गिरा ॥ २४८ ॥
नद्यो-रा-रण्यवासो मे भयदः पत्युरोजसा ॥
आगमिष्यति मे भर्ता वन्यमादाय पुष्कलम् ॥ २४९
वस्तु म त्र त्वया शक्य गोत्रं नाम च किं तव ॥
एकश्च दण्डकारण्ये किमर्थं चरसि द्विज ॥ २५०
एव ज नककन्यायां ब्रुवत्यां स महाबलः ॥
प्रत्युवाचोत्तरं तीव्र रावणो राक्षसाधिपः ॥ २५१ ॥
लोका य स्मादिमे त्रस्ताः सदेवा-सुरमानुषा. ॥
अह स रावणो नाम सीते रक्षोगणेश्वरः ॥ २५२ ।
त्वां च रा क्षीं सुवर्णां त्वा श्रुत्वा दृष्ट्वाऽतिसुदरीं ॥
रुचिं स्वकेषु दारेषु नाधिगच्छाम्यनिंदिते ॥ २५३ ॥
उत्त म स्त्रीसहस्राणामाहृतानामितस्ततः ॥
सर्वेषामेव भद्र ते ममाग्रमहिषी भव ॥ २५४ ॥
लंका ज लधिना सीते परिक्षिप्ता पुरी मम ॥
तस्यामुपवने साक मया त्व विचरिष्यसि ॥ २५५ ॥
भार्या य दि त्व भवसि मम सद्रत्नभूषिताः ॥
दास्यः परिचरिष्यंति त्वां पचाशच्छतान्यपि ॥ २५६ ॥
तं सा ज नकजोवाच शार्दूलोत्वोर्यदंतर ॥
[१] यत्तार्क्ष्ये काकयोरास्तस्य ते च तदतरम् ॥ २५७ ॥
रक्षो य दतर लोके स्पष्ट सिंहशृगालयोः ॥
तदतर राघवस्य तव च क्षुद्र किं त्वया ॥ २५८ ॥
स्थिते रा जीवनयने रामे नाथे धनुर्धरे ॥
हताप्यह त्वया पाप गमिष्यामि न ते वशम् ॥ २५९ ॥
इति म न्युमती सीता तमुक्त्वा रजनीचरम् ॥
वेपमाना बभौ तन्वी प्रवाते कदलीव सा ॥ २६० ॥

---

१ 'पूज्या नो महिषीभर' इति वा पाठ. २ 'देवी' इति वा पाठ ३ व्याघ्र व मार्जारे. ४ गरुड.

दृष्ट्वा श्री जानकी भीषा वेपमाना दशानन ॥
स्वरूप कालरूपाम भेजे भृश भयकरम् ॥ २६१ ॥
दिक्कुश रा विंशतिभुजो नीलजीमूतसन्निभ ॥
रक्ताम्बरधर प्रेक्ष्य मैथिलीरावणोऽब्रवीत् ॥ २६२ ॥
सीते म नोरयस्तेचेत्त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥
मामाश्रय वरारोहे तवाह सदृश पाते ॥ २६३ ॥
आत्म ज स्तेन राज्ञा स स्वपदे स्थापित प्रिय ॥
मद्वीर्यस्ततो ज्येष्ठ सुत प्रस्थापितो वनम् ॥ २६४ ॥
तेना प ताक्षि साम्राज्यच्युतेन गतचेतसा॥
किं करिष्यसि वामोरु तापसेनाल्पतेजसा ॥ २६५ ॥
नि स्वे रा मे पितृत्यक्ते तपस्विनि मितायुषि ॥
कैर्गुणैरनुरक्तासि मूढे पंडितमानिनि ॥ २६६ ॥
त्यक्त्वा म हीं स्त्रीवचसा योऽस्मिन्वसति कानने ॥
स्नेहस्तत्र न दुर्बुद्धौ मयि भावोऽस्तु ते चिरम् ॥ २६७ ॥
एव ज नकजामुक्त्वा स वामेन करेण ताम् ॥
केशेषु दक्षिणेनोर्वो परिजग्राह साहसी ॥ २६८ ॥
आदा य सीतामङ्केन रथमारोपयत्तदा ॥
प्रादव मृत्युसकाश त दृष्ट्वा वनदेवता ॥ २६९ ॥
परि ज ग्राह स यदा दारुण प्रसभेन सा ॥
अतिचुक्रोश हा राम हा रामेति भृशातुरा ॥ २७० ॥
आदा य तां विचेष्टन्तीं पन्नगेन्द्रवधूमिव ॥
सकाम आश्रमात्तस्मादुत्पपात स तार्क्ष्यवत् ॥ २७१ ॥
सीता रा क्षसराजेन ह्रियमाणा विहायसा ॥
भृश चुक्रोश मत्तेव सौमित्रे किं न पासि माम् ॥ २७२॥
कथ म न्दा-भुते त्व मां ह्रियमाणां न रक्षसि ॥
नानीषे तात सौमित्रे गुरुचित्तप्रसादक ॥ २७३ ॥

---

१ दशक २ मेव, ३ कथ [illegible] ४ आ [illegible]

कथं श्री मन्प्राप्तकाले शासनं न करोष्यरौ ॥
नन्नु नामाविनीतानां विनेतासि परंतप ॥ २७४ ॥
पाप रा क्षस कर्मेतत्कुरुषे काल्मोहितः ॥
जीवितांतकरं घोर रामाद्व्यसनमाप्नुहि ॥ २७५ ॥
यः का म स्ते स कैकेय्याः सिद्धोऽद्य सुखमाप्नुहि ॥
आमंत्रये जनस्थानं वदे गोदावरीं नदीम् ॥ २७६ ॥
देवा ज नस्थानगता ये मृगास्तरवोऽद्रयः ॥
नमस्करोमि तेभ्योऽद्य शरणं यामि तानहम् ॥ २७७
रामा—य शंसत क्षिप्रं दुरात्मा रावणो बलात् ॥
मामकामां हरत्येष व्याघ्रो बालमृगीमिव ॥ २७८ ॥
मां त्व रा वन्महातेजाः परलोकगतां प्रभुः ॥
आनेष्यति प्रियां भार्यां वैवस्वतहृतामपि ॥ २७९ ॥
एवं म हीजा करुण विलपंती सुदुःखिता ॥
वनस्पतिगतं गृध्रं दृष्ट्वोवाचायतेक्षणा ॥ २८० ॥
ह हो ज टायो पश्यायं ह्रियमाणां बलेन माम् ॥
वधूमनाथामिव ते रक्षसाऽनेन पापिना ॥ २८१ ॥
आर्या म मद्य नो शक्यः क्रूरोवारयितुं त्वया ॥
सत्ववान् जितकाशी च सायुधश्चापिदुर्मतिः ॥ २८२
सरो ज लोचनायेदं रामाय हरणं मम ॥
आख्यातव्यमशेषेण लक्ष्मणाय च धीमते ॥ २८३ ॥
महा य शाः ■ सुप्तोऽपि शुश्रावैतां वधूगिरम् ॥
ददर्श रावणं गृध्रो वैदेहीं च स्नुषां निजाम् ॥ २८४
स तं रा त्रिचराधीशं व्याजहार शुभां गिरम् ॥
श्रृणु भ्रातर्दशग्रीव जटायुर्नाम विश्रुतः ॥ २८५ ॥
अह म स्य वनस्येशो गृध्रराजः पुरातनः ॥
सख्युर्दशरथस्येयं स्नुषा मम च धर्मतः ॥ २८६ ॥

१ मम २ जय गर्वित.

राम श्री मान् सर्वलोकराज सर्वहिते रत ॥
तस्यैषा दयिता साध्वी मुधैना माऽनय कुरु ॥ २८७ ॥
इमा रा क्षसराज त्व मयि त्रातरि जीवति ॥
नैव नेष्यसि रामस्य प्रिया गीतामन्त्रक्रियाम् ॥ २८७ ॥
कार्यं म या प्रिय सर्वं तस्यावश्य महात्मन ॥
जीवितेनापि रामस्य तथा दशरथस्य च ॥ २८९ ॥
अह ज राग्रस्ततनु शक्तिहीनश्चिरतन ॥
षष्टिर्वर्षसहस्राणि जातानि मम रावण ॥ २९० ॥
त्व व य स्त्वा मध्येऽसि रथी खड्गी शरासनी ॥
तथापि कुशली सीतामादाय न गमिष्यसि ॥ २९१ ॥
इति रा क्षसराज स श्रुत्वा क्रुद्ध खगेश्वर ॥
अभिदुद्राव नि र्सीम समरोऽभूत्तयो द्वयो ॥ २९२ ॥
सोऽसम र्षणमुग्रेषून् पक्षाभ्या प्रविधूय त ॥
रावण विरथ चक्रे शक्रैश्वशनिभगदम् ॥ २९३ ॥
बभ ञ्ज कार्मुक तस्य चरणाभ्या खगेश्वर ॥
द्वितीय च नखैस्तस्य व्रणान् गात्रे चकार स ॥ २९४ ॥
तत्का ष त्राणमपि च व्यधुनोद्गृध्रसत्तम ॥
अकेनादाय वैदेहीं पपात भुवि रावण. ॥ २९५ ॥
अड ज प्रवर दृष्ट्वा जरया श्रातमाशु ■ ॥
उत्पपात पुनर्हृष्टो गृहीत्वा मैथिलीं तत ॥ २९६ ॥
निधा य जानकीमके खड्गेणैव दशाननम् ॥
गच्छत स समुत्पत्य तमावार्याब्रवीद्रुषा ॥ २९७ ॥
तस्क रा चरितो मार्गो नैष वीरनिषेवित ॥
स्त्रीरत्नमेतद्वैडिश त्व मीनो राक्षसाधम ॥ २९८ ॥
उक्त्वा प त मनस्येव तत्पृष्ठ विददार स ॥
अधिरूढो गजारोहोऽयथा स्याद्दुष्टवारणम् ॥ २९९ ॥

---

१ ढारे २ रण ३ मम दोंचा भग करणारा २ गळ ३ महान.

पुनः श्री मान् स महारान् दुःसहानकरोद्भृशम् ॥
केशांश्चोत्पाटयामास नखपक्षमुखायुधः ॥ ३०० ॥
गृध्र रा जेन स तदा क्लिश्यमानो मुहुर्मुहुः ॥
अमर्षस्फुरितोष्ठः सन् प्राकंपत निशाचरः ॥ ३०१ ॥
ता वा म तोऽङ्केन तदा सपरिष्वज्य जानकीं ॥
तले नाभिजघनार्तो जटायुः क्रोधमूर्च्छितः ॥ ३०२
क्रुद्धो ज टायुस्त तस्य प्रहारमभिनिर्चितयन् ॥
तुडेन त्रोटयामास तस्य वामभुजान्दश ॥ ३०३ ॥
भुजा य क्षपतेर्भ्रातु पूर्ववत्सहसाऽ भवन् ॥
विषज्वालावलीयुक्ता वाल्मीकादिव पन्नगाः ॥ ३०४ ॥
ततो रा क्षसलोकेशः सीतामुत्सृज्य वीर्यवान् ॥
मुष्टिभ्यां चरणाभ्यां च गृध्रराजमपोथयत् ॥ ३०५ ॥
सग्रा म स्तत्र स तयो र्मुहूर्तमतिवीर्ययोः ॥
बभूव घोरो वयसा रक्षसामधिराजयोः ॥ ३०६ ॥
य न ज टायोरामार्थं कुर्वाणस्य दशाननः ॥
पक्षौ पादौ च पार्श्वौ च खड्गमुद्धृत्य सोऽच्छिनत् ॥ ३०
आन्द य स्तातिसत्कीर्तिपुण्यधीर्मा स पक्षिराट् ॥
निपपात च्छिन्नपक्षो धरण्यामल्पजीवितः ॥ ३०८ ॥
दृष्ट्वा ज टायुष भूमौ रक्तार्द्रं पातित द्रुतम् ॥
अभ्यधावत वैदेही स्वबन्धुमिव दुःखिता ॥ ३०९ ॥
त व य स्य प्रिय राज्ञः श्वशुरस्याऽङ्गजेश्वरम् ॥
सीता भुजाभ्यामालिंग्य रुरोद परया शुचा ॥ ३१०
सा तां रा पमुखी सीता निलम्पाकुलेन्द्रिया ॥
क्व रामलक्ष्मणौ वीरौ हा कष्ट दैव किं कृतम् ॥ ३११
अय म हात्मा कृपया त्रातु मामिह सगतः ॥
शेते विनिहतो भूमौ ममभाग्याद्विहगम. ॥ ३१२ ॥

---

१ कुबेराचा भाऊ. २ ताडिले ३ चंद्रमुखी.

पुन श्री दोनुज सीता वशूनिव महाद्रुमान् ॥
परव्जतीं जग्राह कशोष्वतकसंनिभ ॥ ३१३ ॥
सच रा चरमुद्भ्रातमेधेन तमसा वृत्तम् ॥
प्रर्धार्षताया वैदेह्या जगत्सर्वमभूत्तदा ॥ ३१४ ॥
पिता म ह परामृष्टां दृष्ट्वा ज्ञानेन जानकीं ॥
कृत कार्यमिति श्रीमान् व्याजहार भविष्यवित् ॥ ३१५ ॥
ये द्वि ज प्रवरा सर्वे दडकारण्यवासिन ॥
प्रधर्षिताया सीताया आसन् खिन्नाश्च हर्षिता ॥ ३१६ ॥
आदा य रामरामेति रुदतीं लक्ष्मणेति ताम् ॥
जगामाकाशमाविश्य राहुश्चद्रप्रभामिव ॥ ३१७ ॥
[1]तु रा र्व्य)मणिमय भ्रष्ट तच्चरणाबुजात् ॥
पपात भूषण भूमौ विद्यु मडलसन्निभम् ॥ ३१८ ॥
दृष्ट्वा म हीधरे पच वानरान् जनकात्मजा ॥
त मध्ये सोत्तरीयाणि भूषणानि मुमोच सा ॥ ३१९ ॥
तें ता ज नकजा देवीं विक्रोशता प्लवगमा ॥
नेत्रैरनिमिषैर्व्योम्नि ददृशु पिंगलोचना ॥ ३२० ॥
विहा य सा गृहीत्वा तामकेन भुजगीमिव ॥
पपासिधुमतिक्रम्य प्रविवेश निजा पुरीम् ॥ ३२१ ॥
अ रा ज पुत्रीं निदधे रावणोऽत पुरे निजे ॥
रक्षार्थ स्थापयामास राक्षसीर्घोरदर्शना ॥ ३२२ ॥
निधा य स्वालये सीता रावणोऽष्टौ निशाचरान् ॥
ज्ञातु प्रवृत्तिं रामस्य प्रेषयामास सर्वतान् ॥ ३२३ ॥
सस्न रा तं पुन सीता प्रलोभयितुमात्मन ॥
प्रासादान् दर्शयामास मणिकाचननिर्मितान् ॥ ३२४॥
नाना म णि मयान् भावान् महार्हान् पटुर्ल्भान् ॥
वापीश्च मणिसोपाना सहस्राणि स्वयोषिताम् ॥३२५॥

---

१ कुंभेऽन्त त

ततः श्री दानुजः सीतामुवाच शृणु सुंदरी ॥
द्वात्रिंशत्कोटिसंख्या मे राक्षसाः संति संमताः ॥३२६॥
किंक रा स्ते विना वृद्धैर्बालैस्तेषां तु शोभने ॥
सहस्रमेकमेकस्य मम कार्यपुरःसरम् ॥ ३२७ ॥
इदं म द्राज्यतंत्रं यत्त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥
जीवितंच विशालाक्षि त्वं मेऽसुम्योगरीयसी ॥ ३२८ ॥
त्वम ज स्वाशु मा सीते मम भार्या भव प्रिये ॥
किं करिष्यसि रामेण मानुषेणाल्पतेजसा ॥ ३२९ ॥
पीड य त्यसितैःपागे कामो मां मृशदारुणः ॥
साधु किं तेऽन्यथाबुद्ध्या रोचयस्व वचो मम ॥३३० ॥
नसु रा सुरसंघैर्मे शक्या धर्षयितुं पुरी ॥
परिक्षिप्ता समुद्रेण लंकेयं शतयोजनम् ॥ ३३१ ॥
म हाजवः पार्श्वेन शक्यो वायुरवरे ॥
तथाहं विक्रमैरन्यै. सत्यं विद्धि वचो मम ॥३३२॥
एव ज स्यतमल्पं तमुवाच जनकात्मजा ॥
मा पाप व्यापदं प्राप्तुं मा कुलामय कामय ॥ ३३३ ..
त्वां प्र य त्वं विना रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥
हनिष्यत्यचिरात्पुत्रैर्भ्रातृभिः सचिवैः सह ॥ ३३४ ॥
महा ज वैर्नैवैर्बाणैः प्राणांस्त्वां रहितं रणे ॥
कर्तुं समर्थो मे भर्ता स्मर्तासि वचनं तदा ॥ ३३५ ॥
अन य ब जड त्वां धिक् परस्त्रीसंगलालसं ॥
कालसंकाशमस्त्रं मे पत्युर्जातु न सालसं ॥ ३३६ ॥
अध्व रा ध्यर्चिता वेदि र्यथास्रुग्भांडमंडिता ॥
मंत्रपूता न शक्या सा चांडालेनावमर्दितुम् ॥ ३३७ ॥
अध म स्मद्गुणचिता तथा नाहं खलु त्वया ॥
नेदं रक्ष्यं जीवितं मे बधान च्छिन्धि वा वपुः ॥ ३३८ ॥

१ रावण २ "मया कार्या ओंकस्थर्य" इति मूलपुस्तक एव व्याख्यातम् ३ क आहेत नेत्रमांत जांचे. ४ प्रसाद कुरु मे क्षिप्र वश्योदासोऽहमस्मिते" इति ।६। कुल-रोग ६ वर्षा.

क्रुद्धः श्री मांस्तामुवाच मासान् द्वादश जानाकि ॥
प्रतीक्ष्येऽनेन कालेन यदि नाप्येषि मां ततः ॥ ३३९ ॥

प्रैत रा शाय सूदास्त्वां ननु छेत्स्यंति लेशशः ॥
इत्युक्त्वा राक्षसीर्घोरा उवाच दशकंधरः ॥ ३४० ॥

दर्प म स्या निशाचर्यो हरध्वं क्रव्यभोजनाः ॥
अशोकवनिकामध्ये नीयतां घोरदर्शनाः ॥ ३४१ ॥

गूढं ज नकजा तत्र रक्ष्यतां सांत्वतर्जनैः ॥
कुरुध्वं मेवशां सर्वा वन्यां गजवधूमिव ॥ ३४२ ॥

इति य ताः समादिष्टास्तच्चक्रुरतिदारुणाः ॥
अशोकवनिकां जग्मुः परिगृह्याशु जानकी ॥ ३४३ ॥

सुघो रा णां राक्षसीनां व्याघ्राणां हरिणीव सा ॥
जानकी वशमापन्ना शर्म लेभे नकिंचन ॥ ३४४ ॥

रामो म नासि तं शब्दं मारीचस्य स्मरन् द्रुतम् ॥
निवृत्तः श्वतः श्रुत्वा गोमायोर्भैरवं रवम् ॥ ३४५ ॥

तूर्णं ज गाम रामः स्वं मैथिलीं द्रष्टुमाश्रमं ॥
हंत घोराणि दृश्यते निमित्तानीतिचिंतयन् ॥ ३४६ ॥

दद य स्वास्थ्यमालेभे नागच्छंस्तूर्णमध्वनि ॥
दूरादनुजमायांतं दृष्ट्वाभूदतिशंकितः ॥ ३४७ ॥

अनु ज स्य मुखं दृष्ट्वा परिम्लानं गतप्रभम् ॥
मिलित्वा तेन तं रामः पप्रच्छागतिकारणं ॥ ३४८ ॥

विहा य सीतां विपिने घोरे राक्षससेविते ॥
कथं वत्सागतोसि त्वं कृतं गर्ह्यमिदं त्वया ॥ ३४९ ॥

वीर रा त्रिचरैः सीतापहृता भक्षितापवा ॥
नास्यत्र संदेहश्चक्षु र्वाम स्फुरति मे मुहुः ॥ ३५० ॥

अपि म ध्ये वन वीर त्वया त्यक्तां पुनः प्रियां ॥
प्राप्स्यामि जानकीं ब्रूहि कुतस्त्यक्त्वा त्वमागतः ॥ ३५१ ॥

---

१ "यानि असोहे संदेहवचन परिदेवनप्रमार्गमिनितव" होते मूल पुस्तके व्याख्यानम ध्यराती. २ मासाभिन्दो राक्षस (वर्ष=वर्षे मास) ३ अनुकार (गोन्दावें) अपशकुन.

इति श्री मत्तमाष्टः सौमित्रिः खिन्नमानसः ॥
कथयामास तत्सर्वं यदुक्तं परुषं तया ॥ ३५२ ॥

श्रुत्वा रा जीवनयनो वदन् हाहेति सत्वरः ॥
धात्रा सहाश्रमं गत्वा नापश्यत्तत्र मैथिलीं ॥ ३५३ ॥

नात्र म दयिता सीता क स्थिता सा गते त्वयि ॥
गोदावरीं नु यातासौ विचेतुं कुसुमानि वा ॥ ३५४ ॥

उट ज स्तु तया शून्यो निपुणं पश्य लक्ष्मण ॥
इति प्रियतमां रामोऽविचिक्रोश समंततः ॥ ३५५ ॥

निली य नूनं नर्माद्य करोति कमलेक्षणा ॥
सीते दृष्टासि दृष्टासि [3]कौशेयेनासि सूचिता ॥ ३५६ ॥

रामो रा मां विचेतुं तां प्रेषयामास लक्ष्मणं ॥
दृष्टानपि वनोद्देशान्स्वयमप्यसकृद्ययौ ॥ ३५७ ॥

तां द्रु म क्ष्माभृदेणेभान् पप्रच्छ प्राणवल्लभां ॥
प्राणिनो रोदयामास हा सीतेति रुदन् स्वयं ॥३५८॥

गृध्रं ज टायुषं रामः कुर्वन्नन्वेषणं वने ॥
अपश्यत् पतितं पृथ्व्यां परं प्रेम्णः पदं पितुः ॥३५९॥

तृष्णा य तं स निश्वस्य नवीभूतपितृव्यथः ॥
कुतस्तात दशेयं त इति पप्रच्छ तं रुदन् ॥ ३६० ॥

सरो ज नेत्र वैदेहीं हरती रावणादिति ॥
उक्त्वा प्राणान् जहौ पक्षी रामास्यन्यस्तलोचनः ॥ ३६१ ॥

चक्रे य यावत्तस्यासौ सर्वामप्युत्तरक्रियां ॥
पितुः सख्युर्महाशोके तां विस्मृत्य मनःप्रियां ॥३६२॥

गृध्र रा जं परित्यज्य मत्कृते यं हतो मृतः ॥
यथा दशरथः पूज्यस्तथैव मम लक्ष्मण ॥ ३६३ ॥

एवं म हामनाःप्राह गृध्राय गतिमुत्तमां ॥
स्वर्गं ददौ तदौदार्यं कोऽस्ति वक्तुं कविः क्षमः ॥ ३६४ ॥

---

१ अन्वेषयामास. २ विनोद. ३ रेशमी वस्त्र. ४ वृक्ष-पर्वत-हरण मनाव. ५ पितुर्दशरथ-स्य-परं प्रीति-स्थान. ६ रामगुखे अभिनिविष्टदृष्टि.

तत श्री मास सौमित्रि क्रौंचारण्य धनप्रभम् ॥
दिदृक्षमाणो वैदेहीं जगामासिधनुर्धर ॥ ३६५ ॥
तौ वी रा वतिवीर्याढ्यौ साताहरणदु खितौ ॥
मतगस्याश्रम प्राप्तौ गिरौ दृष्ट्वा महादरीम् ॥ ३६६ ॥
तस्या म हाकदराया अदूरे विकृताकृतिम् ॥
राक्षसी तौ ददृशतुर्भक्षयतीं मृगा बहून् ॥ ३६७ ॥
वने ज ग्राह सौमित्रि रतु राक्षस्ययोमुखी ॥
कर्णौ नासा स्तनौ तस्या म चिच्छेद महासिना ॥ ३६८ ॥
अत्रा य तभुजो भीम कबधो नाम राक्षस ॥
नग्राहातु हरिभ्यामद्विपाशो रामलक्ष्मणौ ॥ ३६९ ॥
तौ व रा भ्या रूपाणाभ्या तद्भुजौ याजनायतौ ॥
छित्वा मुक्तौ प्रभू तस्मात् ज्ञानिभक्तौ भवादिव ॥ ३७० ॥
सस म र्यावपृच्छत्तौ कबध कौ युवा वने ॥
कार्यं किं वामिति तदा सर्वं सौमित्रिरब्रवीत् ॥ ३७१ ॥
हृष्टो ज गाद तौ सोऽपि ज्ञात्वा शापान्तमात्मन ॥
दानवोऽह दनुर्नाम्ना सुरूपो रामलक्ष्मणौ ॥ ३७२ ॥
मद्ब य प्रदरूपेण मुनिभ्यस्त्रासदाऽभवम् ॥
शप्तोऽह स्थूलशिरसा युवाभ्यामद्य तारित ॥ ३७३ ॥
कृतो जं घतपित्राहमेव वज्रप्रहारत ॥
दाहोतर करिष्यामि युवयो कार्यमीप्सितम् ॥ ३७४ ॥
तेत य त्यर्पित वारी तद्दाहाचक्रतु प्रियम् ॥
दिव्य रूप विमान च प्राप्य तौ दनुरब्रवीत् ॥ ३७५ ॥
मान रा रामवर्तते पच सुग्रीव–नायका ॥
ऋष्यमूके गिरौ, रम्ये पम्पापर्यंतशोभिते ॥ ३७६ ॥
अर्य म प्रभव साधु सुग्रीवस्नेन राघव ॥
सख्य कुरु त्व दृष्ट्वा तां श्रमणीं शबरीं पथि ॥ ३७७ ॥

---

१ मिह बाप व हर्ती यास रागारा (राक्षस) २ ज्यंताचा बाप (इंद्र) ३ सूर्यपुत्र

दनुं श्री मान् रघूत्तंसः प्रेपयित्वा दिवं स्वयं ॥
ययौ पथा तदुक्तेन शबर्या रम्यमाश्रमम् ॥ ३७८ ॥
सा प रा मभ्युपगता मुदं सिद्धर्षिसंमता ॥
वन्येन पूजयामास भक्ता रामं सलक्ष्मणम् ॥ ३७९ ॥
ताभ्यां म तंगतच्छिष्यप्रभावं परमाद्भुतम् ॥
कथयामास शबरी कैवरी या तपःश्रियः ॥ ३८० ॥
यदा ज गत्पते राम चित्रकूटं त्वमागतः ॥
तदा गता ममाचार्या ब्रह्मलोकं महर्षयः ॥ ३८१ ॥
ते मां य दब्रुवन्रामे संपूज्यातिथिमाश्रमे ॥
आगच्छ ब्रह्मलोकं त्वमिति संपन्नमद्य तत् ॥ ३८२ ॥
शरी रा ज्याहुतिं हुत्वा हुताशे संप्रहर्षिता ॥
ब्रह्मलोकं गमिष्यामि त्वयाऽऽज्ञप्ता रघूत्तम ॥ ३८३ ॥
इति म थात्मजाकांत उक्तस्तामाह सन्मते ॥
शबरि ब्रह्मलोकं त्वं गच्छ श्रेयोऽस्तु सन्मते ॥ ३८४ ॥
नत्वा ज लधरश्यामं रामं सा मंजुभाषिणी ॥
पंपान्वर्त्मोपदिश्याग्नौ जुहावात्मानमुत्तमा ॥ ३८५ ॥
अन्हा[1] य शबरी दिव्यं रूपं लब्ध्वा हुताशनात् ॥
निर्गत्य व्योमयानेन ब्रह्मलोकं जगाम सा ॥ ३८६ ॥
वीरौ ज गतुरध्वानं तदुक्तमनुसृत्य तौ ॥
तां रम्यां सरसीं पंपां शर्पोंचितधनुर्लतौ[2] ॥ ३८७ ॥
पानी य वाहिनीं पंपां प्राप्तौ नाना द्रुमैर्वृताम् ॥
सखीभिरिव वल्लीभिर्वेष्टितां पंकजैश्चिताम् ॥ ३८८ ॥
स्वदा स्र पक्षिभिर्गीतां मुदा रामः सलक्ष्मणः ॥
पंपां प्राप्य वियोगार्तो विललाप स्मरन्प्रियाम् ॥ ३८९
दृष्ट्वा म यूरान्हंसांश्च सारसान् कोकिलान् शुकान् ॥
पंपायास्तीरमासाद्य साऽद्य केत्याह लक्ष्मणम् ॥ ३९०

इति श्री मंत्ररामायणे श्रीरामनंदनमयूरविरचितेऽरण्यकांडे ^

1 वेणी. 2 तात्काळ. 3 विंद्दुह्लता/

किष्किंधाकांडम्.

ता पपा श्री मतीं प्राप्य स्मृत्वा सीता रघूत्तम ॥
विललाप भृश कांतावियुक्त कोंनै विन्हल ॥ १ ॥
पश्य वी रा त्र सुखिन कांतान्कांतान्विता खगान् ॥
दु खास्पदमह सा च वयतेऽद्य मम प्रिया ॥ २ ॥
धया स म य एतस्मिन् ये ये कांताभिरन्विता ॥
तान्वि तारयितु त्वाह नाल मेकैव धन्विता ॥ ३ ॥
वसते ज नितानंदे स्त्रीमता श्रीमता सताम् ॥
न ता लभेहं या प्राप्तो मुद प्राणभृता मताम् ॥४ ॥
सा मे प्रि य तमा सीता मरिष्यति मया विना ॥
अह च तामृते वत्स त्व साधु भरत व्रज ॥ ५ ॥
न हि ता रा जतनया सुकेशीं मृदुभाषिणीम् ॥
अपश्यतो मे सौमित्रे जीवितेऽस्ति प्रयोजनम् ॥ ६ ॥
अय हि म दिराक्ष्या मे वसतोऽत्यतमीप्सित ॥
नून परवशा सीता साऽपि शोचत्यह यथा ॥ ७ ॥
पृच्छामि ज ननीं किंनु स्नुषा मे क्वेति वादिनीम् ॥
पृच्छंत च जनक गुरु दुहितृवत्सलम् ॥ ८ ॥
अथवा ऽय ह्यसा स्पष्टमात्मान त्यजतो मम ॥
केय चिंता त्वया वत्स मामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ९ ॥
इत्यग्र ज मर्तीवार्ते विलपतमनाथवत् ॥
त सौमित्रिरुवाचार्य न त्व शोचितुमर्हसि ॥ १० ॥
त्यज प्रि य-जने शोक स्मृत्वा दु ■ वियोगजम् ॥
अतिस्नेहपरिष्वंगाद्वर्तिरार्द्रापि दह्यते ॥ ११ ॥
सर्वथा रा वणस्तात न भविष्यति पापकृत् ॥
यदि गच्छति पाताल ततोऽप्यधिकमेव ■ ॥ १२ ॥
प्रवृत्तो म नुजाधिश लभ्यतां तस्य सर्वथा ॥
भविता कृतकार्यश्च वधिष्याम्यहमेव तम् ॥ १३ ॥

---

१ नेत्र २ रत्न ३ वामी

उत्साहः श्री मता कार्य आर्येनार्यस्योऽक्षयाः॥
महात्मानं कृतात्मानमात्मानं किं न बुध्यसे ॥ १४ ॥
धीरा वी रा महात्मानो नैवं कुर्वंति गर्हितम् ॥
चोरस्य तस्य काऽहंता हंताऽहं तान तं रणे ॥ १५ ॥
रामः सा-म-म्टो भ्रातु गिरा प्राप्य पुनर्धृतिम् ॥
पंपातोयं सुधा-धारामंपातोऽयं सतां पपौ ॥ १६ ॥
पंपातो .ज ग्मतु र्वीराद्दृष्यमूकं महागिरिम् ॥
तौ दृष्ट्वैव वित्रास सुग्रीवः कपिकुंजरः ॥ १७ ॥
आंजने य स्ततस्तेन प्रेषितो राघवांतिकम् ॥
नत्वा तापसवेषेण तावुवाच विचक्षणः ॥ १८ ॥
महाप रा क्रमौ देवप्रतिमौ तापसव्रतौ ॥
देशं कथमिमं प्राप्तौ त्रासयंतौ वनौकसः ॥ १९ ॥
कौ युवां मे हिमाद्रीसौ द्युतिमंतौ धनुर्धरौ ॥
यदृच्छयेव संप्राप्तौ चंद्रसूर्यौ वसुधराम् ॥ २० ॥
कीशेरा ज स्तीक्ष्णदंडो वाली तेन निराकृतः ॥
सुग्रीवो नाम तद्भ्राता ऋगहनाति दुःखितः ॥ २१ ॥
तेनाहं य स्तेंद्राभौ प्रेषितः पवनात्मजः ॥
भिक्षुरूपप्रतिच्छन्नो हनूमन्नाम वानरः ॥ २२ ॥
सोऽद्य ते ज स्विवर्याभ्यां युवाभ्यां सख्यमिच्छति ॥
कामरूपः कामचारी तस्याहं सचिवः प्रियः ॥ २३ ॥
कौसल्ये य स्तु तच्छ्रुत्वा स्तुत्वा त प्राह लक्ष्मणम् ॥
वत्सार्य पंडितः शक्यं वक्तुं नैवेदृगन्यथा ॥ २४ ॥
तं वान रा धिपस्यामं सचिवं प्राह लक्ष्मणः ॥
विदिता नो गुणा विद्वन् सुग्रीवस्य महात्मनः ॥ २५ ॥
तमेव म तिमन्नावां मार्गावः प्लवगेश्वरम् ॥
करिष्यावः प्रियं तस्य वचनात्तव सत्तम ॥ २६ ॥

---

१ रामूचे माग २ महात्मे ३ वानरराज

पप-ठ श्री मतो वृत्त रामस्य पवनात्मज ॥
सौमित्रि कथयामास ख्यातो दशरथ प्रभु ॥ २७ ॥

तस्याय रा जसिंहस्य ज्येष्ठ पुत्रो महाबल ॥
रामोनाम वन प्राप्तस्तद्गिरा तापसव्रत ॥ २८ ॥

भ्राताहं म रघनाथस्य लक्ष्मणो नाम किंकर ॥
भार्या रामस्य दयिता सीता नाम जनै श्रुता ॥ २९ ॥

तनया ज नकस्यार्यो गोदावर्यास्तटे वने ॥
आश्रम्या रहिते काले रक्षसापहृता तु सा ॥ ३० ॥

न तद्वा य त उद्वृत्त रक्षो विद्वन् विशेषत ॥
दनुर्नाम दिते पुत्र शापाद्राक्षसतागत ॥ ३१ ॥

ते नाथ रा क्षस पाप क्रूर सीतापहारिणम् ॥
ज्ञास्यतीति समाख्यात सुग्रीवो व्रजता दिवम् ॥ ३२ ॥

एतद्वी म तिमन् सर्वमाख्यात पृच्छतस्तव ॥
अहचाय रघूत्तम सुग्रीव शरण गतौ ॥ ३३ ॥

महारा ज सुते रामे शरण्ये शरणागते ।
यूथपै सह सुग्रीव प्रसाद कर्तुमर्हसि ॥ ३४ ॥

आमने य उवाचाहो ईदृशा सद्गुणार्णवा ॥
दृष्ट्यावानरेंद्रेण दिष्ट्या दर्शनमागता ॥ ३५ ॥

स व्यम्र ज गिरौ स्तोऽत्र हृतदारो रवे सुत ॥
सुग्रीवो वर्तते वीरौ साहाय्य वा करिष्यति ॥ ३६ ॥

तस्मान्न य त त सार्धं गच्छाम ऋश्यमूकम् ॥
इति श्रुत्वा तथेत्येवमूचतू रामलक्ष्मणौ ॥ ३७ ॥

तत स रा म सौमित्रि पृष्ठमरोप्य मारुति ॥
तौ सुग्रीवायाचचक्षे तद्वृत्त च यथाश्रुतम् ॥ ३८ ॥

सुग्रीवो म नुजेंद्रस्य सुतौ दशरथस्य तौ ॥
दृष्ट्वा प्रीतोऽभवज्ज्ञात्वा स्नेहेनो शरणागतौ ॥ ३९ ॥

---

१ पाठ [illegible]

सुग्रीवः श्री मतामाद्यं प्रीत्योवाच रघूत्तमम् ॥
भवान् धर्मविनीतश्च सुतपाः सर्ववत्सलः ॥ ४० ॥

आख्याता रा जसुत मे त्वद्गुणा वातसूनुना ॥
तन्ममैवैष सत्कारो लाभश्चैवोत्तमः प्रभो ॥ ४१ ॥

यदि च्छा म पसे सख्यं वानरेण मया सह ॥
रोचते यदि सौहार्दं बाहुरेष प्रसारितः ॥ ४२ ॥

नवीन ज लदश्याम राम कामशनोत्तम ॥
गृह्यतां पाणिना पाणिर्मर्यादा वध्यतां ध्रुवा ॥ ४३ ॥

एतत्प्रि य वचः श्रुत्वा सुग्रीवस्य सुभाषितम् ॥
संप्रहृष्टमना हस्तं पीडयामास पाणिना ॥ ४४ ॥

तं वान रा णामधिपं पर्यष्वजत पीडितम् ॥
रामः सौहृदमालंब्य हर्षयामास हर्षितः ॥ ४५ ॥

पावक म थनोद्भूतं चक्रतुस्तौ प्रदक्षिणम् ॥
सखायौ रामसुग्रीवौ मल्लपाशौ बभूवतुः ॥ ४६ ॥

तौ नाभि ज ग्मतुस्तृप्तिमन्योन्य वीक्ष्य सन्मती ॥
रामः प्राह सखा मे त्वमेकं दुःखं सुखं च नौ ॥ ४७

स रामा य ददौ शाखां भङ्क्त्वा सालस्य पुष्पिताम् ॥
लक्ष्मणाय मरुत्पुत्रश्चन्दनस्य मनोरमाम् ॥ ४८ ॥

तस्यां रा ज सुतो रामः सुग्रीवश्च महामनाः ॥
निषसाद महाभागो लक्ष्मणश्चारुलक्षणः ॥ ४९ ॥

राम व य स्यः सुग्रीव उवाच रघुनन्दन ॥
वालिनो मे महाबाहो भयार्तस्याभयं कुरु ॥ ५० ॥

तमाह रा घवो मित्रमुपकारफलं सखे ॥
वानरेंद्रं वधिष्यामि[1] तव दारापहारिणम् ॥ ५१ ॥

सोऽपि रा म मुवाचाहं समानेष्यामि जानकीम् ॥
अनुमानात्तु जानामि मैथिली सा न संशयः ॥ ५२ ॥

---

१ हनिष्यामीति वा पाठ ।

रक्षसा श्री मती व्योम्नि ह्रियमाणा बलीयसा ॥
दृष्टा सा राम रामेति क्रोशन्ती लक्ष्मणेति च ॥ ५३ ॥
सा वान रा णामस्माकं मध्ये राम मुमोच यत् ॥
उत्तरीयं सभूषं तद्दर्शयिष्यामि तेऽनघ ॥ ५४ ॥
रामस्त म ब्रवीत्तूर्णं सखे तद्दर्शयाद्य माम् ॥
आनयोत्तिष्ठ सुग्रीव किमर्थं प्रविलम्बसे ॥ ५५ ॥
कपिरा ज स्तस्य गिरेर्गुहां तूर्णं प्रविश्य तत् ॥
आनीय दर्शयामास साम्बरं रत्नभूषणम् ॥ ५६ ॥
उत्तरी य मथालोक्य रामस्तद्भूषणानि च ॥
हा प्रिये जानकीत्युक्त्वा प्ररुदन्नपतत्क्षितौ ॥ ५७ ॥
अलङ्का रा नुत्तरीयं हृदि कृत्वा रुदन्बहु ॥
उवाच लक्ष्मण पश्य प्रियाया भूषणानि मे ॥ ५८ ॥
॥ वास्य म ब्रवीज्जाने न केयूरे न कुण्डले ॥
नूपुरे त्वभिजानामि नित्यं पादाभिवन्दनात् ॥ ५९ ॥
कपिरा ज मथापृच्छद्रक्षसा निजमृत्यवे ॥
क देशे मे प्रिया सीता नीता जानासि चेद्वद ॥ ६० ॥
नयामि य मलोकं त सह सर्वैर्निशाचरैः ॥
इति श्रुत्वा प्रभोर्वाक्यमुवाच कपिनायकः ॥ ६१ ॥
न जाने जा गतां नाथ तस्य देशं कुलं बलम् ॥
सत्यं तु प्रतिजानामि त्यज शोकमरिंदम ॥ ६२ ॥
अहं म य त्न राजेंद्र करिष्याम्यचिरात्तथा ॥
यथा त्वं मुदिरश्याम राम प्राप्स्यसि मैथिलीम् ॥ ६३ ॥
ममापि हा यम प्राप्तं व्यसनं स्त्रीवियोगजम् ॥
परन्तु नैव शोचामि धीरस्तो वानरोऽपि सन् ॥ ६४ ॥
इति प्रे म मयं श्रुत्वा हितं वाक्यं रघूद्वह ॥
समारोप्यास्य बाहुभ्यां सत्रापमिदमब्रवीत् ॥ ६५ ॥

---

१ बलिना वानरेन्द्रेण

यत्तव श्री मतः कार्यं प्रथमं तत् करोम्यहम् ॥
त्वं प्रयत्नं कुरु सखे सीतायाः परिमार्गणे ॥ ६६ ॥
कथं वै—रा—मिरुद्भूतः सुग्रीव हृदि वालिनः ॥
तत्त्वं कथय तत्त्वेन करिष्ये प्रियमेव ते ॥ ६७ ॥
हृदि मे म न्युरुद्भूतः श्रुत्वा त्वामवमानितम् ॥
जानीह्यपुर्मया सृष्टो निरस्तश्च रिपुस्तव ॥ ६८ ॥
कपिः मां ज लिराहार्य दुंदुभेः पूर्वजः सुतः ॥
मायावी नाम तेजस्वी बलदृप्तो महासुरः ॥ ६९ ॥
स्त्रीकृते य दभूद्वैरं तेन राघव वालिनः ॥
तद्घोरमेकदा शत्रुः किष्किधाद्वारमागतः ॥ ७० ॥
आहूय रा त्री युद्धाय नर्दति स्म स कोपनः ॥
सुप्तो वाली स्वनं श्रुत्वा क्रोधान्न ममृषे प्रभो ॥ ७१ ॥
हंतुं त म सुरं वाली निःसृतोऽहं च राघव ॥
दृष्ट्वा मां वालिनं भीतः प्राद्रवत्सोऽसुर स्तदा ॥ ७२ ॥
विवरं ज गता नाथ जगत्या अवनोऽहितः ॥
संप्राविशत्स मायावी मायावीर्यो रघूत्तम ॥ ७३ ॥
कौसल्ये य बिलद्वारि स्वपादशपथैः स्वयम् ॥
अस्थापयत्स मां वाली प्रविशंते निवार्य सः ॥ ७४ ॥
रघुरा ज ततस्तूर्णं विशति स्म महाबिलम् ॥
तस्य तत्र प्रविष्टस्य साग्रसंवत्सरो गतः ॥ ७५ ॥
नर्दतां य स्तदा तत्र दैत्यानां निनदोऽभवत् ॥
स श्रोत्रमागतो मे नो वालिनः शौर्यशालिनः ॥ ७६ ॥
रक्तपू रा द्बिलात्तस्मात् सफेनाद्राम निःसृतात् ॥
भ्रातुर्वधमहं मत्वा भृशं शोकाकुलोऽभवम् ॥ ७७ ॥
बिलस्य म हतो द्वारं शिलया गिरिमात्रया ॥
पिधाय चोदकं कृत्वा किष्किंधामागतः सखे ॥ ७८ ॥

---

१ सोडला.

तद्वृत्त श्री मतो ज्ञात वालिनो भत्रिभि प्रभो ॥
ततोऽह तै समागम्य समेतैरभिषेचित ॥ ७९ ॥

न्यायेन रा ज्य तत्तस्य मयि शासति राघव ॥
हत्वा तमसुर वाली किष्किधामागतो गुहाम् ॥ ८० ॥

काकुत्स्थ म त्वा मा शत्रु राज्यकाम स साहसी ॥
इयेष भक्त प्रणत हतु बध्वा स्वमंत्रिण ॥ ८१ ॥

मयाग्र ज इति ख्यात समर्थेनापि निग्रहे ॥
स निर्वासितवान् राम वस्त्रेणैकेन मा कपि ॥ ८२ ॥

तस्माद्भ य मभूद्धारे भ्रातवानखिला महीम् ॥
रामाहमपविद्धश्च हृतदारश्च वालिना ॥ ८३ ॥

एत दु—रा—धर्षनग वालिन कारणांतरे ॥
प्रविष्टोऽस्मि महाराज वैरमेवमभून्महत् ॥ ८४ ॥

उवाच म घुद्दा रामस्त सुग्रीव शुचाकुलम् ॥
आत्मानुमानात्पश्यामि मग्नस्त्व शोकसागरे ॥ ८५ ॥

सुग्रीव ज हि शोक मे शरा प्राणहरा रिपो ॥
त्वामह तारयिष्यामि काम प्राप्स्यसि पुष्कलम् ॥ ८६ ॥

प्राप्तभ य उवाचायो सुग्रीवो राघव प्रभुम् ॥
वालिन पौरुष श्रुत्वा विधत्स्व यदनतरम् ॥ ८७ ॥

चतुरो ज लधीन् व्रीह्मे मुहूर्ते नियमुत्थित ॥
क्रामत्यनुदिते सूर्ये वाली व्यपगतक्लम ॥ ८८ ॥

गुरूण्य य त्नत शैलशिखराणि स वीर्यवान् ॥
ऊर्ध्वे कदुकवत्क्षिप्त्वा प्रतिगृण्हाति राघव ॥ ८९ ॥

मनुष्य रा ज महिषो दुदुभिर्नाम दारुण ॥
मह्य युद्ध प्रयच्छेति स उवाच महार्णवम् ॥ ९० ॥

नाह स म र्थ भ्गुर शकरस्य हिमाचल ॥
[1] महाप्यनवोद्याम सागरो वरदार्पितम् ॥ ९१ ॥

---

1 मार्ग्री

श्रद्युरः श्री शैलस्यापि गजेंद्रप्रतिमाः शिलाः ॥
क्षिपंतं बहुगर्जतं प्रादुर्भूयाब्रवीदिदम् ॥ ९२ ॥

यो वान रा णामधिपो वाली शक्रात्मजो बली ॥
प्रदास्यति स ते युद्धं न त्वं मां क्रोष्टुमर्हसि ॥ ९३ ॥

किष्किंधां म हिषः प्राप्य रुद्ध्वा द्वारं मदोद्धतः ॥
ननर्द कंपयन् भूमिं दुंदुभिर्दुंदुभिर्यथा ॥ ९४ ॥

खुरैः स ज गतीं मत्तो दारयामास भूरुहान् ॥
भंजन् द्वारं विषाणाभ्यांमालिखन् करिराडिव ॥९५॥

तं श्रुत्वा य मारिं वाली निष्क्रम्यांतःपुराद्रुषा ॥
उवाच दुंदुभे प्राणान् रक्ष त्वं विदितोऽसि मे ॥ ९६ ॥

कपे गि रा किमनया स्त्रीणामंतिक उक्तया ॥
मह्यं युद्धं प्रयच्छाद्य ततो ज्ञास्यामि ते बलम् ॥ ९७ ॥

श्रुत्वेवं म हिषप्रोक्तं वालिना हेममालिना ॥
निहतो लीलया क्षिप्तो वेगेनैकेन योजनम् ॥ ९८ ॥

रामरा ज तमाविध्य गजायुतबलं खलम् ॥
गृहीत्वा शृंगयोर्दूरं चिक्षेप कपिकेसरी ॥ ९९ ॥

ये श्रुत्वा य स्य वदनादुद्गता रक्तबिंदवः ॥
पर्वेतुस्तेऽनिलोत्क्षिप्ता मतंगस्याश्रमे शुचौ ॥ १०० ॥

मुनिरा ज स्ततिक्रुद्धः शप्तवान् वालिनं प्रभो ॥
तेनात्र न प्रवेष्टव्यं प्रविष्टस्य वधो भवेत् ॥ १०१ ॥

वालिनो य इह स्थाने केचित्स्थास्यंति वानराः ॥
बहुवर्षाणि शैलत्वं तेषामपि भविष्यति ॥ १०२ ॥

तं वान रा णां वदनात् शापं श्रुत्वा कपीश्वरः ॥
ऋष्यमूकमिमं द्रष्टुमपि राम बिभेत्यलम् ॥ १०३ ॥

अतोह म त्र तिष्ठामि द्विपोऽपगतसाध्वसः ॥
गिरिकूटनिभः शुष्कः कायस्तस्यैव दृश्यते ॥ १०४ ॥

---

१ श्रीरंड (शिव) २ रेडा.

इमे च श्री भूतः शालाः सप्त शाखावलंबिनः ॥
यत्रैकं घटते वाली निष्पत्रयितुमोजसा ॥ १०५ ॥
एतद्धि रा म तद्वार्यं मया सर्वं प्रकाशितम् ॥
कथं तं वालिनं हंतुं समरे शक्ष्यसे नृप ॥ १०६ ॥
सुग्रीव म य तच्छ्रुत्वा प्रहसल्लक्ष्मणोऽब्रवीत् ॥
कस्मिन्कर्मणि निर्वृत्ते श्रद्दध्या वालिनो वधम् ॥ १०७ ॥
कपि रा ज उवाचाग सप्त शालानिमान् पुरा ॥
एकमेकैकशो वाली पीडयामास चासकृत् ॥ १०८ ॥
एषाम— य भंग राम एकमेकेषुणा यदि ॥
विदारयेद्धतं मन्ये वालिनं शक्तिशालिनम् ॥ १०९ ॥
यस्त्वेतत् रा सुरस्यास्थि पादेनैकेन लक्ष्मण ॥
उद्यम्य प्रक्षिपेच्चापि तरसा द्वे धनुःशते ॥ ११० ॥
उवाच म धुरं रामः मययो मे न विक्रमे ॥
तर्हि तं समरे श्लाघ्यमहमुत्पादयामि ते ॥ १११ ॥
उक्त्वैवं ज गदीशस्तं दुंदुभेः कायपंजरम् ॥
पादांगुष्ठेन चिक्षेप लीलया दशयोजनम् ॥ ११२ ॥
आर्द्रः पा य लदा, शुष्क इदानीं, तेन राघव ॥
नात्र शक्यं बलं ज्ञातुमिति कीशाधिपोऽब्रवीत् ॥ ११३ ॥
तच्छ्रुत्वा ज गतां नाथः शालानुद्दिश्य सायकम् ॥
मुमोचाशु स तान् सप्त भित्वा भूमिं च दुर्धरः ॥ ११४ ॥
पाताले य मसातरस्वा दानवान् शरार्थं पुनः ॥
प्रविवेश मुहूर्तेन तद्दृष्ट्वा विस्मितः कपिः ॥ ११५ ॥
प्रणम्य रा घवायाह सेंद्रानपि सुरान् शरैः ॥
समर्थोऽसि रणे हंतुं किं पुनर्वालिनं प्रभो ॥ ११६ ॥
अ...र्ते त म दैव रणे कपिपार्थे महाभुज ॥
नहि दाशरथे तुभ्यं मया बद्धोऽयमंजलिः ॥ ११७ ॥

---

१ रस २ मरिचपुर

तं रामः श्री पतिः प्रेम्णा परिष्वज्याब्रवीत्सखे ॥
इतो गच्छाम किष्किंधां क्षिप्रं गच्छ त्वमग्रतः ॥ ११८ ॥
गत्वा चा रा दर्शंत तमाव्हय भ्रातृगंधिनं ॥
त्वया समागतं पापं हंताशु मम मार्गणः ॥ ११९ ॥
तथेति म हदास्थाय धैर्यं कीशो गतोऽग्रतः ॥
वृक्षैराःछानमावृत्य रामोऽतिष्ठन्महावने ॥ १२० ॥
सुग्रीवो ज नितोत्साहो बध्वा परिकरं दृढं ॥
वेगेन व्यनदद्घोरं कोपादाहूय वालिनं ॥१२१॥
सभरा य समाहूतः क्रोधांधो वानरेश्वरः ॥
निष्पपात सुसंरब्धो भास्करोऽस्तंतटादिव ॥ १२२ ॥
ततःप रा क्रम[1]तोस्तयो र्भ्रात्रोः सरोषयोः ॥
रणोऽभवत्सुतुमुलो बुधांगारकयोरिव ॥ १२३ ॥
दृष्ट्वा स म स्वरूपौ तावुभौ देवाविवाश्विनौ ॥
नावगच्छत्सुकंठं सं वालिनं वापि राघवः ॥ १२४ ॥
ततो नि ज मिषु मोक्तुं बुद्धिं चक्रे न राघवः ॥
भग्नः सुकंठोऽजानानो नाथं शैलमनुद्रुतः ॥ १२५ ॥
प्राप्ताभ य माभिप्रेक्ष्य ऋष्यमूकमगं गतं ॥
मुक्तोऽद्यासि त्वामित्युक्त्वा परावृत्तः कपीश्वरः ॥ १२६ ॥
सहानु ज स्तमागच्छद्राघवोऽमुमुवाच सः ॥
आव्हयस्वेति मामुक्त्वा किमिदानीं त्वया कृतं ॥ १२७ ॥
रामो य य स्यं श्लक्ष्ण तमुवाचाभिसांत्वयन् ॥
श्रूयतां कारणं तात क्रोधश्च व्यपनीयतां ॥ १२८ ॥
परस्प रा भिन्नरूपस्वराविक्रमवेगयोः ॥
सादृश्यातिशयाद्भ्रात्रोर्व्यक्तिर्वो नोपलक्षिता ॥ १२९ ॥
छ्व ग म पत्तेऽप्यंतं सादृश्यान्मोहितेन वां ॥
त्वद्घातशंकितेनेषुर्न प्रक्षिप्तः सखे मया ॥ १३० ॥

१ भानुपीडक. २ अस्ताचल.

तत्त्वया श्री मता भूयो योद्धव्यं तेन वालिना ॥
हंताहं तात तं दृष्ट्वा त्वय्यभिज्ञानमुज्ज्वलम् ॥ १३१ ॥

उक्त्वैवं रा घवः प्राह लक्ष्मणोचित सत्वरम् ॥
प्रफुल्लां नागपुष्पीं त्वं सख्युः कंठे स्वयं कुरु ॥ १३२ ॥

स्रगंग म स्तया कंठे कृतया लतया बभौ ॥
आकाशे शारदश्चंद्रो यथा नक्षत्रमालया ॥ १३३ ॥

सुग्रीवो ज यकामस्तां किष्किंधां प्राप्य वालिनम् ॥
आह्वयामास सहसा स्वपुरात्सोऽपि निर्गतः ॥ १३४ ॥

वाली प्र य तयोऽसिक्तस्तारया श्रुतवृत्तया ॥
निवारितोऽपि निरगादपुनर्गतये गृहात् ॥ १३५ ॥

तं संग रा य प्रवृत्तं पुनर्वालिनमुद्धतम् ॥
हीयमानं च सुग्रीवं दृष्ट्वा श्रितहितः प्रभुः ॥ १३६ ॥

बाणेन म हता रामस्ताडयामास वक्षसि ॥
स विद्धवक्षाः सहसा निपपात धरातले ॥ १३७ ॥

इंद्रध्व ज इवोद्धूतो गतसत्वो विचेतनः ॥
पातितः प्लवगाधीशः प्रभोः परशराहतः ॥ १३८ ॥

सुरना य कदत्ता या माला कंठेऽस्य कांचनी ॥
सा दधार श्रियं प्राणान् पातितस्यापि वालिनः ॥ १३९ ॥

देवैरा ज सुतो दृष्ट्वा समीपे सानुजं प्रभुम् ॥
गर्हयामास बहुशः पराङ्मुखतयाहतः ॥ १४० ॥

कः क्षत्रि य कुले जातः श्रुतवान् नष्टसंशयः ॥
धर्मलिंगप्रतिच्छन्नः क्रूरं कर्म समाचरेत् ॥ १४१ ॥

शठः क्रू रा चरणवान् मिथ्या प्रश्रितमानसः
कथं दशरथेन त्वं जातः पापो महात्मना ॥ १४२ ॥

सुग्रीव म नसः कर्तुं प्रियमेतत्कृतं त्वया ॥
सदारप्रतिकांक्षेण राम कामपरात्मना ॥ १४३ ॥

---

१ इन्द्रध्वज [illegible] २ [illegible] ३ [illegible]

रावणं श्री मदांधं तं पूर्वं सप्रार्थितोऽह्यहं ॥
नैकाह्नेन क्रिमाहर्ता कंठे बध्वा तवांतिकं ॥ १४४ ॥

पारावा रा प्सु वा न्यस्तां पाताले वापि मैथिलीं ॥
आनयेयं तवादेशाद्धयग्रीव इव श्रुतिं ॥ १४५ ॥

इत्यादि म न्युमान् राममुवाच कुवचः कपिः ॥
तमुवाच प्रभुर्न त्वं धर्मं जानासि वानर ॥ १४६ ॥

भरतो ज गतीपालस्तदाज्ञाकारिणा मया ॥
वध्या अधार्मिकाः सर्वे नृपैरन्यैरपि क्षितौ ॥ १४७ ॥

त्वं यवी य सउदृत्त भार्यायां खलु वर्तसे ॥
पुत्रः कनीयान् धर्मेण तद्भार्या च स्नुषा मता ॥१४८॥

भ्रातृदा रा पहर्तारं हत्वा त्वां वानराधमं ॥
धर्मस्य रक्षणाल्लोकसंग्रहोऽप्य मया कृतः ॥१४९॥

नमेऽत्र म नसस्ताप श्रुत्वा दृश्याश्च भूमिपाः ॥
मृगान् हत्वापि निर्दोषास्त्वं च शाखामृगः स्फुटं ॥१५०॥

इत्युक्तो ज गदीशेन वाल्युवाच रघूत्तम ॥
मया यदुक्तं परुषं तत्क्षमस्व कृपां कुरु ॥ १५१ ॥

मम का य जमत्यंतप्रिय तारेयमंगदं ॥
पालयामुं च सुग्रीवं पुत्रवद्बंधुवत् प्रभो॥ १५२ ॥

रघुरा ज मम प्राणप्रियां तारां तपस्विनीं ॥
सुग्रीवो नावमन्येत तथा कर्तुं त्वमर्हसि ॥ १५३ ॥

कौसल्ये य स्तमाह त्वं वालिन् पुण्यां गतिं व्रज ॥
सुतं ते पालयिष्यावस्तां तारां च शुचं त्यज ॥१५४॥

तत्र ता रा ययौ पद्भ्यां रुदती ससुता द्रुत ॥
रामादिभिर्व्यश्चित्तैस्तस्याविलपितं श्रुतम् ॥ १५५ ॥

कांचनी म य तां माल्यां सुग्रीवाय ददौ स्वयं ॥
रामस्य कुरु साहाय्यं तारायाश्च वचो हितं ॥१५६॥

---

१ तारासुत.

राग्यस्य श्री स्त्वा भजतु पाल्यागदमात्मज ॥
कारिष्यति महत्कर्मेत्युवाचानुजमानत ॥ १५७ ॥

उवाच रा जा कोशानामय त पुत्रमगद ॥
वत्स त्राता पिता तेऽय सुग्रीवस्त्वममु भज ॥१५८॥

इत्युक्त्वा म रण प्राप्तो गतो वाली वरा गति
सुग्रीव कर्म तत् कृत्वा पश्चात् तप्तोऽभवद्भृश ॥१५९॥

उवाच ज गता नायमृष्यमूकमह गिरि ॥
गतुमिठामि किष्किधामगद पालयिष्यति ॥ १६० ॥

आजने य प्रभृतयो वानरा राम जानकीं ॥
विचिन्वतु समर्थस्त्व हतु दारापहारिण ॥ १६१ ॥

न वान रा णा राज्य मे प्रिय राम न जीवित ॥
हत्वाग्रज कृपा जातोऽकीर्ते शोकस्य भाजन ॥१६२॥

त शुच म हर्ता प्राप्त सुग्रीव राघव प्रभु ॥
स्वयमाश्वासयामास मधुरार्भिर्हितोक्तिभि ॥ १६३ ॥

सा प्रभ ज नपुत्रेण तारा पूर्वप्रबोधिता ॥
उवाच राम शोकार्ता भो भो राजीवलोचन ॥१६४॥

रघुना य क मे भर्ता येन समेपितो दिव ॥
मा च तेनैव बाणेन पत्यु प्रेषय सन्निधि ॥१६५॥

मा विना क ल्पदद्याम धामधाम वराकृते ॥
रभोर्वश्यादप्सरोभि स्वर्गेऽपि न स रस्यते ॥१६६॥

अप्रमे य दयस्तारामुवाच प्रभुसत्तम ॥
शोक मा कुरु भद्रे त्व सुग्रीवान्मुदमाप्स्यसि ॥१६७॥

त्व यौव रा ज्ये तनय दृष्ट्वांगदमपि स्थित ॥
प्रीति प्राप्स्यसि कल्याणि वैरपन्यस्यत्न शुचा ॥१६८॥

कुरु त्व य स्य सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तर ॥
इत्युवाच तदा युक्त सौमित्रिर्मित्रवत्सल ॥१६९॥

---

१ नभार्गा

अंगदः श्री मदाब्रमः पितुर्दाहं यथाविधि ॥
चकारानंतरं रामं हनूमान् वाक्यमब्रवीत् ॥१७०॥

राजाधि रा ज राम त्वं किष्किंधायां कुरु स्थितिम् ॥
अर्चयिष्यति रत्नैस्त्वामभिषिक्तः कपीश्वरः ॥१७१॥

धनश्या म स्तमाहाहं चतुर्दश समाः पुरम् ॥
ग्रामं वा न प्रवेक्ष्यामि पितुर्निर्देशकारकः ॥१७२॥

कपिरा ज स्स्वयं तस्यां गुहायामभिषिच्यताम् ॥
सुग्रीवमप्युवाच त्वं वालिनः पुत्रमंगदम् ॥ १७३ ॥

मम प्रि य ममुं योग्यं यौवराज्येऽभिषेचय ॥
प्रावृष्यस्यां प्रस्रवणे स्थास्यामि सहलक्ष्मणः ॥१७४॥

कार्तिके रा वणवधे यतस्व सचिवैस्सह ॥
एष नः समयः सौम्य प्रविश त्वं स्वमालयम् ॥१७५॥

इत्युक्ते म र्कटाधीशे तस्मिन् राज्यपदे स्थिते ॥
आजगाम सह भ्रात्रा रामः प्रस्रवणं गिरिम् ॥१७६॥

उवास ज लमुक्काले गुहायां सानुजः प्रभुः ॥
अहर्निशं प्रियतमां स्मरंस्तद्विरहाकुलः ॥ १७७ ॥

स्मृत्वा प्रि य तमां रामो बभूवार्तमना यदा ॥
तदा पुनर्लब्धधृतिं तं चकार स लक्ष्मणः ॥ १७८ ॥

रामोऽनु ज मुवाचाहं स्थितोऽस्मि वचने तव ॥
सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादमनुपालयन् ॥ १७९ ॥

आंजने य स्तदोवाच सुग्रीवं रतिलंपटम् ॥
कार्यं चिंतय रामस्य स्मृत्वा तेन कृतं प्रियम् ॥१८०॥

स वान र स्तदोपांस्तांस्त्वमाज्ञाप्य सांगदः ॥
इत्युवाच स वध्यो मे यः पक्षं लंघयिष्यति ॥१८१॥

प्लवंग म पतेराज्ञां पुरस्कृत्याशु वानरान् ॥
दूतान् प्रस्थापयामास हनूमानंगदश्च सः ॥१८२॥

---

१ उगव. २ सुप्रसन्नता-पक्षी स्वच्छता.

शरद श्री रतीवार्तं यदा चक्रे मनस्तदा ॥
उवाच लक्ष्मण रामो वत्स मत्त कापि श्रिया ॥१८३॥

व्रज वी रा धुनैव त्व किष्किधा ब्रूहि त काप ॥
न स सकुचित पथा येन वाली हतो गत ॥१८४॥

वाली स म रएकेन शरेणैको हतो मया ॥
त्वा तु सत्यादतिक्रात हनिष्यामि सबाधव ॥१८५॥

सुमित्रा ज स्तदोवाच हन्मि सत्यच्युत कपि ॥
यदार्थ कार्यमस्माक वालीपुत्र कारेष्यते ॥१८६॥

कृपाल य स्त सौमित्रिमुवाच पुरुषोत्तम ॥
स्मर सख्य महाबाहो मैव त्व कुरु निश्चय ॥१८७॥

सामैव रा ज्ञि तस्मिस्त्व प्रथम कुरु लक्ष्मण ॥
कालोऽतिक्रातइत्येव ब्रूहीषदपि माऽप्रिय ॥१८८॥

रूक्षाणि म तिमन्मैव ब्रूहि प्रीति समीक्ष्य ता ॥
इत्यग्रजोक्त सौमित्रिर्जगाम भवन कपे ॥१८९॥

रामानु ज स्त्वतिक्रुद्ध स-भयकरकार्मुक ॥
किष्किंधायाश्चलन् मार्गे त्वरया परया युत ॥१९०॥

ते त भ य परीतागा क्षुब्ध दृष्ट्वा प्लवगमा ॥
कालमृत्युयुगाताभ शतशो विप्रदुद्रुवु ॥१९१॥

कीशरा ज गृह प्राप्य भयव्याकुलमानसा ॥
क्रोधमागमन चैव लक्ष्मणस्य न्यवेदयन् ॥१९२॥

सचिवा य त्नवतस्ते किष्किधाद्वाररक्षणे ॥
कपीनाज्ञापयामासु सालतालशिलायुधान् ॥१९३॥

द्विगुण रा धन क्रुद्ध कपीन् दृष्ट्वा रणोद्यतान् ॥
अगदस्त समासाद्य विषादमगमत् पर ॥१९४॥

त प्रणा म पर प्राह लक्ष्मणो वत्स मागत ॥
सुग्रीवाय स्थित द्वारि निवेदागच्छ सत्वर ॥१९५॥

स गतः श्री-मताज्ञप्तो नत्वा तारां हेमां गुरुम् ॥
कथयामास सौमित्रिः क्रुद्ध आगत इत्ययम् ॥१९६॥

स वान रा धिपः सुप्तस्तदुक्तं न विबुद्धवान् ॥
यदासीन्मदमत्तश्च मदनेन च मोहितः ॥१९७॥

प्लवंग म भटाश्चक्रुर्भीताः किलकिलां समम् ॥
महता तेन शब्देन प्रत्यबुध्यत वानरः ॥१९८॥

रामानु ज मतिक्रुद्धमागतं वानरेश्वर. ॥
श्रुत्वांगदादभूत्त्रस्तः सोऽपृच्छत् कोपकारणम् ॥१९९॥

आंजने य उवाच त्वं प्रमत्तः कपिनायक ॥
प्रवृत्तां शरदं राजन् न जानीषेऽत एव रुष्टः ॥२००॥

त्वं तिष्ठ रा जन् समये भर्तुर्भार्येव तद्वशे ॥
मूर्ध्ना प्रणम्य सौमित्रिं त्वं प्रसादय सत्वरम् ॥२०१॥

प्लवंग म पतिः पुत्रमंगदं कनकांगदम् ॥
प्रेषयामास सौमित्रिमंतरानेतुमाशु तम् ॥ २०२ ॥

अंगदो ज वतो गत्वा नत्वा सौमित्रिमादरात् ॥
प्रवेशयामास पुरीमयोध्याधिकसंपदम् ॥ २०३ ॥

कौशा भ य प्रांजलयो दूरे तस्थुर्निरायुधाः ॥
प्रविष्टे लक्ष्मणे वीरे नोचुः किंचिदधोमुखाः ॥२०४॥

सुग्रीवो ज नितत्रासोऽभवच्छ्रुत्वा धनुर्ध्वनिम् ॥
तारामुवाच गच्छ त्वं तं स्तुलाऽपैरुषं कुरु ॥२०५॥

ताराप्रि य समादिष्टा प्रत्युद्गम्य मदाकुला ॥
सांत्वयामास,सौमित्रि सा सुधासारसूक्तिभिः ॥२०६॥

दृष्ट्वा ता रा समानीतं सौमित्रिं कुपितं भृशम् ॥
रुमया सह सुग्रीव उत्तस्थौ कांचनासनात् ॥२०७॥

प्रांजलिं म हित्वावृंदान्निसृतं पुरतः स्थितम् ॥
लक्ष्मणः क्रोधरक्ताक्षो मदशोणाक्षमब्रवीत् ॥२०८॥

---

१ सुग्रीव पत्नी. २ जुळता (सुग्रीव). ३ गोगाट. ४ क्षोभ. ५ अप-रुप ; अ-परुष वा

कृतघ्न श्री-मद्याविप्र, स्त्रैण मद्यप टुमते ॥
मिथ्याप्रतिज्ञ सुग्रीव राम च विस्मृत" कथम् ॥२०९॥

गोघ्ने सु रा पे चौरे च तथा भग्नव्रते जने ॥
निष्कृतिर्विहिता सद्भि कृतघ्ने नास्ति निष्कृति ॥२१०॥

ननु ना म कृतार्थेन त्वया रामस्य वानर ॥
सीताया मागणे यत्न कार्य आनृण्यमिच्छता ॥२११॥

कोशरा च कृते तिष्ठ समये तमये स्मर ॥
नोचेत् सद्य शरैस्तस्य हतो द्रक्ष्यसि वालिनम् ॥२१२॥

तारा श्रे य क्रूर वाक्यमुवाच विनयान्विता ॥
कुमार नैव वक्तव्यो नाय परुषमर्हति ॥२१३॥

न शठो रा जपुत्रायमुपकार न विस्मृत ॥
राज्य रुमा मा कीर्तिंच प्राप्तो रामप्रसादत ॥२१४॥

सुदु त्व म नुभूयादौ प्राप्येद सुखमुत्तमम् ॥
प्राप्तकाल न जानीते विश्वामित्रो यथा मुनि ॥२१५॥

स गाधि ज स्तदाऽऽसक्तो घृताच्या वत्सरान् दश ॥
अहोऽमन्यत धर्मात्मा किं पुनर्य र्थक्जन ॥२१६॥

अविता य मनोऽस्य त्व सहसा रोपमुत्रणम् ॥
कर्तुं नार्हसि सौमित्रे मित्रेऽस्मिन् मित्रवत्सल ॥२१७॥

महारा ज प्रियार्थं मा रुमामगदमप्ययम् ॥
रा"य प्राणाश्च सुग्रीवस्त्यजेदिति मतिर्मम ॥२१८॥

राम मि य तमायुक्त हत्वा त राक्षसाधमम् ॥
करिष्यत्येन न चिरादल मे नास्ति सशय ॥२१९॥

"काया ग क्षसाना तु राजपुत्र श्रुतानि मे ॥
शतकोटिसहस्राणि तथा षडयुतानि च ॥२२०॥

नरोत्त म तथा त्रिंशत् सहस्राणि शतानि च ॥
एवमाख्यातवान् गी सम्यभिज्ञो हरीश्वर ॥२२१॥

---

१ "'"भन, २ "मगादप ३ दिवस ४(८) = उपवन

कपीनां श्री मतानेन तयर्क्षाणां च राघव ॥
कोटीरनेका आनेतुं दूताः संप्रेषिताः प्रभो ॥२२२॥
तान्वान रा न् महावीर्यानृक्षांश्चामितविक्रमान् ॥
प्रतीक्षमाणोऽयं वीर न निर्याति हरीश्वरः ॥२२३॥
अद्य त्वा म मिता ऋक्षा गोलांगूलाश्च सत्तम ॥
उपयास्यंति सिद्ध्यर्थं जहि कोपमरिंदम ॥२२४॥
मैत्र्या भ ज स्व सुग्रीवं भजमानं महाभुज ॥
इति तारावचः श्रुत्वा प्रसन्नो लक्ष्मणोऽभवत् ॥२२५॥
तं सखा य मुवाचाथो सुग्रीवो मधुरं वचः ॥
सीतां प्राप्स्यति रामस्तं रावणं च वधिष्यति ॥२२६॥
कः शक्तो रा ज सिंहस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा ॥
तादृशं प्रतिकुर्वीत लेशेनापि नृपात्मज ॥२२७॥
येन प्र म थितो वाली बाणेनैकेन लीलया ॥
माहेश्वरं धनुर्भग्नं सहायैस्तस्य किं प्रभोः ॥२२८॥
राजरा ज स्य व्रजतो हंतुं तं रावणं रणे ॥
अनुयात्रां करिष्यामि दासोऽहं वानरैः सह ॥२२९॥
सौमित्रे प्र यातिक्रांतं किंचिद्विश्वासतः प्रभो ॥
प्रेष्यस्य मे तत् क्षंतव्यं न कश्चिन्नापराध्यति ॥२३०॥
कपिरा ज स्य वाक्येन प्रीतः सौमित्रिरब्रवीत् ॥
त्वया नाथेन मे भ्राता सनाथः सर्वथा सखे ॥२३१॥
योग्यः श्रि-प-र्मिमां भोक्तुं त्वं सुग्रीव कपीश्वर ॥
यत्कीर्त्तं रामतस्त्वत्तः कोऽन्यः सम्यतुले बले ॥२३२॥
सदृशो रा घवेण त्वं विक्रमेण बलेन च ॥
सहायो दैवतैर्दत्तश्चिराय कपिपुंगव ॥२३३॥
किंतु त्व म द्यैव सखे निष्क्रम्येतो मया सह ॥
सांत्वयस्व वयस्यं तं भार्याहरणदुःखितम् ॥२३४॥

---

१ वानर. २ सेवक.

शोचत श्री मत श्रुत्वा विलाप भृशदु सहम् ॥
यन्मया परुषाण्युक्तस्त क्षमस्व सखे मम ॥२३५॥
तच्छ्रुत्वा रा घववच सुग्रीवो हृष्टमानस ॥
उवाच मारुति दूतान् पुन प्रेरय शीघ्रगान् ॥२३६॥
स्थिता हि म गिरौ कीशा कैलासे मदरे तथा ॥
महेंद्रविंध्ययोर्येऽन्ये मेरुपार्श्वगता अपि ॥२३७॥
वसत्य ज नगोत्रे च येऽस्ताद्रावुदयाचले ॥
पृथिवीवर्तिन सर्वान् महाबलपराक्रमान् ॥२३८॥
इहान य स्व तान् प्राप्तानहोभिर्दशभिस्तु ये ॥
हतव्यास्ते दुरात्मानो राजशासनदूषका ॥२३९॥
स समी र त्मजो दूतान् कोटिश प्राहिणोद् द्रुतम् ॥
पूर्वं गते समाहूता आययु कपिकोटय ॥२४०॥
कीशा हि म वति प्राप्य माहेश्वर सवान्नजम् ॥
मूल फल च जगृहुर्मासतृप्तिप्रदायकम् ॥२४१॥
वानरा ज नास्तस्मिन् मुहूर्ते बहुकोटय ॥
आगता सर्वतो दृष्ट्वा सुग्रीव प्लवगेश्वरम् ॥२४२॥
यदुपा य नमानीत दिव्य मूल फल मुदा ॥
सुग्रीवायार्पयामासुर्नमश्चक्रु कृपार्थिन ॥२४३॥
रामानु ज स्ततोवाच प्लवगेंद्र मयासह ॥
निर्गच्छ राघव द्रष्टु यदि ते सौम्य रोचते ॥२४४॥
कपिना य क आहार्य स्थेय त्वच्छासने मया ॥
इत्युक्त्वा तेन ताराद्या प्रेयस्यस्ता विसर्जिता ॥२४५॥
आरोह्य रा घव पूर्वं शिबिकाया कपीश्वर
स्नेहहर्षौ सर्वैर्युक्त स्वयमारुह्य निर्ययौ ॥ २४६ ॥
नरोत्त म स्थितेर्देशं प्राप्य यानात्सलक्ष्मण ॥
अवतीर्य पपाताथ संमूर्च्छा पादयो प्रभो ॥ २४७ ॥

---

१ पर्वत

रामेण श्री-मता प्रेम्णा दृढमालिंगितः सखा ॥
सांत्वितश्च यथान्याय बोधितः संस्तुतो भृशम् ॥ २४८ ॥

आगता रा म आज्ञातः कपयो न पयोधराः ॥
यथा तथा रजोव्रातैः कुर्वतो दुर्दिनं तदा ॥ २४९ ॥

कपीनां म हतां सेना असंख्याः सिंधुसन्निभाः ॥
समागतास्ताः संप्रेक्ष्य हृष्टो रामः सलक्ष्मणः ॥ २५० ॥

सुग्रीवो ज गतां नाथमुवाचैतत्समागतम् ॥
त्वत्सैन्यं त्वद्वशे युक्तमाज्ञापयितुमर्हसि ॥ २५१ ॥

तं सखा म मृतिमेण्णा परिष्वज्याब्रवीत्प्रभुः ॥
ज्ञायतां सौम्य वैदेही यदि जीवति वा न वा ॥ २५२ ॥

देशश्च रा वणस्यादौ ज्ञेयः कार्योऽत्र लक्ष्मणः ॥
नैव नैवाहमप्यत्र त्वमेवाज्ञाकरः प्रभुः ॥ २५३ ॥

प्लवंग— म-पतिः श्रुत्वा प्रभूक्तं मुदितस्ततः ॥
विनतं प्रेषयामास दिशं पूर्वां महाबलम् ॥ २५४ ॥

तनया ज नकस्येष्टा रावणश्च दुराशयः ॥
मार्गितव्यो वसन्मासादूर्ध्वं वध्यो भवेन्मम ॥ २५५ ॥

एवं ना य क आज्ञाप्य विनतं तं तथांगदं ॥
जांववंतं हनूमंतं मैंदं च द्विविदं कपिम् ॥ २५६ ॥

नीलं ग ज मयान्यांश्च दक्षिणां दिशमीश्वरः ॥
कृत्वाऽवधिं मासमाशु प्रेषयामास सिद्धये ॥ २५७ ॥

तारोद म करं कीशं सुषेणं वीर्यसागरम् ॥
यूथपं बुद्धिसंपन्नं प्रतीचीमादिशद्दिशम् ॥ २५८ ॥

स मान रा धिपः प्राह ततः शतबलिं कपिम् ॥
त्वमुदीचीं दिशं गत्वा तत्रान्वेषय जानकीम् ॥ २५९ ॥

सुग्रीवं म रुतः पुत्रे दृष्ट्वा विश्वस्तमानसम् ॥
अंगुलीयमभिज्ञानं रामस्तस्मै ददौ निजम् ॥ २६० ॥

सीतायाः श्री मता कीशाः प्रेरिताः परियार्गणे ॥
गताः स्वां स्वां दिशं सर्वे महोत्साहाः सहस्रशः ॥ २६१ ॥

सुग्रीवं रा घवोऽपृच्छत्सखे कथय तत्त्वतः ॥
कथं भवान् विजानीते सकलं मंडलं भुवः ॥ २६२ ॥

प्लवंग—म—पतिः प्राह वालिनाहमनुद्रुतः ॥
तदा ससचिवो धावन् दृष्टवान् मंडलं भुवः ॥ २६३ ॥

वाताल—ल—मुखा वीराः सांगदाः सर्वतो दिशम् ॥
अन्वेषमाणा ददृशु र्न ते तां जनकात्मजाम् ॥ २६४ ॥

महाका—य—मथारण्येऽसुरं वालिसुतोऽङ्गदः ॥
रावणोऽयमिति ज्ञात्वा व्यसुं चक्रे तलेर्न्नतम् ॥ २६५ ॥

ते वान—रा बिलं किंचिद्ददृशुः क्षुत्तृडर्दिताः ॥
तस्मान्निर्गच्छतो दृष्ट्वा पक्षिणो हंससारसान् ॥ २६६ ॥

तस्मिंस्त म स आवासे प्रविश्य कपयो बिले ॥
गत्वा योजनमेकं तेऽपश्यन् हेममयांस्तरून् ॥ २६७ ॥

वापीश्च ज लजैरम्या मणिसोपानभूषिताः ॥
प्रासादं कांचनं तत्र स्त्रियं वृद्धां महाप्रभाम् ॥ २६८ ॥

कस्याल य स्त्वं का मातारिति नत्वा हनूमता ॥
पृष्टा सोवाच वत्सेदं स्थानं मयविनिर्मितम् ॥ २६९ ॥

देवरा ज स्तमशानिमहोरणावधीद्रुषा ॥
हेमायां स्वर्गवेश्यायां सूक्तं नक्तं दिवं मयं ॥ २७० ॥

हिरण्म य मिदं गेहं वनमप्युत्तमं स्वयम् ॥
दत्तं स्वयंभुवा तस्यै हेमायै वानरोत्तम ॥ २७१ ॥

तन्मंदि—रा—वनं तस्याः सख्या कर्तुमिह स्थिता ॥
दुहिता मेरुसावर्णेरहं नाम्ना स्वयंप्रभा ॥ २७२ ॥

• एवं सा म धुरैरन्नैः फलैस्तोयैरतर्पयत् ॥
के यूयं ब्रूत किं कार्यमिति पप्रच्छ तान् कपीन् ॥ २७३ ॥

त आहुः श्री मति श्रीमान् रामो दशरथात्मजः ॥
रक्षसा रावणेनास्य सीता प्रियतमा हृता ॥ २७४ ॥
सखा न रा धिराजस्य सुग्रीवः कपिनायकः ॥
तेन मार्गयितुं सीतां मार्गितैवं प्रचोदिताः ॥ २७५ ॥
दिशं य म स्य संप्राप्ता द्रष्टुं तां तं च रावणम् ॥
विचित्य तु वनं सर्वं क्षुधितास्तृषिता वयम् ॥ २७६ ॥
बिलं तु ज लपानार्थं प्रविष्टा जलपक्षिणः ॥
बहिर्निर्गच्छतो मार्तर्दृष्ट्वा नो वृत्तमीदृशम् ॥ २७७ ॥
समयो य स्तु तेनार्ये सुग्रीवेण कृतो महान् ॥
सव्यतिक्रांत एवात्र बिलेऽस्माकं महासति ॥ २७८ ॥
त्वां तपो रा शिममलां प्रपन्नाः शरणं वयम् ॥
सा त्वमस्मान् बिलादस्मादुत्तारयितुमर्हसि ॥ २७९ ॥
सोवाच म न्य एतस्मात्प्रविष्टेन निवर्तितुम् ॥
जीवता दुष्करं कीशाः सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ॥ २८० ॥
भयं त्य ज त चक्षूंषि निमीलयत वानराः ॥
तपसाऽहं बिलादस्मात्तारयिष्यामि पुत्रकाः ॥ २८१ ॥
ततस्ते य था प्रोक्तास्तथा सर्वे निमीलिताः ॥
निमिषांतरमात्रेण बिलादुत्तारितास्तया ॥ २८२ ॥
विंध्यस्य शै-[1]लप्रस्थ पादे पुष्पितपादपे ॥
उपविश्यार्णवं दृष्ट्वा चिंतां प्राप्ताः प्लवंगमाः ॥ २८३ ॥
अनुष्ठे य स्य कार्यस्य तेऽसिद्धौ भयशंकिताः ॥
व्यतीते समये श्रांता निपेतुर्वानराः क्षितौ ॥ २८४ ॥
तान्स ता रः सुतः प्राह युक्तं प्रायोपवेशनम् ॥
मासस्त्वृक्षबिले पूर्णो हरयः किन्न बुध्यते ॥ २८५ ॥
इदानी म कृतार्थानां मर्तव्यं नात्र संशयः ॥
तीक्ष्णदण्डो हि सुग्रीवो वयमस्यपराधिनः ॥ २८६ ॥

---

१ पर्वत.

येन स्त्री श्री श्च मत्तेन भ्रातुर्ज्येष्ठस्य भुज्यते ॥
अकार्यं तस्य किं घातं मत्पितुर्यो ह्यकारयत् ॥ २८७ ॥

कपिस्ता रा भिधस्तत्र तदोवाच वय बिले ॥
प्रविश्य निर्भयाः सर्वे वसाम यदि रोचते ॥ २८८ ॥

उवाच म रुतः पुत्रो यां धात्रीं मन्यसे गुहाम् ॥
अस्यास्त्वीपत्करं मन्ये लक्ष्मणेषोर्विदारणम् ॥ २८९ ॥

देवरा ज स्य बाणेन स्वल्पमेव कृतं तदा ॥
लक्ष्मणो निशितैर्बाणैर्भियात्पत्रपुटं यथा ॥ २९० ॥

धर्मात्म य श्च सुग्रीवः सत्यसंधो महाव्रतः ॥
तारायाः प्रियकामश्च स त्वां जातु न नाशयेत् ॥ २९१ ॥

प्राह ता-रा-त्मजो भ्रातुर्जीवतो महिषीं प्रियाम् ॥
धर्मेण मातरं यस्तु स्वीकरोति जुगुप्सितः ॥ २९२ ॥

भो हनु-म-न् पश्यसि त्वं क्व धर्मं तत्र वानरे ॥
आदिष्टा मार्गितुं सीतां लक्ष्मणस्य भयाद्रयम् ॥ २९३ ॥

न बंधु-ज-नितं श्रेयो मरणं वानरर्षभाः ॥
सद्गतेः कारणं मन्ये वरं प्रायोपवेशनम् ॥ २९४ ॥

विनिश्च-य-मिम कृत्वा रुदन् दर्भेषु दुर्मुखः ॥
वृद्धान्नत्वाऽङ्गदो भूमौ विवेशास्वस्थमानसः ॥ २९५ ॥

ते त रा ज सुतं दृष्ट्वा तथावस्थं सुदुःखिताः ॥
जांबवत्प्रमुखाः प्रायमुपविष्टा वनौकसः ॥ २९६ ॥

परमा य स्तचित्तास्ते चक्रुः प्रायोपवेशनम् ॥
सुग्रीवमभिनिंदंतः प्रशंसंतश्च वालिनं ॥ २९७ ॥

स गृध रा ज संपातिर्दैवात्तं देशमागतः ॥
भ्राता जटायुषः श्रीमान् निख्यातबलपौरुषः ॥ २९८ ॥

विहंग म स्तान् प्लवगान् दृष्ट्वोवाच स हृष्टधीः ॥
एषां प्रायोपविष्टानां भक्षयिष्ये मृतं मृतम् ॥ २९९ ॥

---

१ मरणाचा निश्चय करून बसले.

तच्छ्रुत्वा श्री मतः पुत्रो मरुतः सुतमब्रवीत् ॥
पश्य गृध्रमिषः कालः प्राप्तोऽस्माकं विपत्तये ॥ ३०० ॥

न कृतं रा मवस्येष्टं कार्यं राज्ञश्च शासनं ॥
अस्माकमियमज्ञाता विपत्तिः सहसागता ॥ ३०१ ॥

प्रियका म स्तया धन्यो जटायुर्गृध्रनायकः ॥
रावणान्मरण प्राप्तः स गतिं परमां गतः ॥ ३०२ ॥

प्राणान् प्र ज हता तेन गृध्रेंद्रेण जटायुषा ॥
प्रियं कृतं दाशरथेः सख्युः सूनोर्महात्मनः ॥ ३०३ ॥

तथा व य मपि प्राणान् रामस्यैव महाप्रभोः ॥
प्रियार्थं निश्चितास्त्यक्तुं स्नेहस्यानृणतार्थिनः ॥ ३०४ ॥

स गृध रा जस्तच्छ्रुत्वा तानुवाच प्लवंगमान् ॥
कोऽयं गिरा घोषयति भ्रातुर्मम जटायुषः ॥ ३०५ ॥

प्रियस्य म रणं कीशाः कथयन्मे भृशमनः ॥
सूर्यांशुदग्धपक्षत्वादहं विसप्तुमक्षमः ॥ ३०६ ॥

समीपं म गतीभूत्तोनीत्वा मां दयया द्रुतम् ॥
वृत्तं यवीयसः कीशाः कथयध्वं सविस्तरम् ॥ ३०७ ॥

ते तु मा य गताः कीशाः श्रद्दधुर्नैव तद्वचः ॥
वंचनं भक्षणार्थंनः करोतीत्येव मेनिरे ॥ ३०८ ॥

ताराम ज प्रभृतयश्चक्रुः क्रूरां मतिं तदा ॥
सर्वथाप्रायमासीनान्यदि नो भक्षयिष्यति ॥ ३०९ ॥

शटिस य त्नतः सर्वे वयमत्र वनौकसः ॥
कृतकृत्या भविष्यामः सिद्धिमिष्टामितो गताः ॥ ३१० ॥

ततस्ता रा त्मजः श्रृंगादवतीर्य गिरेः स्वयम् ॥
कथयामास गृध्राय तस्मै वृत्तांतमादितः ॥ ३११ ॥

स श्रुत्वा म रणं भ्रातुः सपाती रावणात्तथा ॥
रुरोदोवाच च कपीन् वाष्पसंदिग्धया गिरा ॥ ३१२ ॥

विपात श्री रघ वृद्ध शृण्वस्तदापि मर्षये ॥
अशक्तो दग्धपक्षत्वाद्दातुर्वैरविमोक्षणे ॥ ३१३ ॥

आवा पु रा, वृत्रवधे वृत्ते वधू जयैषिणो ॥
आदित्यमुपयातौ स्वो ज्वलन्त रश्मिमालिनम् ॥ ३१४ ॥

प्राप्तेऽर्के म ध्यमत्यार्तो जटायुरभवत्तदा ॥
आच्छादितः स पक्षाभ्या मया स्नेहेन वानराः ॥ ३१५ ॥

तदानु म भवन् जातो दग्धपक्षोऽर्कतेजसा ॥
तप्तोऽहं पतितो विंध्ये पर्वतेऽस्मिन् यदृच्छया ॥ ३१६ ॥

गुहाल य इह भातुस्ततः प्रभृति काचन ॥
प्रवृत्तिर्न मया लब्धा श्रुताऽद्यैवेयमीदृशी ॥ ३१७ ॥

गृध्र ता रा त्मज प्राह रावण रावणालयम् ॥
अतिके यदि वा दूरे यदि जानासि शस न ॥ ३१८ ॥

विहग म पति प्राह लोकान् वेदृप्योऽखिलानहम् ॥
क्षीरधेर्मथन देवासुरयुद्ध त्रिविक्रमम् ॥ ३१९ ॥

स्तत मे ज रया तेन प्राणाश्च शिथिला मम ॥
रामस्य यदिद कार्यं कर्तव्य प्रथम मया ॥ ३२० ॥

दृष्टा वि य ति रूपाढ्या सर्वाभरणभूषिता ॥
क्रोशती रामरामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ॥ ३२१ ॥

तामह ज गतीभर्तुर्जनकस्य महात्मनः ॥
रावणेन हृता कन्या मन्ये रामस्य कीर्तिमान् ॥ ३२२ ॥

इतस्तो य निधिर्द्वीपे पूर्लंका शतयोजने ॥
तामध्यास्ते विश्रवसस्तनुजो रावणाभिधः ॥ ३२३ ॥

तस्यां सा रा जतनया रावणात.पुरे सती ॥
रुद्धा वसति रुकाया राक्षसीभि सुरक्षिता ॥ ३२४ ॥

शाखाविक म ध्य प्लवगा सीता द्रक्ष्यथ तत्र ताम् ॥
ज्ञानेन खलु पश्यामि दृष्ट्वा प्रत्यागमिष्यथ ॥ ३२५ ॥

---

१ वैरानर्यातन (सूड उगवण) २ द्वान। ३ किरणसमूहयुक्त ४ पोप.

इहस्थः श्री मतीं सीतां तं च पश्यामि रावणम् ॥
आयोजनशतात्साग्राद् गृध्राः पश्यंति निम्नगः ॥३२६॥

मां वान रा भवंतोऽब्धि नयंतु भृशदुर्बलम् ॥
प्रदास्याम्युदकं भ्रात्रे स्वर्गताय महात्मने ॥ ३२७ ॥

तथा से य र्कटाश्चक्रुः स्वदेशे स्थापितं पुनः ॥
उवाच जांबवान् दृष्टा त्वया वाऽन्येन जानकी ॥३२८॥

तमंङ्ग अ वरः प्राह सुपार्श्वो नाम मत्सुतः ॥
आहारार्थं गतः प्रातः प्राप्तः सायमनामिषः ॥ ३२९ ॥

पुनः प्रि य करोऽप्यंग क्षुधितेन मया भृशम् ॥
दुर्वाक्यैः पीडितः साधुर्मामवोचत्क्षमापयन् ॥ ३३० ॥

तताहा रा र्थमुद्युक्तो महेंद्रेऽहं नगे स्थितः ॥
व्योम्न्यपश्यं स्त्रियं गौरीं हरंतं कज्जलप्रभम् ॥ ३३१ ॥

ग्रहीतु म हमाहारमुत्प्लुतः पुरुषं स्त्रियम् ॥
स पुमान् प्रांजलिः प्राह मार्गं देहीति मां पितः ॥३३२॥

यक्तः स म मक प्रेम्णा मया तूर्णं ततो गतः ॥
न हि सामोपपन्नानां प्रहर्ता विद्यते भुवि ॥ ३३३ ॥

संभाज य द्भिर्मां सिद्धैः पश्चादिति निवेदितम् ॥
स रावणः सा च सीता रामस्य दयिता सती ॥ ३३४ ॥

नंदिनी अ नरूस्यार्या स्नुषां दशरथस्य ताम् ॥
पश्यन् स्थितोऽहं रामेति लक्ष्मणेति च वादिनीम् ॥३३५॥

फालास्म य स्य तातायं हेतुस्तेन निरामिषः ॥
आगतोऽहमिति प्राह सुपार्श्वस्तनयो मम ॥ ३३६ ॥

निशाक रा ख्यः सुतपा मुनिर्मामब्रवीत्पुरा ॥
तिष्ठेह विष्णो रामस्य त्वं साहाय्यं करिष्यसि ॥ ३३७ ॥

नायेन म नुवंशस्य जानक्याः परिमार्गणे ॥
प्रेषिताः कपयो दूता एष्यंतीह महाबलाः ॥ ३३८ ॥

---

१ नम्र. २ पूज्यपितृ.

आश्लेषा श्री मतस्तेभ्यः संपाते महिषी त्वया ॥
सर्वथा न तु गंतव्यमीदृशः क्व गमिष्यसि ॥ ३३९ ॥

कार्येसु रर णां विप्राणां रामस्येदस्य चाऽऽत्मनः ॥
इह स्थित्वा कृते वत्स त्वं सपक्षो भविष्यसि ॥ ३४० ॥

मुनिर्मा म ब्रवीदेवं पश्चात्स्वर्गं जगाम सः ॥
साग्राण्यष्टौ सहस्राणि वर्षाण्यत्राभवन्मम ॥ ३४१ ॥

मयाऽऽत्म ज स्तदात्यर्थं वाग्भिः संतर्जितो रुषा ॥
तेन सत्यपि सामर्थ्ये न त्राता जानकी यतः ॥ ३४२ ॥

समत्य प मिदं तस्य निशाकरमुनेर्वचः ॥
तत्प्रसादान्नवौ पक्षावुत्पन्नौ मम पश्यत ॥ ३४३ ॥

तान्वान रा नुवाचाथ संपातिर्गृध्रभूपतिः ॥
पक्षलाभो ममाय वः सिद्धिप्रत्ययकारकः ॥ ३४४ ॥

विहगे म स्तदेत्युक्त्वा जिज्ञासुः स्वां गतिं ततः ॥
उत्पपात गिरेः शृंगात्पुनस्तरुणवन्मुदा ॥ ३४५ ॥

श्रुत्वाऽ ऽ स्य वचनं ते लब्धप्रत्ययास्तदा ॥
बभूवुर्हरिशार्दूला विक्रमाभ्युदयोन्मुखाः ॥ ३४६ ॥

प्रेक्ष्य तो य निधिं कीशा आकाशमिव दुस्तरम् ॥
निषेदुः सहिताः कार्यं कथमित्यब्रुवंस्तदा ॥ ३४७ ॥

यान्स्तान्म ज स्तानुवाच किं विषण्णाः प्लवंगमाः ॥
विषादो हंति पुरुषं बालं क्रुद्ध इवोरगः ॥ ३४८ ॥

कोऽद्य तो य निधिं वीरोलंघयिष्यति तेजसा ॥
कः करिष्यति सुग्रीवं सत्यसंधमरिंदमम् ॥ ३४९ ॥

सुतान्दा रा न् प्रसादेन कस्य पश्येम संगताः ॥
यदि कश्चि समर्थो नो दद्यादभयदक्षिणाम् ॥ ३५० ॥

प्रूय स म र्थाः सोंऽशे प्रतिवचो नैषो गतौ ॥
प्रकृत्य परं या शक्तिः प्लवने प्लवगर्षभाः ॥ ३५१ ॥

तत्तस्य श्री मनः श्रुत्वा वालिसूनोर्वचस्तदा ॥
आबभाषे गजस्तत्र प्लवेय दशयोजनम् ॥ ३५२ ॥

तथाप — रा — क्रमी प्राह गवाक्षोऽहं तु विंशतिम् ॥
शरभस्त्रिंशदृषभश्चत्वारिंशन्महामनाः ॥ ३५३ ॥

प्लवग म स्तु पंचाशद् गंधमादननामकः ॥
मैंदः कोशोत्तमः षष्टिं सप्तति द्विविदः कपिः ॥३५४ ॥

तथा ते ज स्वि तिलकः सुषेणोऽशीति मित्यथ ॥
ततो वृद्धतमस्तेषां जांबवान् प्रत्यभाषत ॥ ३५५ ॥

अंत्ये व य सि क्ता शक्तिर्मेरोर्वाने-मत्ते मया ॥
प्रदक्षिणीकृतः पूर्व क्रममाणस्त्रिविक्रमः ॥ ३५६ ॥

र मे प रा क्रमो नष्ट इदानीमहमंगद ॥
नवतिं योजनानां तु गमिष्यामि न संशयः ॥ ३५७ ॥

न मे ग म नसामर्थ्यं सप्रसंगद तादृशम् ॥
नैतावताच संसिद्धिः कार्यस्यास्य भविष्यति ॥ ३५८ ॥

तं वालि ज उवाचाह गमिष्यामि शतं पुनः ॥
निवर्तने तु मे शक्तिः स्यान्नवेति न निश्चितम् ॥३५९॥

अमे का य ज आह त्वं योजनानामपिक्षमः ॥
कामं शतं सहस्रं वा गंतुं मतिनिवर्तितुम् ॥ ३६० ॥

युवरा ज न हि प्रेष्यः प्रेष्यैः प्रेषयिता क्वचित् ॥
स्वामी कर्लत्रं सैन्यस्य तस्मात्पाल्यः सदा भवान् ॥३६१

वालिका य ज आहाहं गमिष्यामि नचापरः ॥
यद्यस्माभिः खलु पुनः कार्यं प्रायोपवेशनम् ॥ ३६२ ।

तमाह रा जा ऋक्षाणां चिंतामंगद मा कुरु ॥
एष संचोदयाम्येतं यः कार्यं साधयिष्यति ॥ ३६३ ॥

ततः स म रुतः पुत्रं प्लवतिं रहसि स्थितम् ॥
उपेत्य तत्प्रधानज्ञस्तमुवाच प्रहर्षयन् ॥ ३६४ ॥

---

१ गजोऽवदीयोजनानि प्रेनयाह दर्शन तु इति वा पाठ.. २ बजी ३ जाबवान्.
४ विश्वासपात्र

हनूमान्　श्री मताऽसि त्वं सुग्रीवेण सम स्वयम् ॥
तेजसा लक्ष्मणेनापि रामेण प्रभुणाऽपि च ॥३६५॥

विहग　रा जपवनतनयेनै समवेगवान् ॥
हनूमन्नासि शक्तस्त्वमेक सागरलंघने ॥ ३६६ ॥

सर्वेश्या　म हिता तात विख्याता पुंजिकस्थला ॥
शापेनसा केसरिणो भार्या जाताऽञ्जनाभिधा ॥३६७॥

ता प्रभ　ञ्ज न आलोक्य सुदरीं काममोहित ॥
परिरेभेबलात्तस्या त्व जातोऽसि महाबल ॥३६८॥

गुणाल　य स्तव सुतो महाबुद्धिपराक्रम ॥
लघने प्लवने चैव भविष्यति मया सम ॥३६९॥

इति वी　रा धिवीराग त्व मातरमुवाच यत् ॥
भगवान् मारुत स य तत् सर्वं त्वयि दृश्यते ॥३७०॥

दृष्ट्वा त्व　म कैमुदित फल मत्वा तदाशया ॥
सद्यो जातो योजनाना शतानि त्रीणि त्व गत ॥३७१॥

देवरा　ज स्त्वय्यशनि मुमोच शिखरे गिरे ॥
पततस्तव बालस्य वामो हनुरभज्यत ॥ ३७२ ॥

नामधे　य मतस्तेऽभूद्धनूमानिति मारुते ॥
दृष्ट्वात्वा निहत क्रुद्धस्त्रैलोक्य नानिलो ववौ ॥३७३॥

संभ्राते　ज गति ब्रह्मा प्रीत्या तुभ्य वर ददौ ॥
अशास्त्रवध्यता युद्धे स्वच्छदमरण हरि ॥ ३७४ ॥

कृते श्रे　य सि ते देवै प्रसन्नोऽभूत्पिता तव ॥
त्व हि वायुसुतो वत्स प्लवने चापि तत्सम ॥३७५॥

मया पु　रा यज्ञेयंज्ञे प्रादुर्भूते त्रिविक्रमे ॥
त्रि सप्तकृत्व पृथ्वीपरिक्रान्ता प्रदक्षिणा ॥३७६॥

निर्मथ्य　य मृत याभि मक्षिनाभिः पयोनिधौ ॥
ता भयोषधय समा॰ संचिता देवशासनात् ॥३७७॥

---

१ सूर्य २ उजवी करून

सोऽहं तु श्री मतः कार्यं कर्तुं रामस्य न क्षमः ॥
समर्थस्य मिदानीं ते न सिंधोर्लंघने श्रमः ॥ ३७८ ।

अद्य त्व रा हितोत्तिष्ठ स्वजनान्किमुपेक्षसे ॥
विक्रमस्व महा वेगं विष्णुस्त्रीन् विक्रमानिव ॥ ३७९

इत्येनं म करावासं क्रमितुं शतयोजनं ॥
संस्तूयमानो हनुमान् व्यवर्धत महाबलः ॥ ३८० ॥

तं प्रभं ज नजं कीशा विस्मिता ददृशुस्तदा ॥
त्रिविक्रमं कृतोत्साहं नारायणमिव प्रजाः ॥ ३८१ ॥

आंजने य स्य वदनं भ्रममाणस्य तद्बभौ ॥
अंबरोपोपमं दीप्तं स च वन्हिरिव स्वयम् ॥ ३८२ ।

स समी रा त्मजो मध्याद्वानराणां समुत्थितः ॥
अभिवाद्य हरीन् वृद्धान् प्रहृष्ट इदमब्रवीत् ॥ ३८३ ॥

औरसो म रुतः पुत्रः प्लवने नास्ति तत्समः ॥
सहस्रवारं शक्तोमि मेरुं कर्तुं प्रदक्षिणम् ॥ ३८४ ॥

अहं भु—ज—द्वयस्यास्य वेगनुन्नांबुराशिना ॥
समाप्लावयितुं लोकमुत्सहे सचराचरम् ॥ ३८५ ॥

अहं तो य निधीन् सर्वांच्छोषयिष्यामि तेजसा ॥
अहं द्रक्ष्यामि वैदेहीं प्रमोदध्वं प्लवंगमाः ॥ ३८६ ॥

लंकां भु त बलेनाहं समुत्पाट्यागवानराः ॥
गच्छेयमिति मे बुद्धिरित्युवाचानिलात्मजः ॥ ३८७ ॥

प्रहर्ष य न् हरीन् सर्वान् महेंद्रस्य महागिरेः ॥
आरुरोहोच्चशिखरं स्तुतो जांबवता पुनः ॥ ३८८ ॥

मरुंध रा धरस्तेन बाहुभ्यां पीडितो यदा ॥
कंपितो [१] निःसृताखुंबुशिलस्त्रस्तो मृगव्रजः ॥ ३८९ ॥

समीक्ष्य म रुतः पुत्रं महेंद्रशिखरस्थितम् ॥
प्रहृष्टा मुदिरं दृष्ट्वा मयूरा इव वानराः ॥ ३९० ॥

इति श्री मंत्ररामायणे श्रीरामनंदन मयूर विरचिते किष्किंधाकांडे त्रिंशत्तमोमंत्रः

---

१ सूर्य. २ निघाले आहेत सर्प, पाणी, व धोंडे ज्या पासून.

सुंदर–कांडं.

उत्प्लुत्य स श्री कंठस्य मार्गणस्त्रिपुरं यथा ॥
लंकां जगाम जवन. पवनस्यौरसः सुतः ॥ १ ॥

तद्वेगधा— रा–पातिता द्रुमास्तं क्षणमन्वयुः ॥
प्रस्थितं दीर्घमध्वानं स्वबंधुमिव बांधवाः ॥ २ ॥

अन्वयुस्तं म रुत्पुत्रमूरुवेगोत्थिता द्रुमाः ॥
दानमानादिभिस्तुष्टाः सैन्या इव महीपति ॥ ३ ॥

व्योम्नि तद्भु ज दंडौ तौ ददृशाते प्रसारितौ ॥
पर्वताग्राद्विनिष्क्रांतौ पंचास्याविव पन्नगौ ॥ ४ ॥

छायाऽब्धेः प य सि व्यक्ता तदा माध्याह्निकी कपेः ॥
दशयोजनविस्तीर्णा त्रिंशद्योजनमायता ॥ ५ ॥

वस्त्रापहा रा त्सहसा देहा इव शरीरिणाम् ॥
वेगाज्जलोत्सारणतो निर्वृता जलजंतवः ॥ ६ ॥

याति येन म हाकायो वेगेन महता कपिः ॥
तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत इवार्णवः ॥ ७ ॥

दृष्ट्वा तमं ज नापुत्र प्लवमानं द्रुतं तदा ॥
ववृषुः पुष्पवर्षाणि देवगंधर्वदानवाः ॥ ८ ॥

मैनाक तो—य–रास्युक्तेर्विश्रामार्थं समुत्थित ॥
विनं मत्वोरसाऽधस्तं पातयामास मारुतिः ॥ ९ ॥

भ्रातः प्रभं–ज–नेनाहं पूज्यस्त्वं मे तदात्मजः ॥
मयि विश्रम्य गच्छेति मैनाकाद्रिरुवाच तं ॥ १० ॥

स्पृष्ट्वांजने य स्तं प्राह कार्यकालो गिरेऽ द्य मे ॥
प्रतिज्ञा च कृता सौम्य न स्यातव्यमिहांतरा ॥ ११ ॥

उक्त्वैवमा–रा–त्त्वरया जगाम स महाबलः ॥
मैनाकायाभयंमादात्तेन तुष्टः शचीपतिः ॥ १२ ॥

ततः सुरा म रुत्सूनोः परीक्षार्थं महौजसः ॥
विघ्नं कुरु त्वमित्यूचुः सुरसां नागमातरं ॥ १३ ॥

---

१ सैनिक (शिपाई). २ हिमालय-पुत्र (इंद्राच्या भयास्तव समुद्रात लपलेला.)

रुद्धाऽध्वानं श्री मतः सा बिभ्रती राक्षसं वपुः ॥
उवाच मे प्रदिष्टस्त्वं सुरैर्भक्ष्यः प्लवंगम ॥ १४ ॥

धात्रा पुराऽ रा धनतः प्रसन्नेनैष मे वरः ॥
दत्तस्त्वां भक्षयिष्यामि प्रविशेदं ममाननं ॥ १५ ॥

इत्युक्त्वा सा म हद्वक्त्रं व्यादाय पुरतः स्थिता ॥
एवमुक्तः सुरसया प्रहृष्टवदनोऽब्रवीत् ॥ १६ ॥

भद्रे रामो ना गच्छायः प्रविष्टो दंडकावनं ॥
रावणेन हृता तस्य प्रिया जनकनंदिनी ॥ १७ ॥

तद्दर्शना य गच्छामि दूतोऽहं रामशासनात् ॥
कर्तुमर्हसि रामस्य साह्यं[1] विषयवासिनि ॥ १८ ॥

अथवा तां रा जपुत्रीं दृष्ट्वा रामं च तं प्रभुं ॥
त्वद्वक्त्रमागमिष्यामि सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ १९ ॥

इत्युक्ते का म रूपा सा मया दृष्टो विधेर्वरात् ॥
न कश्चिन्मुच्यते मत्त इत्युवाचाप्रदर्शना ॥ २० ॥

स उवाचा—त-नेयस्तां क्रुद्धो दिग्योजनाननां ॥
कुरु त्वं तादृशं वक्त्रं येन मां विषहिष्यसि ॥ २१ ॥

इति व्यादा—य, वदनं स्थितामुक्त्वा स्वयं प्रभुः ॥
दशयोजनविस्तारो हनूमानभवत्तदा ॥ २२ ॥

प्रचकार अ-वेनास्यं सा च विंशतियोजनं ॥
त्रिंशद्योजनविस्तारो हनूमान् बुद्धिमानभूत् ॥ २३ ॥

ततः साऽप्या—य-तं चक्रे द्विगुणं वक्त्रमात्मनः ॥
बभूव हनुमान् वीरः पंचाशद्योजनोच्छ्रितः ॥ २४ ॥

पुनश्चका—रा-स्यमसौ षष्टियोजनविस्तृतं ॥
चक्रे स्वदेहं संख्यातः कपिः सप्ततियोजनं ॥ २५ ॥

चकार सा म-हद्वक्त्रमशीत्या योजनैर्मितं ॥
बभूव सोऽनलप्रख्यो हरिर्नवतियोजनः ॥ २६ ॥

१ 'साह्यम् देशवासिनी' इति वा पाठः.

सद्धर्मेण श्री रिव सा ववृधे सुरसा सुख ॥
शतयोजनविस्तार चकारातिभयकरम् ॥ २७ ॥

तदा समो-रा-त्मजनिर्वभुवांगुष्ठमात्रक ॥
वक्त्रे प्रविश्य निर्गत्य गगनस्थ उवाच ताम् ॥ २८ ॥

दाक्षायणि म-यि क्रोधो माऽस्तु देवि नमोऽस्तु ते ॥
यास्यामीह प्रविष्टोऽस्मि मुख सत्यो वरस्तव ॥ २९ ॥

साऽब्रवीद ज-नासूनो गच्छ सौम्य यथासुख ॥
समानय च वैदेहा राघवेण महात्मना ॥ ३० ॥

वायेस्तन-य,उद्युक्तो जगामाथ पुनर्द्रुतम् ॥
ब्रम्हदत्तवरात्तस्य छाया जग्राह सिंहिका ॥ ३१ ॥

सुग्रीवोक्ता रा क्षसीं ता बुद्ध्वा स ववृधे कपि ॥
वक्त्र प्रसारयामास सा पातालावरोपम ॥ ३२ ॥

तस्या मुखे म हयाशु संक्षिप्यात्मानमा मवान् ॥
निपपात सुरैर्दृष्टो राहोरास्ये शशीव स ॥ ३३ ॥

छित्वा हृद-ज-नात्तूनुस्तस्यास्त क्षणमवरम् ॥ -
जगाम रामकार्यार्थी मने सपातविक्रम ॥ ३४ ॥

संक्षिप्य का-य-वृद्धिं च प्रवेग च महामति ॥
समासाद्याम्बुधेस्तीर लवाद्रौ निपपात स ॥ ३५ ॥

लकाद्रा-ज-नाया स रिठ्न सुहुरनिश्वसन् ॥
ददर्श गिरिवर्यस्य मूर्ध्नि लका वनैर्वृताम् ॥ ३६ ॥

जगाम तां य शार्सादो विश्वकर्मविनिर्मिता ॥ -
रम्या वृतां कांचनेन प्राकारेण महापुरीम् ॥ ३७ ॥

ऊ.तुमात्रो रा-त्रिमुखे बभूवाद्भुतदर्शन ॥ _
ददर्श प्रविशत तमय लकाधिदेवना ॥ ३८ ॥

पुरस्तात्सा म हानादा मारुतनोरोविहत ॥ _
पमुद्र कस्त्व कनासि कार्येणेह समागत ॥ ३९ ॥

---

१ 'सदान्द' शन वा २ मनावग ३ माजराएवरा ४ शायकाह ५ रिधगा तन 'शन वा ६ 'हनुाद' शर्न वा

तामुवाच श्री हनुमान् का त्वं द्वारेऽवतिष्ठसे ॥
किमर्थं चापि मां क्रोधान्निर्भर्त्सयसि दारुणे ॥ ४० ॥

पुनरुक्ता रा प्रतिमा साऽब्रवीत्त्वमहं कपे ॥
लंकाऽस्मि दशवक्त्रस्य नियोगपरिपालिका ॥ ४१ ॥

हनूमांस्ता म थोवाच लंकां द्रक्ष्यामि निस्तुलां ॥
इत्यर्थमिह संप्राप्तः परं कौतूहलं हि मे ॥ ४२ ॥

पुनर्वात न माहेयं पुरी रावणपालिता ॥
मामनिर्जित्य न द्रष्टुं शक्यते वानर त्वया ॥ ४३ ॥

तामानने य स्तत्वाऽऽह मैवं मार्गं प्रयच्छ मे ॥
दृष्ट्वा पुरीमिमां भद्रेऽहं गतास्मि यथागतम् ॥ ४४ ॥

सैवमुक्ता रा वणस्य पुरी नादं भयकरं ॥
कृत्वा तलेनानिलजं ताडयामास वेगिता ॥ ४५ ॥

स प्लवंग म थर्योऽपि वामहस्तस्य मुष्टिना ॥
ताडयामास तां स्त्रीति नातिक्रुद्धो विवेकवान् ॥ ४६ ॥

पपात ग न राजेन्द्र रष्टा रमेव सा पुरी ॥
कृपांचकार तेजस्वी मन्यमानः स्त्रियं च ताम् ॥ ४७ ॥

भृशोद्विग्ना य शोराशिकपिं सा गद्गदाक्षरं ॥
उवाचागर्वितं वाक्यं परिभूता बलीयसा ॥ ४८ ॥

प्रसीद वि न यस्तेऽस्तु मां त्रायस्व महाभुज ॥
मह्यं स्वयंभुवा दत्तो वरः पूर्वं महाभुज ॥ ४९ ॥

वानरस्त्वां य दा कश्चिद्विक्रमाद्वशमानयेत् ॥
तदा त्वया हि विज्ञेय रक्षसां भयमागतं ॥ ५० ॥

स कीशवी रा द्य प्राप्तः समयस्तव दर्शनात् ॥
स्वयंभुविहितः सत्यो न तस्यास्ति व्यतिक्रमः ॥ ५१ ॥

राक्षसाना म य सौम्य विनाशः समुपागतः ॥
सीतानिमित्तं राज्ञश्च रावणस्य दुरात्मनः ॥ ५२

सद्धर्मेण श्री रिव सा ववृधे सुरसा सुखं ।
शतयोजनविस्तारं चकारातिभयंकरम् ॥ २७ ॥

तदा समी-रा-त्मजनिर्बभूवांगुष्ठमात्रकः ॥
वक्त्रे प्रविश्य निर्गत्य गगनस्थ उवाच ताम् ॥ २८ ॥

दाक्षायणि म-यि क्रोधो माऽस्तु देवि नमोऽस्तु ते ॥
यास्यामीह प्रविष्टोऽस्मि मुख सत्यो वरस्तव ॥ २९ ॥

साऽब्रवीदं ब-नासूनो गच्छ सौम्य यथासुखं ॥
समानय च वैदेहीं राघवेण महात्मना ॥ ३० ॥

वायसेत्तन-प,उद्युक्तो जगामाथ पुनर्द्रुतम् ॥
ब्रम्हदत्तवरात्तस्य छायां जग्राह सिंहिका ॥ ३१ ॥

सुग्रीवोक्तां रा क्षसीं तां बुद्ध्वा स ववृधे कपिः ॥
वक्त्रं प्रसारयामास सा पातालवरोपमं ॥ ३२ ॥

तस्या मुखे प्र हत्याशु संक्षिप्यात्मानमात्मवान् ॥
निपपात सुरैर्दृष्टो राहोरास्ये शशीव सः ॥ ३३ ॥

छित्वा हृदं-स-नासूनुस्तस्यास्तत्क्षणमंबरम् ॥
जगाम रामकार्यार्थी मनःसंपातविक्रमः ॥ ३४ ॥

संक्षिप्य का-य-वृद्धिं च प्रवेग च महामतिः ॥
समासाद्याम्बुधेस्तीरं लंबाद्रौ निपपात सः ॥ ३५ ॥

लम्बाद्रय—श-नायाः स स्थितः सुनुरनिश्वसन् ॥
ददर्श गिरिवर्यस्य मूर्ध्नि लंकां वनैर्वृताम् ॥ ३६ ॥

जगाम तां म शार्दूलो विश्वकर्मविनिर्मितां ॥
रम्यां वृतां कांचनेन प्राकारेण महापुरीम् ॥ ३७ ॥

अंगुमात्रो रो-त्रिमुखे बभूवाद्भुतदर्शनः ॥
ददर्श प्रविशंत तमथ लंकाधिदेवता ॥ ३८ ॥

पुरस्तात्ता म हानादा वायुसूनोरतिष्ठत ॥
पप्रच्छ कस्त्वं केनासि कार्येणेह समागतः ॥ ३९ ॥

१ 'संदंशक' इति पा. २ सर्वांग ३ माम्यादृवदा. ४ लायकाव. ५ '. तत.' इति पा. ६ 'हनुमेद' इति पा.

मत्वा प्रिया श्री रामस्य ता स्त्रिय रूपसंपदा ॥
हर्षेण महता युक्तो ननद हरियूथप. ॥ ६६ ॥

स तामसा रा मार्श्वेव सक्त्वा वुद्धि समन्विता ॥
चकार चिंतामपरा हनूमानतिबुद्धिमान् ॥ ६७ ॥

राघवस्य म द्विप्येनमुपस्थातु पर जनम् ॥
स्प्रष्टुं भोक्तुमलंकर्तुं नार्हत्येव कथचन ॥ ६८ ॥

न त्रिप्वपि ज गत्स्वन्य कश्चिद्रामसम पुमान् ॥
अन्येयमिति निश्चित्य चचारान्यत्र मारुति ॥ ६९ ॥

योपितामा य तासौणा सहस्राणि ददर्श स ॥
न ता नताङ्गीं लावण्यशीलभारेण जानकीं ॥ ७० ॥

खिन्नचित्तो रा वणस्य तस्मादत पुराद्बहि ॥
निर्गम्य चिंतामकरोद्दीनो जानक्यदर्शनात् ॥ ७१ ॥

इद खलु म मात्यर्थं धर्मलोप करिष्यति ॥
यत्प्रसुप्तपरस्त्रीणामसज्जनात विलोकन ॥ ७२ ॥

इत्येवम न्ना सनुर्धर्मसाध्वसशंकित ॥
निवृत्य पानभूमे स चिंतयामास मारुति ॥ ७३ ॥

सीता न म्रि य ते नूनं यन्न दृष्टा विचिन्वता ॥
रावणेन हता वाला शीलरक्षणतत्परा ॥ ७४ ॥

अदृष्ट्वा ता ज नकजा क प्रवक्ष्यामि तान्कपीन् ॥
किं वा वक्ष्यति मा वृद्धो जाम्बवानङ्गदश्च स ॥७५॥

कृत्वा निश्च य मद्याह योग्य प्रायोपवेशने ॥
भूयोऽथवा विचेष्यामि न यत्र विचय कृत ॥ ७६ ॥

नास्ति सीता रा जकन्या लंकायामिति सर्वथा ॥
रामस्य प्रियभार्यस्य न निवेदयितु क्षम ॥ ७७ ॥

निवेदने म हान् दोष स्तथा स्यादनिवेदने ॥
कथ नु खलु कर्तव्य विषम प्रतिभाति मे ॥ ७८ ॥

तत्त्वं पुरीं श्री संपन्नां प्रविश्य कपि-सत्तम ॥
विधत्स्व सर्व कार्याणि यानि यानीह वांछसि ॥ ५३ ॥

रामस्य दा रा न्पुर्यां त्वमन्वेषय यथासुखं ॥
इत्युक्तो द्वारतः कीशः प्राकारमवपुप्लुवे ॥ ५४ ॥

द्विषतां वा म मंध्रि स मुर्ध्नि चक्रे महामतिः ॥
प्रविश्य रात्रौ तां लंकां ददर्श भवनान्यथ ॥ ५५ ॥

द्रष्टुं देवीं ज नकजां रामस्य दयितां पुरि ॥
भवनाद्भवनं गच्छन् ददर्शाच मरुत्सुतः ॥ ५६ ॥

स आंजने-य स्तस्यां तान् विवेश महतो गृहान् ॥
रावणभ्रातृतनयप्रधानानां महाजवः ॥ ५७ ॥

तत्साचिव्यं रा विनायश्चक्रे लंकां प्रकाशयन् ॥
पुष्पकं रावणस्यांतःपुरं सर्वं ददर्श सः ॥ ५८ ॥

सुखसुप्तेऽ म रारातो ताः स्त्रियो विविधप्रभाः ॥
ज्वलंतः कांचना दीपाः पश्यंतोऽनिमिषा इव ॥ ५९ ॥

ता विप्ररा ज पितुता दैत्यगंधर्वयोषितः ॥
रक्षसां चाभवन् कन्यास्तस्य कामवशंगताः ॥ ६० ॥

प्रियास्ताःप्रि य मासा नो तत्र काश्चिद्बलादृताः ॥
नान्यकामा नान्यपूर्वा वरार्हां जानकीं विना ॥ ६१ ॥

पन्नाशरा ब स्य यथा संति भार्या इमा इह ॥
सीता यदीदृशी भद्रमेवास्येत्यब्रवीत्कपिः ॥ ६२ ॥

भूयोऽचिन य देवं ता विशिष्टा गुणतो ध्रुवं ॥
अतोऽपहरणं कृतवान् कष्ट दुष्टो निशाचरः ॥ ६३ ॥

प्राप्य सुप्तं रा क्षसेंद्रं परमोद्विग्नमानसः ॥
तस्मादातिलस्ते इव सोऽपसर्पन्मरुत्सुत. ॥ ६४ ॥

स्थानांतर म पाश्रित्य रावणं प्रेक्षते स्म सः ॥
ददर्श रूपसंपन्नामथ मंदोदरीं कपिः ॥ ६५ ॥

मत्वा प्रिया श्री रामस्य ता स्त्रिय रूपसंपदा ॥
हर्षेण महता युक्तो ननंद हरियूथपः ॥ ६६ ॥

स तामसा रा माश्वेव त्यक्त्वा बुद्धि समुत्थिता ॥
चकार चिंतामपरा हनूमानतिबुद्धिमान् ॥ ६७ ॥

राघवस्य म हिष्येवमुपस्यातु पर जनम् ॥
स्वप्तुं भोक्तुमलंकर्तुं नार्हत्येव कथचन ॥ ६८ ॥

न त्रिष्वपि ज गत्स्वन्य कश्चिद्रामसम पुमान् ॥
अन्येयमिति निश्चित्य चचारान्यत्र मारुति ॥ ६९ ॥

योषिताम य ताक्षीणा सहस्राणि ददर्श सः ॥
न ता नतागीं लावण्यशीलभारेण जानकीं ॥ ७० ॥

खिन्नचित्तो रा वणस्य तस्मादत पुराद्बहि ॥
निर्गत्य चिंतामकरोदीनो जानक्यदर्शनात् ॥ ७१ ॥

इद खलु म मात्यर्थं धर्मलोप करिष्यति ॥
यत्प्रसुप्तपरस्त्रीणामद्यजात विलोकन ॥ ७२ ॥

इत्येवम न नासूनुर्धर्मसाध्वसशाकितः ॥
निसृत्य पानभूमे स चिंतयामास मारुति ॥ ७३ ॥

सीता न धि य ते नूनं यन्न दृष्टा विचिन्वता ॥
रावणेन हता बाला शीलरक्षणतत्परा ॥ ७४ ॥

अदृष्ट्वा ता ज नकजा किं प्रवक्ष्यामि तान्कपीन् ॥
किं वा वक्ष्यति मा वृद्धो जाम्बवानगदश्च स ॥७५॥

कृत्वा निश्च ■ मद्याह योग्य प्रायोपवेशने ॥
भूयोऽथवा निचेष्यामि न यत्र विचय. कृत ॥ ७६ ॥

नास्ति सीता रा जकन्या लंकायामिति सर्वथा ॥
रामस्य प्रियभार्यस्य न निवेदयितु क्षम ॥ ७७ ॥

निवेदने म हान् दोष स्तथा स्यादनिवेदने ॥
कथ नु खलु कर्तव्य विषम प्रतिभाति मे ॥ ७८ ॥

गत्वा यदि श्री·काकुत्स्थं वक्ष्यामि परुष वचः ॥
सीता मया न दृष्टेति ततस्त्यक्ष्यति जीवितम् ॥७९॥

लोकानसा रा नखिलान् विना रामेण मन्यते ॥
भ्रात्रानुरक्तः सौमित्रिस्तत्क्षणान्न भविष्यति ॥ ८० ॥

स प्लवंग म राजोऽपि प्राणांस्त्यक्ष्यत्यसंशय ॥
रुमांगदश्च तारा च ताश्च रामस्य मातरः ॥ ८१ ॥

रामं सानु ज मात्मेष्टं परं श्रुत्वा तथागतम् ॥
भरतस्तमनुभ्राता शत्रुघ्नो न भविष्यति ॥ ८२ ॥

वानराः क्ष य मेष्यंति सुग्रीवे राज्ञि संस्थिते ॥
इक्ष्वाकुकुलनाशश्च नाशश्चैव वनौकसां ॥ ८३ ॥

मयीहस्थे रा घवौ तावाशया खलु सर्वथा ॥
प्राणान् ध्रुवं धरिष्येते वानराश्च तरस्विनः ॥ ८४ ॥

चितिं कृत्वा म हांतं वा प्रवेक्ष्याम्यरणीसुत ॥
नेतः प्रतिगमिष्यामि तामदृष्ट्वाऽसितेक्षणां ॥ ८५ ॥

स कीशकुं ज रो भूयश्चिंतयामास बुद्धिमान् ॥
विनाशे बहवो दोषा जीवन् प्राप्नोति भद्रक ॥ ८६ ॥

यावत्तामा य ताक्षीं नो पश्यामि प्रभुकामिनीं ॥
तावदेतां पुरीं लंकां विचिनोमि पुनः पुनः ॥ ८७ ॥

इमामद्य ज वेनाहमशोकवनिकामपि ॥
गुर्वीमधिगमिष्यामि नहीयं विचिता मया ॥ ८८ ॥

कृत्वा निश्च य मेव स श्रीरामाय महात्मने ॥
लक्ष्मणायाथ सीतायै सुग्रीवायोग्रतेजसे ॥ ८९ ॥

नत्वा समी र स्तभवो रुद्रादिभ्यः कृतांजलिः ॥
उदतिष्ठज्जगामायमशोकवनिकां प्रति ॥ ९० ॥

अनेकद्रु म सपन्नामशोकवनिकां गतः ॥
कांचनीं शिंशुपां रम्यां महतीमारुरोह सः ॥ ९१ ॥

---

१ दृष्टे. २ कांत

समारुह्य श्री मतीं तां शिंशपां पर्णसंवृताम् ॥
अशोकवनिकाशोभामपश्यत्परमा कपिः ॥ ९२ ॥

तत्राविदूरे रा प्रासाद सहस्रस्तम्भमद्भुतम् ॥
ददर्श तस्य निकटे वृक्षमूले प्रभोः प्रियाम् ॥ ९३ ॥

तां यातस्ता म ल्नता सत्रीनां राक्षसीवृताम् ॥
उपवासकृशां दीना श्वसतीं च पुन. पुनः ॥ ९४ ॥

निरीक्ष्य रा ज महिषी सीतेयमिति बुद्धिमान् ॥
तर्कयामास रामेण कथितैर्भव्यलक्षणैः ॥ ९५ ॥

यूथभ्रष्टा य थारण्ये श्वभि. परिवृता मृगी ॥
तथा तां राक्षसीरुद्धां दृष्ट्वाऽभूद्दुःखितः कपिः ॥९६॥

इय सीता रा घवस्य महिषी परमप्रिया ॥
प्रनष्टाऽपि सती यस्य मनसो न प्रणश्यति ॥ ९७ ॥

अस्या देव्या य नस्तस्मिन् तस्य चास्या प्रतिष्ठितम् ॥
तेनेय स च धर्मात्मा मुहूर्तमपि जीवति ॥ ९८ ॥

इत्याह सौऽ ज नासूनुर्हृष्टः सीतां विलोक्य ताम् ॥
जगाम मनसा राम प्रशशस च त प्रभुम् ॥ ९९ ॥

घोरा काला य समहाशूलमुद्गरधारिणी ॥
ददर्श राक्षसीस्तत्र सदा मांससुराप्रियाः ॥ १०० ॥

दशास्यो र ज नीशेषे कामार्तः स्त्रीशतावृतः ॥
तत्राजगाम सहसा वैदेहीगतमानसः ॥ १०१ ॥

उग्रतेजा य चापि स प्रभञ्जनसुतस्तदा ॥
शाखान्तरेऽभवद्दृष्टो निर्वृतस्तस्य तेजसा ॥ १०२ ॥

समागते रा क्षसेंद्रे दीपिकाभिः प्रकाशिते ॥
प्रावेपत वरारोहा प्रवाते कदलीव सा ॥ १०३ ॥

ऊरुभ्यां क्षा म मुदरं बाहुभ्यां च पयोधरौ ॥
संपच्छाद्योपविष्टा सा रुदती लोलसादरा ॥ १०४ ॥

संदिदृक्षुः श्री मतीं तामुपासर्पत्सरावणः ॥
ददर्श दीनामासीनां धरण्यां संशितव्रताम् ॥ १०५ ॥

शुद्ध प्रचा रा भयार्तामुवाच दशकंधरः ॥
मां दृष्ट्वा देवि कस्मात्त्वमप्रसन्ना भयाकुला ॥ १०६ ॥

त्वां देवीं का म ये सीते बहु मन्यस्व मां प्रिये ॥
रक्षोधर्मः परस्त्रीणां हरणं गमनं खलु ॥ १०७ ॥

तथाप्यं तु ज पत्राक्षि त्वां न स्प्रक्ष्याम्यहं बलात् ॥
मयि विश्वसिहि प्राज्ञे मैव भूः शोकलालसा ॥ १०८ ॥

पानानि श य नानि त्वं दिव्यान्याभरणानि च ॥
अंबराणि महार्हाणि लभस्व मदिरेक्षणे ॥ १०९ ॥

स्त्रीरत्नं त्वं रा वणं मां मैवं भूः प्राप्य मैथिलि ॥
यौवन माऽस्तु तेऽमोघ कुरु गात्रेषु भूषणम् ॥ ११० ॥

यदातव म नोज्ञांगि गात्रं पश्यामि शोभने ॥
तस्मिंस्तस्मिन्पृथुश्रोणि चक्षुर्मम निबध्यते ॥ १११ ॥

भव मे कं ज नेत्रे त्वं भार्या मोह विसर्जय ॥
बह्वीनामुत्तमस्त्रीणां ममाग्रमहिषी भव ॥ ११२ ॥

त्रिलोकेभ्यो म सृता यानि रत्नानि भामिनि ॥
हतानि तानि सर्वाणि राज्यं चेदं ददामि ते ॥ ११३ ॥

तव पित्रे ज नकजे तव हेतोर्विलासिनी ॥
प्रदास्यामि विजित्याहं सर्वामपि वसुंधराम् ॥ ११४ ॥

असकृत्त य ति मया भग्ना भग्ना मयार्णवे ॥
अशक्ताः पुरतः स्थातुं मम सर्वे सुरासुराः ॥ ११५ ॥

गतश्रिया रा जपुत्रे तेन त्व किं करिष्यसि ॥
द्रष्टुमप्यसमर्थस्त्वां शंके जीवति वा न वा ॥ ११६ ॥

सीते त्व म यि त्वं ते रज्यंतु त्वयि बांधवाः ॥
न स रामो मया तुल्यस्तेजसा तपसाऽपि वा ॥ ११७ ॥

वाक्य तस्य श्री मती सा श्रुत्वा रौद्रस्य रक्षसः ॥
तृणमन्तरतः कृत्वा प्रत्युवाच महासती ॥

मत्तः प्रवी रा धिपतेः कलत्रात्सत्कुलोद्भवात् ॥
निवर्तयस्व दारेषु प्रीयतां ते मनः सदा ॥११९॥

अकार्यं न म या कार्यमेकपत्न्या विगर्हितम् ॥
न मां प्रार्थयितुं योग्यस्त्वं सिद्धिमिव पापकृत् ॥१२०॥

इत्युक्त्वा सा ज नकजा राक्षसं रावणं खलम् ॥
स्मृत्वा रामं परावृत्य स्थित्वा भूय उवाच तम् ॥१२१॥

निशाचर य था भार्यास्स्वान्येषां तथा ध्रुवम् ॥
श्रेयस्कामेन तु सदा परिहार्याः परस्त्रियः ॥ १२२ ॥

नात्र सतो रा त्रिचर सतो वा नानुवर्तसे ॥
रक्षसां त्वमभावाय न गृण्हासि सतां वचः ॥ १२३ ॥

क्षपाचर म नुर्ध्यैश्वर्यप्रिया लोभयितुं त्वया ॥
नाहं शक्या न खद्योतप्राप्या जातु रवेः प्रभा ॥१२४॥

उपधाय ज नेंद्रस्य तस्य तं सत्कृतं भुजम् ॥
कथं नामोपधास्यामि भुजमन्यस्य कस्यचित् ॥१२५॥

मां समान–य रामेण साधु रावण दुःखिताम् ॥
रामः सखा त्वया कार्यो वधं घोरमनिच्छता ॥ १२६ ॥

धर्मज्ञोऽसौ अ गत्ख्यातः शरणागतवत्सलः ॥
तेन मैत्री भवतु ते यदि जीवितुमिच्छसि ॥ १२७ ॥

मां चास्मै प्र-य-तो भूत्वा निर्यातयितुमर्हसि ॥
अन्यथा त्वं हि कुर्वाण. परां प्राप्स्यसि चापदम् ॥१२८॥

शराः सुघो रा नामांका रामलक्ष्मणयोः क्षणात् ॥
लंकां शून्यां करिष्यन्ति ज्वलितास्या इवोरगाः ॥१२९॥

राक्षसाध म चौर्येण शून्यस्याऽह त्वया हृता ॥
तयोस्त्यक्त्वाऽऽश्रमं दूरं गतयोर्नरसिंहयोः ॥ १३० ॥

उपाघ्राय श्री मतोर्न त्वया गंधत्वं तयोः ॥
शक्य संदर्शने स्यातु शुना शार्दूलयोरिव ॥ १३१ ॥

असह्यं रीं जराजगिरि वांऽत्तुंपतेः सभां ॥
गतोऽपि त्वं दाशरथेरागस्कृन्नै मविष्यसि ॥ १३२ ॥

तत्सीताया म हच्छ्रुत्वा परुष वाक्यमीदृशम् ॥
उवाच भूयस्तां राजा रक्षसां दशकंधरः ॥ १३३ ॥

लोके स्त्रीणां ज नःसर्व इष्टः सांत्वयिता खलु ॥
त्वया तु परिभूतोऽहमसकृत्सांत्वयन्नपि ॥ १३४ ॥

त्वयि तु न्या य तः प्राप्त मम क्रोध सुदारुणम् ॥
सीते त्वद्विषयः कामो निरुणाद्धि हृदुत्थितः ॥ १३५ ॥

वाम. कामो रा जकन्ये यस्मिन्नेव निबध्यते ॥
जने तस्मिन्ननुक्रोशः स्नेहश्च खलु जायते ॥ १३६ ॥

रक्षितव्यौ म या मासौ द्वौ पुरा योऽवधिः कृतः ॥
ततः शयनमारोह मम त्वं वरवर्णिनि ॥ १३७ ॥

आभ्यामूर्ध्वं ज नकजे भर्तारं मामनिच्छतीम् ॥
त्वां मम प्रातराशाय सूदाश्छेत्स्यंति खंडशः ॥१३८॥

तां सीता द य या देवगधर्वतनयास्तदा ॥
नेत्रैराश्वासयामासुस्तर्जितां तेन रक्षसा ॥ १३९ ॥

आश्वासिता ज नकजा देवीभिरथ तं पुनः ॥
उवाच क गतो रामाद्भीरधम मोक्ष्यसे ॥ १४० ॥

वने दत्तो य था सिंहस्तथा रामो महामहाः ॥
तं नीच शशवच्छ्रेष्ठ क्षिपन्निह न लज्जसे ॥ १४१ ॥

पापीयसा र धर्मेन न नेत्रे गलिते कथम् ॥
एव व्याहरतः साध्वीं कथं जिव्हा न शीर्यति ॥१४२

भस्म त्वां पा म राद्यहं रामासंदेशतस्तथा ॥
तपसः पाल्नाद्यापि नकरोम्याप्ततेजसा ॥ १४३ ॥

---

१ कैलास. २ मरिष्यसि (न भविष्यसि) ३ दया. ४ पावक. ५ महातेजा.

शूरो भ्राता श्री-दनाम्नो व्रतैः समुदितो वरैः ॥ —
तया रामभेपोहीवं दारचौर्यं कृतः कृतम् ॥ १४४ ॥

एवमुक्तो रा दर्सेद्रो भृशं क्रुद्धोऽतिदुर्मतिः ॥
उत्फाल्य नयने क्रूरे जानकीमन्ववैक्षत ॥ १४५ ॥

एव पर म धृष्टे त्वामर्थहीनमनुव्रते ॥
नाशयाम्यद्य वैदेहि भृशं परुषभाषिणीम् ॥ १४६ ॥

त्वं भद्रभा ज नं नास्ति दुर्व्रतं बहु मन्यसे ॥
श्रीमंतं मामनादृत्य गतश्रीकमनुव्रता ॥ १४७ ॥

यदस्यामि य मन्यर्थं प्रियवक्तारमीश्वरम् ॥
वध्याऽसि मम निःशंक कैवं वक्तुमिहार्हति ॥ १४८ ॥

प्रोवाच घो रा बहुशो राक्षसीर्मांसभोजनाः ॥
मया मद्वशगा सीता क्षिप्रं भवति सर्वथा ॥ १४९ ॥

तयाऽद्य सा म प्रभृतैरुपायैः क्रियतामिलाः ॥
इत्याज्ञसा दशास्येन लोमहर्षणदर्शनाः ॥ १५० ॥

तयाऽति र—ज—सा व्यात्तं तर्जयंतं नृपात्मजाम् ॥
तं धान्यमालिनीकान्तं परिष्वज्येदमब्रवीत् ॥ १५१ ॥

मया क्रीड म याकामं सीतया किं तवानया ॥
विवर्णया कृपणया मानुष्या राक्षसेश्वर ॥ १५२ ॥

नूनमेषा ज नकजा न महाभोगभाजनम् ॥
अकामां कामयानस्य शरीरमुपतप्यते ॥ १५३ ॥

एव मुक्त्वा य शास्त्रिन्या तयाऽन्यत्रापसारितः ॥
प्रहसन् प्रस्थितो राजा प्रविवेश निवेशनम् ॥ १५४ ॥

तां राक्षस्यो रा जकन्यां रावणाज्ञावशानुगाः ॥
परं परुषया वाचा तर्जयन्त्योऽब्रुवन् बहु ॥ १५५ ॥

पुलस्त्यस्य म हर्षेत्वं सूनोर्विश्रवसः स्नुषा ॥
भर्त्स्येकजटोवाच तथा हरिजटाऽपरा ॥ १५६ ॥

१ अपनीता. २ पृष्ठीपार्त.

अप्रद्भुत—श्री, त्रि-जगद्रत्न-मोक्ता सुवंशजः-॥
कुतो न रोचते भर्ता किं त्वं प्रव्राजिते रता ॥ १५७॥

भव भार्या रा जराजभ्रातुः प्रव्राजितं त्यज ॥
अभिलाषो वरं दुग्धे मुग्धे कः कांजिके रसः ॥१५८॥

असकृद्वी म वीर्येण सुरगंधर्वदानवाः ॥
निर्जिताः समरे येन स ते पार्श्वमुपागत. ॥ १५९ ॥

तस्य त्व भ ज तः सर्वां समृद्धि जयतो जगत् ॥
भार्यात्वं राक्षसेंद्रस्य किं न कामयसेऽगने ॥ १६० ॥

दिवाकरो य स्य भयान्न तपत्यद्रयो, जलम् ॥
मुंचंति तरवः पुष्पं फलं वातो न वातिच ॥ १६१ ॥

त स्य कथं रा क्षसेंद्रं दशास्यमवमन्यसे ॥
कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ॥१६२॥

शक्र पुलो म जादेवी श्रीवसिष्ठमरुंधती ॥
तथाऽहमिक्ष्वाकुवरं रामं पतिमनुव्रता ॥ १६३ ॥

सोऽस्तु भर्ता ज न्मजन्मन्यन्यं कांतं न कामये ॥
पामे-नाप्यभिणा स्प्रष्टुं नाहमिच्छामि रावणम् ॥१६४॥

एव श्रुत य दा, वाक्य राक्षस्यः क्रोधमूर्च्छिताः ॥
भर्त्सयति स्म परुषैर्वचनैस्तामनिंदिताम् ॥ १६५ ॥

भर्त्स्यमाना स नकजा राक्षसीभिः समततः ॥
रुदती शिंशपामूलं गत्वा तस्थौ तपस्विनी ॥ १६६ ॥

विनताख्या य दि त्वं नो वचनं न करिष्यसि ॥
भक्षयिष्यामहेऽद्य त्वामित्युवाचातिनिर्दया ॥ १६७ ॥

ता राक्षस्यो रा जपुत्रीं भर्तुर्विप्रियकारिणीम् ॥
त्वां मारयाम इत्यूचुर्लोमहर्षणदर्शनाः ॥ १६८ ॥

विकटा ना म तामाह भर्तारं रावणं भज ॥
नोचेदुत्पाट्य हृदय भक्षयिष्याम्यहं तव ॥ १६९ ॥

स्टाभारा.

एवं क्रूराः श्री मती तामन्याश्चोचुः सुदारुणम् ॥
हंतव्या राक्षसेंद्रस्य यदाज्ञाभंगकारिणी ॥ १७० ॥

कुंडोदरी रा क्षसस्त्री प्राह मे दोहदो महान् ॥
खादेयमस्या हृदय कोमलायाः प्रबंधनम् ॥ १७१ ॥

विघसा ना म दुर्वृत्ता तदोवाच भयंकरम् ॥
कठमस्या नृशसायाः पीडयामः किमास्यते ॥ १७२ ॥

मृतेति र ज नीचर्यो रावणाय निवेद्यताम् ॥
ततोऽसहायमेवास्मान् खादतेति स वक्ष्यति ॥ १७३ ॥

ततो निर्द य मप्राप्यमत्यंतं लोमहर्षणम् ॥
उवाचाजामुखी पिंडान् कुरुतेमां विशस्य तान् ॥ १७४ ॥

यथायथ रा क्षसीभ्यः सर्वाभ्योऽपि विभागशः ॥
विभजामानया मोघो विवादो मे न रोचते ॥ १७५ ॥

आनीयता म द्य मद्यमिति शूर्पणखाऽब्रवीत् ॥
भुक्त्वा पीत्वा च नृत्यामःस्तुत्वा देवीं निकुंभिलाम् ॥ १७६ ॥

निर्भीर्सिता ज गत्पूज्या ताभिरेवं तदा भृशम् ॥
सा बालाऽरुददत्यार्ता प्रत्युवाच च ताः पुनः ॥ १७७ ॥

नारी न न्या य तो रक्षोभार्या भवितुमर्हति ॥
कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ॥ १७८ ॥

उष्णैर्नेत्र ज लैः सीता प्लापयंती पयोधरौ ॥
अशोक शाखामालंब्य वेपमानाऽरुदद्भृशम् ॥ १७९ ॥

हा राम प्रि य हा सौम्य सौमित्रे गुरुवत्सल ॥
हा कौसल्ये हा सुमित्रे इति सीता रुरोद सा ॥ १८० ॥

पीडिताया रा क्षसीभिर्वियुक्तायाः प्रियेण मे ॥
न ह्यस्ति जीवितेनार्थो मर्तुमप्यत्र दुर्घटम् ॥ १८१ ॥

हृदयं म म येनेद न दु खेन विशीर्यते ॥
अश्मसारमय नूनमथवाप्यजरामरम् ॥ १८२ ॥

दयातः पूज्यः श्री मदीड्यः सानुक्रोशश्च राघवः ॥
कृतघ्नोऽप्यदयो जातः शंके मद्भाग्यसंक्षयात् ॥१८३॥

निरुद्धाऽहं रा वणेन स्वल्पवीर्येण पापिना ॥
समर्थः खलु मे भर्ता नेदृशीं मां स बुध्यते ॥१८४॥

कामं लंका म हादुर्गं वारिधौ दुष्प्रधर्षणम् ॥
न तु राघवबाणानां गतिरोधो भविष्यति ॥१८५॥

राक्षसानां ज नस्थाने सहस्राणि चतुर्दश ॥
एकेनैव निरस्तानि स मां किं नाभिपद्यते ॥१८६॥

इहस्थां मां य शस्वींद्रो न जानीते रघूत्तमः ॥
जानन् खलु तेजस्वी धर्षणां मर्षयिष्यति ॥१८७॥

वृत्ते यस्मा रा घवाय यो गृध्रः श्वशुरो मम ॥
पापेन रक्षसा सोऽपि मत्समक्षं रणे हतः ॥१८८॥

वर्तमाना म त्रचेन्मां जानीयाद्रघुनंदनः ॥
लंकां महोदधिं चापि निर्दहेदस्त्रतेजसा ॥१८९॥

करोमि नि ज नाथेन रहिता रोदनं यथा ॥
मत्तोऽधिकं करिष्यन्ति राक्षस्योऽत्र गृहे गृहे ॥१९०॥

सीतां ता भू य एवोचुरनार्ये पापनिश्चये ॥
राक्षस्यो भक्षयिष्यन्ति तव मांसमशयम् ॥१९१॥

राक्षसी त्रि ज टा वृद्धा प्रबुद्धा वाक्यमब्रवीत् ॥
सीतां ताभिरनार्याभिर्दृष्ट्वा संतर्जितां तदा ॥ १९२ ॥

अनार्याः पू य मात्मानं खादताद्य न जानकीम् ॥
अशोभिष्यश्च दृष्टो हि मया स्वप्नोऽद्य दारुणः ॥१९३॥

स्वप्नं दृष्टा रा क्षसीभिः कथयामास साऽथ तम् ॥
राक्षसानामभावाय सीताभर्तुर्भवाय यः ॥ १९४ ॥

अद्य स्वप्ने म या दृष्टः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥
रामः श्वेतगजारूढः शुभ्रवासाः सलक्ष्मणः ॥१९५॥

सीता च सु श्री रारूढा श्वेताद्रिं सिंधुवेष्टितं ॥
मुक्ता-शुक्लांबरधरा शुक्लमाल्यानुलेपना ॥ १९६ ॥

ततश्चेयं रा जपुत्री रामेण सह संगता ॥
आरूढा पुष्पकं यानं प्रस्थिता चोत्तरां दिश ॥१९७॥

रावणश्च म या स्वप्ने दृष्टो रक्तस्रगंबरः
प्रस्थितः खरयानेन राक्षसैर्दक्षिणां दिशं ॥ १९८ ॥

दशास्यात्म ज वर्गश्च कुंभकर्णश्च तद्विधः ॥
उष्ट्रारूढा गताः सर्वे सचिवा दक्षिणां दिशं ॥१९९॥

एक एव य था रामः श्वेतछत्रो विभीषणः ॥
चतुर्भिः सचिवैर्दृष्टो मया स्वप्ने वियद्गतः ॥२००॥

लंका सार्धं रा त्रिचरैर्मुंडे रक्तस्रगांबरैः ॥
सागरे पतिता दृष्टा भग्नगोपुरतोरणा ॥ २०१ ॥

आगसाऽल म ल प्रोक्ता मयोपरमत द्रुतम् ॥
ईदृशं न चिरादेनां सीतां प्राप्नोति राघवः ॥ २०२

रामस्तीर्त्वा ज लनिधिं दयितादुःखदायिनीः ॥
घातयेत्परमामर्षी युष्मान्सह निशाचरैः ॥२०३॥

मद्द्रो भ ग मागाभि तदलं परुषोक्तिभिः ॥
अभियाचाम वैदेहीमेतद्धि मम रोचते ॥ २०४ ॥

सेवा यूयं ज नकजां भर्त्सितामप्यसांप्रतं ॥
प्राचर्ष रक्षतां घोरं भयं रामादुपस्थितं ॥ २०५ ॥

कुब्जा द य या पूर्णा प्रसन्ना प्रणिपाततः ॥
अलमेषा परित्रातुं राक्षस्यो महतोभयात् ॥२०६॥

वामर्मस्या रा जपुत्र्याः स्फुरत्यक्षु प्रदृश्यते ॥
कंपते ह्याहुरुरुश्च दक्षिणाया ह्यदक्षिणः ॥२०७॥

पक्षी चौत्त म सामोक्तिर्ब्रूते मुहुरिमां सती ॥
आगतं शोभनं प्रत्युद्गच्छेति प्रेरयन्निव ॥ २०८ ॥

---

१ क्रोधयुक्.

तां र्‍हीमती श्री मती सा भर्तुर्विजयहर्षिता ॥
उवाच यदि तत्तथ्य भवेयं-शरणं हि नः ॥२०९॥

पुनश्च सा रा अकल्या विलप्य बहुदुःखिता ॥
जग्राह वेण्युद्ग्रथनं शाखां तस्य द्रुमस्य च ॥२१०॥

विषं शस्त्र म लभ्यं मे कंठमुद्वध्य जीवितम् ॥
त्याज्यमित्यकरोद्बुद्धिं यावच्छोकाकुला सती ॥२११॥

तावत्पंक स्व पत्राभमस्फुरद्वाममीक्षणम् ॥
भुजश्चोरुश्च तेनाशु पुनर्धैर्यमवाप सा ॥२१२॥

स आंजने य स्तत्सर्वं दृष्ट्वा श्रुत्वा महामतिः ॥
चिंतां चकार बहुधा सीतां दृष्ट्वा प्रहर्षितः ॥२१३॥

यदिह्यहं रा मरामां शोकोपहतचेतनाम् ॥
अनाश्वास्य गमिष्यामि दोषवद्गमनं भवेत् ॥२१४॥

इतो गते म यि स्पष्टं शोकार्तेयं नृपात्मजा ॥
परित्राणमपश्यंती सर्वथा जीवितं त्यजेत् ॥२१५॥

अत्रैव र अ नीशेषे कार्यमाश्वासनं मया ॥
निशाचरीणां प्रत्यक्षमक्षमं चाभिभाषितुं ॥२१६॥

पृच्छेद्रामो य दि स मां किं मां सीताऽब्रवीदिति ॥
किमहं तं प्रतिब्रूयामसंभाष्य सुमध्यमां ॥२१७॥

रक्षणीया ज नकजा रामस्य कुशलोक्तिभिः ॥
कथं नु खलु कर्तव्यं महत्कृच्छ्रं गतो ह्यहं ॥२१८॥

करोमि कं म त्यमहं किं कृत्वा सुकृतं भवेत् ॥
रामलक्ष्मणसुग्रीवप्रसादः प्राप्यते कथं ॥२१९॥

भाषायाहं रा-क्षसीनामंतरं मानुषीं गिरम् ॥
उदाहरिष्याम्येवं समतितूक्ष्मतनुः कपिः ॥२२०॥

मां रावणं म न्यमाना सीता भीता भविष्यति ॥
यदि वाचं प्रदास्यामि द्विजातिरिव संस्कृतां ॥२२१॥

अथवा तं श्री-मदाख्यं श्रीराममनुकीर्तयन् ॥ –
नैनामुद्वेजयिष्यामि सीतां तद्गतमानसां ॥ २२२ ॥

इतिकृत्वा रा-जदूतो मार्तिं मतिमतांवरः ॥ –
समीपदेशे मधुरं वचनं व्याजहार सः ॥ २२३ ॥

गुणानुत्त म-शीलस्य सख्युर्वनभुवोऽतुलान् ॥-
राज्ञो दशरथस्यादौ वर्णयामास मारुतिः ॥ २२४ ॥

तस्यचात्म ज मुख्यस्य श्रीरामस्य जगत्पतेः ॥–
लक्ष्मणस्य महाबुद्धेर्जनकस्य च धीमतः ॥ २२५ ॥

पत्तंप्राप्तं य शश्वाभ्रयं त्यक्ते राज्ये गुरोर्गिरा ॥ –
जगौ जनस्थानवासिरक्ष कदनमद्भुतं ॥ २२६ ॥

तस्या देव्या रा वणेन हरण सोऽन्वकीर्तयत् ॥ –
सुग्रीवेण ततः सख्यं बलिनो वालिनो वधं ॥ २२७ ॥

तदमति म सत्त्वौजाः सीतायाः परिमार्गणं ॥
आत्मना लंघन सिंधोः सुग्रीवस्य निदेशतः ॥ २२८॥

कीर्तयित्वा ज गादाय शनैर्हृष्टप्लवगेश्वरो ॥
धन्योऽहं कृतकृत्योऽस्मि रामस्यैव प्रसादतः ॥२२९॥

तच्छ्रुत्वा मि य मत्यंतं प्रथमं मुदिताऽभवत् ॥
दृष्ट्वा कपिं ततः सीता भीता रावणशंकया ॥ २३०॥

सोऽवतीर्या ञ्ज नासुनुर्विद्रुमाभाननो द्रुमात् ॥
विनीतवेषः कृपणः प्रणिपत्योपसृत्य च ॥ २३१ ॥

उवाचादा य स शिरस्यंजलिं मधुरां गिरं ॥
का त्वं पद्मपलाशाक्षि क्लिष्टकौशेयवासिनि ॥ २३२ ॥

तिष्ठसुदा रा वृक्षस्य शाखामालंब्य भामिनि ॥
किमर्थं तव नेत्राभ्यां वारि स्रवति शोकजं ॥ २३३ ॥

किन्तु चंद्र—म-सा हीना पतिता विबुधालयात् ॥
रोहिणी वाऽरुंधती त्वं वसिष्ठांकपरिच्युता ॥ २३४ ॥

---

१ पंक्ति. २ आकाशात्.

जनकस्य श्री–मती त्व सुतेति प्रतिभासि मे ॥
त्वां रामदयिता मन्ये तन्नामग्रहणादहम् ॥ २३५ ॥
पंचवट्यां रा–वणेन त्वमथिता यदि ॥
सीता त्वमसि भद्रं ते तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः ॥ २३६ ॥
सीतोवाच म–नुष्येंद्रो राजा दशरथः प्रभुः ॥
तस्य स्नुषाऽहं रामस्य भार्या जनकनंदिनी ॥ २३७ ॥
रावणेन ज–नस्थानाद्धृताऽहं वस मायया ॥
द्वौ मासौ तेन मे कालो जीवितानुग्रहः कृतः ॥ २३८ ॥
तस्मात्सद्–य–तः,पश्चादहं त्यक्ष्यामि जीवितं ॥
तच्छ्रुत्वा तां महाबुद्धिः सांत्वमुत्तरमब्रवीत् ॥ २३९ ॥
आज्ञयाऽहं रा–घवस्य देवि दूत इहागतः ॥
वैदेहि कुशली रामः स त्वां कौशल्यमब्रवीत् ॥ २४० ॥
लक्ष्मणश्च म हातेजा भर्तुस्तेऽनुचरः प्रियः ॥
कृतवांछोकसंतप्तः शिरसा तेऽभिवादनम् ॥ २४१ ॥
तच्छ्रुत्वा सा ज नकजा संप्रहृष्टेदमब्रवीत् ॥
एति जीवंतमानंदो नरं वर्षशतादपि ॥ २४२ ॥
सत्या गाथे य मद्गोंगे लौकिकी प्रतिभाति मे ॥
स्मरंतां पश्यामि कुशलं कथयतं प्लवगम ॥ २४३ ॥
इत्युक्त्वा सा ज नकजा पुनः शंकान्विताऽभवत् ॥
समीपमागतं दृष्ट्वा तममन्यत रावणम् ॥ २४४ ॥
वंदमानं प तात्मानं दीर्घमुच्छ्रस्य साऽब्रवीत् ॥
रावणस्त्वमसि त्राऽनुतापयसि मे पुनः ॥ २४५ ॥
अथवा त्वं रा घवस्य दूत एवासि वानर ॥
मनसो हि मम प्रीतिरुत्पन्ना तव दर्शनात् ॥ २४६ ॥
यदि श्रीरा म दूतस्त्वमागतो भद्रमस्तु ते ॥
ब्रूहि मे प्रियस्य रामस्य गुणान् कथय वानर ॥ २४७ ॥

गुणान्कपिः श्री-रामस्याऽस्य च सुमनोहरम् ॥
सौमित्रेरपि सद्बुद्धिर्वर्णयामास तत्वतः ॥२४८॥

गुणान्श्रुत्वा रा-घवयोर्लक्षणानि त्वं सो पुनः ॥
पप्रच्छ सख्यं क कथं रामेण भवतामिति ॥२४९॥

स प्लवंग — म-नाथेन सुग्रीवेण समागमम् ॥
विस्तरात्कथयामास मतिमान्मारुतात्मजः ॥२५०॥

स्वं च प्रभं-ज-नसुत सुग्रीवसचिवं प्रियं ॥
कथयित्वा कपिन्द्र्यौका तस्याश्चितामपानुदत् ॥२५१॥

त्वद्भर्तुः प्रि य कृद्देवि सखा सर्वकपीश्वरः ॥
महाप्रतापः सुग्रीवः स ते कौशल्यमब्रवीत् ॥२५२॥

सर्वान् रणे रा त्रिचरान् हत्वा सदशकंधरान् ॥
अचिरात्त्वामितो देवि नेता जेता द्विपां प्रभुः ॥२५३॥

प्रबलाः स म रं कर्तुं वानरा मानराक्षय ॥
अत्रागमिष्यन्त्यचिरात्सुग्रीवेण सहामिताः ॥२५४॥

संपातिना ज टायोस्त्वमग्रजेन निवेदिता ॥
शतयोजनमंभोधिं तीर्त्वा कोऽहमिहागतः ॥२५५॥

रामांगुली य मेतं त्वं गृहाणार्ये तदर्पितम् ॥
इत्युक्त्वा स ददौ मुद्रामंजलौ धरणीभुवः ॥२५६॥

तद्गृहीत्वा ज नकजा प्रेक्षमाणांऽगुलीयकं ॥
भर्तारमिव संप्राप्ता मुदिताऽभूदमब्रवीत् ॥२५७॥

कुशली स य दि श्रीमान् सानुजो रघुसत्तमः ॥
किं नु क्षितिं न दहति प्रलयाग्निरिवोत्थितः ॥२५८॥

शक्तिमती रा घवौ हि सुराणामपि निग्रहे ॥
ममैव तु न दुःखानामस्ति मन्ये विपर्ययः ॥२५९॥

कच्चिन्न प्रे म रहितो विवासान्मयि राघवः ॥
कच्चिन्मां व्यसनादस्मात्काकुत्स्थो मोचयिष्यति ॥२६०॥

---

१ मानी २ सीतेच्या.

उवाच तां श्री हनुमान् इहस्थां त्वां न वेत्ति सः ॥
· तेन त्वां नानयत्याशु शचीमिव पुरंदरः ॥ २६१ ॥

श्रुत्वोक्तं मे रा घवस्त्वां क्षिप्रमेष्यति सानुजः ॥
चमूं प्रकर्षन्महतीं हर्यृक्षगणसंयुतां ॥ २६२ ॥

करिष्यति म नुष्येंद्रो लंकां निहतराक्षसां ॥
विष्टंभयित्वा बाणौघैरक्षोभ्यं वरुणालयं ॥ २६३ ॥

अदर्शन ज शोकेन राघवः परिपूरितः ॥
न शर्म लभते सीते सिंहार्दित इव द्विपः ॥ २६४ ॥

यथा सुन य नं वक्त्रं पत्युर्द्रक्ष्यसि सत्वरं ॥
तथा शपे मंदरेण विंध्येन मलयेन च ॥ २६५ ॥

नैव मांसं रा मभद्रो भुंक्ते मद्यं न सेवते ॥
वन्यं विहितमश्नाति भैक्ष्यं काले स पंचमे ॥ २६६ ॥

न दंशान् म शकजं स्पर्शं जानाति राघवः ॥
अहोऽपनयसंगात्त्वद्गतेनांतरात्मना ॥ २६७ ॥

रामोऽनिद्रोऽ ज स्त्रमेव सुप्तोऽपि च कदाचन ॥
सीतेति मधुरां वाणीं व्याहरन्प्रतिबुध्यते ॥ २६८ ॥

तमुवाचा य ताक्षी सा यावदेव न पूर्यते ॥
अयं संवत्सरः कालस्तावद्धि मम जीवितं ॥ २६९ ॥

मासोऽयम ज नासूनो वर्तते दशमः खलु ॥
रावणेन नृशंसेन ममैष समयः कृतः ॥ २७० ॥

बिभीषणो य त्नपरो मम प्रत्यर्पणं प्रति ॥
तेनानुनीतो दिक्तुंडो न च तन्मन्यते खलः ॥ २७१ ॥

न रोचते रा वणस्य मम प्रत्यर्पणं कपे ॥
अविंध्यस्यापि सद्बुद्धेर्वचो न कुरुते हृदि ॥ २७२ ॥

या कन्या ना म सुमतिर्बिभीषणसुता कपे ॥
तया ममेतदाख्यातं मात्रा प्रहितया स्वयं ॥ २७३ ॥

---

१ (हरि-कस) वानर आणि अस्वल. २ समुद्र. ३ मास. ४ पांचवा काळविभाग (तिसरे प्रहराचा). ५ रावण. ६ रावण-मंत्री.

अथोवाच श्री मतीं तां वायुसूनुर्विचक्षणः ॥
सीते श्रुत्वैव मद्वाक्यं क्षिप्रमेष्यति राघवः ॥ २७४ ॥

अथवा त्वां रा जकन्ये मोचयिष्यामि दारुणात् ॥
अस्माद्दुःखादुपारोह मम पृष्ठमनिंदिते ॥ २७५ ॥

सरावणा म पि पुरीं वोढुं शक्तिर्ममास्ति हि ॥
प्रापयिष्यामि रामाय त्वामद्यैव नृपात्मजे ॥ २७६ ॥

सीतोवाचा ज नासूनो कपित्वमुचितं तव ॥
कथमल्पशरीरस्त्वं मामितो नेतुमिच्छसि ॥ २७७ ॥

तस्याः प्रत्य य हेतोः स मेरुमंदरसन्निभम् ॥
स्वाकारं दर्शयामास तं दृष्ट्वोवाच जानकी ॥२७८॥

वत्स वायो रा त्वजस्त्वं गतिर्दीप्तिश्चतेऽद्भुता ॥
प्राकृतोऽन्यः कथमेमां भूमिमागन्तुमर्हति ॥ २७९ ॥

अयुक्तं तु म या गंतुं कपिश्रेष्ठ त्वया सह ॥
भवतो वायुवेगस्य वेगो मां मोहयिष्यति ॥ २८० ॥

प्रपतेयं ज लनिधौ पृष्ठाद्वेगवतस्तव ॥
भवेयमाशु विवशा यादसामन्नमुत्तम ॥ २८१ ॥

नाहमिच्छे य मन्यस्य गात्रं स्प्रष्टुं स्वतः कपे ॥
अनीशा चाप्यनाथा च रक्षःस्पर्शं तदा गता ॥२८२॥

यदि रामो ज गन्नाथो हत्वेह दशकंधरम् ॥
गृहीत्वा मामितो गच्छेत् तत्तस्य सदृशं भवेत् ॥२८३॥

स आंजने य स्तामाह त्वयोक्तं शुभदर्शने ॥
सदृशं स्त्रीस्वभावस्य साध्वीनां विनयस्य च ॥ २८४ ॥

अभिज्ञानं रा जपुत्रि प्रयच्छ त्वमपि प्रभोः ॥
येन प्राप्तप्रहर्षं सत्प्रसन्नं भविता मनः ॥ २८५ ॥

देव्युवाच म हेंद्रस्य पुत्रः काकः स मां पुरा ॥
चित्रकूटेऽसकृत्तात व्यदारयत दुर्मतिः ॥ २८६ ॥

---

१ जलचर.

ब्रम्हास्त्रेण श्री मताऽऽशु दर्भे संयोज्य मारुते ॥
प्रक्षिप्ते वायसस्त्रस्तोस्त्रिजगत्त्रीं परिभ्रमन् ॥ २८७ ॥

स त्राणमा रा ज्जनकादीश्वरात्परमेष्ठिनः ॥
अप्राप्य शरणं राम प्राप्तो मुक्तोऽक्षिदानतः ॥२८८॥

एतदेक म भिज्ञानमिमं चूडामणिं च मे ॥
नय दर्शय रामाय सत्यप्रत्ययकारकम् ॥ २८९ ॥

एवमुक्तोऽ ज नात्सूनुर्नत्वा तां विश्वमातरम् ॥
मणिमाशिषमादाय गमनायोपचक्रमे ॥ २९० ॥

तमुवाचाऽऽ य ताक्षी सा बाष्पगद्गदया गिरा ॥
हनूमन्कुशलं ब्रूयाः सहितौ रामलक्ष्मणौ ॥२९१॥

प्लवंगनो रा धिपतिं सुग्रीवं सचिवैर्युतं ॥
वृद्धान् सर्वान् कपींश्चापि ब्रूयास्त्वं कुशलं कपे ॥२९२॥

यथाच स म हाबाहुर्मां तारयति राघवः ॥
अस्माद्दुःखांबुधेः शीघ्रं त्वं तथा कर्तुमर्हसि ॥ २९३ ॥

प्लवंगमा ज लनिधिं तरिष्यंति कथ नु ते ॥
तरिष्यतः कथं तौ च दुस्तरं रामलक्ष्मणौ ॥ २९४ ॥

तदांजने य स्तामाह सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥
सखा रामस्य सत्वाद्यस्त्वरार्थे कृतनिश्चयः ॥ २९५ ॥

कोटिशस्ते च सा पूर्णाः सत्ववन्तो महाबलाः ॥
मनःसंकल्पसंपाता निदेशे तस्य वानराः ॥२९६ ॥

मत्तुल्यास्ते य त्नशील्ला मद्विशिष्टाश्च वानराः ॥
मत्तः कोऽपि न हीनोऽयमहं तासांदिहागतः ॥२९७॥

किंपुनस्ते रा क्षि घोरा महात्ल्पपराक्रमाः ॥
न हि प्रकृष्टाः प्रेष्यंते प्रेष्यंते हीतरे जनाः ॥ २९८॥

एष्यति ते म हाल्कामेकोपातेन जानकि ॥
मम पृष्ठगतौ तौ च नृसिंहावागमिष्यतः ॥ २९९ ॥

---

१ मनोवेग.

ता नेष्यत श्री-मदीशो हत्वा रावणमाहवे ॥
शपे सत्येन ते देवि लंका भस्मीकरिष्यत ॥ ३०० ॥

इत्युक्त्वा ता रा जसुता नत्वा निर्गत्य मारुतिः ॥
बभञ्ज तद्वनं कर्तुं युद्धं द्रष्टुं दशाननम् ॥ ३०१ ॥

राक्षसीना म हद्रूप सञ्चकार भयावहम् ॥
तास्तं दृष्ट्वा महाकायं पप्रच्छुर्जनकात्मजाम् ॥३०२॥

कोऽयं जन्तु ज पराक्रिमि किं, निमित्तमिहागतः ॥
सयादक्ष कृतोऽनेन त्वया तत्कथयाखिलं ॥ ३०३ ॥

उवाच त्या म निपुणा रक्षसा कामरूपिणा ॥
विज्ञाने मम का शक्तिर्नैव जानामि कोऽप्ययम् ॥३०४॥

भीतास्म्येन रा त्रिचर चेद्भ्यह कामरूपिणः ॥
यूयमेवास्य जानीत योऽयं यद्वा करिष्यति ॥ ३०५ ॥

अहिरेव, म तो-जातुमहे पादान्सशय: ॥
इत्युक्तास्तास्ततो भीता राक्षस्यो रावणं गताः ॥३०६॥

शशायु र—ज-नीचर्यो वानरः कश्चिदागतः ॥
जानक्या कृतसंवादस्तिष्ठत्यमितविक्रमः ॥ ३०७ ॥

राजन् सा, तो-य-जाक्षी त प्लवग कृतसाहसम् ॥
नास्माभिर्बहुधा-पृष्टा निवेदयितुमिच्छति ॥ ३०८ ॥

शक्रस्य, रो-ज-राजस्य दूतो वाऽयं महाबल ॥
प्रेषितो वाऽपि, रामेण सीतान्वेषणकाङ्क्षया ॥३०९॥

तेनैवाद्य य दलत प्रिय तव मनोहरम् ॥
नानामृगखगाकीर्णं नाशितं प्रमदावनम् ॥ ३१० ॥

तस्मिन्वने रा सर्वत्र प्रदेशोनाशितोऽखिलः ॥
यत्र सा जानकी देवी स एकोऽनेन रक्षितः ॥३११॥

तच्छ्रुत्वा स म हातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ॥
चितामिरिव जज्वाल कोपसंवर्तितेक्षणः ॥ ३१२ ॥

---

१ कुबेर.

लोचनाभ्यां श्रीदशत्रोः प्रापतन्नश्रुबिंदवः ॥
दीप्ताभ्यामिव दीपाभ्यां सार्चिषः स्नेहबिंदवः ॥३१३॥

किंकराख्यान् रा क्षसान् स व्यादिदेश महाबलान् ॥
भवनात्ते ऽयुतान्यष्टौ निर्ययुर्विविधायुधाः ॥३१४॥

॥ प्लवंग म शार्दूलः पुच्छमाविध्य भूतले ॥
जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥ ३१५॥

स सुग्रीवो ऽ यति नो राजा रामेण पालितः ॥
दासोऽहं कोसलेंद्रस्य हनूमान्मारुतात्मजः ॥३१६॥

अहं निर्भ य एवास्मि शिलावृक्षनखायुधः
न रावणसहस्रं मे युद्धे प्रतिबलं भवेत् ॥ ३१७॥

अर्दयित्वा रा क्षसानां पुरीं नत्वा च मैथिलीं ॥
समृद्धार्थो गमिष्यामि मिषतां सर्वरक्षसां ॥ ३१८ ॥

एवं तस्य म रुत्सूनोर्गर्जतो ध्वनिना खगाः ॥
निपेतुर्नभसस्त्रस्तास्तेऽभवन् खलु किंकराः ॥३१९॥

किंकरास्ते ऽ ञ नासूनुमभिपेतुरितस्ततः ॥
स तैः परिवृतः शूरैः सर्वतः सुमहाबलः ॥३२०॥

आससादो म सं भीमं परिघं तोरणाश्रितं ॥
घोरं परिघमादाय जघान रजनीचरान् ॥ ३२१ ॥

द्विशः क्षत ञ दिग्धांगा हतशेषा निशाचराः ॥
निहतान् किंकरान्सर्वान्रावणाय न्यवेदयन् ॥३२२॥

प्रहस्तका य जं राजा प्राहिणोज्जंबुमालिनं ॥
अत्रांतरे कपिर्भक्त्वा चैत्यप्रासादमद्भुतम् ॥३२३॥

चैत्यस्तंभं रा मद्भुतो गृहीत्वा हंतुमागतान् ॥
चैत्यपालान् शतं तेन जघान रजनीचरान् ॥ ३२४ ॥

विश्राम्य ना म कार्यं च जंबुमालिनमागतम् ॥
प्रगृह्य परिघं घोरं तं जघानानिलात्मजः ॥३२५॥

कुबेर इ नु=पवन. २ प्रहस्त. ३ सोमशाखा. ४ मद्र.

तदाकर्ण्य श्री दशबंधुः सभान्यान् मंत्रिनंदनान् ॥
प्रेषयामास सत्वरान् स तानपि यमक्षयम् ॥ ३२६ ॥

सेनापतीन् रा क्षसेंद्रो दुर्धरप्रमुखांस्ततः ॥
पंच प्रहितवान् क्रुद्धः समरे दृष्टविक्रमान् ॥ ३२७ ॥

जघान स म रे तानप्यतितेजा मरुत्सुतः ॥
कुमारमक्षं च ततश्चोदयामास रावणः ॥ ३२८ ॥

अक्षमप्यं ज नापुत्रो धृत्वा चरणयोर्बलात् ॥
आविध्य व्योम्नि चिक्षेप व्यसुं तार्क्ष्य इवोरगं ॥३२९॥

ज्येष्ठं तन य मिंद्रस्य जेतारं रावणस्ततः ॥
मारुतेः प्रेषयामास निग्रहायास्त्रविद्वरम् ॥ ३३० ॥

स तेजस्वी रा क्षसेंद्रं नत्वा कृत्वा प्रदक्षिणं ॥
व्यालैश्चतुर्भिर्युक्तं स्वं रथमारुह्य निर्ययौ ॥ ३३१ ॥

इंद्रजित्स—म—रश्लाघी मारुतिश्च महाबलः ॥
यक्षसिद्धर्षयो द्रष्टुं तयोर्युद्धं समागताः ॥ ३३२ ॥

समेतावं ज नामंदोदरीपुत्रौ महाबलौ ॥
सुरासुरेंद्राविव तौ बद्धवैरौ विशारदौ ॥३३३ ॥

अवध्यं सं य ति ज्ञात्वा ब्रम्हास्त्रेणेंद्रजित्कपिं ॥
बबंधाय स निश्चेष्टोऽभवद्धृव्यपतत्तदा ॥ ३३४ ॥

मारुतिः कं ज जास्त्रं तद्बध्वात्मानि कृतास्पदं ॥
मुहूर्तमात्रान्मुक्तिं च ज्ञात्वाऽऽसीन्निमिषविह्वलः ॥३३५॥

नैवास्तिभ य मस्त्रान्मे बद्धस्येयदपि स्फुटम् ॥
पितामहमहेंद्राभ्यां रक्षितस्यानिलेन च ॥ ३३६ ॥

ग्रहणेऽपो रा क्षसैश्च महान्मे गुणदर्शनम् ॥
राक्षसेंद्रेण संवादस्तस्माद्गृह्णंतु मां परे ॥ ३३७ ॥

निश्चितार्थे -म नस्येवं बबंधुः शैणरज्जुभिः ॥
स मुक्तोऽस्त्रेण सहते नास्त्रबंधोऽन्यबंधनम् ॥ ३३

---

१ घर. २ गरुड. ३ ताग, आंबाडी.

नासा जय श्री रिति तं दृष्ट्वा बद्धं निशाचरैः ॥
मेने मनस्यगाच्चिंतामस्त्रतत्त्वार्विदिंद्रजित् ॥ ३३९ ॥

स राक्षसै रा वणस्य समीप हृष्टमानसैः ॥
क्षिपद्भिस्ताडयद्भिश्च प्राकृष्यत कुबुद्धिभिः ॥ ३४० ॥

इंद्रजित्तं म हावीर्यमस्त्रमुक्तं प्लवंगमं ॥
रज्जुबद्धं रावणाय सगणाय व्यदर्शयत् ॥ ३४१ ॥

दृष्ट्वा तं रा ज राजस्य भ्रातर कपिपण्डितः ॥
मनसा चिंतयामास तेजसा तस्य मोहितः ॥ ३४२ ॥

अस्मिन्नेको य द्यधर्मो न स्याद्राक्षसनायके ॥
स्यादयं सुरलोकस्य सशक्रस्यापि रक्षिता ॥ ३४३ ॥

प्रहस्तस्त रा वणस्य निदेशादिदमब्रवीत् ॥
समाश्वसिहि भद्र ते न भीः कार्या त्वया कपे ॥३४४॥

प्रेषितोऽसि म हेंद्रेण कुबेरेण यमेन वा ॥
वरुणेनाल्पं राज्ञो दूतस्त्वंविष्णुनाऽथवा ॥ ३४५ ॥

नैर त्वं ते ज सा भासि रूपमात्रेण वानरः ॥
मोक्षः सत्यादसत्यात्तु दुर्लभ तव जीवितं ॥ ३४६ ॥

रावणाल य एतस्मिन्प्रवेशोऽद्य त्वया कपे ॥
किंनिमित्तःकृतो ब्रूहि तत्वतो मोक्ष्यसे ततः ॥ ३४७ ॥

अब्रवीदं ज नापुनस्तदा रक्षोगणेश्वरम् ॥
तेजसा भगवानिंद्रो वाणोनेति विशंकितं ॥३४८ ॥

न शक्रस्य य मस्याहं श्रीदस्य वरुणस्य वा ॥
जातो कश्चित्प्रयोगो विष्णुना नास्मि चोदितः ॥३४९॥

अत्रागतो रा वणस्य दर्शनार्थमहं कपिः ॥
तदिदं दुर्लभ तेन नाशितं प्रमदावनम् ॥ ३५० ॥

रक्षोभिस्तु म यायुद्धं रक्षार्थं कृतमात्मनः ॥
नास्मि इट्टकामेन प्रमदावनमुत्तमम् ॥ ३५१ ॥

तवांतिकं श्री रामस्य कार्येणाहमिहागतः ॥
प्रेषितोऽस्मि हरींद्रेण सुग्रीवेण महात्मना ॥ ३५२ ॥

स त्वां भ्राता रा क्षसेंद्र स्वयं कुशलमब्रवीत् ॥
भ्रातुः शृणु समादेशमिह चामुत्र च क्षमम् ॥ ३५३ ॥

हरेः सखा म हातेजा राजा दशरथः श्रुतः ॥
तस्य ज्येष्ठः सुतो रामः प्रभुः सत्यपराक्रमः ॥ ३५४ ॥

तस्य प्रिया ज नकजा लक्ष्मणस्तत्समोऽनुजः ॥
स ताभ्यां दंडकारण्यमागतः पितुराज्ञया ॥ ३५५ ॥

तद्भार्या प्रे य ता नष्टा जनस्थाने पतिव्रता ॥
स सानुजो मार्गयंस्तामृष्यमूकाद्रिमागतः ॥ ३५६ ॥

लक्ष्मणो रा म भद्रः सुग्रीवेणाथ संगतः ॥
तस्य तेन प्रतिज्ञातं सीतायाः परिमार्गणम् ॥ ३५७ ॥

सुग्रीवस्य य नुष्याणामिंद्रेणापि महात्मना ॥
राघवेण प्रतिज्ञातं हरिराज्यं निवेदितुम् ॥ ३५८ ॥

प्रभुणा रा म पुत्रेण हत्वा वालिनमाहवे ॥
सुग्रीवः स्थापितो राज्ये हर्यृक्षाणां गणेश्वरः ॥३५९॥

प्रभुणा सं य ति हतः शरेणैकेन रावण ॥
त्वया विज्ञातपूर्वः स वाली वानरपुंगवः ॥ ३६० ॥

तामन्वेष्टुं ज नकजां कोटिशः सत्यसंगरः ॥
हरीन् संप्रेषयामास दिशः सर्वा हरीश्वरः ॥३६१ ॥

अहं तु प य सां राशिं शतयोजनमायतम् ॥
लंघयित्वा प्रभोर्भार्यां तां दिदृक्षुरिहागतः ॥ ३६२ ॥

भ्रमता सा रा ज कन्या दृष्टा तव गृहे मया ॥
परदारान्महाप्राज्ञो नोपरोद्धुं त्वमर्हसि ॥ ३६३ ॥

सतामसं म ते घोरे सर्वधर्मार्थनाशके ॥
न हि कर्मणि सज्जंते बुद्धिमंतो भवद्विधाः ॥ ३६४ ॥

---

१ श्राचा. २ पतित्रां. ३ प्रतिज्ञा.

राघवस्य श्री मतः को लक्ष्मणस्य च धीमतः ॥
शराणामग्रतः स्थातुं शक्तो देवासुरेष्वपि ॥ ३६५ ॥

त्रैलोक्ये रा घवस्य कृत्वा सुखमवाप्नुयात् ॥
राजंस्त्रिष्वपि लोकेषु विद्यते न स कश्चन ॥ ३६६ ॥

तद्रावण म या प्रोक्तं त्रिकालहितमर्थवत् ॥
धर्म्यं मन्यस्व वचनं जानकी प्रतिदीयताम् ॥ ३६७ ॥

नेयं शक्या त्व रेयितुं सासुरैरमरैरपि ॥
विषसंपृक्तमत्यर्थं भुक्तमन्नमिवौजसा ॥ ३६८ ॥

अवध्यत्वं य दप्यस्ति धर्मस्तत्र हि कारणम् ॥
तस्मात्त्वया धर्महानिर्न कार्या राक्षसाधिप ॥ ३६९ ॥

जनस्थाने रा क्षसानां विनाशं वालिनस्तथा ॥
रामसुग्रीवसख्यं च बुध्वा त्वं स्वहितं कुरु ॥ ३७० ॥

एकः काम म हं लंकां शक्तो नाशयितुं खलु ॥
प्रभोराज्ञां विना नैतन्मया कार्यं दशानन ॥ ३७१ ॥

प्रतिज्ञातं त्व नेंद्रेण हर्यृक्षगणसंनिधौ ॥
उत्सादनममित्राणां जानकी यैः प्रधर्षिता ॥ ३७२॥

त्वद्गृहे ये- य मानीता रुद्धा तिष्ठति रावण ॥
कालरात्रीति तां विद्धि सर्वलंकाविनाशिनी ॥३७३॥

अपकुर्वन् त्व गद्भर्तुः साक्षादपि पुरंदरः ॥
न सुखं प्राप्नुयादन्यः किं पुनस्त्वद्विधो जनः ॥ ३७४ ॥

नगरीं त्र य मप्येतद्राजन् सहत्य लीलया ॥
पुनरेव तथा स्रष्टुं शक्तो रामो महाबलः ॥ ३७५ ॥

सलक्ष्मणं रा घवं यः प्रतियुध्येत रावण ॥
सर्वथा सर्वभूतेषु सर्वकालेषु नास्ति सः ॥ ३७६ ॥

विष्णुना रा म गोऽस्य कृत्वा विप्रियमीदृशम् ॥
रामस्य राजसिंहस्य दुर्लभं तव जीवितम् ॥ ३७७ ॥

आरण्य २ पर्वाध्याय.

मात-सूनोः श्री मतस्तच्छ्रुत्वा वचनमुद्धतः ।
　　आज्ञापयद्वधं तस्य रावणः क्रोधमूर्च्छितः ॥ ३७८ ॥

विभीषणो रा क्षसेंद्रं वारयामास सूक्तिभिः ।
　　दूतोऽवध्यो महाराज क्षमस्वेति पुनः पुनः ॥ ३७९ ॥

प्रेषितोऽय म तिक्रूरो यैर्दूतो राक्षसेश्वर ।
　　तेष्वेव पात्यतां दंडो न कोऽप्यस्य वधे गुणः ॥३८०॥

युद्धायोद्यो स येदेव तावयं रामलक्ष्मणौ ।
　　युद्धप्रिय महाराज जीवत्यस्मिन् महान् गुणः ॥३८१॥

तन्मनः प्रि य माकर्ण्य भ्रातुर्वाक्यमथाब्रवीत् ।
　　कपीनां किल लांगूलमिष्टं भवति दारुणं ॥ ३८२ ॥

तदस्य वी रा-द्रा कपेर्दीप्यतां दुर्मतेर्द्रुतम् ।
　　स्वस्वामिनिकटं पापस्तेन दग्धेन गच्छतु ॥ ३८३ ॥

सर्वेत्वरं म म पुरं रक्षोभिः परिणीयताम् ।
　　इत्याज्ञापयदत्युग्रः पुत्रघातातितप्तधीः ॥ ३८४ ॥

तच्छ्रुत्वा रा व वचनं राक्षसाः कोपकर्कशाः ।
　　आवेष्टयंत लांगूलं जीर्णैः कार्पासिकैः पटैः ॥३८५॥

स आंजने य स्तु तदा व्यवर्धत कुतूहली ।
　　शुष्कमिंधनमासाद्य वनेष्विव हुताशनः ॥ ३८६ ॥

परिषिच्यां स ना-सूनोः पुच्छं तैलेन भूयसा ।
　　वर्द्धमाने तत्र शीर्ष ज्वलनं समयोजयन् ॥३८७॥

इतोऽन्यतो य थादेशं नेतृन् दैवहताग् कपिः ।
　　लांगूलेन प्रदीप्तेन राक्षसांस्तानताडयत् ॥३८८ ॥

तं मारुतिं रा क्षसास्ते लंकायां सर्वतस्तदा ।
　　परिगृह्य ययुर्द्रा घोषयंतोऽस्य कर्म तत् ॥ ३८९ ॥

शंख-भेरी—म हानादैश्चारयंति स्म तां पुरीम् ।
　　तच्छ्रुत्वा राक्षसीप्रोक्तं सीताऽग्निं शरणं ययौ ॥३९०॥

---

१ उग्रक करीत. २ सांगत.

सख्युः सूनोः श्री मदाग्नेः प्रार्थितः प्रभुकांतया ।
संप्रदीप्तोऽपि लांगूललोमैकमपि नादहत् ॥ ३९१ ॥

प्रदीप्तेऽग्नौ रा मदूतश्चिंतयामास सन्मतिः ।
संप्रदीप्तोऽप्ययं कस्मान्न मां दहति पावकः ॥३९२॥

दृश्यते च म हाज्वालः करोति च न मे रुजम् ।
हिमस्य पिंड इव मे लांगूलाग्रे प्रतिष्ठितः ॥ ३९३ ॥

अथवाऽयं म नकजा-भर्तुः शीतः प्रभावतः ।
सागरस्यादरस्ताद्दाक्षिमार्मेर्न करिष्यति ॥ ३९४ ॥

सीताया द य या नूनं तेजसा राघवस्य च ।
पितुश्च मम सख्येन न मां दहति पावकः ॥ ३९५ ॥

भूयः स वी रा धिपतिश्चिंतयामास चेतसि ।
कथमस्माद्विधस्यैवमधर्मैर्बंधनं कृतम् ॥ ३९६ ॥

प्रतिक्रिया म या योग्या कार्या बुद्धिमतेति सः ।
छित्वा पाशानुत्पपात ददाह विनदन् पुरीम् ॥३९७॥

स कौर्श-कुं म रो भूयः परिघं तोरणाश्रितम् ।
गृहीत्वा रक्षिणः सर्वान् सूदयामास राक्षसान् ॥३९८॥

पितुः सखा म मनलं समृद्धैरक्षसां गृहैः ।
कृतज्ञस्तर्पयामास साधुमत्युपकारवित् ॥ ३९९ ॥

ततो धनं ज यस्यायं कुर्वंस्तर्पणमीप्सितम् ।
राजाद्विभवनाग्रेषु विचचार महाकपिः ॥ ४०० ॥

लंकां निर्भं य चेनाः स भवनाद्भवनं व्रजन् ।
ददाह रुद्रमहित- शारो दैत्यपुरीमिव ॥ ४०१ ॥

तृणैर्यथा रा शिशतैर्यथा वन्हिर्न तृप्यते ।
तथैवदापे नो तृप्तः कृते रक्षोवधे कपिः ॥ ४०२ ॥

लंकां सर्वां म हानेजा दग्ध्वा लांगूल-पावकम् ।
निर्वापयामास तदा समुद्रे हरि-पुंगवः ॥ ४०३ ॥

---

१ पीडा २ सागर-जेव.

लंकां दग्ध्वा श्री हनूमान् पश्चात्तप्तोऽभवत्तदा ।
आत्मानं गर्हयन्नेव चिंतयामास दुःखितः ॥ ४०४ ॥

धिगस्तु मां रा घवस्य प्रियां विसृज्य पावकः ।
उद्दीपितोऽत्र लंकायां दग्धा नूनं तपस्विनी ॥४०५॥

कार्य-नाशो म हानद्य क्रुद्धेनायं मया कृतः ।
धन्या विवेकिनः संतो हत सत्यमहं कपिः ॥ ४०६ ॥

नूनं देवी ज नकजा सा दग्धा लंकया सह ।
हा मया दहता लंकां न सीता परिरक्षिता ॥४०७॥

यदर्थम य मारंभस्तत्कार्यमवसादितम् ।
लंकायाः कश्चिदुद्देशो न ह्यदग्धः प्रदृश्यते ॥४०८॥

धिग्धिग्भावं रा जसं मे कार्यसर्वस्व-घातिना ।
कथं शक्यो मया द्रष्टुं रामः स च हरीश्वरः ॥४०९॥

निमित्तानि म हा बुद्धिर्दृष्ट्वा शुभ-फलानि सः ।
किंचित्स्वस्थो वातसूनुस्ततः पुनरचिंतयत् ॥ ४१० ॥

अथवा ते ज सा स्वेन रक्षिता जनकात्मजा ।
न नशिष्यति कल्याणी ह्यग्निरग्नौ प्रवर्तते ॥ ४११ ॥

धर्मात्मा प्र य तो रामः प्रियां तस्यातितेजसः ।
स्वचरित्राभिगुप्तां न स्प्रष्टुमर्हति पावकः ॥ ४१२ ॥

नूनं धर्मं ज यो राम-प्रभावेनापि मां कपिं ।
शुक्लेन च सीताया नादहत्किमु तां सतीं ॥ ४१३ ॥

एवं चित य ता तेन चारणानां महात्मनां ।
आत्मानं स्तुवतां वाक्यं श्रुतमंबरचारिणाम् ॥ ४१४ ॥

अहो समी रा त्मजेन सादृप्राकारतोरणा ।
लंका दग्धा न सीतेति विस्मयोऽद्भुत एव नः ॥४१५॥

तत्सुघोप म माकर्ण्य वाक्यं स पवनात्मजः ।
जगाम यत्र सा देवी नत्वा तामब्रवीन्मुदा ॥ ४१६ ॥

---

१ देव-योनि-विशेष. २ वाड्यांच्या भिंती व कमानी या सकट.

दिष्टचाऽक्षता श्री मति त्वा पश्यामि जनकात्मजे ।
अयमागत एवाद्य राम सुग्रीव लक्ष्मणै ॥ ४१७ ॥

इति सीता रा जसुता समाश्वास्य मरुत्सुत ।
नत्वा दृष्ट्वा पुन क्षिप्र निर्जगाम मनोगति ॥४१८॥

गतो गिरि म रिष्टाख्यमारुह्योत्प्लुत्य स गत ।
तद्भार पीडितो भूमौ निमग्न ॥ महानग ॥ ४१९ ॥

त मैनाक ञ त्निधौ दृष्ट्वा तार्क्ष्यगति कपि ।
आगच्छन् दरतो दृष्ट्वा महेंद्रमकरोद् ध्वनि ॥४२०॥

श्रुत्वाजने— य-निनद जाम्बवानब्रवीत्कपीन् ।
सर्वथा कृतकार्योऽयमस्य नादो हि तादृश ॥४२१॥

ते कीशवी—रा वृक्षाग्राद्वृक्षाग्राणि तनागतम् ।
शिखराच्छिखराग्राणि दृष्टा जग्मुर्दिदृक्षव ॥ ४२२ ॥

गिरेस्ततो म हेंद्रस्य शिखरे पादपाकुले ।
पपात नभसाच्छिन्नपक्षोऽद्रिरिव मारुति ॥ ४२३ ॥

प्लवगकु ञ रा सर्वे परिवार्योपतस्थिरे ।
वृद्धान्नत्वागदचाथ दृष्टा सीतेति सोऽब्रवीत् ॥४२४॥

आदायोपा य ना पार्या मूलानि च फलानि च ।
पूजा चक्रुमरुत्सूनोर्जांबवत्प्रमुखा मुदा ॥ ४२५ ॥

सविस्तर ञ गत्प्राणतनयो वृत्तमादित ।
कथयामास ॥ श्रीमान् धीमान् ह्रीमान् पराक्रमी ॥४२६॥

अगदाद य उत्कृष्टप्रताप वाननदान् ।
तुष्टाहृष्टरोमाण साधु साध्विति तेऽब्रुवन् ॥ ४२७ ॥

ततोऽगदो रा जपुत्रोऽब्रवीद्धत्वा दशाननम् ।
अस्माभिरर्पणीया सा रामाय जनकात्मजा ॥ ४२८ ॥

तमुवाच म हाबुद्धिर्जांबवान् प्रभुणा रावण ।
निचेतु यदनाज्ञप्ता नानेतु वालिनन्दन ॥ ४२९ ॥

---

१ मरुत

अस्माभिस्तु श्री मदाता यथाकार्यं तथा खलु ॥
प्रवृत्तिरेव सीताया निवेद्याशु महाभुज ॥ ४३० ॥

कथंचित्तां रा जकन्यामस्माभिर्निर्जिता प्रभुः ॥
चेन्नाभिरोचयेद्रामस्ततस्तत्सर्वं विफलं भवेत् ॥ ४३१ ॥

तेन सूक्त म गृण्हस्ततसाधु साध्विति चाब्रुवन् ॥
महेंद्राग्रात्समुत्प्लुत्याप्लवत प्लवगर्षभा' ॥ ४३२ ॥

ते प्रवृत्तिं ज गद्भूर्वे समाख्यातु महार्पिताः ॥
आगच्छतो मधुवन समासेदुः प्लवंगमाः ॥ ४३३ ॥

सुग्रीवस्य य दत्यर्थं प्रिय नदन सनिभम् ॥
मातुलः कपिराजस्य नाम्ना दधिमुखः कपिः ॥४३४॥

कौशिरद्वो रा त्रमेव यस्य त्राण परायण. ॥
तत्प्राप्य ते मधुवन सर्वभूतमनोहरम् ॥ ४३५ ॥

कुमार तं म धून्यत्तुमभ्ययाचत लोलुपाः ॥
फलानि च सुगंधीनि मूलानि च कृतश्रमाः ॥४३६॥

युवराजो ज नापुत्र-प्रतापेन महार्पितः ॥
तेषामाज्ञां ददौ तत्र यथेष्ट-मधु-भक्षणे ॥ ४३७ ॥

सर्वे पीत्वा य थेष्टं ते मधूनि मधु-लोलुपाः ॥
अभक्षयन् सुगंधीनि मूलानि च फलानि च ॥४३८॥

ते प्रहर्ष ज न्मुरुप्र प्राप्य-पान-मदोत्कटाः ॥
केचिन्नृत्यंति गायंति प्रहसंति रुदंति च ॥ ४३९ ॥

द्रुमाग्रात्प्र य संपाताद् द्रुमाग्रे जग्मुरुत्कटाः ॥
न तत्र मत्तो नो कश्चिन्नात्र दत्तो न कश्चन ॥४४०॥

विध्वासिते रा ज-वने कोपाद् दधिमुखः कपिः ॥
निवारयामास हरींस्ते त धिक्चक्रुरुन्मदाः ॥ ४४१॥

रुध्वा तेऽनु म ति सर्वे मारुतेरंगदादपि ॥
क्रुद्ध दधिमुख वीरा ताडयामासुरुद्धताः ॥ ४४२ ॥

---

१ वार्ता

सुग्रीवाय श्री मते स क्रुद्धो दधिमुखः स्वयम् ।
गत्वा निवेदयामास यदंगद-मुखैः कृतम् ॥ ४४३ ॥

पप्रच्छ वी रा धिपतिः सुग्रीव लक्ष्मणस्तदा ।
किमद्य दु खितो राजन् वानरो वांके तद्वद ॥ ४४४ ॥

स प्लवग म राजस्तु लक्ष्मण प्राह राघव ।
भुक्त मधु-वन कौशैरंगद-प्रमुखैर्बलात् ॥ ४४५ ॥

दृष्टा देवी ज नकजा ध्रुव रघु-कुलोत्तम ।
नैषामकृत्त-कार्याणामीदृश. स्याद्व्यतिक्रमः ॥ ४४६ ॥

ताडिता भ य मुत्सृज्य वन-पाला प्लवगमैः ।
कृत निर्विषय सर्वं वन दत्त वर मम ॥ ४४७ ॥

एव श्रुत्वा रा जवाक्य युक्तिमद्रामलक्ष्मणौ ।
प्रहर्षमतुल प्राप्तौ सीता-दर्शन-लालसौ ॥ ४४८ ॥

मातुल सा म कुशलः सुग्रीव प्राह तद्वनम् ।
पालय त्व यथापूर्वं प्रेषयाशु कपींश्च तान् ॥ ४४९ ॥

स गत्वा स त्व वस्तत्र स्थितान् दधिमुखः कपीन् ।
अगद युवराज च दृष्ट्वोवाच कृताञ्जलिः ॥ ४५० ॥

युवराज य दज्ञानादपराद्ध क्षमस्व तत् ।
द्रष्टुमिच्छति राजा त्वां सर्वैर्भिर्हरियूथपैः ॥ ४५१ ॥

प्लवगरा ज स्त्वामाशु प्लवगैः सह पश्यतु ।
प्रहृष्टो न तु रुष्टोऽसौ वन श्रुत्वा प्रधर्षितम् ॥४५२॥

अगदो न य वितूर्ण श्रुत्वा दधि-मुखेरितम् ।
जगाम हनुमन्मुख्यैः सह सुग्रीव-संनिधिम् ॥ ४५३ ॥

कृत्वाऽग्रतो रा ज-सुत हनुमत च वानराः ।
नन्नुत्पतन्त गगन यन्त्रोत्क्षिप्ता इवोपलाः ॥ ४५४ ॥

श्रुत्वा तेषां स हानादान् सुग्रीव प्राह राघवन् ।
समाश्वसिहि भद्र ते दृष्टा देवी न संशयः ॥ ४५५ ॥

हनूमता श्री मती सा दृष्टा नान्येन राघव ॥
नास्त्यस्य कर्मणो हेतुः साधने तद्विधोऽपरः ॥ ४५६ ॥

पेतुः प्रवी रा गर्जतः प्रदेशेषु समेषु खात् ॥
राम-लक्ष्मण-सुग्रीव-चरणेष्वपि ते ततः ॥ ४५७ ॥

हनूमांश्च म हाबाहुः प्रणम्य शिरसा ततः ॥
नियतामक्षतां देवीं राघवाय न्यवेदयत् ॥ ४५८ ॥

हनूमतो ज नक-जा-संदष्टेत्यमृतोपमम् ॥
आकर्ण्य वचनं रामो हर्षमाप सलक्ष्मणः ॥ ४५९ ॥

निश्चितार्थं य शोराशी सुग्रीवं पवनात्मजे ॥
लक्ष्मणः प्रीतिमान् प्रीतं बहु-मानादवैक्षत ॥ ४६० ॥

क वर्तते रा ज-कन्या कथं चापि मयीति तान् ॥
रामे पृच्छति ते कीशाः प्रेरयंति स्म मारुतिम् ॥ ४६१ ॥

प्रणम्य स म रुत्पुत्रः सीतायै तादृशे च तम् ॥
मणिं दत्वा राघवाय सर्व वृत्तं न्यवेदयत् ॥ ४६२ ॥

लंघयित्वा स ल-निधिं शत-योजनमायतम् ॥
सीतामपश्यं लंकायां रावणस्य पुरि प्रभो ॥ ४६३ ॥

कृशांगी नि-य तां दृष्टा राक्षसीभिः सुतर्जिता ॥
रावणाद्विनिवृत्तार्था मर्तव्य-कृत-निश्चया ॥ ४६४ ॥

मनोरथं ज नक-जा त्वयि संन्यस्य दुःखिता ॥
एक-वेणी-धरा दीना नित्य चिंता-परायणा ॥ ४६५ ॥

दत्वाऽगुलीय कं मया कीर्तयित्वा गुणांश्च ते ॥
सा मया नरशार्दूल शनैर्विश्वासिता सती ॥ ४६६ ॥

दत्वा मणिं रा ज-पुत्री काक-वृत्तं च साऽब्रवीत् ॥
त्वां लक्ष्मणं च कुशलं सुग्रीवं चावदत्सती ॥ ४६७ ॥

इत्येवं स म रुत्पुत्रः प्रोवाच प्रांजलिर्नतः ॥
रामो-भक्त-मयूराणां मुदिरो मुदितस्ततः ॥ ४६८ ॥

इति श्रीमन्मंत्र-रामायणे श्रीराम-नंदन-मयूर-विरचिते श्री सुंदर-कांडे षट्त्रिंशो मंत्रः ॥

१ इंद्र-काकाची गोष्ट.

युद्ध—कांडम्.

हनूमदुक्तं श्री रामः श्रुत्वातीव प्रहर्षितः ॥
उवाच वाक्यं यद्योग्यं सुप्रिय-श्रवणोत्तरम् ॥ १ ॥

कृतं कार्यं प रा शक्यं धीमताऽनिलसूनुना ॥
न ह्यन्यं परि-पश्यामि यस्तरेत्तं महोदधिम् ॥ २ ॥

लंकां हि कोना म विशेन्निष्क्रमेत्संप्रविश्य च ॥
भृत्य-कार्यं हनुमता सुग्रीवस्य महत्कृतम् ॥ ३ ॥

श्रेष्ठं यशोऽस्य ज गति नियोगादधिकं कृतम् ॥
न चात्मा लघुतां नीतः सुग्रीवश्चापि तोषितः ॥ ४ ॥

अहं रघुवं श श्चायं लक्ष्मणश्च महाबलः ॥
वैदेह्या दर्शनेनाद्य धर्मतोऽनेन रक्षिताः ॥५ ॥

प्रियाख्यातुर्व रा र्हस्य वायु-सूनोर्महात्मनः ॥
मनः खिन्नं ममाकर्तुः कर्मणः सदृशं प्रियम् ॥ ६ ॥

मया त्विदानीं म नसा विचार्यैव पुनःपुनः ॥
सर्वस्वभूतोऽयं दत्तः परिष्वंगोऽस्य मारुतेः ॥ ७ ॥

इत्युक्त्वा प्रीति ज नितप्रभूतपुलकः प्रभुः॥
कृतकार्यं हनूमंतं तं रामः परिषस्वजे ॥ ८ ॥

पप्रच्छ तं प्रि य तमा-प्राप्त्युपायं प्रभूतमः ॥
वीर सा कीदृशी लंका दुर्जया या सुरासुरैः ॥ ९ ॥

सुदुष्पारस्य ज लधेः कथं नाम महामते ॥
हरयो दक्षिणं पारं गमिष्यंत्यंजनात्मज ॥ १० ॥

इत्युक्त्वा तामा य ताक्षीं सीतां मत्वाऽतिदुर्लभाम् ॥
शोक-संभ्रांत-हृदयः पुनर्ध्यानमुपागमत् ॥ ११ ॥

उवाच वान रा धीशस्तं रामं शोक-विव्हलम् ॥
किं त्वया तप्यते वीर यथाऽन्यः प्राकृतस्तथा ॥ १२ ॥

मैव भूः पर म ज्ञानी त्वं हि राम महाबलः ॥
त्यज संतापमाशिन्नं कृतघ्न इव सौहृदम् ॥ १३ ॥

लब्धा प्रवृत्तिः श्री मत्या ज्ञातश्च निलयो रिपोः ॥
संतापस्याद्य ते स्थानं नैव पश्यामि राघव ॥ १४ ॥

लंघयित्वा न रा धीशं पयोधिं लीलया वयम् ॥
आरोक्ष्यामः पुरीं लंकां हनिष्यामश्च ते रिपुम् ॥१५॥

इमे शूराः स म र्थाश्च सर्वथा हरियूथपाः ॥
त्वत्प्रियार्थं कृतोत्साहाः प्रवेष्टुमपि पावकम् ॥ १६ ॥

सेतुं निबध्य ज लधौ लंकां हरिबलं गतम् ॥
रावणो निहतः प्राप्ता जानकीत्युपधारय ॥१७॥

इमे हि हर य स्तत्र लंकायां कामरूपिणः ॥
तानरीन् विहनिष्यंति शिलापादपवृष्टिभिः ॥ १८ ॥

इत्येवं कपि रा जस्य श्रुत्वा वचनमर्थवत् ॥
प्रतिजग्राह काकुत्स्थो हनूमंतमथाब्रवीत् ॥ १९ ॥

सर्वथाऽपि स म र्थोऽस्मि सागरस्यास्य लंघने ॥
तपसा सेतुनाऽस्त्रेण पयसः शोषणेन वा ॥ २० ॥

कति दुर्गाण्यं ज नेय द्वाराणि द्विषतः पुरः ॥
लंकाया गुप्तिकर्मापि ब्रूहि संख्यां बलस्य च ॥ २१ ॥

तं वायु-तन य स्तत्रः कथयामास राघवम् ॥
दृढानि राम चत्वारि द्वाराण्यस्या महाबल ॥ २२ ॥

[2]परिखाः सह ज ग्राह-मीनैर्व्याप्ता भयंकराः ॥
द्वारेषु तासां चत्वारः [3]संक्रमाः परमायताः ॥ २३ ॥

प्राकारः स्वच्छ प शासां राशे तस्याः पुरो महान् ॥
सौवर्णो रत्न-खचितो यंत्रैर्गुरुभिराचितः ॥ २४ ॥

पूर्वद्वारि दु रा धर्षा अयुतं भीमराक्षसाः ॥
नियुतं दक्षिणद्वारि चतुरंगबलान्विताः ॥ २५ ॥

दश लक्षाणि म नुजश्रेष्ठ राम निशाचराः ॥
पश्चिमद्वारमाश्रित्य तिष्ठंति प्रियसाहसाः ॥ २६ ॥

---

१ गृह. २ खंदक. ३ पूल (ज्यास कोकणांत साकव म्हणतात तो).
५ लक्ष.

तथैव राम श्री। मस्ते न्यर्बुद सुमदोद्धता ॥
रात्रिंचरा महाकाया उत्तरद्वारमाश्रिता ॥ २७ ॥

मद्दो साहा प रा नीके ध्वस्त दक्षा महाबला ॥
स्वामि कार्य परा नित्य सन्नद्धा युद्ध लालसा ॥२८॥

एकाया मध्य म स्कधे चतुरगं बलान्विता ॥
सपादकोटि प्रबलास्तिष्ठति रजनीचरा ॥ २९ ॥

ते सक्रमा रा ज सिद्द ध्वस्ता दग्धा च सा पुरी ॥
प्राकारश्च मया भग्न परिखाश्चावपूरिता ॥ ३० ॥

कपीनाज्ञाप य क्षिप्रमगदादीन् महाबलान् ॥
बलैकदेश क्षपितो मयैव रघुनन्दन ॥ ३१ ॥

सर्वैसैन्येन रा जेन्द्र त्व चेद्गतुमना असि ॥
मुहूर्तेन तु युक्तेन प्रस्थानमभिरोचय ॥ ३२ ॥

श्रु त्वा वचन म धाब्ध्य मरुत्सूनो रघूत्तम ॥
सुग्रीवमब्रवीद्राजन् मुहूर्ते विजये शुभे ॥ ३३ ॥

ह त्वा दशास्य म नक क्षिति पाल सुतां सतीम् ॥
कर्तुं प्रहृष्टा मा चाद्य प्रयाणमभिरोचय ॥ ३४ ॥

तारा-वल ज य कर समाव प्लवगेश्वर ॥
श्रु त्वाऽभियान मे सीता ह्यहामेष्यति जीविते ॥३५॥

एवमाकर्ण्य ज गतां भर्तुर्वाक्य मशस्करम् ॥
हरीनाज्ञापयामास प्रस्थानाय हरीश्वर ॥ ३६ ॥

सेनापतिर्न य पट्ट कृतो नील पुर सर ॥
ऋषभो दक्षिणे पार्श्वे सव्यमे गंधमादन ॥ ३७ ॥

सेनाया प्रनु रा याश्च पश्चाद्भागेऽथ जाम्बवान् ॥
अधिरुह्य हनूमत श्रीरामो लक्ष्मणोऽगदम् ॥ ३८ ॥

सेनार्णवस्य म ध्ये तु सुग्रीवो वानरेश्वर ॥
राघवाभ्या सह श्रीमान् बभौ सूर्य इवोदित ॥ ३९॥

सेना

ततः प्रयाते श्री रामे हरिः शतवलिः स्वयं ॥
भ्रमन् ररक्ष दशभिः कोटिभिर्हरिवाहिनीम् ॥ ४० ॥

अवसद्य वान रा नीक गर्जमाणं रणोत्सुक ॥
विलङ्घ्य सह्यं सम्प्राप्त तीरं लवणवारिधेः ॥ ४१ ॥

सेनां प्लवंग म पतिस्तत्र वेलावनेषु तां ॥
आज्ञया रामचन्द्रस्य स्थापयामास निर्भयां ॥ ४२ ॥

दुस्तरं तं तु ज लधिं विलोक्य रघुनन्दनः ॥
सीतां स्मृत्वा वियोगार्तो विलापमकरोद्भृश ॥ ४३ ॥

अनाथेवाप्रि य तमा सनाथाऽप्यद्य लक्ष्मण ॥
स्वभावतन्वी सा नूनं शोकेनानशनेन च ॥ ४४ ॥

भूयस्तनुत रा सीता देशकालविपर्ययात् ॥
रक्षो हत्वा हरिष्यामि कदा तस्या मनोव्यथां ॥ ४५ ॥

दूरस्थ दूरेति म म नो वत्स दुःखं दहतीति न ॥
एतदेवानुशोचामि वयोस्याद्यतिवर्तते ॥ ४६ ॥

कदा नु सा रा ज सुता देवकन्योपमा मम ॥
सोत्कंठा कंठमालम्ब्य मोक्ष्यत्यानंदजं जलं ॥ ४७ ॥

एवं भृशं प्रि य तमां स्मृत्वा शोचतमग्रजं ॥
आश्वासयामास धीरः सौमित्रिर्विविधोक्तिभिः ॥ ४८ ॥

रावणो वात ज निना दृष्ट्वा कर्म तथा कृतं ॥
पप्रच्छ राक्षसान्कार्यं ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः ॥४९॥

आगामिष्यति य लेनं राम उल्लंघ्य सागरं ॥
एकेन तत्कृतं कर्म बहवः कपयः किमु ॥ ५० ॥

हता रक्षोव रा दग्धा दुर्धर्षा नगरी मम ॥
तेन वानरमात्रेण दृष्टा सीता ऽनुभाषिता ॥ ५१ ॥

उच्यतां नः स म र्थं यत्कृतं च सुकृतं भवेत् ॥
किं करिष्यामि भद्रं वः किं वो युक्तमनंतरं ॥ ५२ ॥

ते ऽस्त्रास्तमृचु' श्री मत्व न विना कर्तुमर्हसि ॥
महाराज जित श्रीद पुष्पक च त्वया हृत ॥ ५३ ॥

मृत्युर्वया प रा भूतो वारुणकिस्तक्षकोऽपि स ॥
त्वद्भयाद्दिहृता रक्ष्य कन्या दत्ता मयेन ते ॥ ५४ ॥

दानवाश्च स म र्थास्ते भग्ना लब्धवरा पुरा ॥
मायाश्वाग्गता बह्वो कुंभीनस्या पतिर्जित ॥५५॥

रामाधिकाश्च न गतीपतयो निर्जिता रणे ॥
मेघनादेन विजित शक्रो मुक्तो विधेर्गिरा ॥ ५६ ॥

राजन्नापरिव य मद्य प्राकृतादागता जनात् ॥
हृदि कार्या त्वया नैव त्व वधिष्यसि राघव ॥ ५७ ॥

अथ प्रहस्तो रा जान तत्तेऽनानीस्तदा ऽब्रवीत् ॥
वय प्रमत्ता विश्वस्ता कपिना तेन वंचिता ॥ ५८ ॥

करिष्यामिवि म त्वां क्ष्मा कृत्स्नामकपिमोजसा ॥
भक्षयिष्यामि त राममाज्ञापयतु मा भवान् ॥ ५९ ॥

त दुर्मुखोऽपि न गत पीडक दशकंधर ॥
तथैवोवाच दुर्बुद्धिर्वज्रदंष्ट्रोऽपि राक्षस ॥ ६० ॥

सर्वं एवा र य ग्रास्ते तस्य रक्ष पतेस्तदा ॥
सचिवा भ्रातर पुत्राश्चकु प्रोत्साहन भृश ॥ ६१ ॥

सौमित्रे साम्र न स्याय सुग्रीवस्य हनूमत ॥
हननायोधितान् सर्वान् वारयित्वा विभीषण ॥६२॥

प्रांजलिर्विन य ग्रग्र प्रोवाचाग्रजमीश्वर ॥
तव किं राक्षसेंद्रस्य रामेणापकृत पुरा ॥ ६३ ॥

हत खरोऽप रा धीति रामेण समरागत ॥
वैर समुदीयता त्वया तस्य प्रिया हृता ॥ ६४ ॥

अनिष्टमिद म स्तन हरण परयोषित ॥
महाराज त्वया त्याज्या सीता भीता मतिर्मम ॥ ६५ ॥

---

१ वस्त्रानुसारी मार्ग

प्रसादय त्वां श्री मंतं तथ्यं पथ्यं वचो मम ॥
गृहाण त्वं महाराज दीयतामस्य मैथिली ॥ ६६ ॥

सौभाग्यवत्यो रा क्षस्यः संतु संतुष्टमानसाः ॥
त्वं तु मंतुमिमंकर्तुं नाथ नार्हसि दारुणं ॥ ६७ ॥

इत्थं वदति म र्यादामार्गभाजि विभीषणे ॥
विसर्जयित्वा तान् राजा प्रविवेश स्वकं गृहं ॥ ६८ ॥

भ्रातुर्गृहं र ज न्यंते गत्वा तं पुनरेव सः ॥
अब्रवीद्रामराजाय सीतायाः प्रतिपादनं ॥ ६९ ॥

यदा प्रभृति य त्नेन त्वयाऽऽनीता नृपात्मजा ॥
तदाप्रभृति दृश्यंते निमित्तान्यशुभानि नः ॥ ७० ॥

ोच्यते वीर रा माय वैदेही प्रतिदीयतां ॥
भीतास्ते मंत्रिणो वाच्यमवश्यं तु मया हितं ॥ ७१ ॥

मंत्रिणामिति म ध्ये तं भ्राता भ्रातरमब्रवीत् ॥
सीताभिलाषी दुष्टस्तमुवाच दशकंधरः ॥ ७२ ॥

न पश्याम्यत्र ज गति कुतश्चिद्भयमण्वपि ॥
न जातु प्राप्स्यति पुनः सीतां रामो विभीषण ॥७३॥

स्वयं सहायो य द्यस्य त्रिदशेशो भविष्यति ॥
ममाग्रतः कथं स्थास्यत्यग्रजो लक्ष्मणाग्रजः ॥ ७४ ॥

ायुक्तस्ततोऽनु ज मथ स्यंदनं दशकंधरः ॥
समारुह्य ययौ भव्यां सभां मण्युज्वलप्रभां ॥ ७५ ॥

शुभं समास्था य रथं स्वाग्रजस्य विभीषणः ॥
तां संसद ययौ सर्वे मिलिता यत्र राक्षसाः ॥ ७६ ॥

नेपसाद स रा जानं नत्वा रत्नासने शुभे ॥
अथाब्रवीद्दशमुख. सर्वांस्तान् रजनीचरान् ॥ ७७ ॥

कुंभकर्णस्ये म मयं समानाहमचोदय ॥
अयं हि सुप्तः षण्मासानधुनैव समुत्थितः ॥ ७८ ॥

अपराध,

इयं हि सीता श्री तुल्या मयाऽनीता निजां पुरीं ॥,
सा तु संवत्सरं कालं मामयाचत जानकी ॥ ७९ ॥

तन्मयाऽप्यभि र भायाः प्रतिज्ञातं वचः शुभं ॥
श्रांतोऽहं सततं कामाद्यातो हय इवाध्वनि ॥ ८० ॥

दूतेनादाम म प्रोक्तं सुग्रीवप्रमुखान् हरीन् ॥
पुरस्कृत्य समुद्रस्य तीरे प्राप्तौ नृपात्मजौ ॥ ८१ ॥

न दातव्या कं ज नैवा हंतव्यौ रामलक्ष्मणौ ॥
कामो ममायं तद्रूपं यतध्वं कार्यसिद्धये ॥ ८२ ॥

कुंभकर्णोऽन य भ्रातुः प्रियं तत्सदसि स्वयम् ॥
उवाच प्रथमं धर्मन्यायोपेतं सतां मतं ॥ ८३ ॥

त्वया परस्त्री रा जेंद्र न समीक्ष्य स्वयं हृता ॥
महाननर्थः संप्राप्तः किं मत्रेणाधुना प्रभो ॥ ८४ ॥

गते तोये स म ग्रे किं सेतुना राक्षसेश्वर ॥
सदीप्ते सदने देव कूपस्य खननेन किं ॥ ८५ ॥

प्रियार्थमग्र ज स्याथ सोऽब्रवीद्रामलक्ष्मणौ ॥
हनिष्यामि ससुग्रीवान्भक्षयिष्यामि वानरान् ॥ ८६ ॥

मा चिंतां कुरु य द्राजन् प्रियं तद्व्रज निर्भयः ॥
वानरा वा नरा देवाः के वाऽन्ये ऽपि ममाग्रतः ।८७।

महापार्श्व प्रां ज लिस्तं क्रुद्धं रावणमब्रवीत् ॥
ईश्वरस्येश्वरः कोऽस्ति तव शत्रुनिबर्हण ॥ ८८ ॥

आक्रम्याक्रम्य य लेन सुंदरीं राक्षसेश्वर ॥
बलात्कुक्कुटवृत्तेन सीतां भुंक्ष्व रमस्व च ॥ ८९ ॥

कुंभकर्णः प रा नौ मित्रजिच्चमहाबलः ॥
अस्माभिः सहितौ हंतुं समर्थावपि वज्रिणं ॥ ९० ॥

महापार्श्वं त म स्यासं प्रोवाच दशकंधरः ॥
मया पूर्वं बलाद्दुक्ता सुंदरी पुंजिकस्थला ॥ ९१ ॥

१ छन्दविशेष २ अक्षरविशेष

एवं पुनस्त्वं श्री मत्तो बलादन्यां गमिष्यसि ॥
फलिष्यत्येव ते मूर्द्धा मां प्रलेत्यशपद्रुषा ॥ ९२ ॥

शापभीतो य रा रोहां वैदेहीं शयने शुभे ॥
नारोहयेऽहमबलां बलाद्बलवतां वरः ॥ ९३ ॥

आसादयति म त्वं मामज्ञात्वा मत्पराक्रमं ॥
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गतिः ॥ ९४ ॥

महोल्काभिः कुं ज रेंद्रं यथा राममहं तथा ॥
आजावादीपयिष्यामि ससहायं महेषुभिः ॥ ९५ ॥

इति धर्मन्या य हीनं श्लाघमानं दशाननं ॥
बिभीषणो महाबुद्धिरनुजोऽग्रजमब्रवीत् ॥ ९६ ॥

सीताव्याली प रा नर्थहेतुर्माऽस्यां मनः कुरु ॥
परस्त्रियाऽनया किं ते रामायैषा प्रदीयतां ॥ ९७ ॥

यावन्न लंका य त्युग्राः कीशा दंष्ट्रानखायुधाः ॥
आगतास्तावदेवेयं सीता रामाय दीयतां ॥ ९८ ॥

हरेर्यथा ग ज स्तद्वद्राघवस्याग्रतः क्षमः ॥
स्थातुं न कुंभकर्णोऽय नेंद्रजित्कोऽपि नापरः ॥ ९९ ॥

कदाचित्कोऽपि य मतो विमुक्तो भविता जनः ॥
रामस्य सन्निधिं प्राप्य त्वं तु जीवन्मुच्यसे ॥ १०० ॥

ततः प्रहस्तो ज गाति देवादिभ्यो न नो भयं ॥
इत्यब्रवीद्भृशं मत्तो बिभीषण उवाच तं ॥ १०१ ॥

कर्तुंपराज य स्तस्य रामस्य न मया त्वया ॥
कुंभकर्णेन वा शक्यो राज्ञा वाऽपि च सर्वथा ॥ १०२ ॥

राममुक्ताः श रा घोरा न प्रविष्टास्तनौ तव ॥
तेन प्रहस्त पुरतो रावणस्य विकत्थसे ॥ १०३ ॥

अयं राजा तु म हता व्यसनेनांतहेतुना ॥
अन्वास्यते पराभूतो मवद्भिरहितैर्जडैः ॥ १०४ ॥

---

१ फुटेल २ अनुगम्यते.

रक्ष्यः सुहृद्भिः श्री मांस्तु निगृह्यापि कचग्रहात् ॥
यथा भीमबलैर्भूनैर्गृहीतोहितकारिभिः ॥ १०५ ॥

इंद्रजित प रा नर्थशांतिकामं पितुर्हितं ॥
गर्हयामास दुर्वृत्तः सद्वृत्त सदसि स्फुटं ॥ १०६ ॥

त्वमत्र वंशे म-हिते भीरुरल्पबलो बुधः ॥
भीरो भीषयसे किं नः पिता मे रक्षभुक् प्रभुः ॥ १०७ ॥

जितो नयंत -- न-नक्तो मयावज्रधरो रणे ॥
क्व वयं विश्वजेतारः क्व प्लवंगसखो नरः ॥ १०८ ॥

तमाबभाषे य-सेरेशीलः साधुर्विभीषणः
मंत्रे बालस्त्वमानीतो येन वध्यः स दुर्मतिः ॥१०९॥

इंद्रनिरनं न रा-त्रोऽस्य हितः पुत्रोऽस्यरिर्ध्रुवं ॥
निवारयति न प्राप्तं रामात्नाश सुदुर्मते ॥ ११० ॥

अविवेकी त्व म न्यबस्तीक्ष्णो बध्योऽसिबालिशः ॥
रामलक्ष्मणयोर्बाल वज्रकोट्यधिकाः शराः ॥ १११ ॥

उक्तवंतं नि ज हितं शुद्धभावं विभीषणं ॥
अब्रवीत्परुषं वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥ ११२ ॥

ज्ञातीनां ज्ञात म तुष्टा भवंति व्यसने सदा ॥
वसेत्सहाहिना नैव ज्ञातिना शत्रुसेविना ॥ ११३ ॥

दले सरसि ज स्थांबुबिंदु. श्रेयं न गच्छति ॥
तथैवदुष्यनार्ये हि सौहृदं सर्वथा जने ॥ ११४ ॥

मम भाग्योद य स्तेन प्रियो ज्ञानिरासी स्फुटं ॥
विद्यते स्त्रीषु चापल्यं विद्यते ज्ञातितो भयं ॥ ११५ ॥

एवं वक्ता पे र गुः स मुहूर्तेऽस्मिन् भवेत्परः ॥
स्तात स्वत्कमर्याद त्वां तु धिक् कुलपांसन ॥ ११६ ॥

एवमुक्तः स म नियान् परुषं वाक्यमुग्रकैः ॥
न्यायवादी गदापाणिरुत्पपातासनाद्द्रुत ॥ ११७ ॥

---

१ कुबेराचा लहीक २ मृत.

सार्धं चतुर्भिः श्री मान्त्रैः सचिवैर्नभसि स्थितः
- अब्रवीद्रावणं क्रुद्धः सभायामवमानितः ॥ ११८ ॥

यथेष्टं ब्रूहि रा जन्मा ज्येष्ठः पितृसमोऽसि मे ॥
परुष न क्षमेऽहं ते न त्वं धर्मपथे स्थितः ॥११९

हितकामेन म हितं वाक्यमुक्तं दशानन ॥
न गृह्णन्त्यकृतात्मानः कालस्यवशमागताः ॥ १२०

सुलभास्ते म जं सं ये पुरुषाःप्रियवादिनः ॥
अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोताच दुर्लभः ॥१२१॥

तन्मर्षयतु य प्रोक्तं गुरुत्वाद्धितमिच्छता ॥
आत्मानं सर्वथा रक्ष पुरीं चेमां सराक्षसां ॥ १२२ ॥

स्वस्ति तेऽस्तु सु रा राते सुखी भव मया विना ॥
त्वामापृच्छ्य गमिष्यामि धर्मन्यायी मतो मम ॥१२३॥

तमेवमुक्त्वा म तिमान् यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥
तं देशमागतो व्योम्नि चतुर्भिः सचिवैः सह ॥१२४॥

दृष्ट्वा तं व्योम्नि अ गतीधराभं रावणानुजं ॥
सुग्रीवस्याज्ञया हंतुमुन्मेतुः कपयो रुषा ॥ १२५ ॥

स महात्मा वि य दृर्ती सुग्रीवं तांश्च वानरान् ॥
उवाच राक्षसपतेरनुजोऽहं विभीषणः ॥

जनस्थानाद्रा द कन्या जानकी मायया हृता ॥
दशकंठेन सा रुद्धा शुद्धाचारा प्रभुप्रिया ॥ १२७ ॥

॥ मया राम य ज्ञेन प्रार्थितस्ताद्धितार्थिना ॥
साधु निर्यात्यतां सीता रामायेति पुनः पुनः ॥१२८॥

हितं वचो न रा ज्ञा मे गृहीतं,परुषं बहु ॥
–प्रोक्त, ततस्तं त्यक्त्वाऽहं रामं शरणमागतः ॥१२९ ॥

शरण्याय स म र्थाय राघवाय महात्मने ॥
निवेदयत मां क्षिप्रं विभीषणमुपस्थितं ॥ १३० ॥

---

१ भरत कर

स्वयं कपींद्रः श्री राममुवाच रघुनंदन ॥
रावणस्यानुजः साक्षादागतोऽत्र विभीषणः ॥ १३१ ॥

निवेदयत रा माय क्षिप्रं मां शरणागतं ॥
इति वक्ति महाराज चतुर्भिः सचिवैः सह ॥ १३२ ॥

अहं तु वध्यं म न्ये तं शत्रुपक्षे न विश्वसेत् ॥
पप्रच्छ रामः सर्वांस्तान्क्रथं कार्यमिति प्रभुः ॥१३३॥

तव तारान्म ञ स्तद्वदृषभो जांबवानपि ॥
अन्ये च शंक्य इत्याहुः परीक्ष्यश्च विशेषतः ॥१३४॥

अंजनातन य स्ततश्चः प्रोवाच प्रांजलिस्तदा ॥
दौरात्म्यं रावणे दृष्ट्वा विक्रमं च तथा त्वयि ॥१३५॥

शरणं त्वां ध रा धीश शरण्य भक्तवत्सलं ॥
विभिषणोऽयं संप्राप्त इति मन्ये रघूत्तम ॥ १३६ ॥

न लक्ष्यतेऽस्य म तिमन् ब्रुवतो दुष्टभावता ॥
प्रसन्नं वदनं चापितस्मान्मे नास्ति संशयः ॥ १३७ ॥

निःशंकोऽयं रा ज वर्य न शठः परिसर्पति ॥
न चास्य दुष्टावागस्ति तस्मान्मे नास्ति संशयः॥ १३८॥

उद्योग ते न य स्य दृष्ट्वा दुष्टं च रावणं ॥
वालिनं च हतं श्रुत्वा सुग्रीवं चाभिषेचितं ॥ १३९ ॥

राज्यकामवि ञ गतो नायायं रावणानुजः ॥
बुद्धिपूर्वमिह प्राप्तः कार्यस्ते तस्य संग्रहः. ॥ १४० ॥

यथाशक्त्यास य स्तस्य ह्यालोकोऽयं मया प्रभो ॥
प्रमाणं त्वं हि शेषस्य श्रुत्वा बुद्धिमतां वर ॥१४१॥

प्रसन्नात्माऽथ रा जेंद्रस्तच्छ्रुत्वा मारुतेर्वचः ॥
प्रत्यभाषत दुर्धर्षः श्रुतवानात्मनि स्थितं ॥ १४२ ॥

रिवधिनं म म श्राव्यं भवाद्भिः श्रेयसि स्थितैः ॥
मित्रभावेन संप्राप्तं न त्यजेयं कथंचन ॥ १४३ ॥

मामागतो यः श्री मान् स सकार्यो बंधुरन्यथा ॥
दोषो यद्यपि तस्य स्यात्सतामेनदगर्हितं

सुग्रीवः पुन रा हार्य व्यसनं प्राप्तमग्रजं ॥
यस्त्यक्तवान् कृतघ्नोऽयं कमन्य न परित्यजेत् ॥१४५॥

तमुवाचासौ म हात्मा प्रभुः कारुण्यसागरः ॥
व्यसनेषु प्रहर्तारो ज्ञातयोऽन्ये च शत्रवः ॥ १४६ ॥

सुप्रसिद्धं रा न वृत्तमिदं लक्ष्मण लौकिकं ॥
पापाद्राज्ञो भयंप्राप्तस्तस्मादयमिहागतः ॥ १४७ ॥

मम त्वस्माद्भ य प्राप्तिर्नास्ति जानीहि साध्वसं ॥
राज्यकामः स्वोपजीव्यविरोधं न करिष्यति ॥१४८॥

सैन्येव चतु रा लोके सर्वत्र प्लवगेश्वर ॥
तस्माद्विभीषणो ग्राह्यः प्राप्तो भ्रातुर्महद्भयं ॥ १४९ ॥

न भ्रातरः म म स्यास्तु भवंति भरतोपमाः ॥
पुत्रा वा मद्विधास्तात सुहृदो वा भवद्विधाः ॥१५०॥

सलक्ष्मणः प्रां ज लिस्तु सुग्रीवः पुनरब्रवीत् ॥
प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते मयि वा लक्ष्मणेऽपि वा ॥१५१॥

दशाननेना य मिह प्रभो संदिष्ट आगतः ॥ – –
जिह्मधी राक्षसो वध्यः सचिवैः सह सर्वथा ॥१५२॥

तमुवाचार्त ज नत्राणोपदो रघुनंदनः ॥
दुष्टोऽदुष्टोपिवास्त्वेष न मे कर्तुं क्षमोऽहितं ॥१५३॥

पिशाचासुर य क्षा ये पृथिव्यां ये च राक्षसाः ॥
अंगुल्यग्रेण तान् हन्यामिच्छन्हरिगणेश्वर ॥ १५४ ॥

श्रूयते हि पु रा व्याधः शत्रुः शरणमागतः ॥
कपोतेनार्चितस्तात स्वैश्च मांसैर्निमंत्रितः ॥ १५५ ॥

कंडुगीताः सु म हिता गाथाः शृणु कपीश्वर ॥
इत्युक्त्वा ताः स्वयं रामो जगौ सर्वसतां मताः ॥१५६॥

---

१ यजमान. २ वर्बुद्धि..

प्राणैः सहैव श्री स्त्याज्या रक्षता सुकृतं यशः ॥
न प्रांजलिः शत्रुरपि त्रस्तः शरणमागतः ॥ १५७ ॥

महती हि प र भूतिस्त्यजतः शरणागतं ॥
तस्मादहं करिष्यामि केडोर्वचनमुत्तमं ॥ १५८ ॥

रघोर्वंशेऽत्र म हाति प्रभवो महतोऽ भवन् ॥
ते सर्वे हि महात्मानः शरणागतपालकाः ॥ १५९ ॥

जगत्तु विश्व ज सुतः ख्यातो दशरथः प्रभुः ॥
तत्पुत्रोऽहं कथं त्यक्तुं शक्नुयां शरणागतं ॥ १६० ॥

सकृत्प्रपन्ना य तवेति तवास्मीति च याचते ॥
अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ॥ १६१ ॥

आनयैनं त्व रा वान्सन् दत्तमस्मै मयाऽभयं ॥
बिभीषणो वा सुग्रीव यदि वा रावणोऽस्त्वयं ॥१६२॥

श्रुत्वा प्लवंग म पतिः श्रीरामं जगतां पतिं ॥
समानयत्स गगनात्समाहूय बिभीषणं ॥ १६३ ॥

जहारार्धपद्ग ज स्मादहल्याया महेद्रजः ॥
निपपात तयोर्मूर्ध्नि पादयोः स बिभीषणः ॥ १६४ ॥

उवाच राद—य—श्रेष्ठ रावणेनावमानितः ॥
तस्यानुजोऽहं त्वामाद्यशरण्यं शरणागतः ॥ १६५ ॥

त्यक्ता लंका रा ज धानी मित्राणि च धनानि च ॥
भवद्गतं हि मे राज्यं जीवितं च सुखानि च ॥१६६॥

राघवो विन—य—ज्ञं तं सांत्वयित्वाऽब्रवीत्स्वयं ॥
आख्याहि मम तत्वेन राक्षसानां बलाबलं ॥ १६७ ॥

सोऽब्रवीदिति रा जेंद्र वरदानात्स्वयंभुवः ॥
अवध्यः सर्वभूतानां रावणो लोकरावणः ॥ १६८ ॥

कुंभकर्णो म म ज्येष्ठः शक्रप्रतिस्पर्धी युधि ॥
मणिभद्रस्य जेताऽ स्य प्रहस्तो वाहिनीपतिः ॥१६९॥

महादेव. २ कुबेर.

ज्येष्ठः सुतोऽस्य श्री मान्स मेघनादाभिधः प्रभो ॥
जातो नामेंद्रजिज्जित्वा युधींद्रं सुमहाबलः ॥१७०॥

तथा महोद रा ख्यश्च महापार्श्वोप्यकंपनः ॥
तस्योपसेनापतयो लोकपालसमा युधि ॥ १७१ ॥

सर्ववीरोत्त म स्वामिन् लंकायां कामरूपिणां ॥
दशकोटिसहस्राणि रक्षसां संति मुख्यशः ॥१७२।

ये लोकपाला न म्यै[१] ते भग्नाः सर्वे सुरैःसह ॥
बिभीषणवचः श्रुत्वा स्वयं रघुवरोऽब्रवीत् ॥१७३।

हत्वा रक्षोना थ कं तं सप्रहस्तानुजात्मजं ॥
राजानं त्वां करिष्यामि सत्यं प्रतिश्रृणोमि ते ॥१७४

अथाब्रवीत्त रा जेंद्र राक्षसानां वधे पुरः ॥
प्रधर्षणेऽह साहाय्यं करिष्यामि यथाबलं ॥१७५।

इति ब्रुवाणं म धुरं परिष्वज्य बिभीषणं ॥
रामः प्रीतोऽनुजं प्राह समुद्राज्जलमानय ॥१७६।

तेन त्वमाशु स्न लधैर्जलैर्नेमं बिभीषणं ॥
अभिषिंचाद्य राजानं रक्षसां वीरमानद ॥१७७॥

एवमुक्तः प ध तधीरभ्यषिंचद्बिभीषणं ॥
मध्ये वानरमुख्यानां राजानं राजशासनात् ॥१७८।

सद्यः प्रसादं ज गतां भर्तुर्दृष्ट्वा प्लवंगमाः ॥
प्रचुक्रुशुर्महात्मानं साधुसाध्विति चाब्रुवन् ॥१७९।

अथाब्रवीत्तो——य—राशिं तराम कथमित्युमुं ॥
बिभीषण वायुसूनुः सुग्रीवश्च महामतिं ॥ १८० ॥

प्रत्युवाच स रा जायं राघवस्तेजसां निधिः ॥
सागरं पूर्वजकृतं शरणं गंतुमर्हति ॥ १८१ ॥

सगरेणायं य द्धिर्हि खानितः सागरस्ततः ॥
कर्तुमर्हति रामस्य ज्ञातेः कार्यं महोदधिः ॥१८२॥

---

१ युद्ध २ नगरीच्या ३ हत्वा.

बिभीषणोक्त श्री भर्तुः सागरस्योपवेशनं ॥
प्रकृत्या धर्मशीलस्य तद्रामस्याप्यरोचत ॥ १८३ ॥

कुशास्तीर्णेऽनु रा शेः स श्रीरामो विमले तटे ॥
संविवेश तदा साक्षाद्वेद्यामिव हुताशनः ॥ १८४ ॥

ततो निविष्टां म हतीं ध्वजिनीं पतिपालितां ॥
अभ्येत्य दृष्ट्वा शार्दूलः प्रतिगम्य दशाननं ॥ १८५ ॥

कथयामास ज लधेः प्रतीरे रामलक्ष्मणौ ॥
सीतायाः पदमायातौ ससैन्यं सागरोपमं ॥ १८६ ॥

दानं वा साम य त्नेन भेदोवाऽत्र प्रयुज्यतां ॥
वने निविष्ट ख व्याप्य सर्वतो दशयोजनं ॥ १८७ ॥

शुकं नाम त्व रा युक्तं ततः सदिश्य राक्षसं ॥
प्राहिणोत्सामभेदार्थं सुग्रीवप्रति रावणः ॥ १८८ ॥

शुको विहग म तनुर्व्योम्नि स्थित्वा कपीश्वरं ॥
उवाच त्वं मम भ्राता महाराजकुलोद्भवः ॥ १८९ ॥

रामस्य भार्यां ज यतोवैरोऽहमहरं यदि ॥
किं तत्र तव सुग्रीव किष्किंधां प्रति गम्यतां ॥१९०॥

व्रजतो मां प्रि य सख नास्त्यर्थस्तेत्र कश्चन ॥
अनर्थः प्रत्युत प्राप्तुं लंकाऽशक्या नृवानरैः ॥१९१॥

तं समुत्प्लुत्य ज गृहुर्वानराः पीडितः शुकः ॥
उवाच दूतान्न प्राति राम तत्साधु वार्यतां ॥१९२॥

दूतः प्राणात्य य मयं नार्हतीति प्रभोर्वचः ॥
श्रुत्वा तं मुमुचुः कीशाः श्रीशाज्ञावशवर्तिनः ॥१९३॥

गगनस्थ स रा जानं शुकः सुग्रीवमब्रवीत् ॥
किं मया रुघु वक्तव्यो रावणो लोकरावणः ॥१९४॥

वानरेंद्रस्त म वदन्नानुकंप्योऽसि मे सखा ॥
रामस्यारिस्त्वमस्माकं वध्यो वालीव वालिश ॥१९५॥

---

१ सेना. २ विजयीभव.

भ्राता न स त्वां श्री कठो रामात्पाप न मुच्यसे ॥
एतत्प्रत्युत्तर दत्तं निवेदय दशानन ॥ १९६ ॥

तदांगदस्तं रा जानमब्रवीदेष राक्षस ॥
दूतश्चारोऽपि तुलित सर्वसैन्यमनेन नः ॥ १९७ ॥

रुकां रक्षोध म स्यास्य गमन मे न रोचते ॥
गृह्यतां पुनरत्राय बध्यतां वानरेश्वर ॥ १९८ ॥

राजाज्ञया त म गृहुर्विलपतमनाथवत् ॥
तत्प्रार्थितोऽब्रवीद्रामो मुच्यतां दूत आगतः ॥१९९॥

कुशेषु रामो य तवाक् प्रतिशिश्ये पयोनिधेः ॥
बरमिच्छन्निशास्तिस्र उपाधाय भुजं प्रभुः ॥ २००॥

न ददौ वारि रा शि स यदा दर्शनमुद्धतः ॥
प्रभुर्मुमोच विशिखान् विविशुस्तेऽर्णवेनले ॥२०१॥

व्याकुलोऽभूत्स म हता तेजसा सागरः प्रभो ॥
मामेत्युक्त्वा समुत्पन्न सौमित्रिर्भूतबान्धनु ॥ २०२ ॥

उवाच रामो ज लधे शोषितस्येपुतेजसा ॥
पर तीर गमिष्यति पद्भिरेव प्लवंगमाः ॥ २०३ ॥

इत्युक्त्वा मल्ल य मेघप्रभ. प्रभुवर. पुनः ॥
ब्रह्मणोऽस्त्रेण संयोज्य शर धनुषि संदधे ॥ २०४ ॥

चापे विकृष्टे ज लधि क्षुभितः प्रलये यथा ॥
पर्वतप्रतिमोर्म्योर्मिर्व्यतिचक्राम योजन ॥ २०५ ॥

सर्वे प्राप्तभ य स्तेन ब्रह्मास्त्रेणाभवद्भुवि ॥
सकपा गिरय कृत्स्ना निष्प्रभोऽभूद्दिवाकर ॥२०६॥

सिंधुमध्याद्र रा कारो नानारत्नैर्विभूषित ॥
उदयाद्रेरिव रवि. सागर स्वयमुत्थित. ॥ २०७ ॥

स उपागम्य म धुरमुवाचामन्त्र्य राघव ॥
स्वभावे तात तिष्ठति भूतान्यहमपि प्रभो ॥ २०८ ॥

---

१ उर्से करून २ सूर्य

राजेंद्र राम श्री मंस्त्वं कुरु सेतुं मयि प्रभो ॥
ग्राहा न प्रहरिष्यंति जलस्तंभो न मे मतः ॥२०९॥

मत्स्वभावो न रा घोश यदगाधोऽहमप्लवः ॥
गाभलं तु विकारो मे क्षमस्व कुरु मद्वचः ॥२१०॥

तमब्रवीद्रा म भद्रः शृणु मे वरुणालय ॥
अमोघोऽयं महाबाणः कस्मिन्देशे निपात्यतां ॥२११॥

प्रभुं प्रोवाच ज लधिः पापैर्दस्युभिराकुलः ॥
द्रुमकुल्याभिधो देशः शरोऽयं तत्र पात्यतां ॥२१२॥

तस्मिन्स्थाने सा य कं तं मुमोच रघुपुंगवः ॥
तत्र व्रणोऽभवत्तोयमुत्पपात रसातलात् ॥ २१३ ॥

व्रणः कूपः श रा ज्जातो विश्रुतः सोऽक्षयोदकः ॥
तत्स्थलं मरुकांतारमिति नाम्नाऽभवद्भुवि ॥ २१४ ॥

ददौ वरांश्च श्री रवे सुक्षीरोविविधौषधिः ॥
मशल्यश्चाल्परोगश्च सदेशः स्नेहवानभूत् ॥ २१५ ॥

उवाच रामं ज लधिर्विश्वकर्मसुतो नलः ॥
करोतु मय्ययं सेतुं धारयिष्याम्यहं प्रभो ॥ २१६ ॥

एवमुक्त्वा तो य राशिस्तदैवांतर्हितोऽभवत् ॥
नगैरगैर्नलः सेतुं चकार शतयोजनं ॥ २१७ ॥

काष्ठैः कीशैः कुं ज राभैस्तदान्हा प्रथमेन सः ॥
रचितः सागरे सेतुर्योजनानि चतुर्दश ॥ २१८ ॥

प्लवंगमैरा य तः [illegible] द्वितीयाह्नेन सत्वरैः ॥
कृतः पयोनिधौ सेतुर्योजनानि तु विंशतिः ॥ २१९ ॥

तृतीयेन त्व रा बद्धिर्बद्धोऽन्हा सेतुरंबुधौ ॥
योजनानि महाकायैरेकविंशतिरेव सः ॥ २२० ॥

चतुर्थेनाथ म हता तैरुत्साहेन वारिधौ ॥
द्वाविंशतिर्योजनानि निर्मितः सेतुरद्भुतः ॥ २२१ ॥

---

१ मरुदेश (मारवाड.)

प्रतापतोथ श्री जानेस्तस्यान्हा पंचमेन तैः ॥
स त्रयोविंशतिः सेतुर्योजनानि विनिर्मितः ॥ २२२ ॥

कोशैर्धराध रा कारैः कृतः सेतुर्धराधरैः ॥
दशयोजनविस्तीर्णः शतयोजनमायतः ॥ २२३ ॥

नलसेतुं त म मराः सिद्धगंधर्वदानवाः ॥
सीमंतमिव पाथोधौ ददृशुस्तेऽतिविस्मिताः ॥ २२४ ॥

प्लवंगसेना स लंघि सा तेन नलसेतुना ॥
तीर्णा त्रिभिरहोरात्रैः पुरःसरविभीषणा ॥ २२५ ॥

मरुतस्तन पूस्कंधं राम आरुह्य सागरं ॥
सौमित्रिरंगदस्कंधं तीर्णः सेनापुरःसरः ॥ २२६ ॥

महर्षिभिः सु रा स्तत्र पुण्यैर्मंदाकिनीजलैः ॥
समभ्यषिंचन् द्विषतस्त्वं जयेत्यब्रुवन् प्रभुं ॥ २२७ ॥

उत्तीर्य सिंधु म प तां लंकां पर्वतमूर्धनि ॥
दृष्ट्वा प्रभूक्तः सुग्रीवो मोचयामास तं शुकं ॥२२८॥

दशाननं हि त तनुः शुकः क्षिप्रमुपागमत् ॥
हसन्नुवाच तं राजा लूनपक्षः कुतो भवान् ॥ २२९ ॥

स शुकस्तत्र प प्राप्तं बंधनं तर्जनं स्वयं ॥
वाचिकं चात्रनीद्रामागमनं सेतुबंधनं ॥ २३० ॥

ऋक्षवानर त न्मानो महात्मानो महाबलाः ॥
दुर्जयाः समरे राजन्नसंख्याताः समागताः ॥ २३१ ॥

सीता वाऽस्मै प्र प च्छाशु युद्धं वा राक्षसेश्वर ॥
पुरीप्राकारमायांति क्षिप्रमेकतरं कुरु ॥ २३२ ॥

रावणस्तादृ रा क्रुद्धस्तमुवाच सुरासुराः ॥
यदि मां प्रति युध्येरन्न प्रदास्यामि मैथिलीं ॥ २३३॥

स राघवो म म बलं नाज्ञासीदेव निस्तुलं ॥
कपिसैन्यैः सहागम्य तेन मां योद्धुमिच्छति ॥ २३४ ॥

---

१ निरोध. २ तट.

रक्षावमात्यौ श्री मान्स प्राहिणोच्छुकसारणौ ॥
हरिरूपधरौ वीरौ प्रविष्टौ कपिवाहिनीं ॥ २३५ ॥

बल तद्दान रा णां तावचिंत्यं लोमहर्षणं ॥
नाशक्नुवातां संख्यातुममात्यौ शुकसारणौ ॥ २३६ ॥

तौ गृहीत्वा स म तिमान्प्रतिच्छन्नावपि स्वयं ॥
आचचक्षे राघवाय दर्शयित्वा विभीषणः ॥ २३७ ॥

तौ दृष्ट्वा तं रा क सिंहमूचतू रावणाज्ञया ॥
आवां बलं परिज्ञातुमागताविति कातरौ ॥२३८ ॥

प्रहसन्सद य स्वांतस्तावुवाच रघूत्तमः ॥
कृतं कार्यं यथोक्तं चेच्छंदतः परिगम्यतां ॥ २३९ ॥

न दृष्टं चेद्व रा मेतत्सुग्रीवस्य महद्बलं ॥
विभीषणो वां कार्त्स्न्येन पुनः संदर्शयिष्यति ॥ २४०॥

ग्रहणं प्राप्य म सो मा भेतव्यं खलु राक्षसौ ॥
विभीषण सखे मुंच चारौ वध्यौ न सर्वथा ॥ २४१ ॥

विशेषस्यानु ज स्तत्र वक्तव्यो वचनं मम ॥
यद्बलं त्वं समाश्रित्य सीतां मे हृतवानसि ॥ २४२ ॥

शरणे दर्श य स्व त्वं सप्राकारां सतोरणां[1]॥
लंकां चमूं च पश्यारे शरैर्विध्वंसितां मया ॥ २४३ ॥

इति श्रुत्वा तं ज येति प्रोक्त्वा लंकां ततो गतौ ॥
तौ दशाननमब्रूतामनुभूतं यदात्मना ॥ २४४ ॥

कौसल्यातन य स्तस्य तत्तुल्यो लक्ष्मणोऽनुजः ॥
विभीषणश्च मतिमान्सुग्रीवश्चेंद्रविक्रमः ॥ २४५ ॥

चत्वारस्ते प रा क्रांताः सप्राकारामिमां पुरीं ॥
उत्पाट्य सकामयितुं सर्वे तिष्ठंतु वानराः ॥ २४६ ॥

लंकामेकः ॥ म र्थोऽस्ति जेतुं तिष्ठतु ते त्रयः ॥
राजन्मलं विरोधेन सीता रामाय दीयताम् ॥ २४७ ॥

---

१ रोमांच उत्पन्न करणारें.

उवाच राजा श्री मांस्तं सारणं जानकीमह ॥
न प्रदास्यामि रामाय त्व त्रस्तस्तद्महाद्भुत ॥२४८॥

को हि नाम प रा क्रम्य रणे मां जेतुमर्हति ॥
स इत्युक्त्वारुरोहोच्च प्रासादं तद्दिदृक्षया ॥२४९॥

दृष्ट्वा प्लवग म बलं सर्वत्रार्णवसन्निभ ॥
प्रपच्छ सारण तेषां नामसंख्यादि रावणः ॥२५०॥

एष नीलो ॥ स श्चैष सेतुहेतुर्नलस्तथा ॥
एषोऽङ्गदो वालिपुत्रो जाम्बवानृक्षराडय ॥ २५१ ॥

तन्नामरूपं य तेजः सैन्य चापि प्रधानतः ॥
सारणः कथयामास तौच श्रीरामलक्ष्मणौ ॥२५२॥

सैन्यसंख्या गि रा मोच्या सुग्रीवसचिवा हि ये ॥
एषां कोटिसहस्राणि नव पञ्च च सप्त च ॥२५३॥

प्रसंख्यातास्तेऽ म राणां तेजोगुणसमन्विता. ॥
तथा शङ्कुसहस्राणि तथा वृन्दशतानिच ॥२५४॥

शुकोत्कर्षं रा ज राजभ्राता रामस्य वर्णित ॥
भर्त्सयामास तौ वीरौ कथिते शुकसारणौ ॥२५५॥

हन्यौ भवंतौ य न्मूढौ शत्रुपक्षप्रशंसिनौ ॥
यदि पूर्वोपकारैर्मे न क्रोधो मृदुतां व्रजेत् ॥२५६॥

गतावमात्यौ स नितरां तावथ रावण ॥
शार्दूलं प्रेषयामास चरैरन्यैश्चरैः सह ॥ २५७ ॥

प्रविश्य सैन्यं य स्तेन स पश्यन् मायया वृतः ॥
बिभीषणेन शार्दूलो ग्राहित. पापधीरिति ॥२५८॥

मोक्षितः सोऽपि रा मेण वध्यमानः प्लवगमैः ॥
अन्येऽपि राक्षसाः कीशैर्निगृहीता दयालुना ।२५९।

स शार्दूल. स म यनं वालिभिर्वानरैः कृतं ॥
[1]दृष्टो राक्षसराजेन कथयामास सांजलिः ॥२६०॥

---

[1] 'दृष्ट्वा' इति वा पाठः.

यथा समर्थः श्री रामस्तथा राजन् विभीषण. ॥
तेन सैन्ये प्रविष्टोऽहं गृहीतस्ताडितः परैः ॥ २६१॥

परिणीतोस्मि रा जंस्तैर्बलमध्येऽसमर्षणैः ॥
यथा हनूमान् लंकायां बध्वाऽस्माभिः पुरा प्रभो॥२६२॥

परिणीय च म न्युग्रैरंक्तार्द्रोऽहं प्लवंगमैः ॥
रामसत्सादे नीतोऽस्मि कृपया तेन मोचितः ॥२६३॥

कपिसैन्ये भ्र म न् वध्यश्चरस्तेषामसंशयं ॥
आयुःशेषात्प्रसादाच्चप्रभोजीवन्निहागतः ॥ २६४ ॥

इत्युक्त्वा स भ य व्यग्रः शार्दूलः सुरशत्रुणा ॥
पुनः पृष्टोऽब्रवीन्मुख्यान् सुग्रीवादीन्सुरांशजान् २६५॥

विद्युज्जिह्व सु रा रातिर्महामायमथाब्रवीत् ॥
शिरो रामस्य सशरं धनुश्च कुरु माचिरं ॥ २६६ ॥

चक्रे तथैव म नस्तः सीताया मोहकृत्स तत् ॥
दृष्ट्वा दशाननस्तस्मै भूषण स्वं ददौ मुदा ॥ २६७ ॥

ततः श्रीदानु ज स्तन्वीमशोकवनिकागतां ॥
सीतां ददर्श दुष्टात्मा तामुवाच पतिव्रतां ॥ २६८ ॥

मानवधाश्रित्य य स्य त्वं वीर्यं मामवमन्यसे ॥
स हतो राक्षसैरात्रौ सुप्तोऽभ्युत्तररोधसि ॥ २६९ ॥

छिन्नं मूल ते ज डेऽद्य त्वदर्पो निहतो मया ॥
भव मैथिलि भार्या मे किं मृतेन करिष्यसि ॥२७०॥

विभीषणो नि य मितो हतौ सुग्रीवमारुती ॥
दिशं प्रव्राजितः शेषैर्लक्ष्मणः प्लवगैः सह ॥ २७१ ॥

प्रहस्तेन प रा भूतो हतो भर्ता तवाबले ॥
क्षतजार्द्ररजोध्वस्तमिदं तस्याहृतं शिरः ॥ २७२ ॥

शृण्वत्यां पर म क्रूरां वार्तां तस्यां दशाननः ॥
उवाच राक्षसीं येन रामस्य शिर आहृतं ॥ २७३ ॥

---

१ अतिहृष्टे..

तमानयाशु श्री हीनं पत्युः पश्यन्विय शिरः ॥
इति श्रुत्वा तयाद्धूतो विद्युज्जिह्वो निशाचरः ॥२७४॥

तच्छिरो धनु रा दाय मायावी विनयान्वितः ॥
प्रणाम शिरसा कृत्वा रावणस्याग्रतः स्थितः ॥२७५॥

तमुवाच स म र्त्याशो विद्युज्जिह्वं सकार्मुकं ॥
अग्रतः कुरु सीतायाः शीघ्रं दाशरथेः शिरः ॥२७६॥

धनुः शिरोद्वु द्ध युतं सीतायाः पुरतस्तदा ॥
निक्षिप्यादर्शनमगात्स मायावी क्षपाचरः ॥ २७७ ॥

सीता दृष्ट्वा प्रिय स्यैव मत्वा तत्कार्मुकं शिरः ॥
विजगर्हेऽथ कैकेयीं क्रोशती कुररी यथा ॥ २७८ ॥

बाला गता ध रा मार्ता सा छिन्ना कदली यथा ॥
तच्छिरः समुपादाय विललापायतेक्षणा ॥ २७९ ॥

हा हतास्म्यद्य म न्नाथ पितृवाक्यपालनव्रत ॥
त्वमाशातपश्चिमावस्थां गतास्मि विधवा कृता ॥२८०॥

विलप्य देवी ज गतीसंभवा बहुशस्तदा ॥
उवाच रावणं दीना भर्तृकामा पतिव्रता ॥ २८१ ॥

साधु मां घात य क्षिप्रं रामस्योपरि रावण ॥
समानय पतिं पत्न्या कुरु कल्याणमुत्तमं ॥ २८२ ॥

विलपंत्यां रा व पुष्पामागत्य रजनीचरः ॥
उवाच राक्षस त्वाशु महस्तो द्रष्टुमिच्छति ॥ २८३ ॥

एतच्छ्रुत्वा स य क्षेशधाता क्षिप्रं विनिर्गतः ॥
जगामादर्शनं शीर्षं तच्चकार्मुकमुत्तमं ॥ २८४ ॥

राक्षसानां स रा जा तु मंत्रिभिः सह निश्चयं ॥
युद्धस्य कृत्वा सबलं सिद्धं चक्रे महाबलः ॥ २८५ ॥

सीतां मोहनि-म-ग्नां तां सरमा नाम राक्षसी ॥
आश्वासयामास सतीं विभीषणमन प्रिया ॥ २८६ ॥

बिभीहि मार्ये श्री मांस्ते कुशली सानुजः पतिः ॥
रावणेन कृता मायामाऽयासं शोकतो व्रज ॥१८७॥

हिंपुमुखीर्य रा मस्ते सखि रघुवरमागतः ॥
उपस्थितं त्वां कल्याणं शीघ्रं पत्या रमिष्यसि ॥१८८॥

दशकंठस्य म रणं माता नास्त्यत्र संशयः ॥
मोक्ष्यते प्रथितां रामो वेणामेणीदृशास्तव ॥ १८९ ॥

त्वमाहां कुरु त न्वाहं कृतार्थं कर्तुमामनः ॥
आगमिष्यामि रामे ते निवेद्य कुशलं वचः ॥ १९० ॥

सीतोवाचाऽऽशा य स्तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥
त्वया निवेदनीयो मे वर एष वृतः सखि ॥ १९१ ॥

सत्वरा सत्व रा शिः सा सरमा परमादृता ॥
तथेत्युक्त्वा द्रुतं गुप्ता ययौ यत्र दशाननः ॥ १९२ ॥

बिभीषणस्य म हिषी बुध्वा दशमुखाशयं ॥
आगत्य पार्श्वे जानक्या प्रीत्या दत्तासनाऽब्रवीत् १९३

शृणु सीतेऽस्य न ननी तथा मातामहश्च यः ॥
ताभ्यां बोधः कृतो यत्नात्त्वन्मोक्षार्थं पुनः पुनः ॥१९४॥

बोधितोऽप्यन य स्तोऽयं राजः सखि दारुणः ॥
न त्वामुत्सहते मोक्तुमर्थमर्थपरो यथा ॥ १९५ ॥

अमृतस्वी रा म पुत्रि क्रूरो मोक्तु दशाननः ॥
जातु नोत्सहते स्पष्टो निश्चयोऽस्य समंत्रिणः ॥१९६॥

एन पापाश य मरिं हत्वा रामः सलक्ष्मणः ॥
सीतेऽयो यां प्रति क्षिप्रं त्वां नेष्यत्यसितेक्षणे ॥१९७॥

अत्रकाले छु रा रातैर्भेरीशङ्खरवाकुलः ॥
शब्दोऽभूत्कपिसैन्यानां कंपयन् धरणीं मुहुः ॥१९८॥

माल्य वाक्राम य तिमान् राज्ञो मातामहः स्वयं ॥
धर्मन्यायविदां मुख्यो बोधयामास रावणं ॥ १९९ ॥

न नाशनीया श्री रेषा त्वयाऽधर्मेण रावण ॥
रामाय दातुं योग्येयं सीता प्राप्तं यतो भयं ॥३००॥

उवाच रक्षो—ग-जस्त वनादानीय सुंदरीं ॥
किमर्थं प्रतिदास्यामि मनुष्यस्य भयादहं ॥ ३०१ ॥

द्विधा भज्येय म प्येव न नमेयं तु कस्यचित् ॥
एष मे सहजो दोषः स्वभावो दुरतिक्रमः ॥३०२॥

कृपणो मनु ज स्तं तु रणे शाखामृगाश्रयं ॥
वधिष्यामि प्रतिज्ञेयं सत्या विश्वजितो मम ॥३०३॥

व्रीडितः स्वान्त य मगात्क्रुद्धे रक्षसि माल्यवान् ॥
लंकायास्तु तदा गुप्तिं कारयामास रावणः ॥३०४॥

पूर्वद्वारे प रा सद्यं प्रहस्तं वाहिनीपतिं ॥
लंकाया दक्षिणद्वारे महापार्श्वमहोदरौ ॥३०५॥

ज्येष्ठ च पश्चि म द्वारे स्थापयामास नंदनं ॥
व्यादिदेशोत्तरद्वारे रावणः शुकसारणौ ॥ ३०६ ॥

राजराजानु ज स्तस्मिन्स्वय च कृतनिश्चयः ॥
कथयामास लंकाया गुप्तिं ज्ञात्वा विभीषणः ॥३०७॥

अमात्यास्तस्य य तेन लंकां गत्वा विरूपिणः ॥
पनसानलसंपातिप्रभृत्याख्याः समागताः ॥ ३०८ ॥

तैः सविधानं ज्ञ वनैर्लंकाया यन्निवेदितं ॥
त सर्वं विनिवेद्याय कुंभकर्णानुजोऽब्रवीत् ॥३०९॥

अयुते द्वे ह य स्थानां गजारोहास्तथाऽयुतं ॥
अयुतं च रथारूढा साग्रा कोटिश्च रक्षसां ॥३१०॥

एकैकस्यात्र रा जेंद्र युद्धार्थं रक्षसः प्रभो ॥
परीवारः सहस्राणां सहस्रमुपतिष्ठति ॥३११॥

कर्तव्यो नात्र म न्युस्त्वां कोपयेऽहं न भीषये ॥
समर्थो ह्यसि वीर्येण सुराणामपि निग्रहे ॥ ३१२॥

ततोऽब्रवीत्स श्री रामो नीलो वानरपुंगवः ॥
प्रहस्तं प्रतियोद्धा स्याद्वानरैर्बहुभिर्वृतः ॥३१३॥

अंगदः कापि रा जस्य पुत्र एष महाबलः ॥
दक्षिणे बाधतां द्वारे महापार्श्वमहोदरौ ॥ ३१४ ॥

हनूमान्पश्चि म द्वारे निष्पीड्यैष्वजितं स्वयं ॥
प्रविशत्वप्रमेयात्मा कपिभिर्बहुभिर्वृतः ॥ ३१५॥

यः सदाऽऽशावि ज यकृत् प्रजापीडक उद्धतः ॥
तस्याहं राक्षसेंद्रस्य स्वयमेव वधे धृतः ॥ ३१६ ॥

वानरेंद्रः स्व य मयं जांबवांश्च महायशाः ॥
राक्षसेंद्रानुजश्चैष गुल्मे भवति मध्यमे ॥३१७॥

वयं सदा न रा काराः सप्त योत्स्यामहे परान् ॥
न कार्यं मानुषं रूपमृक्षैः कपिभिराहवे ॥ ३१८ ॥

एवमुक्त्वा स म तिमान्ससुग्रीवविभीषणः ॥
आरुरोह सुवेलाद्रिं लक्ष्मणेन सह प्रभुः ॥३१९॥

ते सुवेलस्य ज गतीधरस्य शिखरे स्थिताः ॥
ददृशुर्यूथपा व्योम्नि रचितामिव तां पुरीं ॥३२०॥

प्राकारवल य स्थैस्तैर्नीलवर्णैर्निशाचरैः ॥
ददृशुस्ते हरिश्रेष्ठाः प्राकारमपरं कृतं ॥३२१॥

तां दृष्ट्वा ते वि ज यिनो राक्षसान् युद्धकांक्षिणः ॥
मुमुचुर्विविधान्नादान्वानरा रामसन्निधौ ॥ ३२२ ॥

वानरैः प्रल य प्रोद्यद्घनैरिव महारवैः ॥
लंका प्रकंपिता सर्वा धीःश्रीश्यामरविद्विषां ॥ ३२३.

सततं भ्रम रा लुब्धाः सौगंधिक इवांबुजे ॥
भ्रमराः समरापास्तस्वीरपोर्यशासि प्रभोः ॥३२४॥

ततोऽस्तमग म त्सूर्यः संध्यया प्रतिरंजितः ॥
पूर्णचंद्रप्रदीप्ता च क्षपा समभिवर्तत ॥ ३२५ ॥

सौवर्णमेकं श्री मत्वे त्रिकूटशिखरं वरं ॥
दद्दशुस्तत्र तां लंकां निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ ३२६ ॥

विचित्रां मास्व रा कारां प्रासादैरुपशोभितां ॥
दशयोजनविस्तीर्णामद्भुतां द्विगुणायतां ॥ ३२७ ॥

वनैर्मनोर म गुणैः समंतादुपशोभितां ॥
प्रातर्विलोक्य हरयो रम्याण्युपवनानि ते ॥ ३२८ ॥

विविशुर्वायु अ वनाः सुग्रीवस्य निदेशतः ॥
जग्मुर्दिशो भयात्तेषां नागाः सिंहाः खगा मृगाः॥३२९॥

ततो रामो वि य स्तुद्वैः सुवेलस्य महागिरेः ॥
आरुरोह ससुग्रीवाश्चितं शृंगं द्वियोजनं ॥ ३३० ॥

तत्र स्थितः स रा जेंद्रो दिशः सर्वा विलोकयन् ॥
ददर्श लंकां कनकप्राकारेण विराजितां ॥ ३३१ ॥

दशकंठ चा म राम्यां श्वेतछत्रेण शोभितं ॥
तस्या गोपुरशृंगस्थं ददर्श सुदुरासद ॥ ३३२ ॥

तं कुबेरानु अ स्थाने दृष्ट्वाऽशु स कपीश्वरः ॥
उत्थाय पुप्लुवे क्रोधात्प्रभो रामस्य पश्यतः ॥ ३३३ ॥

सुग्रीवो निर्भ य स्वांतस्तृणीकृत्य दशाननं ॥
पतितो गोपुरे स्थाने सोऽब्रवीत्परुष वच. ॥३३४॥

भर्तू रामस्य अ गतां सखा दासोऽस्मि राक्षस ॥
न मया मोक्ष्यसेऽद्य त्वं पार्थिवेंद्रस्य तेजसा ॥३३५॥

इत्युक्त्वा सैर य स्तार्क्ष्य इव तस्योपरि द्विष. ॥
पपाताकृष्य मुकुट पातयामास भूतले ॥ ३३६ ॥

तमाहर-क्षो-रा-जो रे निर्मर्यादप्लवगम ॥
सुग्रीवस्त्वं परोक्षे मे हीनग्रीवो भविष्यसि ॥ ३३७ ॥

ततः प्लवग म पतिर्निशाचरपतिर्बली ॥
न्युद्ध चक्रतुर्घोरं विश्वविस्मयकारकं ॥ ३३८ ॥

---

१ देशनान् २ बाहुयुद्ध.

कृत्वा नियुद्धं श्री दस्य भ्रात्रा तेन सहातुलं ॥
सुवेलस्य पुनः शृंगमाजगाम महायशाः ॥ ३३९ ॥

तमुवाच न रा धिशः सखे सुग्रीव साहसं ॥
कर्तुं नार्हसि भूयस्त्वं मम प्राणो नहिश्वरः ॥ ३४० ॥

अथावरुह्य म हतः सुवेलाग्राद्रघूत्तमः ॥
रुरोध तानि लंकाया द्वाराणि प्रवलैर्बलैः ॥ ३४१ ॥

अनुस्मरन्रा ज धर्ममाहूयांगदमब्रवीत् ॥
गत्वा सौम्य दशग्रीवं ब्रूहि मद्वचनादिदं ॥ ३४२ ॥

ऋषिदेवा हि य क्षाणामवलिप्तेन यत्त्वया ॥
त्यक्त्वा न्हियं दयां नानाप्रकारं पीडनं कृतं ॥ ३४३ ॥

तद्दोर्विप्रस्तु रा ज्ञाते दाराहरणकर्षित. ॥
आगतोऽह ससुग्रीवो लंकाद्वारे व्यवस्थितः ॥३४४॥

गमिष्यसि त्वं म हर्षिराजर्षिपदवीमरे ॥
मद्बाणैर्निहतो युद्धे भविष्यसि यदि स्थिरः ॥ ३४५ ॥

यत्बलेन येन ज नकतनयां मायया ऽधम ॥
मामतिक्राम्य नीच त्वं हृतवांस्तन्निदर्शय ॥ ३४६ ॥

सीतां त्वमादा य यदि त्वम्येषि शरणं न मां ॥
अराक्षसमिमं लोकं कर्ताऽस्मि निशितैः शरैः ॥३४७॥

धर्मात्मा तेऽनु ज न्मा ऽयं श्रेष्ठो मां शरणं गतः ॥
लंकैश्वर्यमिदं श्रीमद्ध्रुवं प्राप्नोत्यकंटकं ॥ ३४८ ॥

न राज्यमन य ज्ञेन भोक्तुं क्षणमपि त्वया ॥
शक्यं मूर्खसहायेन पापेनाविदितात्मना ॥ ३४९ ॥

कृत्वा धृतिं प रा मदा त्व युध्यस्व मया सह ॥
मृतो रणे मद्बाशिखैः पाप पूतो भविष्यसि ॥ ३५० ॥

चक्षुःपथं म म प्राप्य न जीवन्प्रतियास्यसि ॥
यद्याविशसि लोकांस्त्रीन् खगीभूतो निशाचर ॥३५१॥

---

१ गर्वयुक्त.

जघन्यज त्वां श्रीदस्य हितं वाक्यं ब्रवीम्यहं ॥
सुदृष्टा क्रियतां लंका क्रियतां चोर्ध्वदैहिकं ॥३५२॥

इत्थमुक्तः स रामेण तारेयोऽक्लिष्टकर्मणा ॥
जगामाकाशमाविश्य मूर्तिमानिव हव्यवाट् ॥ ३५३॥

ददर्शासीनं म व्यग्रं रावणं सचिवैः सह ॥
तस्थौ तस्याविदूरेण निपत्याग्निसमप्रभः ॥३५४॥

ततो भर्तुस्त्रि ज गतां श्रावयामास तद्वचः ॥
दूतोऽहं कोसलेंद्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥३५५॥

अंगदस्तन य स्तस्य वालिनश्चेत्त्वया श्रुतः ॥
आह त्वां राघवो रामः कौसल्यानंदवर्द्धनः ॥३५६॥

निष्पत्य त्वं सु रा राते युध्यस्व पुरुषो भव ॥
हंताऽस्मि त्वां सहामात्यं सपुत्रज्ञातिबांधव ॥३५७॥

त्रयो लोकाः सु म नसो भविष्यंति हते त्वयि ॥
विभीषणस्य चैश्वर्यं भविष्यति महात्मनः ॥३५८॥

उद्धरिष्यामि ज गतीसुराणां त्वाद्यकंटक ॥
हरेरिभइव स्यातु न त्वं मम पुरः क्षमः ॥३५९॥

देवदानव य क्षाणां गंधर्वोरगपक्षिणां ॥
शत्रुमुन्मूलयिष्यामि त्वामहं लीलया रणे ॥३६०॥

उक्त सत्यं नि व वचः करिष्यामि दशानन ॥
न चेत्सकुल वैदेहीं प्रणिपत्य प्रदास्यसि ॥३६१॥

तारायास्तन य स्येत्य श्रुत्वा सपरुषं वचः ॥
रुष्टः शशास सचिवानसकृद्गृह्यतामिति ॥३६२॥

जगृहुर्घव रा जानं ज्वलारो रजनीचराः ॥
माहयामास तारेयो बलं दर्शयितुं तदा ॥३६३॥

स तान्विहंग म समान्भुजसक्तान्महाबलः ॥
समादायोत्पपाताशु प्रासादं शैलसन्निभं ॥ ३६४ ॥

यदोत्पपात श्री मान्स प्रबलः पक्षिराडिव ॥
तस्योत्पतनवेगाचे निर्धूता. पतिता मृताः ॥ ३६५ ॥

तस्य पादभ रा क्रांतः प्रासादः स महानपि ॥
पफाल शतधा वज्रप्रहाराद्धिमवानिव ॥३६६॥

जगमानां म ध्ये ॥ रामपार्श्वमुपागत. ॥
भक्त्वा प्रासादशिखर नाम विश्राव्य चात्मनः ॥३६७॥

तः प्रवृत्त ज न्य तद्दारुण कपिरक्षसां ॥
कबन्धा उत्थिता यत्र दुस्तराः शोणितापगाः ॥३६८॥

ारायास्तन य स्तत्र रात्रियुद्धे भयकरे ॥
तमिंद्रजितमत्युग्रं चकार विरथ बली ॥ ३६९ ॥

ाहमायः स रा त्री तावदृश्यो रामलक्ष्मणौ ॥
बबंध शरबधेन कूटयोधी निशाचरः ॥ ३७० ॥

बद्धौ भुजग म वैरिंद्रया शरतां गतैः ॥
निष्पदौ पतितौ वीरौ मूर्छितौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३७१ ॥

क्षतौ स्रक्षत ज स्तुया भूयस्या समराजिरे ॥
तौ रामलक्ष्मणौ दृष्टौ पुष्पिताविव किंशुकौ ॥३६२॥

तावुवाच वि य द्रती रावणिमां सुरेश्वर ॥
द्रष्टुमामासादितु वाऽपि न शक्तः किं पुनर्युवां ॥३७३॥

यमलोक रा म पुत्रौ नयामीति वदन् शरैः ॥
निर्बिभेद पुनस्तीक्ष्णै प्रजहर्ष ननाद च ॥ ३७४ ॥

तयोर्जगत्पा ॥ कयोः शरीरेऽगुलमतर ॥
न ह्यविद्ध बभूवाग्रैः फणिभिर्त्राणतां गतैः ॥ ३७५ ॥

दृष्ट्वा त्वरश रा क्रांतौ जगत्या जगतां पती ॥
बिभीषणश्च सुग्रीव. सताप परम गतौ ॥ ३७६ ॥

कपयो हनु म न्मुख्या व्याकुली परिवार्य तौ ॥
तस्थुर्दो च भुवं चापि वीक्ष्यमाणा वनौकस ॥३७७॥

---

१ कपट युद्ध करणारा.

सलक्ष्मण तं श्री रामं परिवार्य स्थितान् कपीन् ॥
यूथपानिपुभिर्घोरैरताडयदरिंदमः ॥ ३७८ ॥

एवं सर्वान् प रा भूय हर्षयन् सर्वराक्षसान् ॥
प्रहृष्टो रावणिर्लंका प्रविवेश महायशाः ॥ ३७९ ॥

विभीषणोऽथ य तिमानब्रवीद्वानरेश्वरं ॥
पर्यवस्थापयात्मानमनाथं मां च संकटे ॥ ३८० ॥

त्वं वैक्लव्यं स ज क्षिमं न मृतौ रामलक्ष्मणौ ॥
पश्येमौ न जहाति श्रीरग्रेपीयं न हास्यति ॥ ३८१ ॥

तस्मादाश्वास य स्वांतं बलं च प्लवगाधिप ॥
यावत्सैन्यानि सर्वाणि पुनः संस्थापयाम्यहं ॥ ३८२ ॥

एवमाश्वास्य रा जानं राक्षसेंद्रो विभीषणः ॥
विद्रुतं वानरानीकं तत्समाश्वासयत्पुनः ॥ ३८३ ॥

इंद्रजित्सुस म थेस्तात्प्रियं पित्रे न्यवेदयत् ॥
उत्पपातासनाद्धृष्टः स पुत्रं परिषस्वजे ॥ ३८४ ॥

विभीषणाग्र ज न्मा ता राक्षसीरब्रवीत्स्वय ॥
हताविंद्रजिता ख्यात वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ॥ ३८५ ॥

तां पुष्पकम य त्नेन समारोप्यायतेक्षणां ॥
दर्शयध्वं हतौ भर्त्रौ युद्धे दाशरथी इति ॥ ३८६ ॥

यदाश्रयाद्दा ज पुत्री गर्वान्मां नोपतिष्ठते ॥
सोऽस्या भर्ता सह भ्रात्रा निहतो रणमूर्द्धनि ॥३८७॥

दृष्ट्वा रामल य निर्य निरपेक्षाऽथ मैथिली ॥
मामुपस्थास्यतेऽनन्या सर्वाभरणभूषिता ॥ ३८८ ॥

त्युक्त्वाऽऽशु रा क्षस्यः सीतारामोप्य पुष्पकं ॥
निन्युस्त्रिजटया सार्द्धं साऽपश्यद्रामलक्ष्मणौ ॥३८९ ॥

तौ मृतावेव म त्वा सा विललाप पतिव्रता ॥
पुत्रिण्यविधवेत्यूचुर्ये मां ते ऽनृतवादिनः ॥ ३९० ॥

विहाय दीनां श्री मान्मां करुणोऽयं कथं गतः ॥
हा कौसल्ये हा सुमित्रे हा कैकेयि सुतौ मृतौ ॥३९१॥

लक्षणानि ध रा देवैर्यान्युक्तानि शुभान्यलं ॥
तान्यद्य निहते रामे वितथान्येव सर्वशः ॥ ३९२ ॥

तथा रामस्य म हिषीं कृपणां बहुविह्वलां ॥
परिदेवयमानां तां राक्षसी त्रिजटाऽब्रवीत् ॥ ३९३ ॥

मा विषादं व्र ज शुभे भर्ताऽयं तव जीवति ॥
मूर्च्छितः सानुजो रामो मुखयोः श्रीः शुभाऽनयोः३९४

हते पत्यावा य ताक्षि योधानां वदनान्यलं ॥
विवर्णानि भवंत्येषां न तथा न मृताविमौ ॥ ३९५ ॥

इद हि राज रा जस्य विमानं पुष्पकं महत् ॥
दिव्यं त्वां धारयेन्नैव यद्येतौ गतजीवितौ ॥ ३९६ ॥

विश्रब्धा भव म द्वाक्यैरनुमानैः सुखोदयैः ॥
अहतौ पश्य काकुत्स्थौ स्नेहादेतद्ब्रवीमि ते ॥ ३९७ ॥

एवमुक्ता त्रि ज टया सीता सुरसुतोपमा ॥
कृतांजलिरुवाचेममेवमस्त्विति सा सती ॥ ३९८ ॥

संनिवर्त्य वि म यानं सीता त्रिजटया सह ॥
अशोकवनिकां भूयो राक्षसीभिः प्रवेशिता ॥ ३९९ ॥

ततः स वीरोऽ ज कुलप्रदीपः प्रत्यबुध्यत ॥
भ्रातरं दीनवदनं पर्यदेवयदातुरः ॥ ४०० ॥

पुंवत्समद य दोष प्राप्तः सौमित्रिरात्मवान् ॥
किंनु मे सीतया कार्यं परित्यक्ष्याम्यसूनहं ॥ ४०१ ॥

शक्या लोकेषु रा मा मे सीता तुल्या विचिन्वता ॥
न लक्ष्मणसमो भ्राता सचिवः सांपरायिकः ॥४०२॥

किं नु वक्ष्यामि म म तां कौसल्यां मातरं बत ॥
किं कैकेयीं किं सुमित्रां पुत्रदर्शनलालसां ॥ ४०३ ॥

मान. २ सामायिक.

साधुर्गुणाढ्यः श्री मान्यः पातितो हंत मत्कृते ॥
धिङ्मां दुष्कृतकर्माणमनार्यं दुःखभाजनं ॥ २०४ ॥

अस्यायेव ध रा यां स्वं देहं त्यक्ष्याम्यहं वत ॥
तत्तु मिथ्या प्रत्यपितं मां प्रपश्यत्यसंशयः ॥ २०५ ॥

पल्लंकायां नो म याऽयं कृतो राजा विभीषणः ॥
अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रतिपातुमितोऽर्हसि ॥ २०६ ॥

पुरस्कृत्याल ज मर्गु ससैन्यस्तर सागरं ॥
शोकेन सत्वहीनं त्वां रावणोऽभिभविष्यति ॥ २०७ ॥

यत्तु शक्यं व य स्येन सुहृदा वा परं मम ॥
कृतं सुग्रीव तत्सर्वं भवताऽधर्मभीरुणा ॥ २०८ ॥

यत्कार्यं वान रा मित्रैर्भवद्भिर्हनुमन्मुखैः ॥
तत्कृतं तेन तुष्यामि स्वस्ति वोऽस्तु यशस्विनः॥२०९॥

अनुज्ञातास्ते म या ये समुत्तीर्याब्धिमागताः ॥
भो ऋक्षा वानराः सर्वे यथेष्टं गंतुमर्हथ ॥ २१० ॥

यैः श्रुतं तस्य ज गतीभर्तुस्तत्परिदेवितं ॥
रुरुदुस्ते भृशं दीना ऋक्षाश्च कपयः समं ॥२११॥

स्थापयित्वा प्र य त्नेन सर्वाः सेना विभीषणः ॥
आजगाम गदापाणिस्त्वरितं यत्र राघवः ॥ २१२ ॥

तमंजनाभं त्व रितं दृष्ट्वा सर्वे वनौकसः ॥
दिशः प्रदुद्रुवुर्भीता मत्वा रावणिमागतं ॥ २१३

हेतुं तेषां भ य स्याथ ज्ञात्वा राजा विभीषणं ॥
जांबवंतमुवाचैतान् पर्यवस्थापय द्रुतं ॥ २१४ ॥

जांबवान्वान रा न्सर्वान् पलायनपरान्स्वयं ॥
सांत्वयामास संत्रस्तान्संनिवर्त्य महाभवः ॥ २१५ ॥

विभीषणः स म क्षेशो दृष्ट्वा तौ रामलक्ष्मणौ ॥
हा हेत्युक्त्वा सशोकार्तो रुरोद विललाप च ॥२१६॥

मिलेन हंत श्री मंतावंचिता वृत्तविक्रमी ॥
जीवन्नद्य विपन्नोऽस्मि नष्टराज्यमनोरथः ॥ ४१७ ॥

कृतः सकामो ऽ रा तिर्नो मेघनादेन रावणः ॥
विलपंतं परिष्वज्य तमुवाच हरीश्वरः ॥ ४१८ ॥

भविष्यति न म ग्रस्ते कामो धैर्यं सखे कुरु ॥
त्यक्त्वा मोहं निहंतारौ रावणं रामलक्ष्मणौ ॥ ४१९ ॥

अथ वाल्यनु ज स्तत्र सुषेणं श्वशुरं तदा ॥
अब्रवीद्गच्छ किष्किंधां गृहीत्वा रामलक्ष्मणौ ॥४२०॥

दशास्यायात्य य महं कृत्वा पुत्रादिभिः सह ॥
मैथिलीमानयिष्यामि शक्रो नष्टामिव श्रियं ॥ ४२१ ॥

सुषेणो वान रां धीशमब्रवीत्क्षीरसागरे ॥
चंद्रद्रोणौ गिरिश्रेष्ठौ वर्तेते वानरेश्वर ॥ ४२२ ॥

तत्रौषध्यौ ते म हत्यौ विद्येते नामनी तयोः ॥
संजीवकरणीत्येवं विशल्यकरणीति च ॥ ४२३ ॥

अथौषधी ते ज वनाः संपातिपनसादयः ॥
प्रयांत्वानेतुमाश्वेको हनूमान्वा महार्णवः ॥ ४२४ ॥

हताः सुराः सं य ति ये दैत्यैस्तान्धिषणः स्वयं ॥
याभ्यामुत्थापयामास निर्मिताभ्यां स्वयंभुवा ॥४२५॥

तस्मिन्काले द्वि-ज-श्रेष्ठो महता पक्षवायुना ॥
कंपयन्सार्णवां क्षोणीमाजगाम भुजंगभुक् ॥४२६॥

दुद्रुवुस्ते ऽह य स्त्रस्ताः पक्षिराजे समागते ॥
जाता त्वरा वानराणां मुदिता रुदिताकुलाः ॥४२७॥

जयाशिषां न रा धीशौ प्रतिपूज्य खगेश्वरः ॥
विममर्श च पाणिभ्यां मुखे चंद्रसमप्रभे ॥ ४२८ ॥

स्पृष्टास्तेन म म स्तास्ते तयोः संरूढव्रणाः ॥
सुवर्णे च तनू स्निग्धे प्रभ्वोराशु बभूवतुः ॥ ४२९ ॥

१ बृहस्पति.

धृतिश्च शक्तिः श्री स्तस्य सानुजस्य प्रभोस्तदा ॥
द्विगुणाऽभूत्स्मृतिर्बुद्धिर्लीलया मानुषाकृतेः ॥ ४३० ॥

सस्वजे च सु रा धीशप्रतिमौ तावुभौ मुदा ॥
रामस्तमब्रवीदावां व्यसने रक्षितौ त्वया ॥ ४३१ ॥

यथा तातं प्रे म सिंधुं यथाऽजे च पितामहं ॥
तथा भवंतमासाद्य हृदयं मे प्रसीदति ॥ ४३२ ॥

को भवान्विरं ज स्के त्वं वसानो वसने शुभे ॥
दिव्यस्त्रगंगरागश्च दिव्याभरणभूषितः ॥ ४३३ ॥

विनतातन य स्तेऽहं सखा प्राणो बहिश्चरः ॥
नाम्ना गरुड इत्युक्त्वा दृष्ट्वा सोऽगाद्यथागतं ॥ ४३४ ॥

प्रहृष्टा वान रा दृष्ट्वा नीरुजौ रामलक्ष्मणौ ॥
सिंहनादं तदा नेदुर्लांगूलं दुधुवुश्च ते ॥ ४३५ ॥

ततः प्लवंग म वरा द्रुमानुत्पाट्य कोटिशः ॥
लंकाद्वाराण्युपाजग्मुर्युद्धकामा महाबलाः ॥ ४३६ ॥

राजराजानु ज स्तेषां ज्ञात्वा हर्षस्य कारणं ॥
संशयस्थं बलं मेने धूम्राक्षं प्राहिणोदय ॥ ४३७ ॥

कृतः कीशक्ष य स्तेन धूम्राक्षेण रणाजिरे ॥
गिरेः शिखरमादाय सहतो वायुसूनुना ॥ ४३८ ॥

वज्रदंष्ट्रं च ज न्यार्थं प्रेषयामास रावणः ॥
अंगदस्तस्य चिच्छेद शिरस्तदासिना रणे ॥ ४३९ ॥

अकंपनं ज य स्यार्थे निर्गतं रावणाज्ञया ॥
हनूमानवधीद्युद्धे तरुणा तरुणार्करुक् ॥ ४४० ॥

प्रहस्तोऽथ सु रा नीकपराभवविचक्षणः ॥
रावणप्रहितो युद्धे नीलेन शिलया हतः ॥ ४४१ ॥

जय श्रुत्वा प्र म थितं प्रहस्तं वाहिनीपतिं ॥
निर्ययौ स्वयमेवोग्रः क्रूरकर्मा दशाननः ॥ ४४२ ॥

---

1 निर्मल.

हंतुं सुकंठः श्री दस्य भ्रातरं भीमविक्रमं ॥
गृहीत्वाऽद्रेर्महाशृंगमभिदुद्राव वेगवान् ॥ ४४३ ॥

सायकैर्यातु रा जस्तच्चूर्णीकृत्य महाबलः ॥
शरेणैकेन सुग्रीवं पातयामास भूतले ॥ ४४४ ॥

शैलान्गृहीत्वा म हतो गवाक्षगवयर्षभाः ॥
प्रदुद्रुवुस्तेऽपिशरैस्तेन विद्धा निपातिताः ॥ ४४५ ॥

यथा वातेन ज ल्दा भग्नास्तेन वलीमुखाः ॥
जग्मुः शरण्यं शरणं रामं कामं भयाकुलाः ॥४४६ ॥

कोदंडमादा य परं हंतुं गंतुं समुद्यतं ॥
प्रांजलिर्लक्ष्मणो राममब्रवीदग्रतः स्थितः ॥ ४४७ ॥

पर्याप्तोऽहं प रा भूतौ रावणस्य दुरात्मनः ॥
आर्य कार्यमिदं कर्तुमनुजानीहि मां प्रभो ॥ ४४८ ॥

तं सोऽब्रवीस म र्थोऽसि गच्छ यत्नपरो भव ॥
आत्मानं रक्ष सौमित्रे रावणो हि महाबलः ॥ ४४९ ॥

परिष्वज्याग्र ज मयो मत्वा सौमित्रिराहवे ॥
ययौ ददर्श दिक्तुंडं छादयंतं शरैरीन् ॥ ४५० ॥

तं वायुतन य स्तस्य समासाद्य रथं रणे ॥
उवाच दक्षिणं बाहुमुद्यम्याद्भुतविक्रमः ॥ ४५१ ॥

अवध्यत्वं कं ज जस्य वरादेवासुरादिभिः ॥
प्राप्तं त्वया दशग्रीव वानरेभ्यस्तु ते भयं ॥ ४५२ ॥

दक्षिणो मम प सोऽयं बाहुरद्य समुद्यतः ॥
विधमिष्यति ते देहे भूतात्मानं चिरोषितं ॥ ४५३ ॥

संक्रुद्धो यातु धा नस्तमब्रवीत्प्रहर द्रुतं ॥
ततः पराक्रमं ज्ञात्वा त्वां वधिष्यामि वानर ॥ ४५४ ॥

तमब्रवीत्स म रुतः सूनुः क्रुद्धं दशाननं ॥
त्वं मया निहतं पूर्वमक्षमात्मसुतं स्मर ॥ ४५५ ॥

---

१ वानर.

रोषेण बंधुः श्री दस्य तलेनोरसि मारुतिं ॥
आजघानाहतस्तेन स चचाल मुहुर्मुहुः ॥ १५६ ॥

स्थैर्यं कृत्वा पु रा रातिं तलेनैवाजघान सः ॥
दशग्रीवः कंपितोऽभूद्भूमिकंपे यथाऽचलः ॥ १५७ ॥

दृष्ट्वा विसंज्ञ म मरा ऋषयो वानरा मुदा ॥
विनेदुः स त्वथाश्वास्य रावणो हारिमब्रवीत् ॥ १५८ ॥

साधु वानर जे न्ये त्वं श्लाघनीयोऽसि वीर्यतः ॥
तमब्रवीत्कपिर्वीर्यं धिगस्तु मम रावण ॥ १५९ ॥

जीवस्यद्यापि य स्त्वं मे निःशंकं तलताडितः ॥
सकृत्तु प्रहरेदानीं दुर्बुद्धे किं विकत्थसे ॥ १६० ॥

ततस्त्वामम रा राते मामको मुष्टिरुद्धतं ॥
लोकपीडाकरं मत्तं प्रणेष्यति यमक्षयं ॥ १६१ ॥

ततः स पर म क्रुद्धो मुष्टिमावृत्य दक्षिणं ॥
पातयामास वेगेन वानरोरसि वीर्यवान् ॥ १६२ ॥

स प्रभंजन ज स्तेन ताडितो दृढमुष्टिना ॥
पुनः पुनः सचचाल प्रवाते विटपी यथा ॥ १६३ ॥

दृष्ट्वा वायोः का य जं तं व्याकुलं दशकंधरः ॥
समुत्सृज्य महातेजा नीलं प्रतिसमभ्यगात् ॥ १६४ ॥

समाश्वस्तः सौ ज नाजो दृष्ट्वा नीलेन संगतं ॥
उवाच मारुतिर्नेदं युक्तं ते दशकंधर ॥ १६५ ॥

शिला नीलेन य शैलाग्रा वृक्षाश्च भूरिशः ॥
रावणस्ताञ्चिच्छेद शरैरशनिसन्निभैः ॥ १६६ ॥

ह्रस्वरूपः सु रा रातेर्ध्वजाग्रे निपपात सः ॥
जज्वाल रावणः क्रोधात्ततो नीलो ननाद च ॥१६७॥

सौमित्रिहनु म रामा रावणस्याग्निनंदनं ॥
दृष्ट्वा ध्वजाग्रे चापाग्रे किरीटाग्रे च विस्मिताः ॥१६८॥

---

१ पुढें. २ गूढ. ३ भूधर (पर्वत). ४ नीलनामक वानर.

तथैव बधु श्री दस्य कपिलाघरविस्मित ॥
अस्त्रमाहारयायास दीप्तमाग्नेयमद्भुत ॥ ४६९ ॥

चकुर्युवान रा दृष्टा भान्त दृष्ट्वा दशाननं ॥
क्रुद्ध आग्नेयसयुक्त शरमादाय रावण ॥ ४७० ॥

अब्रवीन्नील म द्य व जीविल रक्ष वानर ॥
इत्युक्त्वास्त्रप्रयुक्तेन शरेण तमताडयत् ॥ ४७१ ॥

नील पपात ज गतीपृष्ठे तत्कालमेव स ॥
परं पितुश्चात्मनश्च तेजसा न मृतस्तदा ॥ ४७२ ॥

ततोऽरातिर्ज य प्रेप्सु सौमित्रिमभिनिर्ययौ ॥
स।तमाहाहंसि कपीन्द्रयोद्धु पश्य मा स्थित ॥४७३॥

तमुवाच सु रा रातिर्दिष्ट्या दृष्टोऽसि राघव ॥
अस्मि क्षणे मृत्युलोक यास्यसि त्व ममाशुगै ॥४७४॥

अब्रवीत्स स म "युत्त किं पाप त्व विकत्थसे ॥
महाप्रभावा गर्जंति न जातुविदसत्तम ॥ ४७५ ॥

तत श्रीदानु ज श्चक्रे युद्ध सौमित्रिणः सह ॥
सौमित्रिश्च महातेजास्तस्य चिच्छेद सायकान् ॥४७६॥

सुमित्रातन य स्याथ ल्लाटे स दशानन ॥
निचखान शर घोर ब्रह्मदत्त पविप्रभ ॥ ४७७ ॥

स रामस्यानु ज स्तेन व्याकुलोऽभूत्क्षण पुन. ॥
सज्ञा प्राप्य महातेजा शत्रोश्चिच्छेद कार्मुक ॥४७८॥

त्रिभिस्तीक्ष्णै सा य कैस्तमाजघानाशु मर्मणि।॥
स चचाल पुन, सज्ञा कृच्छ्रात्प्राप दशानन ॥४७९॥

तत शक्ति स रा माशु ब्रह्मदत्ता।महाबल।॥
प्रेषयामास सक्रुद्धा काली व्याली नवामिव ॥४८०॥

शरैस्तै स म यैस्ता क्षघान भरतानुज।॥
तथापि शक्ति सा तस्य विवेशैव भुजातर ॥ ४८१ ॥

---

१ मश्लोक २ दशानन

महत्या ऽपि शक्त्या श्रीमान्स ताडितोऽपि स्तनांतरे ॥
विष्णोरमीमांस्यभागमात्मानं प्रत्यनुस्मरत् ॥ ४८२ ॥

द्वाभ्यां भुजाभ्यां राजा तं अग्राहेपित्र सतरं ॥
चालनेऽपि क्षमो नाभूल्कि तस्योद्धरणे पुनः ॥४८३॥

तदानीं द्रुत म भ्येत्य रावणं वायुनंदनः ॥
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ ४८४ ॥

राजराजानु ज स्तेन वमन् रुधिरमाकुलः ॥
पपात मूर्छितो नेदुर्देवदैत्यमहर्षयः ॥ ४८५ ॥

कपिस्तमान् य तूर्णं राघाभ्याशं सुभक्तिमान् ॥
शक्तिस्तमुत्सृज्य गत्ता रावणस्य रथं प्रति ॥ ४८६ ॥

आश्वस्तोऽभूद रा तिशो मुहूर्ताद्दुरत्तानुजः ॥
रावणोऽपि पुनर्योद्धुं धनुर्बाणान्समाददे ॥ ४८७ ॥

दृष्टप्लवंग म वधो रामो रक्तांतलोचनः ॥
हनूमंतं समारुह्य रावणं समदुद्रुवत् ॥ ४८८ ॥

तमाह मेनु ज छद्मा तिष्ठ कृत्वा मभाप्रियं ॥
क्नु राक्षसशार्दूल गत्वा मोक्षमवाप्स्यसि ॥ ४८९ ॥

कर्ता तव क्ष य स्याहं पुत्रैः पौत्रैः प्रियैः सह ॥
क्षणेदिने जनस्थाने सर्वं नीराक्षसं कृतं ॥ ४९० ॥

एवमुक्तः सो ज नाजं वहंतं राघवं रणे ॥
आजघान शरैर्दीप्तैः पूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ ४९१ ॥

तस्याजनाक्षा य भुवः कालानलविषोपमैः ॥
ताडितस्य शरैर्भूयस्तेजोवृद्धिरभूत्तदा ॥ ४९२ ॥

राभो राक्षस रा जेन दृष्ट्वा भक्तं कृतव्रणं ॥
चकार विरथं सूतं हयान्हत्वा निरायुधं ॥ ४९३ ॥

छित्वा ध्वजं द्वि म करमभं छत्रमयेपुभिः ॥
किरीटकूटं चिच्छेद जघानोरसि राक्षसं ॥ ४९४ ॥

---

१ वज्रसदृश. २ रामाचे समीप. ३ कपट मनुष्य (राम). ४ मुकुटाग्रम.

वज्रप्रहारैः श्री मान्यो न चचाल दशानन: ॥
॥ रामबाणाभिहतो मुमोह धनुरत्यजत् ॥ ४९५ ॥

तमुवाच प रा धीन राघवो विरथ स्वक ॥
अल श्रातोऽसि राजस्त्व युद्धे नास्त्यद्य ते बल ॥४९६॥

गच्छ मुक्तोऽस्य य त्वारे विश्रात श्वस्त्वमाहव ॥
पुन सै यै परिवृतो योद्धुमर्हि मया सह ॥ ४९७ ॥

प्रेक्षिष्यसे भु ज स्य मे वीर्यमाजौ स्वकै सह ॥
परिश्रात मृत्युवश नयामि त्वां न राक्षस ॥ ४९८ ॥

एवमुक्तो भ ■ व्यासो हतदर्पो निशाचर ॥
विवेश लका रामेण लीलया युधि निर्जित ॥४९९ ॥

श्रीरामेण प रा भूतो बभूव व्यथितेंद्रिय ॥
मातग इव सिंहेन गरुडेनेव पन्नग: ॥ ५०० ॥

उवाच पर म व्यग्र प्रेक्षमाणो निशाचरान् ॥
व्यर्थं तपो मे यद्युद्धे मानुषेणास्मि निर्जित ॥५०१॥

इद तत्कर्ज ऊ वचो घोर मामभ्युपस्थित ॥
मानुषेभ्यो विजानीहि भय त्वमिति तत्तथा ॥ ५०२ ॥

देवदानव य क्षैस्तैर्गंधर्वैरुरगराक्षसै ॥
अवध्यत्व मया प्राप्त मानुषेभ्यो न याचित ॥ ५०३ ॥

अनरण्योऽपि ज गतीपतिर्मामशपत्पुरा ॥
शप्तोह वेदवत्या च सेय जनकनदिनी ॥ ५०४ ॥

उमा शभो प्रि य तमा मह्य कैलासचालने ॥
नदीश्वरश्चोपहासे घोर शाप ददौ पुरा ॥ ५०५ ॥

तद्राक्षसा स्म रा ध्वद्य निमित्त मद्भयस्य यत् ॥
यूय प्रिया. सहाया मे यत्न कर्तुमिहार्हथ ॥ ५०६ ॥

महासत्वो म म भ्राता कुभकर्णो विबोध्यता ॥
प्रयत्न क्रियता दुर्गप्राकारद्वाररक्षणे ॥ ५०७ ॥

१ युद्धाचें आयण २ राजविशेष. (हा ■ राजाचा शाप असे कित्येकांचें म्हणणे). ३ कुंभकर्णाची कथा

संरक्षणीया श्री रद्य प्रयत्नेन निशाचराः ॥
सुप्तं स्वपिति निश्चितः कुंभकर्णो विबोध्यतां ॥५०८॥

स हि संख्ये पे रा क्रांतः ककुदं सर्वरक्षसां ॥
वानरान् राजपुत्रौ च क्षिप्रमेव हनिष्यति ॥ ५०९ ॥

रामेण संग्रा मे इह प्रभग्नस्य सुदारुणे ॥
भविष्यति न मे शोकः कुंभकर्णे विबोधिते ॥ ५१० ॥

भेत्रेत्युक्ताः प्र ज ग्मुस्ते कुंभकर्णनिवेशनं ॥
गंधमाल्यं महद्भक्ष्यमादाय रजनीचराः ॥ ५११ ॥

ते कुंभकर्णं य त्नेन महता राक्षसोत्तमाः ॥
दिनद्वयेनायुतशः कृच्छ्रेण प्रत्यबोधयन् ॥ ५१२ ॥

प्रबुद्धो मांस रा शीन्स भुक्त्वा नानाल्पपर्वतान् ॥
सहस्रशो मद्यकुंभान् पीत्वा स्नातो घटस्रुतिः ॥५१३॥

यूपाक्षात्स म म ग्रे तातचिवावृत्तमात्मनः ॥
प्रबोधकारणं श्रुत्वा कुंभकर्णस्तमब्रवीत् ॥ ५१४ ॥

हरिसैन्यं रा ज पुत्रौ तौ चाहं रामलक्ष्मणौ ॥
जित्वा प्रथममेवाजौ ततो द्रक्ष्यामि रावणं ॥ ५१५ ॥

महोदरो न य ज्ञस्तं कुंभकर्णं तदाब्रवीत् ॥
श्रुत्वा प्रभुवचः शत्रून् पश्चादपि विजेष्यसे ॥ ५१६ ॥

प्र प्रतस्थेऽग्र ज स्यादौ दर्शनार्थं महातनुः ॥
कुंभकर्णः पदन्यासैः कंपयामास मेदिनीं ॥ ५१७ ॥

बहिस्थाः कप य स्तस्य वचतो राजवर्त्मनि ॥
दर्शनात्कुंभकर्णस्य त्रस्ताः सर्वे पलायिताः ॥ ५१८ ॥

केचिच्छरण्यं रा जेंद्रं राघवं शरणं ययुः ॥
क्रममाणं महाकायं पुरा नारायणं यथा ॥ ५१९ ॥

तथा दृष्ट्वा त म त्युग्रं रामो दशरथात्मजः ॥
कोऽयमत्युच्छ्रितः श्रीमानित्यपृच्छद्विभीषणं ॥५२०॥

त्रिभीषणस्तं श्री मंतं राघवं जगतः पतिं ॥
प्रणम्याकथयत्तस्य नामवीर्यादिशेषतः ॥ ५२१ ॥

राम येन सु रा धीशः साक्षात्कालश्च निर्जितः ॥
ऐरावतैकदंतेन वासवो युधि ताडितः ॥ ५२२ ॥

भक्षिताश्च स म येन प्रजा येन महौजसा ॥
यं दृष्ट्वा त्रिदशाः सर्वे कालोऽयमिति मोहिताः ॥५२३॥

ब्रह्मा यमाह ज नितस्त्वं हि विश्रवसा ध्रुवं ॥
प्रजानाशाय तत्पाप मृतकल्पः शयिष्यसे ॥ ५२४ ॥

ब्रह्माऽग्रजेनें य स्यार्थे प्रार्थितः सन् पुराऽब्रवीत् ॥
शयिता ह्येष षण्मासमेकाहं जागरिष्यति ॥ ५२५ ॥

सोऽयं राक्षस रा जस्य कुंभकर्णोऽनुजः प्रभो ॥
उत्थापितो बलादद्य राज्ञा योद्धुं त्वया सह ॥ ५२६ ॥

रामस्तमाह म तिमन्कथमेनं महाबलं ॥
वानरा वारयिष्यन्ति तमुवाच बिभीषणः ॥ ५२७ ॥

उच्यंतां मनु ज श्रेष्ठ वानरा माययाऽरिणा ॥
बिभीषिकार्यं समरे त्र्यमेतत्समुच्छ्रितं ॥ ५२८ ॥

ज्ञात्वा मायाम य मिमं सर्वे शाखामृगाः प्रभो ॥
ये भीता दर्शनेनास्य ते भविष्यंति निर्भयाः ॥५२९॥

दशकंठानु ज वचः श्रुत्वा दशरथिः स्वयं ॥
आह सेनापतिं नीलं स तथाऽकथयत्कपीन् ॥५३०॥

यंत्रं मायाम य मिति श्रुत्वा सर्वे प्लवंगमाः ॥
गृहीत्वाऽगान्नगान् हृष्टा लंकाया द्वारमभ्ययुः ॥५३१॥

कुंभकर्णः प रा भूत्वा खिन्नमग्रजमब्रवीत् ॥
राजंस्त्वया बलवता वैरमुत्पादितं कथं ॥ ५३२ ॥

यः शत्रुभव म स्योग्रमात्मानं नाभिरक्षति ॥
अवाप्नोति हि सोऽनर्थान्स्थानाच्च व्यवरोप्यते ॥५३३॥

---

१ रावण.

पूर्वं यदुक्तं श्री मंत्ते प्रियया मेऽनुजेन च ॥
तदेव नो हितं वाक्यं यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ५३४॥

क्रुद्धो राक्षस रा जस्तमुवाचाहं गुरुस्तव ॥
अनुप्रशास्सिकि मां त्वं यद्युक्तं तद्विधीयतां ॥५३५॥

विभ्रमाद्वाऽथ म नसो मोहाद्वीर्याश्रयेण वा ॥
यन्नाभिपन्नमधुना व्यर्था तस्य पुनः कथा ॥ ५३६ ॥

यद्यस्ति स्याग्र ज इति स्नेहः स्वस्मिंश्च विक्रमः ॥
यदि कार्यं ममैतत्ते हृदि कार्यतमं मतं ॥ ५३७॥

अस्मिन्काले तु य द्युक्तं तदिदानीं विचिन्त्यतां ॥
ममापनयज दुःख विक्रमेण समीकुरु ॥ ५३८ ॥

रुष्टं राक्षस रा ज त ब्रुवाणं धीरदारुणं ॥
कुंभकर्णः शनैः श्लक्ष्णमुवाच परिसांत्वयन् ॥ ५३९॥

शृणु राजन्म म वचः संतापेनालमुत्थितं ॥
रोषं च संपरित्यज्य स्वस्थो भवितुमर्हसि ॥ ५४० ॥

दैन्य रक्षोरा ज चित्ते मयि जीवति मा कुरु ॥
तमहं नाशयिष्यामि यत्कृते परितप्यते ॥ ५४१ ॥

राजन्कालेऽत्र य द्योग्यं कर्तुं स्निग्धेन बंधुना ॥
शत्रूणां कदनं पश्य क्रियमाणं मया रणे ॥ ५४२ ॥

इत्युक्तवंतं अ न्यार्थं समुद्युक्तं दशाननः ॥
भूषणैर्भूषयामास कुंभकर्णं महाबलं ॥ ५४३ ॥

कुंभकर्णः प्रि य भ्रातुः पादौ नत्वा निपीडितं ॥
तं परिष्वज्य युद्धाय प्रतस्थे शितिशूलभृत् ॥ ५४४ ॥

पादन्यासैर्ध रा मार्तां कुर्वन् नादेन वानरान् ॥
कंपयन्निर्गतोऽत्युग्रः पुराद्बहुबलैर्वृतः ॥५४५॥

तस्य देहस्य म हतः परीणाहो धनुःशतं ॥
उच्छ्रायः षट्शतधनु-प्रमाणः परिकीर्तितः ॥ ५४६॥

---

१ तीक्ष्ण. २ घेर.

विलंघयित्वा श्री मान्स प्राकारं पर्वतोपमः ॥
　　निर्ययौ नगरात्तूर्णं कुंभकर्णो भयंकरः ॥ ५४७ ॥

सर्वेऽपि वान र स्त्रस्तास्तमायांतं सुदारुणं ॥
　　दृष्ट्वा शकटचक्राक्षं सहसा विप्रदुद्रुवुः ॥ ५४८ ॥

तानंगदः स म रतो विमुखान् यूथपान् कपीन् ॥
　　नीलादीनब्रवीद्वीरा महतीयं विभीषिका ॥ ५४९ ॥

ते तारातनु ज स्यातिप्रयत्नेन प्लवंगमाः ॥
　　निवृत्ता युगपज्जघ्नुस्तं शिलाशिखरद्रुमैः ॥ ५५० ॥

देहे शिलोच य क्रूरे विशीर्णास्तस्य ते द्रुमाः ॥
　　शिलाश्च शिखराण्यद्रेः शतशः प्राज्यतेजसः ॥ ५५१॥

बलीमुखव—रा स्तेन निहता बहवो रणे ॥
　　रक्तार्द्रा दुद्रुवुस्तेन तीर्णा येन पयार्णवं ॥ ५५२ ॥

अंगदस्तान्भ म विचान् वानरान् पुनरब्रवीत् ॥
　　अवातिष्ठत युध्यामो निवर्तध्वं प्लवंगमाः ॥ ५५३ ॥

द्रुतानां नैव ज-गतीपृष्ठे पश्यामि वः स्थलं ॥
　　दारास्तूपहसिष्यंति सोऽधिको जीवतां वधः ॥ ५५४॥

रामं दृष्ट्वा ना य मव क्रूरो जीवन् गमिष्यति ॥
　　दीप्यमानमिवासाद्य पतंगो जातवेदसं ॥ ५५५ ॥

द्रवमाणास्तु ज वना अंगदेन बलीमुखाः ॥
　　सांत्वनैश्चानुमानैश्च ततः सर्वे निवर्तिताः ॥ ५५६ ॥

अपर्यंतआस्था य मति तस्थुः संग्रामकांक्षिणः ॥
　　पर्यवस्थापिताः सूक्तैरंगदेन प्रहर्षिताः ॥ ५५७ ॥

ततस्तान्वान रा न्वीरान् भक्षयामास राक्षसः ॥
　　नासापुटाभ्यां कर्णाभ्यां तस्य केचिद्विनिर्गताः ॥५५८॥

शैलशृंगैस्तं म रुतस्ताडयामास नंदनः ॥
　　तमाजघान शूलेन कुंभकर्णो भुजांतरे ॥ ५५९ ॥

---

१ बुभगावर्ग. २ वानर.

भीमं ननाद श्री मान्स मारुती रक्षसा ऽऽहतः ॥
रक्षोगणा त्रिनेदुस्त समीक्ष्य व्यथितं कापिं ॥ ५६० ॥

ऋषभ च ध रा यां स शरभं गधमादन ॥
नील गवाक्ष चरणे पातयामास राक्षसः ॥ ५६१ ॥

त समारुह्य म हिभृत्तुल्यं ते कपयो रुषा ॥
ददशुर्दारयामासुर्नखैर्दन्तैश्च मुष्टिभिः ॥ ५६२ ॥

यथा सर्पान्द्वि ज पति र्भक्षयन्परिधावति ॥
तथैव कुभकर्णस्तान् कौशानीशानविक्रमः ॥ ५६३

तारायास्तन य स्तेन मुष्टिना ताडितो ह्रदि ॥
पपात भूमौ संयक्तो महसा सहसाऽर्दितः ॥ ५६४ ॥

सुग्रीवो वान रा धीशः शैलशृगेन वक्षसि ॥
तमाजघान तद्भिन्नं विशाले तद्भुजांतरे ॥ ५६५ ॥

शूल चिक्षेप म दिरामदांध. स निशाचरः ॥
समुत्पत्य गृहीत्वा तद्भंज पवनात्मजः ॥ ५६६ ॥

शृंगमुत्पान्य ज गतीधरस्य मलयस्य सः ॥
जघान तेन सुग्रीवं पातयामास मूर्च्छित ॥ ५६७ ॥

यथा वातस्तो य दं तं संप्रगृह्य जहार स ॥
हनूमांश्चिंतयामास किं कार्यमिति बुद्धिमान् ॥५६८॥

मोक्षितश्चेन्नि ज स्वामी मयाऽद्य बलशालिना ॥
अप्रीतिश्च भवेदस्य कीर्तिनाशश्च शाश्वतः ॥ ५६९ ॥

मूर्छितोऽद्य स्व य मयं मुहूर्ताद्वानरेश्वरः ॥
मोक्ष प्राप्स्यति सेनां स्वां तावदाश्वासयाम्यह ॥५७०॥

एवमाजौ प रा क्रम्य तमादाय कपीश्वरं ॥
विनेश लकां विजयी कुभकर्णो महायशाः ॥ ५७१ ॥

पूज्यमानः सु म नसां गधोदानां च वृष्टिभिः ॥
राजमार्गे गतो हृष्टः कुभकर्णः शनैः शनैः ॥५७२॥

---

१ शिवासारसा पराक्रमी.

अथ प्रबुद्धः श्री मान्स प्लवगेशो महाबलः ॥
दैवगत्या बभूवास्य तद्रूपं मोहशांतये ॥ ५७३ ॥

प्लवंगमानां रा जाऽशु तस्य कर्णौ नखैः खरैः ॥
लुलुंच नासां दशनैः पार्श्वौ च विददार सः ॥५७४॥

छिन्नकर्णोऽस्य म पीतो हृतनासो विलपितः ॥
आविध्य भूमौ सुग्रीवं कुंभकर्णः पिपेष सः ॥ ५७५॥

अभिपिष्टोऽल ज गत्यां हन्यमानोऽपि राक्षसैः ॥
जगाम खं कंदुकवज्जवेन स हरीश्वरः ॥ ५७६ ॥

प्रगर्जन्प्रल य प्रोद्यन्मेघघोरध्वनिर्द्रुत ॥
वानराणां सार्वभौमो रामपार्श्वं जगाम सः ॥ ५७७ ॥

आयुधं मुद्ग रा ख्यं स प्रगृह्य क्रोधनः पुरात् ॥
पुनर्विनिर्गतो योद्धुं प्रलयज्वलनप्रभः ॥ ५७८ ॥

खादन्प्लवंग म शतान्यंतकप्रतिमो यदा ॥
चचार राक्षसा भीताः शरणं राघवं ययुः ॥ ५७९ ॥

तदा रामानु ज स्तस्य चिच्छेद कवचं शरैः ॥
निचखानाशुगान् देहि शतशो वज्रदारुणान् ॥५८०॥

कुंभकर्णः स्म य न्नाह साधु साधु महाभुज ॥
युध्यता मामभीतेन ख्यापिता वीरता त्वया ॥ ५८१ ॥

वीर रामानु ज रणे तोषितोऽहं त्वया भृशं ॥
नेंद्रोऽपि मेऽग्रतो युद्धे स्थितपूर्वः कदाचन ॥५८२॥

अंतकस्याप्य य त्नेन जेतुर्मेऽतुल्यतेजसः ॥
तिष्ठन्नप्यग्रतः पूज्यः किमु युद्धप्रदायकः ॥ ५८३ ॥

त्वामनुज्ञाप्य रा जेंद्र गंतुमिच्छामि लक्ष्मण ॥
तमेव हंतुमीहा मे सर्वं तस्मिन् हते हतं ॥ ५८४ ॥

दृष्टः पराक्र म स्तेऽद्य सत्यं त्वय्यद्भुतं बलं ॥
एष दाशरथी रामस्तिष्ठतीत्यब्रवीत्स तं ॥ ५८५ ॥

ततः स रामं श्री मंतमभिदुद्राव राक्षसः ॥
कुंभकर्णो महातेजाः कंपयन्निव मेदिनीं ॥ ९८६ ॥

रामः शचीन-रा-रातिं दंदि विव्याध मार्गणैः ॥
विद्धस्य हस्ताचस्योर्व्यां पपातोग्रगदा तदा ॥ ९८७ ॥

रक्षःप्लवंग म र्त्यान्स भक्षयामास राक्षसः ॥
मत्तो रुधिरगंधेन मदेन च रुषोद्धतः ॥ ९८८ ॥

राममुद्दिश्य ज गतीधरशृंगमरिर्महत् ॥
चिक्षेप समरे क्रुद्धः कुंभकर्णो महाबलः ॥ ९८९ ॥

कौसल्यातन य स्तूर्ण शरैश्चिच्छेद सप्तभिः ॥
द्वे शते वानराणां तत्पतमानमपातयत् ॥ ९९० ॥

तस्मिन्काले न रा धीशं रामं सौमित्रिरब्रवीत् ॥
मत्तः शोणितगंधेन स्वान्परांश्चैव खादति ॥ ९९१ ॥

एनं प्रमत्त म धुना वानराः शतशः प्रभो ॥
अधिरोहंतु भारार्तो नान्यान्हन्यादयं कपीन् ॥९९२॥

अधिरूढास्ति ज गतां नायस्याज्ञानुवर्तिनः ॥
व्यधूनयत्तान्वेगेन दुष्टहस्तीव हस्तिपान् ॥ ९९३ ॥

कोदंडमादा य तदा तमुवाच रघूत्तमः ॥
आगच्छ राक्षसश्रेष्ठ रक्षःकालमवेहि मां ॥ ९९४ ॥

दशकंठानु ज स्तेन तथोक्तः प्रभुणा स्वयं ॥
रामोऽयमिति विज्ञाय जहास विकृतस्वरं ॥ ९९५ ॥

उवाच च प्र य त्नं त्वं कुरु राम मयि ध्रुवं ॥
न विराधः खलो वाली कुंभकर्णोऽहमागतः ॥९९६॥

पराक्रमं त्वं रा जीवलोचनाजौ प्रदर्शय ॥
ततस्त्वां भक्षयिष्यामि दृष्ट्वादौ तव विक्रमं ॥ ९९७ ॥

श्रुत्वातिविक्रं म स्येत्थं वाक्यं तल्लक्ष्मणाग्रजः ॥
कृत्वा युद्धं प्रचिच्छेद बाहुं तस्य समुद्गरं ॥ ९९८ ॥

भानुः ग्राहुःश्री दस्य वज्रच्छिन्नाद्रिशृंगवत् ॥
पपात पतता तेन मर्दिता कपिवाहिनी ॥ ५९९ ॥

स्वर्भानुरिव रा[२]केशं रामं हंतुं स राक्षसः ॥
अभिदुद्राव वामेन करेणोत्पाट्य भूरुहं ॥ ६०० ॥

सनालं वाम म पि त रामश्चिच्छेद तद्भुजं ॥
तेनापि चूर्णिता रक्षःकपिभूरुहपर्वताः ॥ ६०१ ॥

दृष्ट्वा छिन्नभु ज द्वंद्वमागच्छंतं जवेन तं ॥
तत्पादावर्द्धचंद्राभ्यां चिच्छेदाशु रघूत्तमः ॥ ६०२ ॥

तस्य पादौ क्ष य करावुभौ वानरराक्षसां ॥
विनादयंतौ प्रदिशो दिशोऽब्धिं च निपेततुः ॥६०३॥

यथैव चंद्रं रा हुः स व्यादायास्यं भयंकरं ॥
रामं दुद्राव पादाभ्यां भुजाभ्यां रहितोऽप्यरिः ॥६०४॥

अपूरयद्धे म पुंखैः शरैस्तस्याननं प्रभुः ॥
शशाक वक्तुं न तदा चुकूज च मुमूर्छ च ॥६०५॥

अथाददे ते ज सेद्ध कालकल्पं शरं वरं ॥
वायुवेगं प्रचिक्षेप कुंभकर्णाय राघवः ॥ ६०६ ॥

स कृतारिल य स्तस्य चकर्त सहसा शिरः ॥
प्रयुक्तो वासवेनेव वज्रो वृत्रस्य विद्विषः ॥ ६०७ ॥

देहं ततस्य ज स्थी छेदवेगोत्थितं शिरः ॥
पपात पुरि वेश्मानि प्राकारं चाप्यपातयत् ॥ ६०८ ॥

दृष्ट्वा हतं सं प ति तं हृष्टा देवा महर्षयः ॥
प्लवगाः पूजयामासुः श्रीरामं जयभागिनं ॥ ६०९ ॥

कुंभकर्णं प रा सुं तं राक्षसेभ्य स्तं रणे ॥
श्रुत्वा शोकाकुलो राजा स मुमोह पपात च ॥६१०॥

निललाप स प्र योऽपि दैन्यं प्राप्य स रावण. ॥
हा वीर बंधो प्रधने सकन्या मां त्वं कथं गतः ॥६११॥

---

१ राहु. २ चद्र. ३ वामून.

त्वया विना मे श्री नैष्टा किं कार्यं सीतया तया ॥
राज्येन नास्ति मे कृत्यं जीविते नास्ति मे मतिः ॥६१२॥

प्राप्तो मया परानर्थः सुहृद्वाक्यमगृण्हता ॥
विभीषणेन विदुषा यदुक्तं सत्यमेव तत् ॥ ६१३ ॥

शोकदोऽयं मम प्राप्तो विपाकस्तस्य कर्मणः ॥
यन्मया धार्मिकः श्रीमान् स निरस्तो विभीषण ॥६१४॥

एवं बहुनु जल्पंतादिलपंतं दशाननं ॥
तत्सुतस्त्रिशिरा वीरः सांत्वयन्नित्युवाच तं ॥६१५॥

दैवाद्धतोऽद्य यमाजी मध्यमो नः पिता बली ॥
पराङ्मुखो हतः शौर्यो नैव योऽभिमुखो रणे ॥६१६

निष्पतिं नरानन्ये शराः सूर्याततेजसः ॥
त्रैलोक्यस्यापि विजये समर्थस्त्वमसि प्रभो ॥ ६१७ ॥

स त्वं कस्मात् मर्योऽपि शोचस्यात्मानमीदृशं ॥
मा प्राकृत इव प्राज्ञ शोकं कुरु सुरेश्वर ॥ ६१८ ॥

ब्रह्मदत्ताऽस्ति ते शक्तिनी गदाश्च कांच धनुः ॥
दिव्यः शर. स्यंदनोऽपि सहस्रखरसयुतः ॥ ६१९ ॥

त्वया शचीपि यमुना विशस्ता दैत्यदानवा ॥
त्वं सर्वायुधसंपन्नो राघवं शास्तुमर्हसि ॥ ६२० ॥

यथेष्टं त रा ज वर्यं तिष्ठाह भ्रातृभिः सह ॥
गमिष्यामि हनिष्यामि रणे राम सलक्ष्मण ॥ ६२१

श्रुत्वा स्ततन य स्यैव वाक्यं रात्रिचरेश्वरः ॥
पुनर्जातमिवात्मानं मेने कालेन मोहितः ॥ ६२२ ॥

प्रेषितस्त्रिशिरा राजा देवांतकनरांतकौ ॥
अतिकायश्च ते तस्य सर्वे लब्धवराः सुताः ॥ ६२३ ।

वैमात्रेयौ स म यौ च भ्रातरौ वरदर्पितौ ॥
पुत्रैश्चतुर्भिः सहितौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ ६२४ ॥

१ सूर्यासारख्या तेजस्वी. २ देहकांतीचे हरण करणारा.

नरांतक तु श्री मत्त पिला सप्रेषितोऽगद ॥
मुष्टिनैवावधीदुग्र कपिसैन्यतृणानल ॥ ६२५ ॥

मारुते प्रख रा न्मुष्टिप्रहाराद्भिन्नमस्तक ॥
देवांतको जहौ प्राणान् य पुराऽवर्धनामक ॥६२६॥

नीलो गृहीत्वा म हतो गिरे शृग सपादप ॥
क्षिप्तेन तेन हतवान् गजारूढ महोदर ॥ ६२७ ॥

त्रिशिराश्चात्म ज स्तस्य रावणस्य महाबल ॥
गृहीत्वा तदासिं तेन निहतो वायुसूनुना ॥ ६२८ ॥

महापार्श्व स य दुग्रो भ्राता लकापतेरणे ॥
ऋषभेण महातेजास्तस्यैव गदया हत ॥ ६२९ ॥

अतिकाय सु रा रातिरस्त्रविद्रणदारुण ॥
सौमित्रिणा हत शूरो ब्रह्मास्त्रेण रणाजिरे ॥६३०॥

स्वपुत्रभ्रातृ म रण श्रुत्वा शोकपरायण ॥
दीन सभायामालोक्य तातमिन्द्रजिदब्रवीत् ॥ ६३१ ॥

मयि जीवत्य ज प्राप्तद्विपद्गवरे युधि ॥
न तात मोह त्व गतुमर्हस्यय महाभुज ॥ ६३२ ॥

द्विया समुद य स्याद्यतको हत कोविद ॥
पश्याद्य राम मद्बाणभिन्नदेह सलक्ष्मण ॥६३३ ॥

शक्रशत्रुर्नि ज प्रा पतेजो दर्शयितु रणे ॥
जगाम राक्षसानीकैर्वृतो वृत्र इवापर ॥ ६३४ ॥

तत स विज य प्राप्त्यै द्रष्यैर्युद्धभुवि स्थित ॥
जुहाव हुतभोक्तारमभिचारविधानत ॥ ६३५ ॥

कृष्णछाग सु रा रातिर्हुत्वा जीवतमस्त्रवित् ॥
पुनर्ब्रह्मास्त्रोपदेश ब्रह्मणा समकारयत् ॥ ६३६ ॥

स लब्ध्वा ब्राह्म य स्त्रमस्तेन स्वधनुरादिक ॥
युद्धोपकरण सन सविद्वानभ्यमन्त्रयत् ॥६३७ ॥

---

१ [illegible] २ [illegible] प्रयोग

अतार्हित स श्री दस्य भ्रातृव्य सर्ववानरान् ॥
पातयामास विशिखै पुनर्दाशरथी च तौ ॥ ६३८ ॥

रामोऽब्रवीच्छ रा कात सौमित्रि वस्त दु सह ॥
सहसा व्यग्रमनसा ब्रह्मणोऽस्त्र मया सह ॥ ६३९ ॥

स तेनास्त्रेण म हता सै य राम सल्क्ष्मण ॥
निपूदयित्वा स्वपुरी विवेश विजयी मुदा ॥ ६४० ॥

नीलस्ताराम ज स्तद्वत्सुग्रीवो जाम्बवानपि ॥
तस्मिन्काले शरैर्व्याप्ता न किंचित्प्रतिपेदिरे ॥ ६४१ ॥

विभीषण सा य कार्तान् यूथपानब्रवीत्स तान् ॥
विषादस्य न कालोऽय मामिष्ट कुशली प्रभु ॥६४२॥

मरुत्पुत्रोऽथ रा ञी तनुमानयित्वाऽस्त्रमुत्थितः ॥
तमाह यो य समाणस्त तमाश्वासयावहे ॥ ६४३ ॥

उल्काहस्तौ स म थौ तौ रणशीर्षे विचेरतु ॥
अपश्यता सप्तषष्टिकोटिकोशोत्तमान् हतान् ॥६४४॥

युक्त स्वभाव ज रया जाम्बवत शरार्दित ॥
दृष्ट्वा विभीषणोऽपृच्छ कच्चित्त्व तात जीवसि ॥६४५॥

ब्रह्मणस्तन य स्त स कण्ठादुत्तरमब्रवीत् ॥
त्वा स्वरेणाभिजानामि न पश्यामि विभीषण ॥६४६॥

तात प्राणाना ज नेय कश्चिद्धारयते रणे ॥
इति श्रुत्वा जाम्बवतमब्रवीत्स विभीषण ॥ ६४७ ॥

आर्य धर्मन य ग्रस्त्यमतिक्रम्य रघूत्तमौ ॥
सुग्रीवमगद चापि कस्मात्पृच्छसि मारुतिं ॥६४८॥

न तथा वान रा धीशे नागदे नापि राघवे ॥
आर्य सदर्शित स्नेहो यथा वायुसुते पर ॥ ६४९ ॥

समब्रवीत्स म तिभ्रान् हतमप्यहत बल ॥
आसञ्जीवयन्यथा तु जीवतोऽपि मृता वय ॥६५

तत स वृद्ध श्री मत जाम्बवत महामति ॥
पादौ गृहीत्वा शिरसा हनूमानभ्यवादयत् ॥ ६५१ ॥

तमब्रवीच्छ रा र्ते॰ स आगच्छ हरिसत्तम ॥
पर्याप्तविक्रमो नायस्त्व सर्वांस्त्रातुमर्हसि ॥ ६५२ ॥

त्वमेषा पर म त्राता सखा सर्वान् प्रहर्षय ॥
विशल्यौ कुरु चाप्येतौ सशल्यौ रामलक्ष्मणौ ॥ ६५३ ॥

हिमवत द्रा ज नेय क्षिप्र गच्छ महाबल ॥
कैलासर्षभयोर्मध्ये महानोषधिपर्वत ॥ ६५४ ॥

तत्रस्थामान य क्षिप्र मृतसजीवनीं तथा ॥
दिव्या सुवर्णसधानविशल्यकरणीरपि ॥ ६५५ ॥

गृहीत्वा तास्त्व रा युक्तश्चतस्त्रस्त्व महौषधी ॥
आगच्छ योजयित्वैना प्राणैराश्वासयस्वकान् ॥ ६५६ ॥

एवमुक्त स म रुत पुत्र उत्थाय सत्वर ॥
त्रिकूटशिखराद्व्योम्नि वेगादाप्लुवे हरि ॥ ६५७ ॥

तस्य भा रे ज गतीधरो भमो महानपि ॥
लका ऽभव मनुत्येव भग्नग्रगृहगोपुरा ॥ ६५८ ॥

गत्वा जवेन य स्तेन प्रोक्त ओषधिपर्वत ॥
स योजनसहस्राणि प्रापातीत्य महाकपि ॥ ६५९ ॥

तदौषध्यस्तु ज ग्मुस्ता मर्त्त्यदर्शनमार्गिन ॥
विनायागतमुद्वे स क्रोध चक्रेऽनिलात्मज ॥ ६६० ॥

तमुत्पाटय इव यच्छैराभे नग तमम ॥
परयदोर्वलमित्युक्त्वा शृग तस्योन्ममाथ स ॥ ६६१ ॥

तं प्रगृह्य ध रा ग्रस्य शिखर नगनागवत् ॥
जगाम लका जवन पवनस्य सुतो हरि ॥ ६६२ ॥

रराज तेन म रुत सूनु शृगेण खे तया ॥
यथा धृतेन चक्रेण विष्णुस्तेजस्विना प्रभु ॥ ६६३ ॥

---

१ नारकाल (मसु)

दृष्ट्वाऽऽगतं तं श्री मत निनेद् रूपयो मुदा ॥
ननाद सोऽपि महता हर्षेण कपिकेसरी ॥ ६६८ ॥

निपपात ध रा या स विकटस्य मरुत्सुत ॥
नवा हर्युत्तमेभ्योऽथ ससर्ज तं विभीषण ॥ ६६० ॥

महौषधीना म मृत गंधमाघ्राय राघवौ ॥
अभूतांविशल्यौ तावुत्तस्थुरितरेऽपि ते ॥ ६६६ ॥

हूतरत्नाति ज ल्धौ रात्रौ रावणाज्ञया ॥
क्षिप्तानि तेन नोत्तस्थुस्तान्यस्थोपावेगधत ॥ ६६७ ॥

स वायोस्तत्त य स्तूर्ण गगमोषधिभृत ॥
हिमवत निनायाथ पुन प्रगाजगाम च ॥ ६६८ ॥

ततस्ते वान रा उल्का समादाय महौजस ॥
सुग्रीवस्याज्ञया पुर्या समनुर्लङ्घ्न रुषा ॥ ६६९ ॥

ददाह लङ्का म नल कल्पात इव दु सह ॥
स्वनो रक्ष स्त्रीजनस्य शुश्रुवे शतयोजन ॥ ६७० ॥

विनिर्गतान् र ज न्या ते राक्षसान्बहिराकुलान् ॥
जघ्नु प्लवगा कोपेन शिलाभि शिखरैर्द्रुमै ॥ ६७१ ॥

रावण प्र प कुद्धकालकल्पो वनेर्भृतौ ॥
कुंभकर्णस्य तनुजौ प्रेषयामास दारुणौ ॥ ६७२ ॥

चक्रतु सह ज न्य तैर्वानरैस्तुमुल तदा ॥
वीरौ कुम्भनिकुंभौ तौ शक्रशत्रू महाबलौ ॥ ६७३ ॥

कपनो विज य श्रीमान् क्रुद्धो युद्धोद्यतस्तदा ॥
अंगद ताडयामास मर्मस्वग्रतरै शरै ॥ ६७४ ॥

अगदो भूध रा ग्र प्रगृह्य रणकर्कश ॥
कपन सूदयामास प्रजघ चापि मुष्टिना ॥ ६७५ ॥

मैंदो यूपाक्ष म वधीत्केसरीव महागज ॥
द्विविद शोणिताक्ष च गरुत्मानिव पन्नग ॥ ६७६ ॥

ततः स कुंभः श्री मान्तं शरैः समभिरादं ॥
विद्धा मर्मणि तेजस्वी पातयामास मूर्च्छितं ॥ ६७७ ॥

सुग्रीवस्तं दु रा धर्ष कुंभ निजबलांतक ॥
युद्ध कृत्वा धनुर्भक्त्वा प्रसन्नमतिरब्रवीत् ॥ ६७८ ॥

त्व रावणात्म य स्तात समोऽद्भुतपराक्रमः ॥
प्रल्हादबलिवृत्रघ्नकुबेरवरुणोपमः ॥ ६७९ ॥

कुंभकर्णात्म ज स्तस्य श्रुत्वा वाक्यं महाबलः ॥
बाहुयुद्ध चिर चक्रे सुग्रीवेण सहाद्भुतं ॥ ६८० ॥

सुग्रीवोऽथ ज य प्रेप्सुः कुंभमुत्क्षिप्य सागरे ॥
पातयामास वेगेन तल तस्य प्रदर्शयन् ॥ ६८१ ॥

उत्पत्य साग रा त्कुंभः सुग्रीवमतिवेगवान् ॥
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ ६८२ ॥

वानरेंद्रः स म न्युस्तं विशाले वक्षसि स्वय ॥
मुष्टिनैव प्रहृत्याशु व्यसु चक्रे रणाजिरे ॥ ६८३ ॥

ततः कुंभानु ज न्माऽपि निकुंभः कालसन्निभः ॥
जग्राह परिघं घोर वज्रादप्यतिदारुणं ॥ ६८४ ॥

तं दृष्ट्वा सभ य स्तांता वानरा राक्षसा अपि ॥
न शेकुः स्पंदितु तस्य हनूमानग्रतः स्थितः ॥६८५॥

स बली वात ज स्याग्रे परिघं भास्करप्रभ ॥
स्थिरे विशाले क्रोधांधः पातयामास वक्षसि ॥६८६॥

परिघः स वि य त्युल्काशतव प्रबभौ तदा ॥
विकीर्यमाणः शतधा वक्ष आहत्य मारुतेः ॥ ६८७ ॥

मारुतिस्त सु रा र्ति ताडयामास मुष्टिना ॥
पुस्फोट चर्मवर्मास्य बहु सुस्राव शोणित ॥ ६८८ ॥

स निजग्राह म रुतः पुत्रं तस्य पिता यथा ॥
सुग्रीवं तं गृहीत्वाऽथ नाद चक्रे भयंकरं ॥ ६८९ ॥

---

१ राक्ष. २ कवच.

पातस्य सूनुः श्री मान्स ह्रियमाणोऽपि तं रिपुं ॥
आजघानोरसि वली वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ ६९० ॥

पातितस्याचि रा द्रक्षस्युत्पत्योच्चैर्निपत्य सः ॥
उत्पाटयामास शिरो भैरवं नदतो महत् ॥ ६९१ ॥

खरस्य पुत्रो म हता बलेन महसाऽन्वितः ॥
मकराक्षो ययौ योद्धुं रावणस्याज्ञयोद्धतः ॥ ६९२ ॥

ते तेन भग्ना ज ल्दा वातेनेव प्लवंगमाः ॥
संभ्रांतमनसः सर्वे दुद्रुवुर्भयपीडिताः ॥ ६९३ ॥

तं वानरक्ष य करं वाचालं खरनंदनं ॥
अमचस्त्रेणावधीद्रुद्रदत्तशूलवरं प्रभुः ॥ ६९४ ॥

पुनर्वचध रा रातिः क्रुद्धस्य पितुराज्ञया ॥
यज्ञभूमौ जुहावाग्निं रणे विजयसिद्धये ॥ ६९५ ॥

स मेघनादो म हता ब्रह्मास्त्रेणाभिपालितः ॥
जाज्वल्यमानं स्वरथमारुरोह महास्त्रवित् ॥ ६९६ ॥

अंतर्हितो रा ज पुत्रो शरैः श्रीरामलक्ष्मणौ ॥
विव्याध यूथपान् सर्वान् प्लवंगांश्च नभोगतः ॥६९७॥

राघवावपि य त्नेन तिग्मान्मुमुचतुः शरान् ॥
निकृत्य तं शक्रजितं पेतुस्ते शोणिताप्लुताः ॥६९८॥

तेनातिविद्धौ न नितव्रणदेहौ रणांगणे ॥
बभूवतुर्दाशरथी पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ६९९ ॥

सुमित्रातन य स्तत्र क्रुद्धः श्रीराममब्रवीत् ॥
ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसां ॥ ७०० ॥

पत्तीकस्याप रा धेन न सर्वान्हन्तुमर्हसि ॥
इत्युवाच तदा रामः क्रुद्धो विद्धः स्वैः शरैः ॥७०१॥

त्वरयैवाहं प्र म थने यत्नमद्य महाभुज ॥
करिष्यामीति चोवाच लक्ष्मणं पुण्यलक्ष्मणं ॥७०२॥

दिव्यास्त्रवेत्ता श्री मान्मां हनिष्यत्येव सर्वथा ॥
इति ज्ञात्वेंद्रजिन्तूर्णं प्रविवेश पुरीं ततः ॥ ७०३ ॥

निकुंभिल्यां सु रा रात्रिंगनुकामो महाखलः ॥
स प्रादुर्भावयामास सीतां मायामयीं रथे ॥ ७०४ ॥

निर्गय पथि म द्वाराद्दृष्ट्वा युद्धोद्यतौ प्रभु ॥
तद्वारणार्थं तां मायां स प्रादुरकरोदरिः ॥ ७०५ ॥

तन्यां सीतामां ज नेयो मन्यमानो हरिद्विपा ॥
गृहीतमूर्द्धजां दृष्ट्वा हंतुकाम तमब्रवीत् ॥ ७०६ ॥

धकूवां दुष्कर्म य स्यैतात्कि तवापकृतं खल ॥
साध्वीं जनकजां सीतां यदेनां हंसि निर्घृण ॥ ७०७

सीतां हत्वाऽप रा धी त्वं न जीविष्यसि जातुचित् ॥
वधार्हकर्मणा तेन मम हस्तगतो ह्यसि ॥ ७०८ ॥

इति ब्रुवाणो म रुतस्तनयो हरिभिः सह ॥
अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धो राक्षसेंद्रसुत प्रति ॥ ७०९ ॥

स तं क्षेरमा ज लिकनाराचैः कपिवाहिनीं ॥
न्यवारयत् क्षोभयित्वा हनूमंतमथाब्रवीत् ॥ ७१० ॥

न हतव्याः स्त्रिय श्चेति यद्ब्रवीषि प्लवंगम ॥
पीडाकरममित्राणां यच्च कर्तव्यमेव तत् ॥ ७११ ॥

यन्निमित्तं त्वं ज लधिं तीर्त्वा रामः सलक्ष्मणः ॥
सुग्रीवश्चांगदश्चेमे कपयश्च समागताः ॥ ७१२ ॥

इमां हत्वा त्व य मद्य त्वां रामं च सलक्ष्मणं ॥
सुग्रीवं च वधिष्यामि तं चानार्यं विभीषणं[1] ॥ ७१३ ॥

तमेवमुक्त्वाऽ रा निरं रुदतीं जानकीं तदा ॥
शितधारेण खड्गेन निजघानेंद्रजित्स्वयं ॥ ७१४ ॥

छिन्ना पपात सा सा रा रोनसुकरा तपस्विनी ॥
तामिंद्रजित्तथा हत्वा ततो मारुतिमब्रवीत् ॥ ७१५ ॥

---

१ हात [illegible].

पेया हताऽति श्री रेषा प्रिया रामस्य जानकी ॥
पश्य वानर सर्वोऽयं निष्फलो वः परिश्रमः ॥७१६॥

तच्छ्रुत्वा वान रा स्तस्य दुर्मतेर्गर्जितं तथा ॥
दृष्ट्वा निशस्तां सीतां च दुद्रुवुर्हतवादिनः ॥ ७१७ ॥ २

निवृत्ता हनु म द्वाक्यैस्तं पुरस्कृत्य यूथपाः ॥
रक्षसां कदनं चक्रुः शिलाशिखरपादपैः ॥ ७१८ ॥

दृष्ट्वा शिलामां ज नेयक्षिप्तां वेगेन रावणिः ॥
तस्माद्देशादपाक्रम्य निवेश देवद् भुवं ॥ ७१९ ॥

निपतंत्या क्ष य स्तेषां रक्षसां शिलया कृतः ॥
चापो रावणिना दंडः कालेनेव तदा धृतः ॥ ७२० ॥

मनुः क्रूराः श रा स्तस्य बहून्वानरपुंगवान् ॥
स मारुतिः प्लवगाश्च शिलाभिर्भूरुहैः परान् ॥७२१॥

स हनुमान्प्र म थितं रक्षोऽनीकं निवार्य तत् ॥
यूथपानब्रवीत्सर्वान्निवर्तध्वं प्लवंगमाः ॥ ७२२ ॥

यन्निमित्तं नि ज प्राणास्त्यक्त्वा युध्याम आकुलाः ॥
सा हतेंद्रजिना सीता युद्धेन निष्फलेन किं ॥ ७२२ ॥

ज्ञात्वाऽऽदावपि य मिदं मह त्सुग्रीवराघवौ ॥
तौ यत्प्रतिविधास्येते तत्करिष्यामहे वय ॥ ७२४ ॥

इति युद्धाद्दो ज नेय निवृत्त हरिभि. सह ॥
दर्शेंद्रजिद्धोतुकामो गतश्चैत्य निकुंभिलां ॥ ७२५ ॥

हुतो धनंज य स्तेन यज्ञभूमौ विधानतः ॥
संध्यागत इवादित्य उ त्थितो रक्ततर्पितः ॥ ७२६ ॥

तस्य तेऽनुच रा स्तत्र राक्षसाः सुमहाभयाः ॥
तस्युस्तत्क्षणे युत्ता गृहीतनिविधायुधाः ॥ ७२७ ॥

हनूमता प्र म थने प्रियाया विनिवेदिते ॥
पपात सहसा भूमौ राघवः शोकमूर्छितः ॥ ७२८ ॥

---

१ हा इति २ शिला. ३ यत्न. ४ नगरी विशेष.

रामं सुशीतैः श्री मतमसिचन् वानरा जलै ॥
आश्वासयामास तदा त परिष्वज्य लक्ष्मणः ॥७२९॥

सीताशोकप रा धीने रामे खिन्ने कपीश्वरे ॥
गुल्मान् संस्थाप्य परित आजगाम विभीषणः ॥७३०॥

स श्रुत्वोवाच म तिमान् राघव शोकपीडित ॥
राम मायाविना तेन सीता मायामयी हता ॥ ७३१ ॥

निकुंभिलां वि ज यद याग कर्तुं गतो ध्रुव ॥
गच्छामस्तत्र यावन्न तस्य होम. समाप्यते ॥७३२॥

त्वं स्वस्थहृद य स्तिष्ठ लक्ष्मण प्रेषय द्रुत ॥
रावणिर्निर्मिते यागे ध्रुव वध्यो भविष्यति ॥ ७३३ ॥

तस्य सादिश रा जेंद्र सौमित्रिं कार्यसिद्धये ॥
हनिष्यत्येष त युद्धे ततस्त्वमपि रावण ॥ ७३४ ॥

ततो रामस्त म त्यतप्रिय लक्ष्मणमाशिषा ॥
वर्धयित्वाऽहित हतु प्रेषयामास सत्कृत ॥ ७३५ ॥

यूथपैर्वात ज मुखै सर्क्षराजविभीषण ॥
प्रणम्य राम सौमित्रिर्जगाम बलसवृत ॥ ७३६ ॥

कपजन्तयोद्य म प्रदय व्यूहमासाद्य रक्षसा ॥
तस्थौ ब्रह्मविधानेन विजेतु रघुनदन ॥ ७३७ ॥

निशाचरा नि ज घ्नुस्ते शस्त्रैरस्त्रैः प्लवंगमान् ॥
तानृक्षा वानराश्चापि प्रावभिः शिखरैर्गे ॥ ७३८ ॥

रा समरास्य य त्नेन तेषा वानररक्षसा ॥
बभूव तुमुलो ऽन्योन्य क्रुद्धानामभिनिघ्नता ॥ ७३९ ॥

उत्तस्थौ सु दु रा धर्षो निपग्णे निहते बले ॥
आरुरोह रथ भीममसामानाश्रियो नृपा ॥ ७४० ॥

सामनिस्तत्र म हा पादपेन महायन ॥
रक्षणं पदा तगे त तौ राघि र्ते ॥ ७४१ ॥

विभीषणेन श्री मान् स भ्राता रामस्य लक्ष्मणः ॥
नाहि रावणिमिन्मुक्तो दर्शयित्वा रणोद्यतं ॥ ७४२ ॥

स रावणिर रा तेस्तं पितृव्यं पक्षमाश्रितं ॥
गर्हयामास वल्हीभिर्दुर्वृत्तः परुषोक्तिभिः ॥ ७४३ ॥

विभीषणोऽपि म तिर्मास्तमुवाचाग्रजात्मजं ॥
दोषालय इव त्यक्तः पिता ते दोषवान्मया ॥ ७४४ ॥

पापस्त्वं मनु ज श्रेष्ठाल्लक्ष्मणान्न विमोक्ष्यसे ॥
नेयमस्ति पुरी लंका न च त्वं न च ते पिता ॥७४५॥

मानी दुराश य श्चासि बालो विनयवर्जितः ॥
बद्धस्त्वं कालपाशेन ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ॥७४६॥

तस्य सौमित्रि रा हत्वा स्कंधं सूनो र्नभस्वतः ॥
चकार युद्धं तुमुलं तदा रावणिना सह ॥ ७४७ ॥

विभीषणेन म थिता गदया तस्य वाजिनः ॥
तत्सारथेः शिरः कायात्पातयामास लक्ष्मणः ॥ ७४८॥

तमाह मनु ज त्व न क्षमः स्थातुं ममाग्रतः ॥
त्वामहं प्रेषयिष्यामि न चिराद्यमसादनं ॥ ७४९ ॥

लक्ष्मणोऽविन य क्रौर्यमायाऽक्षमैत्रशंवदं ॥
उवाच रावणि युद्ध कुरु त्वं किं विकत्थसे ॥ ७५०॥

मां नेतुं कोऽपि ज गति क्षमो नास्ति निशाचर ॥
वाचा व्याहत्य नानीषे कृतार्थोऽस्मीति दुर्मते ॥७५१॥

अंतर्हितेन य त्स्वच्छ भवताऽऽचरितस्तदा ॥
तस्कराचरितो मार्गो नैष वीरनिषेवितः ॥ ७५२ ॥

पुरतस्तेऽस्म्य रा तेऽहं स्थितो मार्गणगोचरे ॥
दर्शयस्वाद्य तत्तेजो वाचा किं त्वं विकत्थसे ॥७५३॥

इत्युक्तः सोऽन्य म र्षेण रावणिः समितिंजयः ॥
युद्धं चकार तुमुलं तेन सौमित्रिणा सह ॥ ७५४ ॥

---

१ वायु

भमे शैतांगे श्री मान्स लंकां गत्वा नजं रथं ॥
समास्थायाभ्ययात्तूर्णं परैरनुपलक्षितः ॥ ७५५ ॥

रक्षोवर्के श्रा रा सारैः प्रममर्द विभीषणः ॥
चतुर्भिः सचिवैः सार्द्धं मारुतिश्च द्रुमोपलैः ॥७५६॥

शस्त्रैरस्त्रैः स म र्थस्तं युद्धं कृत्वा स लक्ष्मणः ॥
ऐन्द्रास्त्रेण जघानाजाविंद्रशत्रुं महाबलं ॥ ७५७ ॥

कृते शिरोबु ज छेदे रावणेरमराधिपः ॥
मुमुदे सह लोकैश्चैनेदुर्दुंदुभयो दिवि ॥ ७५८ ॥

पुष्पवृष्टिर्वि य त्संस्थैः कृता लक्ष्मणमूर्धनि ॥
अप्सरा ननृतुर्मुख्या गधर्वा ललितं जगुः ॥ ७५९ ॥

पादार्पितशि रा भ्राता रामेणाऽऽलिंगितो मुदा ॥
निर्भिणेनेंद्रजितो वधस्तस्मै निवेदितः ॥ ७६० ॥

मूर्न्युपाघ्राय म र्माणि व्रणितानि पराशुगैः ॥
परपर्श सदय साश्रु श्रीरामो भक्तवत्सलः ॥ ७६१ ॥

अंकमारोप्य ज नकः प्रियं पुत्रमिवानुजं ॥
रामोऽब्रवीदहोरात्रैस्त्रिभिः कृच्छ्राद्धतो रिपुः ॥७६२॥

निरमित्रोऽहं य शस्वी कृतोऽस्म्यद्य त्वया ध्रुवं ॥
त्वया नाथेन दुष्प्रापे सीता भूश्च न लक्ष्मण ॥७६३॥

इत्युक्त्वा मनु ज श्रेष्ठः सुषेण हरिमब्रवीत् ॥
विशल्यः क्रियतां क्षिप्रं सौमित्रिर्मित्रवत्सल ॥७६४॥

रामोक्तः प्र य त्नेन स पट्टर्हरियूथप. ॥
लक्ष्मणाय ददौ नस्तः सुषेण. परमौषधं ॥ ७६५ ॥

आघ्राय रा जीवन्मोचनस्तस्य तत्क्षण ॥
निर्वेदनो विशल्यश्च समपद्यत लक्ष्मणः ॥ ७६६ ॥

प्लवंग य श्रेष्ठाः सामात्यश्च विभीषणः ॥
कृता विशल्या मुदिताः सुषेणेन महात्मनः ॥७६७॥

---

२ नाराष्ट्र.

रामोऽतिदृष्टः श्री दस्य भ्राता शोकाकुलोऽभवत् ॥
सीतां हंतुं प्रगृह्यासिमशोकवनिकां ययौ ॥ ७६८ ॥

सीता दृष्ट्वा ख रा सिं तं भीता सस्मार राघवं ॥
आर्यां शुशोच कौसल्यां मंथरां च निनिंद सा॥७६९॥

सुपार्श्वा नाम म तिमानमात्यः शीलवांस्तदा ॥
वारयामास तं सीतावधात्सूक्तिशतैर्मतैः ॥ ७७० ॥

सतो ज्येष्ठात्म ज स्यातिशोकव्याकुलमानसः ॥
राक्षसान्प्रेषयामास हंतुं दाशरथी रणे ॥ ७७१ ॥

चलच्छिलोच्च य निभा महोत्साहा महौजसः ॥
दशाननप्रिये युक्ता मुक्ताश्चापादिवेपवः ॥ ७७२ ॥

लब्धलक्षाः सु रा णां ये युद्धे कज्जलमेचकाः ॥
नरमांसाशनाः क्रूराः शूराः परिघबाहवः ॥ ७७३ ॥

चतुरंगेण म हता बलेन परिवारिताः ॥
महाबलाः कवचिनः सर्वामरसुदुःसहाः ॥ ७७४ ॥

ते रावणस्यां ज लिना प्रहिता अहिता दिवः ॥
त्यक्तप्राणा विनिर्गत्य युयुधुर्विविधायुधाः ॥ ७७५ ॥

नानाजावज य न्कीशा दाशरथ्योश्च मार्गणाः ॥
गता यमक्षयं सर्वे मत्ताः सत्तापहेतवः ॥ ७७६ ॥

अन्योऽन्यमेव ज घ्नुस्ते रामसादृश्यमोहिताः ॥
गांधर्वास्त्रे संप्रयुक्ते राक्षसा विलयं गताः ॥ ७७७ ॥

याणैः कौसल्ये य मुर्फैर्मुहूर्तद्वयतो रणे ॥
सप्ता कोट्यस्तथैकोनत्रिंशल्लक्षाणि सद्रथाः ॥ ७७८ ॥

हताश्च कुंज रा मत्तास्ते सहस्राणि विंशतिः ॥
तथा द्वादश लक्षाणि तथैव दश कोटयः ॥ ७७९ ॥

पत्तिस्तुरंग म वराः सहस्राण्यथ विंशतिः ॥
लक्षाणि वे दशशतकोटिसंख्याः प्रमर्दिताः ॥७८०॥

---

१ अळे (मिचकुट). २ अडसर.

पदातयश्च श्री शेन निहताः शतकोटयः ॥
पंचचत्वारिंशदष्टाशीतिर्लक्षाणि चाहवे ॥ ७८१ ॥

सिद्धर्षयः सु रा श्चैव गंधर्वाश्चारणास्तथा ॥
साधुसाध्विति रामस्य तत्कर्म समपूजयन् ॥ ७८२ ॥

उवाच रामो म धुरं सुग्रीवादीन्प्रति प्रभुः ॥
एतदस्त्रबलं भीमं मम वा त्र्यंबकस्य वा ॥ ७८३ ॥

हत्वा रक्षोरा ज सेनां शस्त्रास्त्रेषु जितक्लमः ॥
सस्तूयते स्म त्रिदशैरामो हृष्टैर्महर्षिभिः ॥ ७८४ ॥

राक्षसानां क्ष य स्तेन रावणेन श्रुतो महान् ॥
विलापो राक्षसीनां च शोकार्तानां सुदुःसहः ॥७८५॥

शोकक्रोधप रा धीनो दशकंठस्ततः स्वयं ॥
नगरान्निर्ययौ हंतुं सबली रामलक्ष्मणौ ॥ ७८६ ॥

वृतः सैन्येन म हता रथारूढो महाबलः ॥
महोदरमहापार्श्वविरूपाक्षैः समन्वितः ॥ ७८७ ॥

स्यंदनेन प्र ज्व लितप्रवराष्टहयेन सः ॥
द्वारेण निर्ययौ तेन यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ७८८ ॥

तदोत्पाता भ य स्याराःसूचका बहवोऽभवन् ॥
निष्प्रभोऽर्कः शिवा नेदुश्चस्खलुश्चास्य वाजिनः ७८९ ॥

राजराजानु ज मरि दृष्ट्वाऽऽयांतं प्लवंगमाः ॥
निनेदुर्यातुधानाश्च घोरमंभोधरा इव ॥ ७९० ॥

रावणेन क्ष य श्चक्रे कपीनां भूयसां शरैः ॥
परैः सोढुं न ये शक्या यैः सुरा विजिताः खरैः ७९१ ॥

सुग्रीवो वान रा धीशः प्रतापी पादपायुधः ॥
प्रतस्थेऽभिमुखं सार्द्धं यूथपैर्दशकंधरं ॥ ७९२ ॥

ननर्द सुभी म न्मृधः स्वरेण महता महान् ॥
पोथयन् राक्षसान् शिष्टान् दशग्रीवपुरःसरान् ॥७९३॥

ननर्द.

रक्षोप्रलेपु श्री मानुत्त वृष्टि चक्रे महीभृतां ॥
ममर्द ताम्महावातः प्रवृद्धानगमानिव ॥ ७९४ ॥

विरूपाक्षं दु रा पांत कपिकपप्रदायुधं ॥
वानरेंद्रो व्यसु चक्रे त च वीर महोदरं ॥ ७९५ ॥

महापार्श्वस्य म थन वालिनस्तनयोऽकरोत् ॥
चकार कोप तद्दृष्ट्वा राक्षसानामधीश्वरः ॥ ७९६ ॥

तामसास्त्रेण ज गतो विधात्रा निर्मितेन सः ॥
हत्वा विद्राव्य च कपीन्महून् राममुपाययौ ॥ ७९७ ॥

सुमित्रातन य स्तेन रावणेन सह स्वय ॥
युयुधे प्रथम वीरो राहुणेव निशाकरः ॥ ७९८ ॥

सर्ती शतैः श रा णां त व्याकुलीकृत्य लक्ष्मण ॥
व्यसृजच्छरवर्षाणि राममासाद्य रावण ॥ ७९९ ॥

भल्लैश्चिच्छेद म हतः शरौघांस्तस्य राघवः ॥
विव्याध राम स पुन. शरैर्दर्शितलाघवः ॥ ८०० ॥

रावणे व्यसृ ज द्रामः शरवर्षाणि सतत ॥
रामेऽपि रावणो वीरावुभौ शस्त्रास्त्रपारगौ ॥ ८०१ ॥

अस्त्रप्रयोगं य त्तौ तौ चक्रतुर्युद्धपडितौ ॥
खडितौ यौ न कुत्रापि समरे जयमंडितौ ॥ ८०२ ॥

लक्ष्मणोऽथ ध्व ज च्छेदं शिरश्छेदं च सारथेः ॥
ततश्चक्रे धनुश्छेद सायकैर्जयदायकैः ॥ ८०३ ॥

विभीषणो ह य श्रेष्ठान् भ्रातुर्ज्येष्ठस्य सगरे ॥
जघानाप्लुत्य गदया न दयाऽस्यतिपापिनि ॥ ८०४ ॥

ततः सरत रा माशु क्रोधादशनिसन्निभां ॥
विभीषणाय चिक्षेप शक्ति शक्तिमतां वरः ॥ ८०५ ॥

अप्राप्तामेव म ध्ये तां लक्ष्मणस्त्रिभिराशुगैः ॥
चिच्छेद खेदयन्युद्धे दशकठस्य मानस ॥ ८०६ ॥

अन्यां च शक्र श्री हर्ता शक्तिं जग्राह दारुणां ॥
भ्रातु त्रिभीषण तस्याग्रतस्तस्य लक्ष्मणः ॥ ८०७ ॥

तमुवाच ग रा सारिंदष्टादयतं स रावणः ॥
त्रिभीषणो मोक्षितश्चेत्त्वयाय विनिपात्यते ॥ ८०८ ॥

इत्युक्त्वा शक्ति म त्युग्रां चिक्षेप मयनिर्मितां ॥
मोघा भवेति रामोक्ता तद्वक्षासि ममज्ज सा ॥ ८०९ ॥

पपात मोह ज नयन् रामेऽपि भुवि लक्ष्मणः ॥
न विषादस्य कालोऽयमिति संचिंत्य राघवः ॥ ८१० ॥

कौसल्यातन य श्चक्रे तुमुलं युद्धमोजसा ॥
विचकर्ष ततः शक्तिं तां विकृष्य बभंज च ॥ ८११ ॥

तदा खराः श रा स्तस्य शक्तिं निष्कर्षतोऽरिणा ॥
कनीयसा दशास्येन गात्रे रामस्य पातिताः ॥८१२॥

अचिंतयित्वा म र्मग्रांस्तानिघ्नरिणेरितान् ॥
समाश्लिष्यानुज राम- सुग्रीवादींस्तदाऽब्रवीत् ॥ ८१३॥

परिवार्यैव ज न्येऽमु तिष्ठध्वं वनौकसः ॥
यावद्धर्म्यंहित कालः प्राप्तोऽय मे चिरेप्सितः ॥८१४॥

जातोऽक्षिविप य श्चाय नैव जीवितुमर्हति ॥
विनतातनयेनेव दृष्टो दुष्टो भुजंगमः ॥ ८१५ ॥

करिष्यामि वि ज गति ख्यातं कर्माद्य यत्सुराः ॥
नराश्च कथयिष्यंति यावद्भूश्चंद्रभास्करौ ॥ ८१६ ॥

एवमुक्त्वा ता य कौघैराजघान दशानन ॥
स साध्वसात्प्रदुद्राव यथा वातहतोऽम्बुदः ॥ ८१७ ॥

दशग्रीव प रा भूय केसरीव महागज ॥
ददर्श करुणासिंधुर्लक्ष्मण मूर्च्छित भुवि ॥ ८१८ ॥

ततः सुषेण म गेदकार रघुवरोऽब्रवीत् ॥
लक्ष्मणोऽथ यदि मृतः प्राणैः किं मे प्रयोजन ॥८१९

---

१ देख.

तदा सुषेण श्री मंतं तं हनूमंतमब्रवीत् ॥
गच्छ तात द्रुतं त्वं ता ओषधीः पुनरानय ॥ ८२० ॥

गत्वा शृंग ध रा भृत्यो गृहीत्वा पुनरागतः ॥
सुषेणस्तं प्रशस्याथ गृहीत्वा तां महौषधिं ॥ ८२१ ॥

संक्षोदयित्वा म तिमांस्तद्रसं सोऽमृतोपमं ॥
लक्ष्मणाय ददौ नस्तो नस्तो यस्मान्मृतिव्यये ॥८२२॥

विशल्यो विरु ज स्तूर्णमुदतिष्ठत्स लक्ष्मणः ॥
तमालिंग्याभवद्रामो बाष्पपर्याकुलेक्षणः ॥ ८२३ ॥

प्रहृष्टा हर य स्तं ते पूजयामासुरन्वितं ॥
रामरावणयोर्युद्धं प्रवृत्तं पुनरद्भुतं ॥ ८२४ ॥

भूमौ स्थितस्य रा मस्य रथस्थस्य च रक्षसः ॥
न समं युद्धमित्याहुर्देवगंधर्वकिन्नराः ॥ ८२५ ॥

तच्छ्रुत्वा शत म न्युः स्वं ससारथिं सूतमब्रवीत् ॥
मातले गच्छ राम त्वं मद्रथे स्थापयाभिमाते ॥ ८२६ ॥

शक्राज्ञया मां त लिना प्रार्थितस्तेन राघवः ॥
आरुह्य स्यंदनं दिव्यं युयुधे सह रक्षसा ॥ ८२७ ॥

गांधर्वमथ य दैवमस्त्रं राक्षसमद्भुतं ॥
प्रयुक्तमरिणा रामः प्रत्यस्त्रेण जघान तत् ॥ ८२८ ॥

स चकार ध्व ज'च्छेदं मर्दयित्वा प्रभुं शरैः ॥
ऐन्द्रानपि जघानाश्वान् विद्धा मर्मसु मातलिं ॥८२९॥

त्रिदशा अप य स्त्रस्ता दृष्ट्वाऽऽर्तं रघुनंदनं ॥
व्यथिता वानरेंद्राश्च बभूवुः सविभीषणाः ॥ ८३० ॥

तदा क्रूरत य जाता उत्पाता बहवो रणे ॥
जगाम सुमहाक्रोधं रामस्तामरसेक्षणः ॥ ८३१ ॥

तस्मिन्क्रुद्धे स म र्थे भूः प्राकंपत सपर्वता ॥
सर्वभूतानि वित्रेसुः क्षुभितः सरितांपतिः ॥ ८३२ ॥

---

१ नाराचान.

शूलं गृहीत्वा श्री दस्य भ्राता परमदारुणं ॥
हतोऽसीति ब्रुवन् रामं प्रति चिक्षेप कोपतः ॥८३३॥

दग्धुऽऽत्मनः श रा न् घोरानापतंतं महाप्रभं ॥
रामो वासवशक्त्या तं शूलं चिच्छेद भीमया ॥८३४॥

शरैस्तुरंग ष्म श्रेष्ठांस्तस्य विद्ध्वा रघूत्तमः ॥
निर्बिभेदोरसि क्रूरं ललाटेऽपीषुभिस्त्रिभिः ॥ ८३५ ॥

रामोऽपि प्रति ज्ञ ग्राह शरानुग्रस्य रक्षसः ॥
दृष्टः शोणितदिग्धांगः स फुल्ल इव किंशुकः ॥८३६॥

कौसल्यातन य स्यास्य छित्वा शस्त्राण्युवाच तं ॥
शून्याश्रमात्त्वया चौरचर्यया राक्षसाधम ॥ ८३७॥

भार्या मम म रा मृष्टा तस्मात्त्वं नासि वीर्यवान् ॥
अद्य त्वां सायकैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनं ॥ ८३८ ॥

गर्वमद्य स म स्तं ते संहर्तुं शिरसा सह ॥
स्थितोऽस्मि पुरतस्तिष्ठ त्वं पाप पुरुषो भव ॥८३९॥

एवमुक्त्वा भ्रा त्र मानैस्ताडयामास तं शरैः ॥
कपयश्चाश्मभिर्जघ्नुः स तदा व्याकुलोऽभवत् ॥८४०॥

सारथिः सुमि य स्तस्य तदवस्थं निरीक्ष्य तं ॥
शनैर्युद्धादसंभ्रांतः शतांगं स न्यवर्तयत् ॥ ८४१ ॥

स मोहमुक्तो व नितक्रोधो धिक्कृत्य सारथिं ॥
उवाच परुषं माऽयं कालनष्टमातोहि यत् ॥ ८४२ ॥

सूतस्तमाह य राजन्कश्मलं त्वयि संगरे ॥
दृष्टं मया न तत्पूर्वं तेन त्वमपवाहितः ॥ ८४३ ॥

यद्वदस्यद्य रा जन्मां तत्करिष्याम्यसंशयं ॥
नाहं भीतो भेदितो वा स्नेहेनैतत्कृत मया ॥८४४॥

श्रुत्वेति वाक्य म धुरं प्रसन्नहृदयोऽभवत् ॥
ददौ तस्मै शुभं ह्येकं हस्ताभरणमात्मनः ॥ ८४५ ॥

---

१ "नोपजग्मे" इति वा पाठः

सूतो रथं ते श्री दस्य भ्रातुर्वचनगौरवात् ॥
निनाय रघुवीरस्य पुरतः प्रेरयन् हरीन् ॥ ८४६ ॥

दशाननप रा भूतिंचितया व्यग्रमानस ॥
उपागम्याब्रवीद्राममगस्त्यो भगवानृषिः ॥ ८४७ ॥

भो रामभद्र म त्प्रोक्तं शृणु गुह्यं सनातनं ॥
येन सर्वानरीन्वत्स प्रजेष्यसि रणाजिरे ॥ ८४८ ॥

स एवमुक्त्वा ज यदमादित्यहृदयं ददौ ॥
जपित्वा जेष्यस्यद्य त्वं रावणं शक्रशात्रवं ॥ ८४९ ॥

उपदिश्येति य शसाऽनुपमोऽथ जगाम सः ॥
रामोऽपि जप्त्वा स्तोत्रं तत्परं हर्षमवाप्तवान् ॥ ८५० ॥

मूर्तिमानन र धीशो रविः सुरगणे स्थितः ॥
रामं दशाननं हतुं त्वरस्वेति वचोऽब्रवीत् ॥ ८५१ ॥

रामोऽथ शत मा न्योस्तं सारथिश्रेष्ठमब्रवीत् ॥
मातले पश्य सत्वधमापततं रथं रिपोः ॥ ८५२ ॥

तिष्ठाप्रमादो ज न्येऽस्मिन्मत्युद्गच्छ रथं रिपोः ॥
विध्वंसयितुमिच्छामि वायुर्मेघमिवोत्थितं ॥ ८५३ ॥

रथं प्रचोद य क्षिप्रमित्युक्तः स तथाऽकरोत् ॥
चक्रसंभूतरजसा रावणं संव्यधूनयन् ॥ ८५४ ॥

स चापसैरं ज ग्राह शरांश्चार्ककरप्रभान् ॥
युद्धं तयोस्तदाऽऽरब्धं दृप्तयोरिव सिंहयोः ॥ ८५५ ॥

देवाश्च मुन य श्चैव वानरा रजनीचराः ॥
युद्धं समागता दृष्टुं विस्मिताश्चित्रवत् स्थिताः ॥ ८५६ ॥

तदा बभूव रा मोस्तद्द्वैरथं परमाद्भुतं ॥
रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव ॥ ८५७ ॥

जेतव्यमिति य र्मेशो मर्तव्यमिति रावणः ॥
धृतौ स्ववीर्यसर्वस्वं युद्धेऽदर्शयतां तदा ॥ ८५८ ॥

रामः शरेण श्रीमत ध्वज चिच्छेद रक्षसः ॥
तेन तन्मनसि क्रोध. प्रजज्वाल सुदुःसह. ॥८५९॥

वृष्टिं चक्रे श रा णां स क्रुद्धो युद्धोद्यतः प्रभो ॥
नानाविधायुधाना च गिरीणां भूरुहामपि ॥ ८६० ॥

तां वृष्टिं पर म प्राज्ञो रामश्चिच्छेद सायकैः ॥
ततोऽच्छिनत्तस्य शिरः श्रीमज्ज्वलितकुंडल ॥८६१॥

तस्य शीर्षांबु ज च्छेदे दृष्टा देवर्षयो भृश ॥
अन्यत्तेनैव सदृश रावणस्योत्थित शिर. ॥ ८६२ ॥

छिन्न तदपि य त्नेन प्रभुणा क्षिप्रकारिणा ॥
छिन्नमात्र च तच्छीर्षं पुनरेव व्यदृश्यत ॥ ८६३ ॥

एवमेव सु रा रातेस्तुल्याकार शिर.शत ॥
छिन्न रामेण समरे क्षिप्रहस्तेन मार्गणैः ॥ ८६४ ॥

दशकंठस्य म रणमपश्यन् राघवो रणे ॥
चिंतयामास बाणानाममोघाना विपर्यय ॥ ८६५ ॥

सप्तरात्रम ज स्त्र तत्तयोर्युद्धमभून्महत् ॥
उवाच मातलीं राममस्त्र पैतामह प्रभो ॥ ८६६ ॥

अस्त्रप्रणाशा य रिपोर्विसृज त्व रघूत्तम ॥
स्मारित. शक्रसूतेन रामो वीरशिरोमणि ॥ ८६७ ॥

यमगस्त्यो द्वि ज श्रेष्ठो ददौ पूर्वं महाशुग ॥
अभिमन्त्र्य तमेवाशु चिक्षेप ब्रह्मनिर्मित ॥ ८६८ ॥

स तस्य हृद य स्येषुर्भेद कृत्वा महाद्विपः ॥
भुवस्तल विवेशाथो तूणीरं च विनीतवत् ॥ ८६९ ॥

गतप्राणो ध रा यां स राक्षसेंद्रो दशाननः ॥
पपात पापो वज्रेण हतो वृत्र इवाहित· ॥ ८७० ॥

दृष्ट्वा पतित म स्यार्तो हतशेषा निशाचराः ॥
हतनाथा भयग्रस्ता लंकामभ्यपतन् द्रुत ॥ ८७१ ॥

निशाचरास्ते श्री मद्भिर्नदद्भिर्जितकाशिभिः ॥
वानरैर्मर्दिताः क्रुद्धैर्घनाश्च समीरणै ॥ ८७२ ॥

विजये रघु रा जस्य व्यनदद्देवदुंदुभिः ॥
दिव्यगंधवहस्तत्र मारुतः सुसुखो ववौ ॥ ८७३ ॥

वृष्टिस्तदा सु म नसां दिव्यानां निपपात खात् ॥
सुर्पिभिः कृता पुण्या स्तुतीरामस्य शुश्रुवे ॥ ८७४ ॥

मरुद्गणाः प्र ज ग्मुस्ते शमं स्वर्गाय नाजगुः ॥
अगु स्वास्थ्य च लोकेशाः सुप्रभोऽभूत्सहस्रगुः॥८७५॥

रामः प्राप्तज य स्तत्र मुमुदे सकपीश्वरः
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा विललाप विभीषणः ॥ ८७६ ॥

सांत्वितः स गि रा माध्व्या श्रीरामेण महामना ॥
विभीषणस्तं संस्कर्तुं प्रार्थयामास राघवं ॥८७७॥

शांतिर्वैरस्य मे रणं निवृत्तं नः प्रयोजनं ॥
क्रियतामस्य सत्कारो ममाप्येष यथा तव ॥ ८७८ ॥

इत्युवाच त्रि जं गतां नाथो रघुकुलोत्तमः ॥
॥ समं प्रशमकल्पामा सर्वभूतेषु यः सम. ॥ ८७९ ॥

अथ सर्वाब्धि प स्तस्य मृतं श्रुत्वा समीश्वरं ॥
मदोदरीप्रभृतयो विलाप चक्रुराकुलाः ॥ ८८० ॥

अतः पुराद्रा ज भार्या विनिर्ययुः शुचार्दिताः ॥
रणपांसुषु चेष्टंत्यो मुक्तकेश्यो हतेश्वराः ॥ ८८१ ॥

ददृशुस्ताः प्रि य तमं पतितं रणपांसुषु ॥
आलिंग्य रुरुदु. सर्वाः सा च मदोदरी भृशं ॥ ८८२

इंद्रियाणि पु रा जित्वा जितं त्रिभुवनं त्वया ॥
स्मरद्भिरिव तद्वैरमिंद्रियैरेवं विनिर्जितः ॥ ८८३ ॥

न चापि काम म प्राप्य मैथिलीसंगमे कृत ॥
पतिव्रतायास्तपसा नूनं दग्धोऽसि मे प्रभो ॥८८४॥

---

१ सहस्ररश्मि (सूर्य). २ मधुरया. ३ प्रेतसंस्कार. ४ पुण्यश्लोक. ५ शोकार्ते.

सीता सतीयं श्री रेव रामो विष्णुर्न मानुषः ॥
हतोऽस्यतिक्रमान्नीतेर्धर्मस्य त्वं महानपि ॥ ८८५ ॥

मैथिली सह रा मेण विशोका विहरिष्यति ॥
अल्पपुण्या त्वह घोरे पतिता शोकसागरे ॥ ८८६ ॥

इत्यतां तस्य म हिषीं तामन्याश्च विभीषणः ॥
सांत्वयामास बहुधा रुदतीः सुदतीः प्रियाः ॥ ८८७ ॥

श्रीकौसल्यात्म ज स्तासां सांत्वनाय् विभीषण ॥
रावणस्य च संस्कारं कर्तुमाज्ञापयत्तदा ॥ ८८८ ॥

नाहं पापाश्र य स्यास्य परदाराभिमर्शिनः ॥
कर्तुमिच्छामि संस्कारमित्युवाच विभीषणः ॥ ८८९ ॥

मैवं ब्रूह्यदा र स्त्व संस्कारं कर्तुमर्हसि ॥
मरणांतानि वैराणि ममाप्येष यथा तव ॥ ८९० ॥

इत्युक्तः स त य थेन श्रीरामेण विभीषणः ॥
विधिवत्तस्य संस्कारं चकार विधिकोविदः ॥ ८९१ ॥

सांत्विताास्तेन ज ग्मुस्ताः स्त्रियः सर्वाः स्वकान्गृहान् ॥
विभीषणे रामपार्श्वंस प्रातिष्ठद्विनीतवत् ॥ ८९२ ॥

आज्ञां दत्वा न य रथं शक्रपार्श्वमिति प्रभुः ॥
मातलिं पूजयामास सत्काय तं शतक्रतोः ॥ ८९३ ॥

रामचंद्रो ऽनु ज मथ प्रोवाच शुभलक्षणं ॥
विभीषणमिमं सौम्य लंकायामभिषेचय ॥ ८९४ ॥

कामो मे ह द य स्थोय परमो यद्विभीषण ॥
पुरेभिषिक्तं पश्येय प्रियं पूर्वोपकारिणं ॥ ८९५ ॥

सौमित्रिर्वान रा न्दत्वा घटान्हैमात्मनो जवान् ॥
व्यादिदेश समुद्रेभ्यः सलिलानयनं द्रुतं ॥ ८९६ ॥

जलैः प्लवंग म श्रेष्ठैरानीतैस्तं विभीषणं ॥
अभ्यषिचत्प्रसन्नात्मा लक्ष्मणः परमासने ॥ ८९७ ॥

अथाद्भुतेक श्री राम: प्रभुमारुतिमत्रवीत् ॥
विभीषणमनुज्ञाप्य कुशलं पृच्छ जानकीं ॥ ८९८ ॥

वैदेह्या वान रा धीशं कुशलं लक्ष्मणं च मां ॥
आचक्ष्व वदतां श्रेष्ठ रावणं च हतं रणे ॥ ८९९ ॥

प्रियमुक्त्वा स म र्प्रं त्वं ततस्तस्य हरीश्वर ॥
प्रतिगृह्य च संदेशमुपावर्तितुमर्हसि ॥ ९०० ॥

इत्युक्तो वायु ज स्तेन रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥
तां पुष्पवाटिकां गत्वा सीतां मत्वेदमत्रवीत् ॥९०१॥

कुशली त्वाह य स्तेतिप्रिय: श्रीरघुसत्तम: ॥
गतं रक्षो लयं देवि भास्करेणेव तत्तम: ॥ ९०२ ॥

[1]प्रियमाख्यामि रा ज्ञि त्वां भूयोभूय: समाजये ॥
रामस्याद्य प्रमुदिता देवर्षीणां सभाजये ॥९०३ ॥

[2]प्रभावात्ते सु य श्रिते रावणो निहतो रणे ॥
विभीषणसहायेन रामेणाद्भुततेजसा ॥ ९०४ ॥

स दक्षिणो भु ज स्तस्य रामस्य कुशली सति ॥
लक्ष्मण: सुमहातेजा: सुग्रीवश्च महामति: ॥ ९०५ ॥

लब्धोयं विज य स्तेजो रामेण ख्यापितं महत् ॥
लंका वशीकृता सीते स्वस्था भव गतज्वरा ॥ ९०६ ॥

सीतोवाच नि श स्वार्तेप्रियं श्रुत्वाऽनिलात्मजं ॥
तूष्णींभूता क्षणं पश्चात् तेन संप्रार्थिता सती ॥९०७॥

मत्सार्थस्तु: प्रि य स्मास्य भवतो हितकारिण: ॥
देयं वस्तु न पश्यामि सदृशं किंचिदप्यहं ॥ ९०८ ॥

हनुमानाह रा ज्ञीं तां प्रांजलिर्देवि वत्सले ॥
स्निग्धमेवंविधं वाक्यं त्वमेवार्हस्यभिदिते ॥ ९०९ ॥

एतदेव म . य [3]श्रेय: प्रियं भर्तृहितेरते ॥
लब्धं सर्वं मया श्रुत्वा वाक्यमेतत्तवामृतं ॥ ९१० ॥

---

१ निरोप. २ गतदु:खा. ३ हृदय.

देयो वरोऽद्य श्री मन्या मातर्यः प्रार्थ्यते मया ॥
श्रोतुमर्हसि तं देवि विश्वविख्यातसद्व्रते ॥ ९११ ॥

इमास्तु खलु य क्षत्यो यदि त्वमनुमन्यसे ॥
हंतुमिच्छामि ताः सर्वा याभिस्त्वं तर्जिता पुरा ॥९१२॥

जानक्युवाच य तिमन् कुर्वतीनां पराज्ञया ॥
विधेयानां च दासीनां कः कुप्येद्वानरोत्तम ॥ ९१३ ॥

इत्युक्तो वात ज स्नुषस्तामुवाच यशस्विनीं ॥
युक्ता रामस्य भवती धर्मपत्नी गुणान्विता ॥ ९१४ ॥

वैदेहि इद य स्यं यत्तत्त्वं तत्वं मनस्विनि ॥
प्रतिसंदेश मां देवि गच्छेयं यत्र राघवः ॥ ९१५ ॥

एवमुक्ता न रा धोत्सुता सीता हनूमता ॥
साऽब्रवीद्द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं भक्तवत्सलं ॥ ९१६ ॥

हनूमान् राम म हिषीमुवाच प्रांजलिस्तदा ॥
पूर्णचंद्रमुखं राम द्रक्ष्यस्यद्य सलक्ष्मणं ॥ ९१७ ॥

एवमुक्त्वा भा ज मानां सीतां साक्षादिव श्रियं ॥
आजगाम महातेजा हनूमान्यत्र राघवः ॥ ९१८॥

तस्याः सोऽकथय त्सर्वं राघवायोत्तरं वचः ॥
स्वयं चोवाच शोकार्ता द्रष्टुमर्हसि तामिति ॥ ९१९ ॥

एवमुक्तस्त्रि ज गतां नाथो धर्मभृतांवरः ॥
आगच्छत्सहसाऽध्यानमीषद्बाष्पपरिप्लुतः ॥ ९२० ॥

तामुपस्थाप य क्षिप्रं सीतां स्नातामलंकृतां ॥
विभीषणमिति श्रीमानुवाच रघुनायकः ॥ ९२१ ॥

आरोप्य प्रव रा भार्यां शिबिकां तां विभीषणः ॥
नयामासत सुस्नातां प्रीतां सीतां स्वलंकृतां ॥ ९२२ ॥

तदा प्लवंग म क्षोत्सान् वारितान्वेत्रपाणिभिः ॥
दृष्ट्वा विभीषणं रामो मैत्रमित्यब्रवीत्क्रुधा ॥ ९२३ ॥

अथाह रामः श्री मांस्तां विनीतां पार्श्वमागतां ॥
पौरुषादनुष्ठेयं मयैतदुपपादितं ॥ ९२४ ॥

निर्जिताऽसि न रा रोहे शत्रुं जित्वा रणाजिरे ॥
परिश्रमोऽयं युद्धार्थं न त्वदर्थं मया कृतः ॥९२५॥

प्राप्तसंदेह म हिमा मम प्रतिमुखे स्थिता ॥
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलाऽसि मे दृढा ॥ ९२६ ॥

तद्गच्छ त्वं रा ज कन्ये यथेष्टं विवृता दिशः ॥
कः कविः पुनरादद्यात्स्त्रियं परगृहोषिताम् ॥ ९२७ ॥

लक्ष्मणेवान्या य ताक्षि भरते वा नरोत्तमे ॥
शत्रुघ्ने वा गुणाढ्ये त्वं कुरु बुद्धिं यथासुखं ॥ ९२८ ॥

सुग्रीवे वान रा धीशे राक्षसे वा विभीषणे ॥
निवेशय मनः सीते यथा वा सुखमात्मनः ॥ ९२९ ॥

न त्वां दशास्ये म हिलां दिव्यरूपां बलाद्धृतां ॥
मर्षयेत्सुचिरं सीते स्वगृहे पर्यवस्थितां ॥ ९३० ॥

अत्यप्रियं रा ज कन्या तदुपश्रुत्य सा प्रियात् ॥
रुदती सुदती सीता भर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ९३१ ॥

किमेवं वद म च्छेदि प्रभो मां श्रोत्रदारुणं ॥
रूक्षं श्रावयसे वाक्यं प्राकृतः प्राकृतामिव ॥ ९३२ ॥

न तथास्मि नि ज स्वांते यथा मामवगच्छसि ॥
प्रत्ययं गच्छ मे स्वेन चारित्र्येण शपे स्वयं ॥ ९३३ ॥

अन्यासामन य ज्ञात्वाज्जातिं त्वं परिशंकसे ॥
त्यज शंकां परस्पर्शो कामकारो न मे प्रभो ॥ ९३४ ॥

शरीरेऽत्र प रा धीने किं करिष्याम्यनीश्वरी ॥
मदधीनं तु यत्तन्मे हृदयं त्वयि वर्तते ॥ ९३५ ॥

निपीडितो म म करो न प्रमाणीकृतस्त्वया ॥
न मे भक्तिर्न मच्छीलं सर्वं ते पृष्ठतः कृतं ॥ ९३६॥

सैवं तदोक्ता श्री मंतं लक्ष्मणं दीनमानस ॥
　　उवाच व्यसनस्यास्य भेषजं कुरु मे चितां ॥ ९३७ ॥

त्यक्ता देवर रा ज्ञाहमप्रीतेन गुणैर्मम ॥
　　मिथ्यापवादोपहता निवेक्ष्ये हव्यवाहनं ॥ ९३८ ॥

प्राप्तो वशम म र्षस्य स विज्ञाय प्रभोर्मतं ॥
　　चितां चकार सौमित्रिः परवान्भृशदुःखितः ॥ ९३९ ॥

नहि रामं ते ज सोग्रं तदा कश्चिद्यमोपमं ॥
　　अनुनेतुमथो वक्तुं द्रष्टुं वाप्यशकत्सुहृत् ॥ ९४० ॥

अधोमुख मि य तमं रामं कृत्वा प्रदक्षिणं ॥
　　बद्धांजलिः सती सीता साब्रवीदग्निसन्निधौ ॥ ९४१ ॥

यथा मनो मे रा जेंद्रान्नापसर्पति राघवात् ॥
　　तथा सर्वस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥९४२

यद्यहं शुद्धि म त्यस्मि श्रीमद्रामैकमानसा ॥
　　केशवस्त्रादिकमपि माधाक्षीन्मम पावकः ॥ ९४३ ॥

एवमुक्ता ग ज गतिः परिक्रम्य हुताशनं ॥
　　सीता विवेश ज्वलनं निःशंकेनांतरात्मना ॥ ९४४ ॥

महान् ज नोघ य स्तत्र ददर्शाश्रुसमाकुलः ॥
　　प्रविशती सतीमग्निं दीप्तं सौदामिनीमिव ॥ ९४५ ॥

ददृशुस्तां ■ ज कन्यां प्रविशतीं हुताशनं ॥
　　ऋषयो देवगंधर्वाः पूर्णाहुतिमिवाध्वरे ॥ ९४६ ॥

प्रचुक्रुशुः स्त्रि य स्तास्तां दृष्ट्वा दीप्ते चितानले ॥
　　पतंतीं संस्कृतां मंत्रैर्वसोर्धारामिव क्रतौ ॥ ९४७ ॥

रक्षसां वान रा णां च हाहेति विपुलः स्वनः ॥
　　तस्यामग्निं संविशंत्यां समभूवाद्भुतोपमः ॥ ९४८ ॥

ततो रामः का म विम्नः श्रुत्वैव वदतां गिरः ॥
　　दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा बाष्पव्याकुललोचनः ॥९४९॥

शक्रो यमोऽथ श्री दश्च शंभुर्ब्रह्माऽसुरैः सह ॥
लंकां विमानैरागत्य तेऽभिजग्मूरघूत्तमं ॥ ९५०

अब्रुवंस्तं सु रा रामं प्रांजलिं पुरतः स्थितं ॥
विश्वस्य कर्तारमात्मानं कथं त्वं नावबुध्यसे ॥ ९५१॥

सीता तवेयं म हिषी साक्षाच्छ्रीर्जनकात्मजा ॥
उपेक्षसे कथं विष्णो पतंतीं हव्यवाहने ॥ ९५२ ॥

अस्माभिस्त्वं त्रि ज गतां भर्ता हंतुं दशाननं ॥
प्रार्थितो मानुषीं योनिं प्रविष्टोऽसि सनातनः ॥९५३॥

प्रभवश्चाप्य य श्च त्वं देवकार्यं कृतं त्वया ॥
सर्वे कृतार्थास्त्वद्भक्ताः शरण्यस्त्वं जनार्दन ॥ ९५४ ॥

गृहीत्वा तां व रा रोहां मूर्तिमान् हव्यवाहनः ॥
उत्थायाभ्येत्य भगवानित्युवाच रघूत्तमं ॥ ९५५ ॥

राम रामान्छ म नसं सीतां शीतांशुजिन्मुखीं ॥
गृहाण त्वमिमां मान्यां माऽन्यां बुद्धिं कुरु प्रभो॥९५६॥

एवमुक्त्वा रा ज मानां सीतां दाशरथेः प्रभोः ॥
स्थापयामास वामे तामंके पंकेरुहेक्षणां ॥ ९५७ ॥

लोकापवादो य शसो नाशकोऽतस्तमागतं ॥
परिमार्ष्टुमिदं दिव्यं मया विज्ञाय कारितं ॥ ९५८ ॥

इयं विशुद्धा ज गति श्रेष्ठा भानोरिव प्रभा ॥
न विहातुं मया शक्या कीर्तिरात्मवता यथा ॥ ९५९॥

सुस्निग्धानां सु य शसां नाथानां वदतां हितं ॥
अवश्यं च मया कार्यं सर्वेषां वो वचः प्रियं ॥९६०॥

एवमुक्त्वा स रा जेंद्रः प्रियां स्वीकृतवान्मुदा ॥
ततः शुभतरं वाक्यं व्याजहार महेश्वरः ॥ ९६१ ॥

पुष्कराक्ष स म र्थेश श्याम तामरसप्रभ ॥
दिष्ट्या कृतमिदं कर्म त्वया धर्मभृतां वर ॥ ९६२ ॥

आश्वास्य दीन श्री मत्त भरत भक्तमात्मन ॥
मातृश्च राज्य कृत्वाथ स्वपद गतुमर्हसि ॥ ९६३ ॥

विमानेऽय न रा धीश पिता दशरथस्तव ॥
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा त्वमेनमभिवादय ॥ ९६४ ॥

शक्रस्य लोक म सैंद्रो गतो मतिमता वर ॥
सत्पुत्रेण त्वया राम तारितोऽय गुरुस्तव ॥ ९६५ ॥

राघव स्वानु ज श्चक्रे नमन पितुरात्मन ॥
स चैनमक आरोप्य परिष्वज्य मुदाऽब्रवीत् ॥९६६॥

राम प्राणप्रि य स्वर्ग समानोपि सुरर्षभे ॥
न मे बहुमतो जातु त्वां विना पुत्रवत्सल ॥ ९६७ ॥

कैकेय्या यानि रा जीवनेत्र प्रोक्तानि दुष्टया ॥
तानि वाक्यानि शल्यानि स्थितानि हृदये मम ।९६८।

दु खा मुक्तोऽद्य म हतस्त्वा परिष्वज्य सानुज ॥
तारितोह त्वया पुत्र सुपुत्रेण महात्मना ॥९६९॥

राम प्रोवाच ज नक कैकेय्या भरतस्य च ॥
प्रसाद कुरु शाप ॥ सपुत्रा न स्पृशे प्रभो ॥९७०॥

तथेत्युक्त्वा प्रि य गुण लक्ष्मण ता च जानकी ॥
समाश्वास्य विमानेन ययौ स्वर्ग महायशा ॥९७१॥

ततो जयत ज नको राम प्राजलिरब्रवीत् ॥
अमोघ दर्शन राम तवास्माक रघूत्तम ॥ ९७२ ॥

प्रीता स्म ब्रूहि य त्प्राज्य राजेंद्रमनसेप्सित ॥
तच्छ्रुत्वा वासव हृष्टो वचन प्राह राघव ॥ ९७३ ॥

मम हेतो प रा क्रांता ये गता यमसादन ॥
ते सर्वे जीवित प्राप्य समुत्तिष्ठतु वानरा ॥ ९७४ ॥

अकाले चापि म धुरा फलमूलसमृद्धय ॥
नद्यश्च निर्मलास्तत्र तिष्ठेयुर्यत्र वानरा ॥ ९७५ ॥

रक्षःक्षयात् श्री ति: प्रहृष्टात्र तदा प्रभुं ॥
महानर्दं वरत्नाद लंकोका रघुनन्दन ॥ ९७६ ॥

मम त्वनि प म प्रीतिस्तस्मादित्तद्विरिष्यति ॥
समुत्तिष्ठंतु सर्वे ते दे हता युधि राक्षसैः ॥ ९७७ ॥

ततः प्लवंग म वानास्ते सुप्तेव समुत्थिताः ॥
बभूवुर्वानरा ऋक्षाः किम्वेनादिति विस्मिताः ॥ ९७८ ॥

राममापृच्छ्य त म्नुस्ते स्वर्गं सेंद्रा दिवौकसः ॥
श्रीरामं प्रार्थयामास सत्कर्तुं ■ विभीषणः ॥ ९७९ ॥

तमाह रामो य दि मां राजन्सत्कर्तुमिच्छसि ॥
हरीन् सुग्रीवमुख्यांस्त्वं सर्वानप्यद्य सत्कुरु ॥ ९८० ॥

सतु ताम्यति रा ज्येऽपि भरतो मत्कृते सदा ॥
तं विना मे बहुमतं न स्नानं वस्त्रभूषणं ॥९८१॥

एनरं पश्य-प तिमन् यथा क्षिप्रं निजां पुरीं ॥
प्रतिगच्छामि मार्गोऽयं राजन् परमदुर्गमः ॥९८२ ॥

दशकण्ठानु ज स्तं स प्रत्युवाच कृतांजलिः ॥
अन्हा त्वां प्रापयिष्यामि साकेतं पुष्पकेण तत् ॥९८३

अनुग्रहस्ते य द्यस्ति सदारः सानुजो वस ॥
गृहाण सत्क्रियां मत्तः सौहृदं तव चेन्मयि ॥ ९८४ ॥

तत्कौसल्यात्म ज स्तस्य श्रुत्वा वाक्यं ततोऽब्रवीत् ॥
साचिव्येन तथा प्रेम्णा पूजितोऽहं भृशं त्वया ॥९८५॥

भरतं तु मि य सत्वं द्रष्टुं मे त्वरते मनः ॥
शिरसा याचतो यस्य न कृतं वचनं मया ॥ ९८६ ॥

कौसल्यां च परां मातां सुमित्रां केकयात्मजां ॥
गुहं च सुहृदं पौरान् द्रष्टुं मेऽत्युत्सुकं मनः ॥९८७॥

अनुजानीहि म तिमन् मामहं सत्कृतस्त्वया ॥
उपस्थापय मे शीघ्र विमानं राक्षसेश्वर ॥ ९८८ ॥

॥ तद्विमान श्री दस्य कामग रावणाहृतं ॥
स्थापयामास सेवार्थां सुरतः पुरतः प्रभोः ॥ ९८९ ॥

ससैन्य यान रा धीश सपूज्य परया मुदा ॥
साकेत मा नयेत्याह राम भक्तो विभीषण. ॥ ९९० ॥

सोऽपि प्लवग म पति सुग्रीवो मन्त्रिभि' सह ॥
तथैव प्रार्थयामास प्रभु प्राप्यदय स्वय ॥ ९९१ ॥

तद्विमान श्री ज मान राजराजस्य राघव' ॥
ताभ्या सह समारुह्य राजभ्या कपिरक्षसां ॥ ९९२ ॥

त्रिकूटाद मि य तमामके कृत्वा सलक्ष्मण : ।
प्रतस्थे सुमहातेजा लकालकारनिःपुरं ॥ ९९३ ॥

कैलासशिख रा कारे त्रिकूटशिखरे स्थितां ॥
लकां युद्धधरां रामो दर्शयन्नाह जानकीं ॥ ९९४ ॥

प्रिये पश्य ल म स्याद्रेस्त्रिकूटस्य शिरोगतां ॥
सुरैर्दुर्गसदां लका निर्मिता विश्वकर्मणा ॥ ९९५ ॥

इय युद्धस्य ज गती लक्ष्तेऽत्र सह प्रिये ॥
सचिवैर्भ्रातृभि.पुत्रैः सीते दशमुखो हतः ॥९९६॥

रावणस्य स्त्रि य स्तत्र मदोदर्या सह प्रिये ॥
विविध भूरिकरुण त मृत पर्यदेवयन् ॥ ९९७ ॥

सेतुर्नलेन ज लधावेष देव्याज्ञया मम ॥
तव हेतोर्विशालाक्षि बद्धः पश्य सुदुष्करः ॥ ९९८ ॥

पश्य सीते प्रिया य ताक्षि दुस्तर वरुणालय ॥
जलशो यत्र पतित नयसकरुणालय ॥ ९९९ ॥

इतस्त्व रुचि रा पाणे मैनाक पश्य पर्वत ॥
विश्रामार्थ हनुमतो भित्वा सागरमुत्थित ॥१००० ॥

उत्तर तीर म स्याब्धेरेतद्देवि मनोरम ॥
अत्र पूर्वं महादेव. प्रसादमकरोद्विभुः ॥ १ ॥

इदं तु तीर्थं श्री मदत्तीर्थमन्यत्ततो ऽधिकं ॥
सेतुबंध इति ख्यातं भव्यं कृत्यचितं हितं ॥ २ ॥

अत्र राक्षस-रा जोऽयं देव्यागच्छत् विभीषणः ॥
सुग्रीवस्य पुरी चैषा किष्किंधी वालिपालिता ॥ ३ ॥

सीतोवाच म म स्त्रीभिः सुग्रीवस्य महात्मनः ॥
ताराप्रभृतिभिर्गंतु सार्धमिच्छा पुरीं प्रभो ॥ ४ ॥

एवमस्त्वित्य त्र कुलश्रेष्ठः श्रेष्ठः सतां प्रियां ॥
उक्त्वोवाच तथा कर्तुं सुग्रीवं वानरेश्वरं ॥ ५ ॥

ससुग्रीवः प्रि य तमां स्वयं तारां तथाऽब्रवीत् ॥
सा चाहूय प्लवंगानां सर्वा भार्याः स्वलंकृताः ॥ ६ ..

ताभिः सह त्व रा युक्ता पुष्पकं सा समारुहत् ॥
सीता तया कपींद्रस्य योषिता तोषिताऽभवत् ॥ ७ ॥

ततो रघूत्त म स्तत्र पुष्पके द्रुतगामिनि ॥
वैदेहीमित्युवाचायमृष्यमूकः स भूधरः ॥ ८ ॥

यत्राहं वारि ज स्पर्धिमुखि प्रियतमे सति ॥
अनेन राज्ञा कीशानां सुग्रीवेण समागतः ॥ ९ ॥

त्वया विहीनो य त्राहं विलापपरमोऽभवम् ॥
एषा सा दृश्यते पंपा शंपाकंपावहप्रभे ॥ १० ॥

अत्र सीते यो ज नोग्रबाहुरहूरसागतः ॥
कबंधो निहतो भ्रात्रा लक्ष्मणेन तथा मया ॥११॥

न्यग्रोधं पश्य य त्र त्वां त्रातुं मम पितुः सखा ॥
प्रवृत्तः समरे तातो जटायुर्निहतोऽरिणा ॥ १२ ॥

रक्षसां यत्र रा ज्ञा त्व रावणेन हृता बलात् ॥
एषा गोदावरी रम्या प्रसन्नसलिला शुभा ॥ १३ ॥

एतत्तदाश्र म पदमस्माकं वरवर्णिनि ॥
पर्णशाला तथा चित्रा दृश्यते शुभदर्शने ॥ १४ ॥

कालें ऽति पुण्य श्री वासः कुम्भजस्यायमाश्रमः ॥
शरभंगस्य च मुनेरत्रेः कुलपतेरयं ॥ १५ ॥

चित्रकूटो व रा रोहे शैलेंद्रो ऽयं प्रकाशते ॥
कैकेय्या अत्र पुत्रो मां प्रसादयितुमागतः ॥ १६ ॥

राजपुत्रि य म स्यैषा सा स्वसा यमुना नदी ॥
भरद्वाजाश्रमश्चैष दृश्यते सुकृताकरः ॥ १७ ॥

इयं च गंगा ज गतां सेव्या देव्याश्रितेष्टदा ॥
शृंगबेरपुरं चैतद्गुहो यत्र सखा मम ॥ १८ ॥

सैषा सतां प्रि य तमा राजधानी पितुर्मम ॥
अयोध्यां कुरु वैदेहि प्रणामं पुनरागता ॥ १९ ॥

ततस्ते वान रा ऋक्षा राक्षसाश्च सनायकाः ॥
उत्पत्योत्पत्य सदृष्टास्तां पुरीं ददृशुस्तदा ॥ २० ॥

शुभहर्म्योत्त म प्राज्यप्रोच्चप्रासादमालिनीं ॥
अपश्यंस्ते पुण्यवंतः साक्षादिंद्रपुरीमिव ॥ २१ ॥

रामो भरद्वा ज मुनिं तं ववंदे तदाश्रमे ॥
पूर्णे चतुर्दशे वर्षे पंचम्यां रचितांजलिः ॥२२॥

स्ववृत्त कथ य न् रामो मातॄणां भरतस्यच ॥
पप्रच्छ मुनिशार्दूलं भरद्वाज द्विजेश्वरं ॥२३॥

कुशलं स द्वि ज श्रेष्ठः कथयामास सर्वतः ॥
भरतस्य व्रतं तीव्र भक्ति तत्पादुकार्चने॥ २४ ॥

द्रुमेष्वतिश य स्तस्मात्फलानां वरदान्मुनेः ॥
वव्रे बद्धांजलीरामो मार्गे यावन्निजं पुरं ॥ २५ ॥

मारुतिं च त्व रा युक्तं भरतं प्रति राघवः ॥
प्रेषयामास कुशलागमं कथयितु प्रभुः ॥२६ ॥

स शृंगबेर म गमन्नररूपोऽवदद्गुहं ॥
कुशली ते सखा श्वस्त्वं द्रक्ष्यस्यत्रैव राघवं ॥२७॥

ततः स तूर्णं श्री मंतं भरतं नाटिलं कृशं ॥
आगतः प्रभुरित्युक्त्या चकार मुदितं भृशं ॥२८॥

स महर्षभ रा भूमौ पपात भरतस्तदा ॥
उत्थाप्य कपिमाश्लिष्य तं सिषेचाश्रुबिंदुभिः ॥२९॥

अथाब्रवीत्स य मरो नरो वा करुणागतः ॥
प्रियाख्यानस्य ते सौम्य ददामि ब्रुवतः प्रियं ॥३०॥

कन्या धन्याः कं-ज-नेत्र्यः षोडशस्वर्णभूषिताः ॥
गवां शतसहस्रं च ग्रामाणां च शतं मतं ॥३१॥

बहून्यहो हा य नानि गतस्य सुमहद्वनं ॥
शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनं ॥ ३२ ॥

कल्याणीयं प रा गाथा लौकिकी प्रतिभाति मे ॥
एति जीवंतमानंदो नरं वर्षशतादपि ॥ ३३ ॥

कुशलं वृत्त म खिलं संहृष्टो भरतेन सः ॥
कथयामास मुदितो भूयः समुपवेशितः ॥ ३४ ॥

सलक्ष्मणं वि ज यिन सदारं सचिवसंयुतं ॥
अविप्रपुष्ययोगेन श्रीरामं द्रष्टुमर्हसि ॥ ३५ ॥

प्रहृष्टहृद यः स्तुत्वा मारुतिं भरतोऽब्रवीत् ॥
चिरस्य खलु मे पूर्णो हृदि रूढो मनोरथः ॥३६॥

प्रहृष्टं सेनु ज मथ भरतः सत्यसंगरः ॥
स्वयमाज्ञापयामास पुरमार्गादलंक्रियां ॥ ३७ ॥

जयंतो विज य स्तद्वत्सिद्धार्थश्चार्थसाधकः ॥
अशोको मंत्रपालश्च सुमन्त्रो धृष्टिरष्टमः ॥ ३८ ॥

ते प्रधानास्त्व रा युक्ताः पौराः सूर्योदये द्विजाः ॥
निर्ययू राजदाराश्च रामं द्रष्टुं समुत्सुकाः ॥ ३९ ॥

द्विजातिनैग म श्रेष्ठैः सचिवैर्भरतो वृतः ॥
धर्मज्ञः शिरसा भव्ये गृहीत्वा रामपादुके ॥४०॥

छत्र च राज श्री चिन्ह पुरस्कृत्य शशिप्रभ ॥
शुभ्रे च वाल्व्यजने शत्रुभेरीशतस्वनै ॥ ४१ ॥

प्रत्युद्ययौ न रा धीश राम चीराजिनाम्बरः ॥
उपवासकृशो दीनः प्रेमाश्रुभिरभिप्लुतः ॥ ४२ ॥

तदा तुरग म खुरैरथचक्रैश्च तद्रवै. ॥
बृंहितैर्दंतिना चाथै. सचचालेव मेदिनी ॥ ४३ ॥

अदृष्ट्वा तत्रा ज यानमश्च्छन्मारुति पुन ॥
कच्चिन्नानुगतस्तात कपिरीर्ति त्वमात्मन ॥ ४४ ॥

गर्जंति हर य स्तेषां नादः सश्रूयते महान् ॥
अयमागत एवार्य इत्युवाच स त कपि ॥ ४५ ॥

अथ तद्राज रा जस्य विमानं पुष्पक महत् ॥
आराददृश्यत व्योम्नि शशिसूर्यसमप्रभ ॥ ४६ ॥

दृष्ट्वा हर्षेण म हता रामोऽयमिति कीर्तिते ॥
स्त्रीबाल्युववृद्धानां नि स्वनो दिवमस्पृशत् ॥ ४७ ॥

स्यदनेभ्यः कुजरेभ्यस्तुरगेभ्योऽवतीर्यते ॥
महीं गतास्त ददृशुर्नराः सोममिवाम्बरे ॥ ४८ ॥

प्रांजलि प्रण ॥ प्रव्हो भरतो राघवोन्मुख ॥
ववंदे पुष्पकस्थ त मेरुस्थमिव भास्कर ॥ ४९ ॥

ततो विमान ज गती पपात प्रभुकामत ॥
ववंदे भरतो राम बाष्पकण्ठः पुन पुनः ॥ ५० ॥

अके तमादा य मुदा श्रीराम. परिषस्वजे ॥
अथो ववंदे भरत सीतां स्व नाम चाब्रवीत् ॥५१॥

लक्ष्मण च प रा क्रांत वदमान महामति ॥
प्रहृष्ट भरतश्चक्रे सभाव्यालिंगनादिना ॥ ५२ ॥

ततः प्लवग म श्रेष्ठ जाववत तथांगद ॥
अन्याश्च नलनीलादीन् यूथपान् परिषस्वजे ॥५३॥

भ्राता चतुर्णां श्री मंस्त्वमस्माकमसि पंचमः ॥
इत्यब्रवीत्परिष्वज्य भरतो वानरेश्वरं ॥ ५४ ॥

परिष्वज्याह रा जेंद्रनंदनस्तं विभीषणं॥
दिष्ट्या त्वया सहायेन कृतं कर्म सुदुष्करं ॥५५ ॥

शत्रुघ्नोऽपि न म स्कारं चकार प्रभुपादयोः ॥
जानक्याश्च महादेव्याः कीर्तयन्नात्मनोऽभिधां ॥५६॥

रामो ननाम ज ननीं कौसल्यामतिवत्सलां ॥
सुमित्रां सत्त्वसंपन्नां कैकेयीं च यशस्विनीं ॥५७॥

वसिष्ठं स्वान्व य स्याद्यं ब्रह्मणा सदृशं गुरुं ॥
ऋत्विजः पितुरन्यांश्च ववंदे स सतां गतिः ॥५८॥

सचिवान्पितु रा ष्ट्रास्तान्पौरान्सर्वान्यथार्हतः ॥
हर्षयामास धर्मात्मा चकोरानिव चंद्रमाः ॥ ५९ ॥

पादुके ते तु म हिते गृहीत्वा भरतः स्वयं ॥
चरणाभ्यां नरेंद्रस्य योजयामास धर्मवित् ॥६०॥

अब्रवीच्च प्रां ज लितं सफलो मे मनोरथः ॥
एतत्ते सकलं राज्यं न्यासं प्रत्यर्पितं मया ॥ ६१ ॥

पश्य नाथ प्र य त्नेन धनं धान्यं गृहं बलं ॥
भरतस्तेजसा सर्वं कृतं दशगुणं मया ॥ ६२ ॥

तथा ब्रुवाणं ज गतोऽर्थ्यं दृष्ट्वा तं भ्रातृवत्सलं ॥
मुमुचुर्वानरा बाष्पं राक्षसश्च विभीषणः ॥ ६३ ॥

रामस्तं विन य स्यैकमाल्यं भरतं नतं ॥
अंकमारोप्य यानेन ययौ तेन तदाश्रमं ॥ ६४ ॥

व्योमयानाव रा त्तस्मादवतीर्य रघूद्वहः ॥
कुबेरं वह गच्छेति तदाज्ञापयदीश्वरः ॥ ६५ ॥

आज्ञप्तमग म च्छीघ्रं विमानं तदनंतरं ॥
भरतः प्रार्थयामास राज्यं स्वीकुर्विति प्रभुं ॥ ६६ ॥

भ्रातुस्तथेति श्री राम प्रतिजग्राह तद्वच ॥
शत्रुघ्नवचनात्प्राप्ता निपुणा श्मश्रुवर्धना ॥ ६७ ॥

पूर्वभ्रातृषु रा जेंद्र स्नातेषु भरतादिषु ॥
सुग्रीवे राक्षसेंद्रे च स्नान चक्रे तत स्वय ॥६८॥

शत्रुघ्न पर म प्रेम्णा विशालकारमग्रज ॥
अलंकारैरलंचक्रे सद्गुणैरप्यलंकृत ॥ ६९ ॥

प्रतिकर्माय ज गतोपुत्र्या दशरथस्त्रिय ॥
चक्रुर्वानरपत्नीना कौसल्या पुत्रवत्सला ॥ ७० ॥

सुमंत्रोऽथ ह य श्रेष्ठैर्युक्त रथमुपानयत् ॥
तमारुरोह श्रीराम प्रभुराजपुरंदर ॥ ७१ ॥

रश्मीजग्राह रा जीवलोचनो भरत स्वय ॥
छत्र पूर्णशरच्चंद्रप्रभ शत्रुघ्न आददे ॥ ७२ ॥

बिभीषणोऽथ म तिमान् वाल्यजनमुत्तम ॥
लक्ष्मणो व्यजन तस्य तालवृतमय तदा ॥ ७३ ॥

शत्रुजयकु ज रेंद्र चलपर्वतसन्निभ ॥
आरुरोह महातेजा सुग्रीव प्लवगर्षभ ॥ ७४ ॥

ययु समारुह्य वहून् वारणान् वानरोत्तमा ॥
मानुष विग्रह कृत्वा सर्वाभरणभूषिता ॥ ७५ ॥

राम सुरद्वि—ज-श्रेष्ठा द्रष्टु व्योम्नि समागत ॥
प्रहृष्टा पूजयामासु स्तुतिभि पुष्पवृष्टिभि ॥ ७६ ॥

साकेत शम य न्कृत्स्न सताप प्रविवेश स ॥
तृषार्तचातककुल घर्मात इव वारिद ॥ ७७ ॥

शुश्राव मधु रा रामा गिर स्वगुणपूरिता ॥
प्रजा प्रापु सुख दृष्ट्वा मुख रामस्य भूरि ता ॥७८॥

दद्य राम म हिषीन्योग्यामहिलास्तया ॥
यथा क पन्ता प्रासादमथ । चिन्तृनय ॥ ७९ ॥

तत. स रामः श्री मत्प्राप मुख्यं पितृगृहं ॥
अथाह भरत मक्तं हनूमंतं विभीषणं ॥ ८० ॥

सुग्रीवं वान रा धीशं जांबुवंतं तथांगदं ॥
यूथपैः सह मातॄणां वदनार्थं शनैर्नय ॥ ८१ ॥

वानरेंद्राय म द्रेहं समृद्धं त्वं निवेदय ॥
भरतस्तत्तथा कृत्वा वानरेश्वरमब्रवीत् ॥ ८२ ॥

दूतांस्त्वमद्य त्व वनान् काकुत्स्थस्य महात्मनः ॥
आज्ञापयाभिषेकाय जलमाहर्तुमंबुधीन् ॥ ८३ ॥

तदाज्ञया तो य माशु स्वर्णकुंभेन वानरः ॥
सुषेण आनिनायाशु पूर्वाब्धितोयंमहाबलः ॥ ८४ ॥

ऋषभः साग रा दंभो दक्षिणाद्गवयः कपिः ॥
पश्चिमादर्णवात्तूर्णं स्वयं मारुतिरुत्तरात् ॥ ८५ ॥

अन्ये प्लवंग म वरा जांबवांश्चर्क्षभूपतिः ॥
नदीशतानां पंचानां जलं कुंभैरुपाहरन् ॥ ८६ ॥

वसिष्ठादिद्वि-ज-श्रेष्ठाः पीठे रत्नमये प्रभुं ॥
ससीतमभ्यषिंचंस्तेविधिना तीर्थवारिभिः ॥ ८७ ॥

ऋत्विग्भिश्च द्वि-ज-वरैः सचिवैः शास्त्रिभिस्तथा ॥
नैगमैर्लोकपालैश्च श्रीरामं तेऽभ्यषेचयन् ॥ ८८ ॥

पूर्वं साक्षाद्वि ज गतां कर्त्रा यन्निर्मितं वरं ॥
तत्किरीटं वसिष्ठेन स्थापितं राममस्तके ॥ ८९ ॥

अलिंगिभश्चान्य-य-प्राज्यतेजोभिर्मणिभूषणैः ॥
सभायां हेमकॢप्तायां राघवः समलंकृतः ॥ ९० ॥

छत्रं च द्विज रा जाभं तस्य शत्रुघ्न आददे ॥
विभीषणः कपींद्रश्च वालव्यजनमुत्तमं ॥ ९१ ॥

मुक्ताहार हे म पद्ममालां रामाय मारुतः ॥
ददौ सभायामागम्य मूर्तः शक्रप्रचोदितः ॥ ९२ ॥

तत्राभिषेके श्री जाने रामस्यामिततेजसः ॥
प्रजगुर्देवगंधर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ९३ ॥

सस्यपूर्णा धर रा सर्वे फलवतश्च पादपाः ॥
गधवति च पुष्पाणि बभूवू राघवोत्सवे ॥ ९४ ॥

श्वानां धेनूनां च गवां शत ॥
ददौ शतवृषान्पूर्वं द्विजेभ्यो मनुजर्षभः ॥ ९५ ॥

त्रिंशत्कोटीः स ज गनीसुरेभ्यो हेम्न ईश्वरः ॥
नानाभरणवस्त्राणि महार्हाणि ददौ पुनः ॥ ९६ ॥

प्लवगराजा य विभुः काञ्चनी मणिविग्रहां ॥
सूर्यरश्मिनिभां दिव्यां स्रजं प्रापच्छदीश्वरः ॥ ९७ ॥

महार्हे रुचि रा कारे चंद्ररश्मिविभूषिते ॥
सर्वरत्नमये श्रीमानंगदायांगदे ददौ ॥ ९८ ॥

मुक्ताहार स्व म हार्हं सीतायै प्रददौ प्रभुः ॥
त कंठादवमुच्याथ देवी राममुदैक्षत ॥ ९९ ॥

तामिंगितज्ञो ज गतीमभवामब्रवी प्रभुः ॥
प्रदेहि सुभगे हारं यस्य तुष्टासि भामिनि ॥ १०० ॥

अथांजनेया य ददौ तं हार सा दयावती ॥
यथावतोय स जगन्मान्ये श्रीस्तेन यावती ॥ १०१ ॥

धृतिर्यशस्ते ज सी च दाक्ष्य सामर्थ्यमुत्तम ॥
यस्मिन्बुद्धिर्विक्रमश्च पौरुष विनयो नयः ॥ १०२ ॥

सोऽजनातन य स्तेन हारेण शुशुभे तथा ॥
मदाकिन्या प्रवाहेण सुमेरुः शैलराडिव ॥ १०३ ॥

सुग्रीवो वान रा धीशो राक्षसेंद्रो विभीषणः ॥
हनूमान् जांबवानन्ये श्रीरामेण समर्चिताः ॥ १०४ ॥

गतः प्लवंग म श्रेष्ठः किष्किधां प्रभुसत्कृतः ॥
लब्ध्वा कुलधनं लकां हृष्टः प्रायाद्बिभीषणः ॥१०५॥

स्वयैवराज्य श्री रामो लक्ष्मणानुमते ततः ॥
भरताय ददौ प्रेम्णा राघवो लाघवेक्षितः ॥ १०६ ॥

श्रीराम प्राप्य रा ज्य तद्वर्षाण्ययुतमेकराट् ॥
दशाश्वमेधानाजन्हे सदश्वान् भूरिदक्षिणान् ॥ १०७ ॥

आसन्प्रजा रा म स्तास्ता वीतशोका निरामयाः ॥
बहुसर्वायुषोऽन्याढ्या बहुपुत्रा बहुस्रुताः ॥१०८ ॥

निकामवर्षी ज लदो नासीद्व्यालकृतं भयं ॥
न पर्यदेवन्विधवा रामे रा ज्य प्रशासति ॥ १०९ ॥

स्तेनो बन्ध व ध स्तेषां जनानां नाभवच्चन ॥
निर्दस्युरभवल्लोको नानर्थं कश्चिदस्पृशत् ॥ ११० ॥

लक्ष्मणानुच रा द्रामात्कामायुतशतोत्तमात् ॥
सर्वान्मनोरथान्प्राप्ताः प्रजा मुमुदिरे भृशं ॥ १११ ॥

समस्यातिस म र्थस्य तस्यानिशदयावत ॥
रामस्य मुमुदे विश्वं कीर्त्या विशदयाञ्चितं ॥ ११२ ॥

सर्वापि धरया ज नताऽजनताभृत्तदानिशं ॥
भूर्नन्दनप्रभवना भवनाशकराप्रभो ॥ ११३ ॥

साध्वसं नैव प्र मतो जातु जीवस्य कस्यचित् ॥
सर्वेपि सुहृदः स्वैरं वैरं केनाप्यमेनसा ॥ ११४ ॥

भर्ता सर्वस्य ज गतः श्यामो रामो यथा घनः ॥
भक्ता मयूरास्तं दृष्ट्वा यत्तेषां मुदितं मनः ॥११५॥

सोऽयामवि प्र णाम स्मरतां भद्रसादरं ॥
श्रीमद्वाल्मीकिना गीतं चरितं सद्रसादरं ॥ ११६ ॥

यशो विश्वाभि रा मस्य श्रीरामस्यातिपावनं ॥
गीतं वापि श्रुतं वापि यथामत्यनुमोदितं ॥ ११७ ॥

रामनाम्नैव म हितं सन्मनोज्ञेन मोहितं ॥
यो हि तं पातुकामो द्राक् तस्यान्यत्खलु नो हितं ॥ ११८

इति श्रीमन्मंत्ररामायणे श्रीरामनंदनमयूरविरचिते युद्धकाण्डे षडशीतितमो मन्त्रः ॥

उत्तर-कांडम्.

प्राप्तराज्यो यदा श्री मान् रामोऽयोध्यापतिस्तदा ॥
आजग्मुर्मुनयः सर्वे प्रेम्णा तं प्रतिनंदितुम् ॥ १ ॥

विश्वामित्रस्तपो रा शिर्यवक्रीतोऽपि गालवः ॥
अगस्त्योऽत्रिश्च भगवानन्ये च मुनिसत्तमाः ॥ २ ॥

प्रत्युज्जगाम रा म स्तान् द्वारपालनिवेदितान् ॥
पूजयामास संस्थाप्य स्वासनेषु यथार्हतः ॥ ३ ॥

कुशलं रघुरा ज स्तांस्ततोऽपृच्छत् सुसत्कृतान् ॥
ते तमूचुर्महाबाहो सर्वत्र कुशलं हि नः ॥ ४ ॥

त्वां तु दिष्ट्या स्वाल य स्य वीरं कुशलिनं प्रभो ॥
सानुज कीर्तिसम्पन्नं पश्यामो हतशात्रवम् ॥ ५ ॥

दिष्ट्या त्वया हतो रा जन् रावणो लोकरावणः ॥
सभारस्तेन सधनु र्विजिथास्त्वं जगत्त्रयम् ॥ ६ ॥

लक्ष्मणेनच सं म र्दे शक्रजित्प्रमुखा द्विषः ॥
दिष्ट्या हता महाभाग भ्रात्रा त्वद्धितकारिणा ॥७॥

कुंभकर्णोऽपिच ज गत्कालो दिष्ट्या हतो रणे ॥
यस्य प्रमाणाद्विपुलं प्रमाणं नेह विद्यते ॥ ८ ॥

सेंद्रा लोकेश्वरा य स्मात्त्रस्ताः सर्पादिवाखवः ॥
दिष्ट्या दशास्यो निर्हतो द्वंद्वयुद्धगतस्त्वया ॥ ९ ॥

वधो राक्षसरा ज स्य तव भारो न राघव ॥
द्वंद्वयुद्धमनुप्राप्तः स दिष्ट्या रावणिर्हतः ॥ १० ॥

रामास्माकं विस्म य स्तु श्रुत्वा शक्रजितं हतम् ॥
अवध्य सर्वभूतानां हतु कोपि क्षमो न तम् ॥ ११ ॥

दिष्ट्या त्व वर्धसे रा कापतिस्त्वच्छमहायशाः ॥
दत्वाद्य विपुलां राम विप्रेभ्योऽभयदक्षिणाम् ॥ १२ ॥

श्रुत्वा तद्विस्मये म मो रामः प्रांजलिरब्रवीत् ॥
अतिक्रम्य दशग्रीवं किं प्रशंसथ रावणम् ॥ १३ ॥

अथ कुंभोद्भवः श्री मानुवाच रघुनंदनम् ॥
शृणु राम पुरा वृत्तं तस्य सर्वं ब्रवीमि ते ॥ १४ ॥

प्रजापतिसुतो रा जन् पुलस्त्यो भगवान् मुनिः ॥
तृणबिंद्वाश्रमं गत्वा तपस्तेपे महातपाः ॥ १५ ॥

विघ्नं कुर्वंत्याश्च म स्थे मुनौ तस्मिंस्तु कन्यकाः ॥
गायंत्यो वादयंत्यश्च लासयंत्यो यथासुखम् ॥ १६ ॥

रुष्टः स मुनिरा ज स्तास्तत्र प्रोवाच कन्यकाः ॥
या मे दर्शनमागच्छेत् सा गर्भं धारयिष्यति ॥ १७ ॥

ताः कन्याः शापम य स्तस्तं देशं नोपचक्रमुः ॥
तृणबिंदोस्तु राजर्षेस्तनया न शृणोति तत् ॥ १८ ॥

साऽऽश्रमे विचचा रा य कांचिदभ्यागतां सखीम् ॥
अदृष्ट्वा तं तदापश्यत्तस्य श्रुत्वा श्रुतिध्वनिम् ॥ १९ ॥

मुनेर्वचनसा म र्थ्यात्सहसा गर्भिण्यभूत् ॥
पित्रा दृष्टाब्रवीद्धेतुं मुनेर्दर्शनमेव सा ॥ २० ॥

ध्यानं विवेश रा ज र्षिर्ज्ञात्वा शापं महात्मनः ॥
तस्मै पुलस्त्याय ददौ कन्यां सोऽप्यग्रहीन्मुदा ॥२१॥

मुनेर्वरात् सा प्र म ताऽसूत विश्रवसं सुतम् ॥
पितेव तपसा युक्तः सोऽभवद्विश्रवा मुनिः ॥ २२ ॥

तस्मै विश्रवसेऽ ज स्य प्रीत्यायाद्भुततेजसे ॥
भरद्वाजो ददौ कन्यां तस्या वैश्रवणः सुतः ॥ २३ ॥

तस्मै ब्रह्माऽप द य न्या लोकपालत्वमीप्सितम् ॥
निधीनां रक्षणं चादात् तपसाराधितश्चिरम् ॥ २४ ॥

पुष्पकं च प्रचा रा य विमानं प्रददौ प्रभुः ॥
विष्णोर्भीतैः परित्यक्तां राक्षसैस्त्वष्टृनिर्मिताम् ॥ २५ ॥

त्रिकूटस्थां हेम म यीं लंकां तस्मै पिताऽप्यदात् ॥
तां विश्वकर्मरचितां मोदमानस्त्वपालयीः ॥ २६ ॥

पप्रच्छ घटजं श्री मान् रामो राजीवलोचनः ॥
ये लंकायां स्थिताः पूर्वं राक्षसाः कथितास्त्वया ॥ २७ ॥

भगवंस्ते तपो रा शे कस्माज्जाताः कथं स्थिताः ॥
अपराधं कमुद्दिश्य निहता विष्णुना रणे ॥ २८ ॥

अगस्त्यः प्राह र म यन्मनो रामस्य सूक्तिभिः ॥
प्रजापतिरप॰ सृष्ट्वा तद्रक्षार्थं महातपाः ॥ २९ ॥

व्यसृजद्वारिजन्म निः स भूतानि पुरा प्रभुः ॥
अपो रक्षध्वमित्याह तानि सत्वानि भूतकृत् ॥ ३० ॥

रक्षामेमञ्जन य नमोक्तं यैस्ते तु राक्षसाः ॥
यक्षामेति च यैरुक्तं यक्षास्ते नामतोऽभवन् ॥ ३१ ॥

हेतिः प्रहेतिश्च रा जन् मुख्यौ तत्र बभूवतुः ॥
प्रहेतिर्धार्मिको नित्यं तपोवनरतोऽभवत् ॥ ३२ ॥

हेतिस्तु संतान म तिः कालस्य भगिनीं भयाम् ॥
उपयेमे सुतस्तस्यां विद्युत्केशाभिधोऽभवत् ॥ ३३ ॥

विद्युत्केशोऽतितेज स्वी संध्या दुहितरं प्रियाम् ॥
उदावहद्रघूत्तमनाम्ना सालकटंकटाम् ॥ ३४ ॥

गर्भं प्राप्ता सा प्रि य तो मंदरे तं घनस्वनम् ॥
तत्याज घनसंकाशं विद्युत्केशरताथिनी ॥ ३५ ॥

तस्मिन्काले गिरि ज या सहारुह्य वृषं शिवः ॥
गच्छन्मारुतमार्गेण शुश्राव रुदितं शिशोः ॥ ३६ ॥

तत्र प्रसादं प्रि य या प्रेरित शंकरोऽकरोत् ॥
सद्योऽमरत्वं तारुण्य पुरमाकाशगं ददौ ॥ ३७ ॥

स सुकेशो यातु रा जः प्रख्यातोऽभूद्रघूत्तम ॥
गंधर्वो ग्रामणीस्तस्मै ददौ देववतीं सुताम् ॥ ३८ ॥

स पुत्रांस्त्रीन् प्रीत म ना जनयामास राघव ॥
माल्यवन्त सुमालिंच मालिंच बलिनां वरम् ॥ ३९ ॥

तपस्तुष्टो ददौ श्रीमान् वरांस्तेभ्यः सुदुर्लभान् ॥
अजेयाः शत्रुहंतारो जातास्ते चिरजीविनः ॥ ४० ॥

देवा दैत्याश्च ते रासन् पीडिता वरनिर्भयैः ॥
विश्वकर्मकृता लंका प्राप्ता शक्रपुरीसमा ॥ ४१ ॥

गंधर्वी नर्मदा मत्वा युक्तं कन्यात्रयं स्वयम् ॥
अलंकृत्य ददौ तेभ्यो नक्षत्रे भगदैवते ॥ ४२ ॥

सुंदरी चातुरा जस्य भार्या माल्यवतोऽभवत् ॥
तत्सुता वज्रमुष्टिश्च विरूपाक्षश्चतुर्मुखः ॥ ४३ ॥

सुप्तघ्नश्च तथा यज्ञकोपो मत्तश्च राक्षसः ॥
उन्मत्तनाम्नी कन्या च सुन्दर्यामनलाभिधा ॥४४॥

भार्या सुमालिनो रामनाम्ना केतुमती प्रिया ॥
प्रहस्तोऽकंपनश्चैव विकटः कालिकामुखः ॥४५॥

धूम्राक्षश्च तथा मत्र्यंशत्रू दण्डसुपार्श्वकौ ॥
संह्रादिः प्रघसश्चैव भासकर्णश्च तत्सुताः ॥४६॥

कन्या च रक्षोराजस्य राका पुष्पोत्कटाभिधा ॥
कैकसय चतुर्थी सा नाम्ना कुंभीनसी प्रभो ॥४७॥

मालेस्तु वसुदायस्यामनलानिलनामकौ ॥
हरः संपातिरित्येते बिभीषणहिते रताः ॥४८॥

अथ तैर्बहुधाऽमस्य वरदानेन पीडिताः ॥
त्रिदशा शरणं जग्मुर्भगवन्तं महेश्वरं ॥ ४९

तानुवाच त्रिमयनो ममावध्या हि तेऽसुराः ॥
शरणं गच्छत हरिं हनिष्यति स तान्प्रभुः ॥ ५० ॥

प्राप्योपायं शंकरात्ते देवा राक्षसपीडिताः ॥
शरण्यं शरणं जग्मुर्विष्णुं प्रणतवत्सलम् ॥ ५१ ॥

दत्वाऽभयं तान्सोऽमर्त्यान् शंखचक्रगदाधरः ॥
स्वस्थानं प्रेषयामास तद्वात्वोवाच माल्यवान् ॥ ५२॥

भ्रातरौ प्रार्थितः श्री शः सुरैः सोऽस्मान्निशाचरान् ॥
हन्तुं प्रतिज्ञां कृतवान् किंकर्तव्यमतः परम् ॥ ५३ ॥

सुमालिमालिनौ रा म मत्तान्चतुरग्रजम् ॥
हतव्यास्त्रिदशा यैर्नो घातार्थं प्रार्थितोऽच्युतः ॥ ५४ ॥

इति कृत्वा मतिं म त्ता देवान्हन्तु समुद्यताः ॥
चतुरस्त्रबलोपेता लंकायास्ते विनिर्गताः ॥ ५५ ॥

तज्ज्ञात्वा द्विजरा ज स्य पृष्ठमारुह्य चक्रभृत् ॥
तानाससाद दुर्वृत्तान्हन्तु मन्तु स्मरन्प्रभुः ॥ ५६ ॥

शस्त्रैर्जघ्नुः प्रभुं प त्ता युगपत्सर्व एव ते ॥
ततः शार्ङ्गधनुर्मुक्तैः शरैस्तानवधीद्धरिः ॥ ५७ ॥

पांचजन्य महा रा वं प्रदध्मौ पुरुषोत्तमः ॥
पेतुस्ते राक्षसा भग्ना वाहनेभ्यो भयार्दिता. ॥ ५८ ॥

त्रासयामास स म हान् शलराजरवः परान् ॥
मृगराजो महारण्ये समदानिव कुंजरान् ॥ ५९ ॥

सुमाली प्राप्तवि ज य विष्णु हन्तु धनुर्धरः ॥
ररास राक्षसो हर्षात्सतडित्तोयदो यथा ॥ ६० ॥

सुमालिनो निर्भ य स्य सारथेरिषुणा शिरः ॥
चिच्छेद त्रिजगन्नाथो भ्रांतास्ते तस्य वाजिनः ॥६१॥

अथ मालिशरा ज न्ये कार्तस्वरविभूषिताः ॥
विविशुर्हरिमासाद्य क्रौञ्च पत्ररथा इव ॥ ६२ ॥

सोऽर्द्यमानोपि सु य शा बहुभिर्मालिनः शरैः ॥
न चुक्षुभे रणे विष्णुर्जितेंद्रिय इवाधिभिः ॥ ६३ ॥

मालिनं त्रिदशा रा तिं क्रूरं विमुखमाशुगैः ॥
चकार पातयन्मौलिं ध्वज चाप तुंरगमान् ॥ ६४ ॥

जघान गदया म ध्ये ललाट स खगेश्वरम् ॥
गरुत्मान् विमुखश्चक्रे जितमाजौ पराङ्मुखम् ६५ ॥

पराङ्मुखोऽपि स श्रीशः शस्त्रियंस्खलितकंधरः ॥
मालिनोपातयच्छीर्षं चक्रेणानुलतेजसा ॥ ६६ ॥

हते मालिनि तौ रा जन्सुमाली माल्यवानुभौ ॥
सवलौ शोकसनद्धौ लङ्कामेव प्रधाविनौ ॥ ६७ ॥

सगरु मान्महा म न्युः पक्षवातेन राक्षसान् ॥
द्रावयामास देवोऽपि ममर्दारिगदेषुभिः ॥ ६८ ॥

पेतुर्हता. सिं्नु जले राक्षसाश्छिन्नमस्तकाः ॥
माल्यवान्केशव प्राह क्रोधप्रस्फुरिताधरः ॥ ६९ ॥

नारायण त्वं सु य शाः क्षत्रधर्मं पुरातनम् ॥
न वेत्स्ययुद्धमनसो भीतान्हंसि यथेतर ॥ ७० ॥

उवाच तेजसा रा शिः सुराणामभय मया ॥
उत्सादनेन भवतां तदेतदनुपाल्यते ॥ ७१ ॥

शक्त्या विष्णु बाहु म ध्ये स बिभेदाशु माल्यवान् ॥
हरेरुरसि सा रेजे मेघस्थेव शतह्रदा ॥ ७२ ॥

तामेव शक्तिम त्रु न्‍ प्रभुरुत्कृष्य तेजसा ॥
चिक्षेप सा माल्यवत बिभेदोरसि दारुणा ॥ ७३ ॥

मोह प्राप्तोऽपि का य स्य क्षतं सो ऽगणयन्बली ॥
आश्वस्तोऽप्यवधीद्देव पुनः शूलेन वक्षसि ॥ ७४ ॥

तथैव देवरा ज स्य माल्यवान्मुष्टिनाऽनुज ॥
ताडयित्वा धनुर्मात्रमपक्रान्तो निशाचरः ॥ ७५ ॥

विष्णु खगेश च य दा राक्षसोऽताडयत्पुन ॥
गरुड पक्षवातेन सुदूर तमपोहयन् ॥ ७६ ॥

दृष्ट्वैवाग्रजमा रा त्त द्रावित पक्षिणा तथा ॥
सुमाली स्वबलैः सार्धं लङ्कामभिमुखो ययौ ॥ ७७ ॥

गरुत्मतः पक्ष म रुद्धूलोद्धूतः ■ माल्यवान् ॥
स्वबलेन समागम्य ययौ लङ्का ह्रिया वृतः ॥ ७८

एव भग्न रणे श्री मन्राम ते बहुशोऽरय॰ ॥
त्यक्त्वा लकां गता वस्तु पाताल स्वजनावृताः ॥ ७९॥

ये त्वयाद्य हता रा जन् पौलस्त्या रजनीचराः ॥
माल्यवत्प्रमुखाः सर्व एतेभ्यो बलवत्तराः ॥८०॥

न चान्योद्भूतसा म ध्यो हता लोकेषु राक्षसान् ॥
विना नारायण राम शखचक्रगदाधरम् ॥ ८१ ॥

राम नारायणोऽज्ञ स्य॰ साक्षात्त्व प्रभुरव्ययः ॥
राक्षसान्हन्तुमुत्पन्न॰ शरणागतवत्सल॰ ॥ ॥ ८२॥

हतस्त्वया वधो य स्य राक्षसस्य रघूत्तम ॥
जन्म प्रभाव तस्य त्व रावणस्य निबोध मे ॥ ८३ ॥

स सुमाली सुरा रा तिर्यदायातो रसातल ॥
तदा धनाधिपो लंकामावसत्पुत्रपौत्रवान् ॥ ८४ ॥

अथैकदा प्रभो म र्त्यलोकमादाय कन्यकां ॥
सुमाली व्यचरत् पश्यन् वर दुहितुरात्मन ॥ ८५ ॥

तदा विश्रवस स न्मप्रद द्रष्टु धनेश्वरम् ॥
गच्छत पुष्पकेनेद्यमपश्यल्लोकनायकम् ॥ ८६ ॥

सविस्मयोऽचिंत य त्स रक्षसा श्रेयमुत्तम ॥
किं कृत्वैवमचिराद्वर्धेमहि कथ वयम् ॥ ८७॥

अथाब्रवीदात्म ज नीं कैकसीं स्वरसातले ॥
पुत्रि प्रदानकालस्ते न च विज्ञायते वर॰ ॥ ८८ ॥

तस्य विश्रवस य त्वा सेवया वरय स्वयम् ॥
ईदृशास्ते भविष्यन्ति पुत्राः पुत्रि न सशयः ॥८९॥

ता तच्छ्रुत्वा वचो रा त्रिचरकन्या स्वय ययौ ॥
उपसृत्य प्रदोषे त चरणाधोमुखी स्थिता ॥९०॥

विभिन्न-तीमय म हीमगुष्ठाग्रेण सुन्दरीं ॥
विश्रवा वीक्ष्य पप्रच्छ का त्व कार्य च किं तव ॥९१॥

एवमुक्ता तु सा श्रीमन् कृतांजलिरथाब्रवीत् ॥
आत्मप्रभावेन मुने ज्ञातुमर्हसि मे मतं ॥ ९२ ॥

विद्धि मां तपसां राशे शासनात्पितुरागतां ॥
ब्रह्मर्षे कैकसीं नाम शेषं त्वं ज्ञातुमर्हसि ॥ ९३ ॥

तां ध्यात्वोवाच राम-या विज्ञातं ते मनोगतं ॥
सुताभिलाषो मत्तस्ते मत्तमातंगगामिनि ॥ ९४ ॥

उपस्थिता मां रजनीमुखे त्वं दारुणे ततः ॥
सविष्यसे पृथुश्रोणि राक्षसान् क्रूरकर्मणः ॥ ९५ ॥

साब्रवीत्साऽश्रुनयना भगवन् ब्रह्मवादिनः ॥
त्वत्तः कुपुत्रान्नेच्छामि प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ९६ ॥

सोऽब्रवीत्तां पुष्कराक्षीं पश्चिमो यः सुतस्तव ॥
मम वंशानुरूपः स भविष्यति शुभानने ॥ ९७ ॥

एवमुक्ता तु सा राम ये नीलांजनचयोपमं ॥
दशास्यं विंशतिभुजं जनयामास सा सुतं ॥ ९८ ॥

तस्य राम यदा जन्म तदोत्पाताः सुदारुणाः ॥
बभूवुर्भूमिकम्पाद्याः सर्वलोकभयप्रदाः ॥ ९९ ॥

कृतस्तस्याह्वयो यस्तु प्रभूतो दशकंधरः ॥
द्विबाहुरेकवक्त्रश्च कामरूपोऽपि सोऽभवत् ॥ १०० ॥

तस्य त्वनंतरं जज्ञे कुंभकर्णो महाबलः ॥
ततः शूर्पणखा राम धर्मात्मा च बिभीषणः ॥ १०१ ॥

जातो बिभीषणो यर्हि पुष्पवर्षं तदाऽपतत् ॥
नभस्थाने दुंदुभयो देवानां प्राणदंस्तथा ॥ १०२ ॥

तावरण्ये महाराज ववृधाते महौजसौ ॥
कुंभकर्णदशग्रीवौ लोकोद्वेगकरौ तदा ॥ १०३ ॥

कुंभकर्णस्तु प्रमत्तो महर्षीन्धर्मवत्सलान् ॥
भक्षयन्विचचारोग्रो न संतुष्टो जगत्त्रये ॥ १०

विभीषण: शुचि श्री मान् नित्यं धर्मे व्यवस्थितः ॥
स्वाध्यायाहारनियतो बुद्धिमान्विजितेंद्रियः ॥ १०५ ॥

अथ राजन् राज ग जस्तत्र कालेन केनचित् ॥
आगतः पितरं द्रष्टुं पुष्पकेन धनेश्वर ॥ १०६ ॥

तं दृष्ट्वा कैकसी म ग्ना दुःखे पुत्रं दशानन ॥
प्राह पश्य दशग्रीव भ्रातरं भाग्यशालिनम् ॥ १०७ ॥

भ्रातृभावे समे ऽ स्त त्वं पश्यात्मानं त्वमीदृश ॥
तथा यत्न कुरु यथा भवेर्वैश्रवणोपमः ॥ १०८ ॥

प्राह मातरं य स्माच्छ्रीदतुल्यो ऽधिकोपि वा ॥
भविष्याम्योजसा मातः संतापं त्यज हृद्गत ॥ १०९ ॥

स इत्युक्त्वाभीध रा भ तपोर्थं कृतनिश्चयः ॥
दशग्रीवो ययौ राम गोकर्णं सानुजो वशी ॥ ११० ॥

स कुंभकर्णः सु म हत्तपश्चके महातपाः ॥
शीतवृष्टिसहो ग्रीष्मे पंचाग्नीन्परितः स्थितः ॥१११॥

तस्य साधुः सोऽपि ज न्मा नित्य धर्मरतः शुचिः ॥
पंच वर्षसहस्राणि पादेनैकेन तस्थिवान् ॥ ११२ ॥

तावतीश्च समा य तः स्वाध्याये धृतमानसः ॥
तस्थावूर्ध्वशिरोबाहुः सहस्रांशुं विलोकयन् ॥ ११३ ॥

दशकंठोऽपि सोऽज स्त्रं निराहारो दृढासनः ॥
पूर्णे वर्षसहस्रे स्व शिरो वन्हौ जुहाव ह ॥ ११४ ॥

छेत्तु कामोऽभूत्तस्य य दा दशास्यो दशमं शिरः ॥
वरदस्त्रिदशैः सार्द्धं प्राप्तस्तत्र पितामहः ॥ ११५ ॥

अमरावतीं सुरा रा ध्यो वरं वरय वां स्थितं ॥
महासत्त्व दशग्रीव सफलस्ते परिश्रम. ॥ ११६ ॥

हृष्टः स तस्मिन्स म ये प्रबद्धांजलिरब्रवीत् ॥
नास्ति मृत्युसमः शत्रुरमरत्वमहं वृणे ॥ ११७ ॥

ततः प्रोवाच तं श्रीमान् भगवांश्चतुराननः ॥
नास्ति सर्वामरत्वं ते वरमन्यं वृणीष्व मे ॥ ११८ ॥

एवमुक्ते तदा राम ब्रह्मणा लोककारिणा ॥
दशग्रीव उवाचेदं कृताञ्जलिरथाग्रतः ॥ ११९ ॥

सुपर्णयक्षाग्र सदैत्यदानवरक्षसाम् ॥
अवध्योऽहं प्रजाध्यक्ष भवेयं त्वत्प्रसादतः ॥ १२० ॥

अन्येषु चिंता न त्व मे नास्त्येवामरपूजित ॥
तृणभूता हि मे सर्वे प्राणिनो मानुषादयः ॥ १२१॥

इत्येवमुक्तस्तु ततः स वचनमुवाच पितामहः ॥
भविष्यत्येव मे तत्ते वचो राक्षसपुंगव ॥१२२॥

हुतानि यानि धीरा त्वं मस्तकानि त्वया पुरा ॥
पुनस्तानि भविष्यन्ति तथैव तव राक्षस ॥ १२३ ॥

कामरूपश्च संग्रामे भविष्यसि दशानन ॥
एवमुक्तस्योत्थितानि यानि शीर्षाणि रक्षसः ॥ १२४ ।

अथाब्रवीत्पुनस्तत्र साध्वाचार विभीषणं ॥
परितुष्टोऽसि धर्मात्मन् वरं वरय सुव्रत ॥ १२५॥

कृताञ्जलिः स प्रयतः प्राह लोकगुरुं स्वयम् ॥
प्रीतस्त्वं कृतकृत्योऽस्मि वृतः सर्वगुणैरहम् ॥ १२

दातव्यश्चेत्कज त्वं मे वरस्तच्छृणु वत्सल ॥
परमापद्गतस्यापि धर्मे भवतु मे मतिः ॥ १२७ ॥

अस्त्रेषु प्रवर च त्वत्प्रसादात्तव वत्सल ॥
अशिक्षितं च ब्रह्मास्त्रं भगवन् प्रतिभातु मे ॥१२८॥

सदा धर्मनया राम मा धर्मपालनसादरा ॥
सर्वत्र बुद्धिर्मे देव भवतु त्वत्प्रसादतः ॥ १२९ ॥

तमाह देव ब्रह्म हान् सर्वमेतद्भविष्यति ॥
राक्षसोऽप्यसि साधुस्त्वममरत्वं ददामि ते ॥ १३०

कुंभकर्णाय च श्री मान् वर दातुमवस्थित ॥
स देव परमत्रस्ता प्राहु माजल्य सुरा ॥ १३१ ॥

कुंभकर्णेनाम–रा–दा, महेन्द्रानुचरा दश ॥
नन्दनेप्सरस सप्त भक्षिता ऋषयोप्यज ॥ १३२ ॥

भक्षिता बहवोऽ म र्त्या एववीर्यो वरादते ॥
एष लब्धवर स्याचेद्भक्षयेद्भुवनत्रयम् ॥ १३३ ॥

वरव्याजेनाब्ज ज ने मोहेस्मिं दीयता प्रभो ॥
लोकाना स्वस्ति चैव स्याद्भवेदस्य च सम्मते ॥१३४॥

एवमुक्तोऽचित य स्त ब्रह्मा देवहिते रत ॥
चिंतिता चोपतस्थेऽस्य पार्श्वे देवी सरस्वती ॥ १३५॥

विधिस्तामाह धी रा णा भजतामिष्टकारिणी ॥
वाणि त्व राक्षसेंद्रस्य भव वाग्देवतेप्सिता ॥ १३६ ॥

तथेत्युक्त्वा ह ष्ट म ति प्रविष्टा सा सरस्वती ॥
धाता तमाह व स त्व वर वरय यो मत ॥ १३७ ॥

स कैकस्या आत्म ज स्त प्रभु तन्मोहितोऽब्रवीत् ॥
स्वप्नु वर्षाण्यनेकानि देवदेव ममेप्सितम् ॥ १३८ ॥

तथेति कृतमा य स्त मोक्ता प्रायात्पितामह ॥
सरस्वती जहौ कृत्वा देवकार्य निशाचरम् ॥ १३९ ॥

दशकठस्यानु ज श्च चितयामास दु खित ॥
ईदृश किमिद वाक्य ममाद्य वदनाच्च्युतम् ॥१४०॥

हताह मोहितो य त्वादेवैर्मन्ये समागते ॥
एव गते किं कर्तव्य वचितेन मयारिभि ॥ १४१ ॥

लब्ध्वा वरान्स्तेच रा स्ते न्यवसन्पितुराश्रमे ॥
तदाकर्ण्य प्रहृष्टात्मा सुमाली तानुपागत ॥ १४२ ॥

मातामह स कु म तिस्त दशग्रावमब्रवीत् ॥
दिष्ट्या न स त्वया प्राप्तश्चिंतितोय मनोरथ ॥ १४३॥

[illegible] श्री [illegible] ॥
[illegible] ॥ १४४ ॥

[illegible] ॥
[illegible] ॥ १४५ ॥

[illegible] ॥
[illegible] ॥ १४६ ॥

[illegible] त्वं [illegible] सुमालिनं ॥
[illegible] गुणरत्नाकं वसु [illegible] ॥ १४७ ॥

[illegible] प्रहस्तो न प [illegible] ॥
[illegible] वृतं [illegible] विस्तरात् ॥ १४८ ॥

[illegible] प्रहस्तस्य वचस्ततः ॥
दशास्यो [illegible] स [illegible] ॥१४९॥

तं प्रहस्तं दूत म थमुक्त्वा वैश्रवणान्तिकं ॥
[illegible] साम्ना मे लङ्कां देहीति [illegible] ॥१५०॥

स गत्वा दानरा ज स्म समीपं तमथाब्रवीत् ॥
प्रेषितोऽहं तव भ्राता दशग्रीवेण सुव्रत ॥ १५१ ॥

भ्राता ब्रवीति ते य त्स तत्त्व मम सुव्रत ॥
सुमालिप्रमुखैर्लंका भुक्तपूर्वा निशाचरैः ॥ १५२ ॥

लङ्का तदेषा र क्ष नीचराणां साधु दीयतां ॥
तमाह धनदः पिता दत्ता शून्या निशाचरैः ॥१५३॥

निवेशिता मया य दानमानादिभिर्गुणैः ॥
गच्छ ब्रूहि दशग्रीव प्रहस्त त्वं वचो मम ॥१५४॥

[illegible]का पुरी तथा रा ज्य यच्च द्रव्यमुपार्जितं ॥
तवाप्येतन्महाबाहो भुङ्क्ष्वेद त्वकण्टक ॥ १५५ ॥

अविभक्त वसु म म राज्य चेदं त्वया सह ॥
एवमुक्त्वा धनाध्यक्षो जगाम पितुरन्तिक ॥ १५६

अभिवाद्य गुरु श्री द प्राह भ्रातुर्यदीप्सित ॥
स प्राजलि सुत प्राह शृणु पुत्र वचो मम ॥ १५७ ॥

लकापुरापहा रा र्थ मुक्त्वा मम सन्निधौ ॥
मया निर्भर्त्सितश्चासौ बहुशो न शम गत ॥१५८॥

वरप्रदानस म त्तो मायामान्य न वेति स ॥
क्रूरात्मा मम शापाच्च दारुणा प्रकृति गत ॥१५९॥

कैलास राजरा ज त्व गच्छ तात सहानुग ॥
निवेशय पुर तत्र निवासार्थं सुखी भव ॥ १६० ॥

पितृवमुक्त सु य शा कैलास गिरिशालय ॥
सदारपुत्रसचिव सधन सानुगो गत ॥ १६१ ॥

प्रहस्तोऽथ मुदा रा विचराधीश दशानन ॥
प्राह लकापुरी शून्या त्यक्त्वैना धनदो गत ॥ १६२ ॥

दशानन प्राप्त म ह सानुज सबलस्तदा ॥
विवेश सन्सुहृत्त्यक्ता शाका ल्का महामहा ॥१६३॥

तत्राभिषिक्त स्व ज नैरवसद्दशकधर ॥
अलकाया च कैलासे रचिताया धनेश्वर ॥ १६४ ॥

विद्युज्जिव्हाभिधा ा स्व स्वसार दानवाय स ॥
ददौ शूर्पणखा प्रीत्या कालकेयाय राक्षस ॥१६५॥

मदोदरी मय ज नि वृत्वा दशकधर ॥
मायाविद्दुह्यनुजा हेमाकुक्षिसमुद्भवा ॥ १६६ ॥

वैरोचनस्य प्र य ता दौहित्री समकल्पयत् ॥
वज्रज्वालाभिधा भार्या कुम्भकर्णस्य रावण ॥१६७॥

गधर्वाणा तथा रा ज शैलूषस्य महामन ॥
सरमा नाम धर्मज्ञा भार्या लेभे विभीषण ॥ १६८ ॥

मदोदरीशो म त्र वो पायोदमिवातुल ॥
पुत्र महेंद्रजेतार मेघनादमजीजनत् ॥ १६९ ॥

ज्ञानमात्रेण हि श्री मंस्तेन रावणसूनुना ॥
स दत्तो सुमहान् मुक्तो नादो घनरवोपमः ॥ १७० ॥

स मत्तो रक्षसां रा जा जगत्पीडामथाकरोत् ॥
तच्छ्रुत्वा धनदो दूतं प्रेषयामास कोविदं ॥ १७१ ॥

तत्संदेशं स सु म तिः कथयामास तद्धितं ॥
मैवं कुरु जगत्पीडां धर्म एव स्थितिर्हिता ॥ १७२ ॥

निराकृतोऽप्यग्र ज स्तं बहुशो राक्षसाधिप ॥
सापराधोपि बालोहि रक्षितव्यः स्वबांधवैः ॥ १७३ ॥

कैलासे वसतो य न्मे वृत्तं शृणु दशानन ॥
तत्र देवो मया दृष्ट उमया सहितः प्रभुः ॥ १७४ ॥

सव्यं चक्षुर्मया रा जन् देवादेव्यां निपातितं ॥
कान्वेषेयेव सहजं नखल्वन्येन हेतुना ॥ १७५ ॥

जगद्धात्र्यास्तु सु म हत्तेजो निरुपमं हि तत् ॥
देव्या दिव्यप्रभावेण दग्ध सव्यं ममेक्षणं ॥ १७६ ॥

भगवत्यास्तु ते ज स्तद्द्रष्टुं चक्षुर्न मे क्षमं ॥
रेणुध्वस्तमिव ज्योतिः पिंगलत्वमुपागतं ॥ १७७ ॥

ततो गतोहं नि य तस्तटं तस्य गिरेः परम् ॥
तूर्ष्णी वर्षशतान्यष्टौ सुव्रतं समधारयम् ॥ १७८ ॥

समाप्ते नियमेऽ.ज न्मा तत्र देवो महेश्वरः ॥
ततः प्रीतेन मनसा प्राह वाक्यमिदं प्रभुः ॥ १७९ ॥

प्रीतोऽस्मि जनिता य स्त्वत्तपसानेन सुव्रत ॥
मया चैतद्व्रतं चीर्णं त्वया चापि म्हात्थितं ॥१८०॥

व्रतादस्मादुष्क रा त्त्वं सखा भव ममानघ ॥
पिंगलत्वमवाप्ति यच्चक्षुर्देव्या निरीक्षणात् ॥ १८१ ॥

एकापिंगेति ना म त्वं प्राप्य ख्यातो भविष्यसि ॥
एवं प्राप्तप्रसादेन लब्धानुज्ञांच शंकरात् ॥ १८२ ॥

आगतेन मया श्री मन् श्रुतस्ते पाप निश्चयः ॥
तदधर्माभिरतस्व मृत्युदात्कुलदूषणान् ॥ १८३ ॥

संनियम्य मनो रा जन् पुण्यां कीर्तिमुपार्जय ॥
त्रियते हि यथोपायः सर्षिसंघैः सुरैस्तव ॥ १८४ ॥

एवमुक्तः क्रूर म तिः कोपसंरक्तलोचनः ॥
हस्तान् दतांश्च सपिष्य दशास्यो वाक्यमब्रवीत् ॥ १८५ ॥

ज्ञातं वचस्ते सु ज्ञ ड ब्रूहि मा पुनरीदशम् ॥
नैव त्वमसि नैवासौ भ्राता येनासि चोदितः ॥ १८६ ॥

हरसख्य श्राव य ते मूढो ब्रूते न मे हित ॥
तन्नैव क्षमणीयं मे यदेतद्भाषितं त्वया ॥ १८७ ॥

न हतव्या राज रा जो ज्येष्ठो भ्रातेति मर्षितं ॥
त्रीन् लोकानपि जेष्यामि तस्यैकस्य कृते चिरान् ॥ १८८

तेन सार्धं तान्य म स्य क्षयं नेष्यामि लोकपान् ॥
इत्युक्त्वाऽसुं ददौ हत्वा दूतमाज्ञां स रक्षसां ॥ १८९ ।

भक्ष्याज्ञां राजरा ज स्य वरसपन्मदोद्धतः ॥
सेनामाज्ञापयामास रक्षसां कामरूपिणां ॥ १९० ॥

ततः कृतस्वस्त्य य नो रथमारुह्य रावणः ॥
त्रैलोक्यविजयाकांक्षी ययौ यत्र धनेश्वरः ॥ १९१ ॥

बलेन यक्षान ज यन्माणिभद्रमुखान् रणे ॥
जहार पुष्पकं जित्वा माययास्त्रैश्च सोऽग्रजं ॥ १९२ ।

वार्यमाणो मया य त्त्वं नावगच्छसि दुर्मते ॥
पश्चादस्य फलं प्राप्य तप्स्यसे निरयं गतः ॥ १९३ ॥

इति शप्त्वा राज रा जो युद्ध तेन सहाकरोत् ॥
पपात मूर्च्छितो नीतः स यक्षैर्नंदनं वन ॥ १९४ ॥

आरुह्य पुष्पक म थ प्रहृष्टः स दशाननः ॥
जित त्रिभुवनं मेने गर्वोत्सिकाःसुदुर्मतिः ॥ १९५ ॥

ततः शरवणे श्री मत्पुष्पक ब्रह्मनिर्मितं ॥
दिव्यं निरुद्धसंचारमभवत्सहसाद्भुतम् ॥ १९६ ॥

कुतोनु स्तंभितं रा ज व्योमयानमिति स्वकैः ॥
मीमांसमाने सचिवैः सह तस्मिन् दशानने ॥ १९७ ॥

नंदीश्वरो मित म हा आजगाम त्रिशूलभृत् ॥
उवाच स तमा क्ति राक्षसेंद्रमशंकितः ॥ १९८ ॥

निवर्तस्वाशु र ज नीचर क्रीडति शंकरः ॥
प्रभुणा सर्वभूतानामगम्योयं कृतो गिरिः ॥ १९९

तच्छ्रुत्वा रक्तन य नः पुष्पकादवरुह्य सः ॥
कोऽयं शंकर इत्युक्त्वा त दृष्ट्वा वानराननम् ॥२००॥

अवज्ञाय समा रा ध्यं द्वितीयमिव शंकरं ॥
श्रीमदांधो जहासोच्चैर्नंदीश्वरमसत्तमः ॥ २०१ ॥

नंदी तमाह सा म र्षो यस्मान्मां कपिरूपिणं ॥
अवज्ञाय प्रहासं त्वं कृतवान् बलदर्पितः ॥ २०२ ॥

तस्मान्मद्रूपते ज स्का मनःसंपातरंहसः ॥
उत्पत्स्यंति वधार्थं हि कुलस्य तव वानराः ॥ २०३ ॥

एवं शप्ते तास्य य स्य निश्चयेोत्यप्रहर्षतः ॥
देवदुंदुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिश्च खाच्युता ॥ २०४ ॥

अचिंतयित्वा स ज गत्पतिप्रतिनिधेर्वचः ॥
पर्वतं तं समासाद्य वाक्यमाह दशाननः ॥ २०५॥

क्रीडा ते गोपते य त्र पुष्पकस्य गतिस्त्वया ॥
यतश्छिन्ना त तवेमं समुन्मूल करोम्यगं ॥ २०६ ॥

केनैजसात्र मा रा रिर्नित्य क्रीडति राजवत् ॥
विज्ञातव्य न जानीषे भयस्थानमुपस्थित ॥ २०७ ॥

एवमुक्त्वा स सा म र्थ्याद्विक्षिप्याधो गिरेर्भुजान् ॥
तोलयामास त शीघ्र स शैलः समकपन ॥ २०८ ॥

गिरेश्चालनतः श्री मत्युमा सा भगवत्यपि ॥
चचालाल्गिंतवती मानिन्यपि महेश्वरं ॥ २०९ ॥

ततो राम पुरा रा तिर्देवानां प्रभवो हरः ॥
पादांगुष्ठेन तं शैलं पीडयामास लीलया ॥ २१० ॥

पीडितास्तद्भुजा म ध्ये मूल राम महागिरेः ॥
विस्मिताश्चाभवंस्तत्र सचिवास्तस्य रक्षसः ॥ २११ ॥

तेनातिरोषाद्भु ज गप्रभवाच्चतिपीडनात्॥
मुक्तो विरावः सहसा त्रैलोक्यं येन कंपितं ॥ २१२ ॥

महादेवं तोप य स्व नीलकंठमुमापतिं ॥
तमृते शरणं नान्यं पश्यामोऽत्र दशानन ॥ २१३ ॥

इत्युक्तो रक्षसां रा जा सचिवैः स तथाकरोत् ॥
सर्वं सरसहस्रं तु रुदतो रक्षसो गतम् ॥ २१४ ॥

ततः प्रणम्य स म नः स्थिरीकृत्य महेश्वरं ॥
तुष्टाव सामभिः स्तोत्रैर्विविधैः करुणार्णवं ॥ २१५ ॥

ततः प्रीतः प्राह ज गत्पतिर्मुक्त्वा भुजान्प्रतं ॥
शैलक्रांत्या यो मुक्तस्त्वयारावः सुदारुणः ॥ २१६ ॥

भीतं च शङ्कितं य स्मादेतल्लोकत्रयं भृशं ॥
तस्मात्त्वं रावणो नाम्ना ख्यातो राजन्भविष्यसि ॥२१७

अनुज्ञातोऽथ व्र-ज त्वमित्युक्तो रावणोऽब्रवीत् ॥
यदि देव प्रसन्नोसि वरं मे देहि याचतः ॥ २१८ ॥

अवध्यत्वं मया य त्प्राप्तं देव चतुर्मुखात् ॥
निर्विघ्नमायुषः शेष शस्त्रं च त्व प्रयच्छ मे ॥२१९॥

एवमुक्तः स्मरा-रा-तिश्चंद्रहासमसिं वरं ॥
शापायानाश्यं च ददावायुष. शेषमीश्वरः ॥२२०॥

आज्ञामवाप्य न-म-न्नं कल्पायारुह्य पुष्पकं ॥
ततो महीतलं राम पर्यक्राम स रावणः ॥२२१॥

क्षत्रियान् बलिनः श्री मान् बाधमानश्चरन् भुवि ॥
कन्यामपश्यद्धिमवद्वने ऽजिनजटाधराम् ॥ २२२ ॥

तामपृच्छ स स्म रा तं: का त्वं कस्येति सा सती ॥
विधिना तस्य चातिथ्य कृत्वोवाच तपस्विनी ॥२२३

कुशध्वजो नाम म म ब्रह्मर्षिरमितप्रभः ॥
बृहस्पतिसुतस्तातो बुध्या यो गुरुणा समः ॥ २२४

तस्याह कुर्वतो अ–स वेदभ्यास महात्मनः ॥
सभूता वाङ्मयी कन्या नाम्ना वेदवती स्मृता २२५

सुरारिभि कतो य त्नो मदर्थ राक्षसेश्वर ॥
विष्णुरेवात्यभिप्रेतो जामाता मत्पितुः प्रभु ॥ २२६

दैत्येन शंभुना म श्री सुप्तस्तातो हतस्ततः ॥
तनुं तस्य परिष्वज्य प्रविष्टाग्नि प्रसूर्मम ॥ २२७ ॥

पितुर्मनोरथ म ह सत्य कर्तुं निरन्तर ॥
तमेव जगतां नाथ हृदयेन समुद्वहे ॥ २२८ ॥

कर्तुं स्व सफल ज न्म चरामि विपुल तप ॥
कथित वृत्तमेतन्मे गच्छ पौलस्त्यनंदन ॥ २२९ ॥

श्रुत्वाऽब्रवीत्स भू य स्तां यौवन तेऽतिवर्तते ॥
त्रैलोक्यसुंदरि त्व मे भव भार्या शुचिस्मिते ॥२३०॥

कस्तैरत्न न वि जा ने वने वस्तु त्वमर्हसि ॥
वीर्येण तपसा भोगैर्न स विष्णुर्मया सम ॥२३१ ॥

प्रोवाच त सा प्र य ता मामेव जगदीश्वर ॥
त्वदते राक्षसेन्द्रान्यः कोऽवमन्येत बुद्धिमान् ॥२३२॥

एवमुक्ते तया रा जन् कन्यां तां मूर्धजेषु स. ॥
बलाज्जग्राह कामान्ध' सा चुकोप तपस्विनी ॥२३३॥

केशान् परातान् ▪ म–त्वान् कन्या वेदवती तदा ॥
कराग्रेणाच्छिनत्सद्भभार नीतेन तेजसा ॥ २३४ ॥

मर्तुं कृतत्वरा श्री मन्नुवाच तमघाचल ॥
घर्षिता यास्त्वयानार्य न मे जीवनमिष्यते ॥ २३५ ॥

यथार्थं ते पुना रा त्रिचरोत्पत्स्ये तपोस्ति चेत् ॥
प्रख्याताऽयोनिजा साध्वी भवेयं धर्मिणः सुता २३६

युक्त्वा सा तत्र म नाः प्रविष्टा जातवेदसं ॥
सैषा श्रीजानकी भार्या तव त्वं विष्णुरव्ययः ।

प्रापाद्गौरवी ज स्थं मरुत्तं रावणस्ततः ॥
भयान्महेन्द्रः संवृत्तो मयूरस्तस्य रक्षसः ॥

वायसोऽभूत्तत्र य मः कृकलासो धनेश्वरः ॥
संवृत्तो वरुणो हंसस्तिर्यग्योनिं गताः सु॰

तमासाद्य महा रा जं मरुत्तं राक्षसाधिपः ॥
प्राह युद्धं प्रयच्छेति निर्जितोस्मीति

स द्विषन्नीरद म रुन्मरुत्तः प्राह को भवान् ॥
अवहासं ततो मुक्त्वा रक्षसां

अविस्मयेन रा ज न्य भृशं प्रीतोस्म्यहं तव ॥
धनदस्यानुजं यो मां नावगच्छसि १।

लोके कोन्योस्त्यहो य स्त्वं मां न जानाति विश्रुतं ॥
भ्रातरं येन निर्जित्य विमानमिदमाहृतं

तं दशास्य मनु ज राट् स मरुत्तस्तदाब्रवीत् ॥
धन्यः खलु भवान् येन ज्येष्ठो

श्लाघ्यो जगत्सु सु य शास्त्वादृशोऽन्यो न विद्यते ॥
क त्वं प्राकेवल धर्मं चरित्वा ८०५

श्रुतपूर्वं न मे रा जन् यादृशं भाषसे स्वयं ॥
तिष्ठेदानीं नमे जीवन्प्रतियास्यसि दुर्मते ,

प्रेषयामि त्वां यम-स्य सद्यं तीक्ष्णैः शरैरह ॥
इत्युक्त्वा धनुष्पाणिः समराय स निर्ययौ

बृहस्पत्यनुजः श्री मान्संवर्तो दीक्षितं नृपम् ॥
वारयामास सत्रस्य स निवृत्तो गुरोर्गिरा ॥ २४८ ॥

तं मत्वा निर्जितं रा जन् राक्षसः शुकनामकः ॥
रावणो जयतीत्युच्चैर्घोषयामास हर्षितः ॥ २४९ ॥

भक्षयित्वा तत्र य त्तो यज्ञवाटीस्थितानृषीन् ॥
गतो दशाननोऽन्यत्र नृपानन्याञ्जयन् भुवि ॥२५०॥

शक्रो मयूरं मु ञ गाम भयं तव सर्वथा ॥
इदं नेत्रसहस्रं मे त्वद्बर्हेषु भविष्यति ॥ २५१ ॥

मयर्माणेऽतिश य तो मयि त्वं प्राप्स्यसे मुदम् ॥
इत्यब्रवीद्धर्मराजो वायसं त्वमरोगभाक् ॥ २५२ ॥

त्वत्तो मृत्युर्मद्व रा त्ते न भविष्यति सर्वथा ॥
त्वयि तृप्ते संतुष्टास्ते ये च मद्विषये स्थिताः ॥२५३॥

वर्णस्तवास्तु वि म लश्चंद्रमण्डलसंनिभः ॥
हसमित्यब्रवीद्राजा यादसां वरदस्तदा ॥ २५४ ॥

प्रसन्नो राजरा ज श्च कर्कलासं तदाऽब्रवीत् ॥
स्वर्णवर्णं तव शिरो मम प्रीत्या भवत्विति ॥ २५५ ॥

एवं दत्तवरा य ते समाप्ते भूभुजा सह ॥
देवाः स्वभवनं याताः सर्वे शक्रपुरोगमाः ॥ २५६ ॥

केचिद्धतास्तेन ज गत्यधिपाः शासनातिगाः ॥
निर्जिताः स्नेहमापन्नाः केचिन्नीतिविशारदाः ॥ २५७॥

भीमान्दुष्मन्तोग य श्च गाधिश्च सुरथस्तथा ॥
पुरूरवाश्चोक्तुरेते वयं तात त्वया जिताः ॥ २५८ ॥

अयोध्याधिपती रा जा योनरण्याभिधो महान् ॥
निर्जिता राक्षसास्तेन हरिणा हरिणा इव ॥ २५९ ॥

पातयामास तं भ ग्रां तलेनाहत्य रावणः ॥
उपहासं दशग्रीवश्चक्रे मदोद्धतः ॥ २६० ॥

---

१ सरटा.

मर्तुं कृतत्वरा श्रो मन्नुवाच तमधाचल ॥
धर्षिता यास्त्वयानार्य न मे जीवनमिष्यते ॥ २३५ ॥

वध थं ते पुना रा त्रिचरोत्पत्त्यै तपोस्ति चेत् ॥
प्रख्याताऽयोनिजा साध्वी भवेय धर्मिण सुता २३६

इत्युक्त्वा सा तत्र म ना प्रविष्टा जातवेदस ॥
सैषा श्रीजानकी भार्या तव त्व विष्णुरव्यय ॥२३७॥

प्रायादुशीरबी ज स्थ मरुत्त रावणस्तत. ॥
भयान्महेन्द्र सवृत्तो मयूरस्तस्य रक्षस ॥ २३८ ॥

वायसोऽभूत्तत्र य म कृकलासो धनेश्वर ॥
सवृत्तो वरुणो हसस्तिर्यग्योनि गता सुरा ॥ २३९ ॥

तमासाद्य महा रा ज मरुत्त राक्षसाधिप ॥
प्राह युद्ध प्रयच्छेति निर्जितोस्मीति वा वद ॥२४०॥

स द्विषन्नीरद म रुन्मरुत्त. प्राह को भवान् ॥
अवहास ततो मुक्त्वा रक्षसा पतिरब्रवीत् ॥ २४१ ॥

अविस्मयेन रा ज न्य भृश प्रीतोस्म्यह तव ॥
धनदस्यानुज यो मा नावगच्छसि रावण ॥ २४२ ॥

लोके कोन्योस्त्यहो य स्त मा न जानाति विश्रुत ॥
भ्रातर येन निर्जित्य विमानमिदमाहृत ॥ २४३ ॥

त दशास्य मनु ज राट् स मरुत्तस्तदाब्रवीत् ॥
धन्य खलु भवान् येन ज्येष्ठो भ्राता रणे जित २४४

श्लाघ्यो जगत्सु सु य शास्त्वादृशोऽन्यो न विद्यते ॥
क त्व प्राक्केवल धर्म चरित्वा लब्धवान् वर ॥२४५॥

श्रुतपूर्व न मे रा जन् यादृश भाषसे स्वय ॥
तिष्ठेदानीं नमे जीवन्प्रतियास्यसि दुर्मते ॥ २४६ ॥

प्रेषयामि ला य म-स्य क्षय तीक्ष्णै शरैरह ॥
इत्युक्त्वा धनुष्पाणि सगराय स निर्ययौ ॥ २४७ ॥

बृहस्पत्यनुजः श्री मान्संवर्तो दीक्षितं नृपम् ॥
वारयामास सत्रस्थं स निवृत्तो गुरोर्गिरा ॥ २४८ ॥

तं मत्वा निर्जितं रा जन् राक्षसः शुकनामकः ॥
रावणो जयतीत्युच्चैर्घोषयामास हर्षितः ॥ २४९ ॥

भक्षयित्वा तत्र म त्तो यज्ञवाटस्थितानृषीन् ॥
गतो दशाननोऽन्यत्र नृपानन्याञ्जयन् भुवि ॥२५०॥

शक्रो मयूर मु ज गान्न भयं तव सर्वथा ॥
इदं नेत्रसहस्रं मे त्वद्बर्हेषु भविष्यति ॥ २५१ ॥

वर्षमाणेऽतिश य तो मयि त्वं प्राप्स्यसे मुदम् ॥
इत्यब्रवीद्धर्मराजो वायसं त्वमरोगभाक् ॥ २५२ ॥

स्वतो मृत्युर्मद्र रा त्ते न भविष्यति सर्वथा ॥
त्वयि तृप्ते संतुतृप्ता ये च मद्विषये स्थिताः ॥२५३॥

वर्णस्तवास्तु नि म लश्चंद्रमण्डलसंनिभः ॥
हंसमित्यब्रवीद्राजा यादसां वरदस्तदा ॥ २५४ ॥

प्रसन्नो राजरा ज श्च कर्कलासं तदाऽब्रवीत् ॥
स्वर्णवर्णं तव शिरो मम प्रीत्या भवत्विति ॥ २५५ ॥

एव दत्तवरा य ज्ञे समाप्ते भूभुजा सह ॥
देवाः स्वभवन याताः सर्वे शक्रपुरोगमाः ॥ २५६ ॥

केचिद्धतास्तेन ज गत्यधिपाः शासनातिगाः ॥
निर्जिताः सख्यमापन्न केचिन्नीतिविशारदाः ॥ २५७॥

धीमान्दुष्यन्तोग य श्च गाधिश्च सुरथस्तथा ॥
पुरूरवाश्चोचुरेते वयं तात त्वया जिताः ॥ २५८ ॥

अयोध्याधिपती रा जा योनरण्याभिधो महान् ॥
निर्जिता राक्षसास्तेन हरिणा हरिणा इव ॥ २५९ ॥

पातयामास तं म ह्यां तलेनाहत्य रावणः ॥
उपहासं दशग्रीवश्चक्रे बलमदोद्धतः ॥ २६० ॥

---

१ सरदा

साऽनरण्यो नृप श्री मानब्रवीत्त दशाननम् ॥
यदि सम्यक् कृतो धर्मस्तर्हि सत्य वचोऽस्तु मे ॥२६१॥

उपत्स्यते कुले रा ज्ञामिक्ष्वाकूणा सतामिह ॥
रामो दाशरथिर्नाम यस्ते प्राणान् हरिष्यति ॥ २६२॥

महानाद प्राप्त म हैस्ताडितो देवदुन्दुभि ॥
तस्मिनुदाहृते शापे पुष्पवृष्टिश्च खाच्युता ॥ २६३ ॥

ततोऽनरण्यो रा ज न्यश्रेष्ठ प्राप्तस्त्रिविष्टपम् ॥
ददर्श घनपृष्ठस्त नारद राक्षसेश्वर ॥ २६४॥

कृताभिवादन प त्त विजये दशकधरम् ॥
देवर्षिरब्रवीदुक्त नेद ते मृतमारणम् ॥ २६५ ॥

हत एव क्षय रा जन् लोको मृत्युवशो यत ॥
किमर्थ बाध्यते तात त्वया वध्येन दैवते ॥२६६॥

जित एव त्वया म र्त्यलोकोऽय नात्र सशय ॥
अवश्यमेभि सर्वैश्च ग तव्य यमसादनम् ॥ २६७ ॥

तन्निगृण्हीष्व ते ज स्विन् यम परपुरजय ॥
तस्मिञ्जिते जित सर्व भवत्येव न सशय ॥ २६८ ॥

जगाम जेतु स य म देवर्षिप्रेरितो बली ॥
तत्पूर्व नारदो गत्वा स्वयमतकमब्रवीत् ॥ २६९ ॥

विजेता राजरा ज स्य ससैन्यो दशकधर
उपयाति वश नेतु विक्रमैस्त्वा सुदुर्जयम् ॥ २७० ॥

अत्रातरे तादृ य द्द पुष्पक दर्शन गतम् ॥
प्राणिनो मोचितास्तेन बालिना निरय गता ॥ २७१॥

प्रेतसरक्षका रा क्ष पितृणा सचिवास्तथा ॥
मंत्रिणो दशकण्ठस्य युयुधुस्ते परस्परम् ॥ २७२ ॥

भग्ना वीरास्ते य म स्य रौद्रेणास्त्रेण रक्षसा ॥
तत स्वय धर्मराजो युयुधे तेन शत्रुणा ॥ २७३ ॥

समरात्रं रणः श्री दशास्या तेनामितौजसा ॥
कृतः स्वयं कृतान्तेन सार्धं परमदारुणः ॥ २७४ ॥

यमराक्षसयो रा सीत्सुद्धं तुमुलं प्रभो ॥
प्रजापतिं पुरस्कृत्य द्रष्टुं तत्रागताः सुराः ॥ २७५ ॥

राक्षसेन्द्रोऽपि स म रे धर्मराजोऽपि राघव ॥
आत्मनो जयमाकांक्षन् परं चक्रे परिश्रमम् ॥ २७६ ॥

मृत्युराह यमं ज न्येयं मुञ्च त्वं धर्मराज माम् ॥
नहि कश्चिन्मया दृष्टो बलवानपि जीवति ॥ २७७ ॥

शंभुर्विरोचनो य श्च नमुचिः शंबरः सच ॥
हतो हिरण्यकशिपुः किमुताय निशाचरः ॥ २७८ ॥

उवाच तं धर्म रा जस्त्वं तिष्ठेन निहन्म्यहम् ॥
इत्युक्त्वा कालदंडं स तोलयामास पाणिना ॥२७९॥

महर्तुकामे श म ने तेन दंडेन रावणम् ॥
पितामहः प्रभुः साक्षाद्दर्शयित्वा तमब्रवीत् ॥२८०॥

कुरुष्कममर्काल ज मे न त्वमितविक्रम ॥
न हंतव्यस्त्वयानेन दण्डेनैष निशाचरः ॥ २८१ ॥

मया प्रसन्नेन य म प्रदत्तोऽस्मै वरः खलु ॥
स त्वया नानृतः कार्यो दंड मा मुञ्च रक्षाति ॥२८२॥

इत्युक्तो धर्मरा ज स्तं चतुर्वदनमब्रवीत् ॥
एष व्यावर्तितो दण्डः प्रभविष्णुर्हि नो भवान् ॥२८३॥

एवमुक्त्वाऽथ स य मस्तत्रैवांतर्हितोऽभवत् ॥
रावणो नाम विश्राव्य निर्गतः कालसादनात् ॥२८४॥

ततो रसातलं रा जा राक्षसानां जगाम सः ॥
तत्र भोगवतीं जित्वा पुरीं वासुकिपालिताम् ॥२८५॥

ययौ पुरीं मणि म यीं निवातकवचैः सह ॥
चक्रे युद्धं राक्षसेन्द्रस्तत्र सत्सरो गनः ॥ २८६ ॥

आजगाम विधिः श्री मान् दैत्यांस्तानित्युवाच स. ॥
न ह्ययं रावणो युद्धे शक्यो जेतुं सुरासुरैः ॥ २८७ ॥

भवन्तोपि प्रवी रा नो शक्या जेतुं सुरादिभिः ॥
रावणस्य सखित्वं मे भवद्भिः सह रोचते ॥ २८८ ॥

ब्रह्माज्ञया ते स म रान्निवृत्ताः स च रावणः ॥
सख्यं निवातकवचैः सार्धं चक्रे ऽग्निसाक्षिकम् २८९।

तत्रोष्य वर्षं र जं नीचरेंद्रो हततापसः ॥
असुरेभ्यः सखित्वेन मायानां शतमाप सः ॥ २९० ॥

गत्वाऽश्मनगरं प तः कालकेयान्बलोत्कटान् ॥
जघ्ने शूर्पणखायाश्च भर्तारमसिनाच्छिनत् ॥ २९१ ॥

वरुणस्यालयं रा ह्रः कैलासमिव भास्वरम् ॥
अपश्यत्सुरभिं तत्र क्षीरोदो यत्पयोभवः ॥ २९२ ॥

संपूज्यतां प्रीत म ति. सोऽजयद्वरुणात्मजान् ॥
श्रुत्वा प्रचेतसं ब्रह्मलोकस्थं निर्गतस्ततः ॥ २९३ ॥

निवृत्तो राक्षसो ज न्हे मार्गे राजर्षिकन्यकाः ॥
देवपन्नगगंधर्वयक्षासुरवरात्मजाः ॥ २९४ ॥

दर्शनीयां हि यां य त्र सोऽपश्यद्दशकंधरः ॥
हत्वा बंधुजनं तस्या विमाने तां रुरोध सः ॥ २९५ ॥

ताः सर्वा योषितोऽ ज स्रं मुमुचुर्बाष्पजं जलम् ॥
अलं निनिंदुः शोकार्ताः शपन्त्यस्तं महाखलम् ॥२९६॥

अनिन्दुस्ताः स्वानि प ति कन्यकाश्च सभर्तृकाः ॥
विलेपुः सुभृशं स्मृत्वा पितृन्भ्रातॄ. पतीन्सुतान् ॥२९७॥

क्रोधादूचुः सम रा मा यस्मात्परवधूरतः ॥
तस्मात्प्राप्स्यस्ययं मृत्युं स्त्रीकृतेनैव दुर्मतिः ॥ २९८ ॥

सतीभिः परमा म र्यादेवं वाक्येऽभ्युदीरिते ॥
दिव्या दुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिः पपात च ॥२९९॥

स बभूव गत-श्री-कः सतीभिः शप्त उद्धतः ॥
शुद्धतस्तद्गतात्तस्य तेजोहानिर्न युद्धतः ॥ ३०० ॥

प्रविवेश पुरीं रा जा पूज्यमानो निशाचरैः ॥
एतस्मिन्नतरे घोरा तत्स्वसा विललाप सा ॥३०१॥

शोके शूर्पणखां म र्मां सांत्वयन्नाह रावणः ॥
सुखं मातुः स्वसुः सूनोः खरस्य वस संनिधौ ॥३०२॥

खरोऽयं यातु रा ज स्ते करिष्यति वचः सदा ॥
इत्युक्त्वा दंडकारण्यं प्रेषयामास तां तदा ॥ ३०३ ॥

निकुंभिला नाम य त्तल्लंकोपवनमुत्तमम् ॥
कर्मसिद्धेर्हेतुभूतं प्रविवेश दशाननः ॥ ३०४ ॥

तत्रापश्यत्सुरा रा तिर्मेघनादं स दीक्षितं ॥
कृष्णाजिनधरं मूर्तं तेजोराशिमिव स्थितं ॥ ३०५ ॥

तमालिंग्योत्सुक म ना ब्रह्मचारिणमात्मजं ॥
पप्रच्छ विस्मितो राजा स्वयं किमिदमित्यथ ॥३०६॥

तमाह शुक्रो य-ज्ञ-ने रतोऽयं तव नंदनः ॥
अग्निष्टोमादयो यज्ञाः सप्तानेन कृताः प्रभो ॥३०७॥

सत्रं माहेश्वरं य ज्वा कृत्वा पशुपतेः प्रभो ॥
वरान् सुदुर्लभान्प्राप्तो घननादो महायशाः ॥ ३०८ ॥

अब्रवीद्रावणो ब्र स्तं न शोभनमिदं कृतं ॥
पूजिताः शत्रवो यस्माद्द्रव्यैरिंद्रपुरोगमाः ॥ ३०९ ॥

एहीदानीं कृतं य द्धि सुकृतं तन्न संशयः ॥
आगच्छ सौम्य गच्छामः स्वमेव भवनं प्रति ॥३१०॥

ततो गत्वा गृहं रा जा सपुत्रः सबिभीषणः ॥
स्त्रियोऽवतारयामास विमानाद्बाष्पगद्गदाः ॥ ३११ ॥

बिभीषणोथ गु म तिर्मास्यवचनया निला ॥
तस्याः कुंभीनसी कन्या सास्माकं धर्मतः स्वसा ॥३१२॥

मधुना सा हृता श्री मन्येतस्य परयोषितां ॥
हरणस्य फलं मन्ये स्वसुर्धर्षणमल्पनः ॥ ३१३ ॥

आसक्तेऽस्मिन्मध्वरा त्वां कर्मण्येतद्भून्प्रभो ॥
कुंभकर्णोपि संसुप्ते उद्वासर्गते मयि ॥ ३१४ ॥

इत्याह रावणो म बीनिर्जगाम पुराद्द्रुत ॥
चत्वार्यक्षौहिणीनां स सहस्राणि गृहीतवान् ॥ ३१५ ॥

पृष्ठगोपोऽस्यानुजन्मा कुंभकर्णो महाबलः ॥
अग्रगो मेघनादोभूद्दशकंठस्य गच्छतः ॥ ३१६ ॥

विभीषणः स न य विलंकायां रक्षणे स्थितः ॥
गतो मधुपुरं दैत्यैर्दानवैः सह रावणः ॥ ३१७ ॥

न ददर्श मधु रा म भगिनी तत्र दृष्टवान् ॥
भीता कुंभीनसी भ्रातुः शिरसा चरणौ गता ॥३१८॥

व्याकुलां पतितां म त्वां दृष्ट्वा स दशकंधरः ॥
तां समुत्थापयामास न भेतव्यमिति ब्रुवन् ॥ ३१९ ॥

साब्रवीद्यदि रा ज न्मे प्रसन्नस्त्वं महाभुज ॥
भर्तारं न ममेहाद्य हतुमर्हसि मानद ॥ ३२० ॥

स तामाह क प्रि य स्ते मम शीघ्रं निवेद्यतां ॥
सह तेन गमिष्यामि सुरलोकं जयोद्यतः ॥ ३२१ ॥

तच्छ्रुत्वा यातुरा ज स्य वचः कुंभीनसी मधुं ॥
सुप्तमुत्थाप्य तं भ्रात्रे दर्शयामास सादरा ॥ ३२२ ॥

रक्षः स्वसु स प्रि य कृन्मधुना पूजितः सुखं ॥
तत्रैकां रजनीं प्रोष्य ततः कैलासमागतः ॥ ३२३ ॥

तत्र चंद्रोदये रा त्रौ कामार्तो रम्यकानने ॥
दैवाद्ददर्श रंभां तां करे जग्राह रावणः ॥ ३२४ ।

नत्वा तमाह सा म ह्यमनुज्ञां दातुमर्हसि ॥
स्नुषास्मि तव धर्मेण नलकूबरभोग्यता ॥ ३२५ ॥

तामाह रावणः श्रीमान् मर्यादेयं सुरैः कृता ॥
पतिरप्सरसां नास्ति न चैकस्त्रीपरिग्रहः ॥ ३२६ ॥
इत्युक्त्वा तां स स्म रा तौ बलाद्भुक्त्वा महाबलः ॥
मुमोच सा पपातार्ता नलकूबरपादयोः ॥ ३२७ ॥
श्रुत्वा तयोक्तं सोऽ म र्षादशपन्नलकूबरः ॥
धर्षयिष्यत्यकामां चेत्कामार्तः परयोषित ॥ ३२८ ॥
मत्तस्य मोहाद्रु ज तो मार्गेणानेन दुर्मतेः ॥
मूर्द्धा तु सप्तधा तस्य शकलीभविता ध्रुव ॥३२९॥
एवं दशास्यः स य दा शप्तस्तेन महात्मना ॥
देवदुंदुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिः पपात तान् ॥३३० ॥
श्रुताच्छापात्सुघो रा त्स त्रस्तो रात्रिचराधमः ॥
नारीषु मैथुनीभावं नाकामास्वभ्यरोचयत् ॥ ३३१ ॥
ततः स जेतुम म रान् प्रययावमरावतीं ॥
विष्णोः समीपमागत्य सुदीनो जिष्णुरब्रवीत् ॥३३२ ॥
विष्णो नारायणा त्र त्वमुपायं वद मे प्रभो ॥
वरदृप्तो दशमुखः समरार्थं समागतः ॥३३३॥
तमाह देवोति य शाश्वकी शक्रं भयाकुलं ॥
परित्रासो न कर्तव्यः श्रूयतामित्र मे वचः ॥३३४॥
नैवैष रावणोऽ ज-य्यस्त्रिदशैद्र सुरासुरैः ॥
काल एव हनिष्यामि नंदयिष्यामि यो धरं ॥३३५॥
देवैः सह स्वयं य त्तो भव युध्यस्व निर्भयः ॥
इत्युक्तो विष्णुना जिष्णुर्युयुधे रक्षसा सम ॥३३६॥
राक्षसा युधि शू रा स्ते सुराश्च सुमहाबलाः ॥
चक्रुरत्यद्भुतं कर्म प्राज्यनानोद्यतायुधा ॥ ३३७ ॥
सुमालिना ते स-म-रे हन्यमाना महौजसा ॥
न व्यतिष्ठन्त सन्दा वातेनेव निपीडिताः ॥ ३३८ ॥

रावणेन यथा श्रीदः पूर्वं युद्धे निपातितः ॥
तथैव मेघनादेन जयतः शक्रनन्दनः ॥३३९॥

दौहित्रो मूर्च्छितो राजन् पुलोम्नाभ्यपवाहितः ॥
स तं जयं समुद्र प्रविष्टोऽब्धिं महासुरः ॥३४०॥

कुम्भकर्णोऽपि समरं चकार परमाद्भुतम् ॥
प्राप्ताः पराभवं देवाः सर्वे तस्मादघोंतकात् ॥३४१॥

रावणो देवराजश्च चक्रतुस्तुमुलं रणम् ॥
तत्र ये प्रेक्षकास्ते खे चित्रतां भेजिरे क्षणम् ॥३४२॥

शक्रः सुरानाह यन्मे रोचते शृणुतामराः ॥
अवध्योऽयं दशग्रीवो जीवन्नेव निगृह्यताम् ॥ ३४३ ॥

त्रैलोक्यभुग्यतेऽराती सन्निरुद्धे बली मया ॥
एवमेतस्य पापस्य निरोधो रोचते मम ॥ ३४४ ॥

मत्र कृत्वैवम मरैः सार्धं अक्त्वा दशाननम् ॥
तं ग्रहीतुमना राम सोऽकरोद्रक्षसां क्षयम् ॥ ३४५ ॥

मेघनादस्तदा जन्ये प्राप्ता पशुपतेर्वरात् ॥
वितत्य तामसी माया शक्रं जग्राह मोहितम् ॥३४६॥

स्वतातग्रहणे यत्तः गृहीत्वाजौ शतक्रतुम् ॥
बध्वा स्थाप्य स्वसेनाया स्वयं रावणमब्रवीत् ॥३४७॥

तात जातोऽयं विजन्यो गृहीतो मघवा मया ॥
विजितो मायया कामी ना यथानघमामया ॥३४८॥

रोमाचितोऽतिप्रियवाक् श्रवणाद्रावणस्तुतम् ॥
सुतं धन्यस्त्वमित्याह भीतवादेशतैः स्तुतम् ॥३४९॥

पुनराह सुरारातिः पृष्ठतस्त्वानुयाम्यहम् ॥
शतागमधिरोप्य त्वं नय लंका शतक्रतुम् ॥३५०॥

नीते पुरीं शतमखे घननादेन तेजसा ॥
प्रजापतिं पुरस्कृत्य ययुर्लंका सुरास्तदा ॥ ३५१ ॥

आसाद्य राक्षसं श्री-मानब्रवीत्त पितामहः ॥
वत्स रावण तुष्टोऽस्मि पुत्रस्य तव विक्रमात् ॥२५२॥

जितो यतो देव रा जो मेघनादेन संगरे ॥
जगतीन्द्रजिदित्येवमेष ख्यातो भविष्यति ॥ २५३ ॥

मुच्यतां शत-म-खो महाबाहो दशानन ॥
किं चास्य मोक्षणार्थाय प्रयच्छंतु दिवौकसः ॥२५४॥

याह तत्काय-ज स्तमिंद्रजित्समितिंजयः ॥
अमरत्वमहं देव वृणे यद्येष मुच्यते ॥ २५५॥

ततोऽब्रवीद्भूरि-य-शा मेघनादं प्रजापतिः ॥
नास्ति सर्वामरत्वं हि प्राणिनः कस्यचिद्भुवि ॥२५६॥

स तमाह सुरा-रा-ध्यं स्यंदनेऽग्नेः समुत्थिते ॥
तिष्ठतोऽ मरता मेस्याद्वर एष वृतो मया ॥२५७॥

एवमस्त्विति सा-म-ज्ञस्तमुवाच प्रजापतिः ॥
मुक्तश्चेंद्रजिता शक्रः सुराश्च त्रिदिवं गताः ॥२५८॥

दीनोऽभूद्देवरा-ज स्तं ब्रह्मोवाच शतक्रतो ॥
अहल्याधर्षणस्यैतत्फलं प्राप्तं खलु त्वया ॥ २५९ ॥

प्रजानां परमं य त्नमया रूपं समुद्धृतं ॥
ततः स्त्री निर्मिता पूर्वं रत्नभूता जगत्त्रये ॥२६० ॥

हलं वैरूप्यमो ज स्विन्हल्यतत्प्रभवं तु यत् ॥
तन्निधारं न यस्या सा नाम्नाऽहल्येति कीर्तिता॥२६१॥

कस्य भार्या महा य स्य भवित्रीयं जगत्स्विति ॥
मम चिंताऽभवद्रत्नभूतां निर्माय तां भृशं ॥ २६२ ॥

स्थानाधिकतया रा मां त्वं जानीषे ममेति तां ॥
गौतमे सा मया न्यस्ता न्यासभूतावसच्चिरं॥ २६३ ॥

तेन प्रत्यर्पिता म हामाविकारेण चेतसा ॥
मुनेर्ज्ञात्वा महाधैर्यं तस्मै सा स्पर्शिता मया ॥ २६४ ॥

रा

सा त्वया धर्षिता श्री मन्कामार्तेन समन्युना ॥
दृष्टस्त्वं गौतमेनासि शप्तश्चात्युग्रतेजसा ॥ ३६५ ॥

धर्षणान्मम दा र णां शत्रुहस्तं गमिष्यसि ॥
गौतमेनैवमुक्तस्त्वं तस्यैतत्फलमागतं ॥ ३६६ ॥

अहल्यां चाप्यति म हा गौतमः स तदाब्रवीत् ॥
दुर्विनीतेऽधुना ध्वंस ममाश्रमसमीपतः ॥ ३६७ ॥

यस्मात्तुरूपता ज न्या दुर्वाक्त्वमनवस्थिता ॥
तस्माद्रूपवती लोके न त्वमेका भविष्यसि ॥ ३६८ ॥

इत्युक्ता सा विन य तः प्रांजलिर्मुनिमब्रवीत् ॥
वंचितोस्मि मुने तेन त्वद्रूपेण दिवौकसा ॥ ३६९ ॥

नाहं दुष्टा तपो रा शे प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥
तयैवं प्रार्थितः शांतक्रोधस्तामाह गौतमः ॥ ३७० ॥

उपस्थ्यतेऽद्भुत म हा इक्ष्वाकूणां महारथः ॥
आतिथ्यं तस्य कृत्वा त्वं पूता मां पुनराप्स्यसि॥३७१॥

स्मर तदेवरा ज त्वं दुष्कृतं यत्त्वया कृतं ॥
शापोत्सर्गाद्धि तस्येदं मुनेः सर्वमुपस्थितं ॥ ३७२ ॥

तच्छीघ्रं वैष्णवं य ज्ञं कुरु शक यथाविधि ॥
पावितः क्रतुना तेन प्राप्स्यसि त्रिदिवं पुनः ॥३७३॥

महारातेस्तनू ज स्ते पुलोम्नाश्च पवाहितः ॥
नीतः समुद्रे कुशली स त्वागताऽचिराद्गृहे ॥३७४॥

तच्छ्रुत्वा वैष्णवं य ज्ञमिष्ट्वा देवेश्वरस्ततः ॥
पुनस्त्रिदिवमाक्रामदन्वशाद्य स पूर्ववत् ॥ ३७५ ॥

एतद्बल महा रा ज मोक्तामिन्द्रजितो मया ॥
निर्जितस्तेन देवेंद्रः प्राणिनोन्ये तु किं पुनः ॥३७६॥

आश्चर्यमिति रा म श्च लक्ष्मणश्चाब्रवीत्तदा ॥
अगस्त्यवचनं श्रुत्वा वानरा राक्षसाश्च ते ॥ ३७७ ॥

अगस्त्यं राघवः श्रीमानब्रवीद्भगवान्यदा ॥
बभ्राम पृथिवीं सर्वां रावणो राक्षसेश्वरः ॥ ३७८ ॥

तदा लोकास्तपो राशे शून्या आसन्किमंग यत् ॥
धर्षणं यत्र न प्राप्ता हतवीर्या उताभवन् ॥ ३७९ ॥

तमगस्त्योऽगाधमतिः प्रहसन्नाह राघवं ॥
चचार रावणो भूमिं बाधमानो धरापतीन् ॥३८०॥

ततो माहिष्मतीं जन्यकामः प्राप्तो वरोद्धतः ॥
यत्रासीदर्जुनो राजा साक्षादग्निश्च सर्वदा ॥ ३८१ ॥

स दशास्यो दिने यस्मिन्प्राप्तो माहिष्मतीं पुरीं ॥
तस्मिन्नेव दिने रंतुमर्जुनो नर्मदां गतः ॥ ३८२ ॥

आख्याते सचिवै राज्ञोऽसान्निध्ये सर्वशर्मदां ॥
विंध्यं चित्रं महाशैलं ययौ पश्यन्स नर्मदां ॥ ३८३ ।

मज्जय नर्मदां मध्ये पुलिनं दशकंधरः ॥
जांबूनदमयं लिंगं पूजयामास सादरं ॥ ३८४ ॥

ननर्त सामानि जगावीश्वरस्याग्रतस्तदा ॥
नर्मदायाः प्रतिस्रोतः प्रवृद्धं जलमाययौ ॥ ३८५ ॥

नर्मदापुलिने यत्र राक्षसेंद्रः स रावणः ॥
शिवस्य पूजामकरोत्तस्मादेशाददूरतः ॥ ३८६ ॥

तत्र रेवासिंधुजले सदारः सोऽर्जुनः प्रभुः ॥
क्रीडन् रुरोध कुतुकी दोःसहस्रेण तां नदीं ॥३८७॥

तस्याः सवेगपयसः संप्रेषित इवाद्भुतः ॥
पुष्पोपहारं सकलं जहार त्रिदशद्विपः ॥ ३८८ ॥

तं वेगप्रभवं ज्ञातुं सोन्वैटुं शुकसारणौ ॥
आदिशत्तौ गतौ व्योममार्गगौ पश्चिमामुखौ ॥ ३८९॥

गत्वार्द्धयोजनं मध्ये नर्मदं महिलाशतं ॥
सहस्रबाहुं क्रीडंतं पुरुषं समपश्यतां ॥ ३९० ॥

तावागम्योचतुः श्रीमन् कोऽपि ताल्योञ्छ्रितः पुमान् ॥
योषितः क्रीडयत्यारान्नदीं रुद्ध्वा भुजैः प्रभो ॥३९१॥

ज्ञात्वा तमर्जुनं राहुः प्रभाकरमिव स्वयम् ॥
प्रमत्तो रावणः प्रागान्नृपतिं युद्धलालसः ॥ ३९२ ॥

तन्मंत्रिणः क्रुधा मत्तः प्राह गंभीरया गिरा ॥
युद्धार्थं रावणः प्राप्त इत्याख्यातासु हैहयं ॥ ३०३ ॥

उत्तस्थुः सायुधा जन्यकामं तं ते तदाब्रुवन् ॥
युद्धस्य कालो विज्ञातः साधु भो साधु रावण ॥३९४ ॥

क्षीवं योषिद्रतं यस्त्वं योद्धुमुत्सहसे नृप ॥
श्वो वा युध्यस्व हत्वास्मानर्जुनेन सहाद्य वा ॥३९५॥

ततोऽतिदुष्टाचारास्ते सचिवास्तस्य रक्षसः ॥
हत्वा तान् भक्षयामासुः क्षुधिताः कुणपाशनाः ॥३९६॥

तदा बभूव सुमहास्तीरे हलहलाध्वनिः ॥
हैहयाधिपयोधानां युध्यतां चापि रक्षसां ॥ ३९७ ॥

दशास्यसचिवा जघ्नुः कार्तवीर्यस्य तद्बलं ॥
तस्य कर्माशु कथितं पुरुषैरर्जुनाय तत् ॥ ३९८ ॥

तच्छ्रुत्वा शत्रुभयदः स्त्रीजनं नर्मदांभसः ॥
उत्ततार न भेतव्यमित्युक्त्वा कुपितोऽर्जुनः ॥ ३९९ ॥

गदामादाय स जवः स सहस्रभुजोऽर्जुनः ॥
अभिदुद्राव रक्षांसि तमांसीव दिवाकरः ॥ ४०० ॥

स्थितं प्रहस्तमग्रेऽन्यं रुद्ध्वा तन्मुसलं कृती ॥
वंचयित्वा तं गदया पातयामास मूर्छितं ॥ ४०१ ॥

तं दृष्ट्वा पतितं राज्ञो भीताः सर्वे निशाचराः ॥
शुकसारणमारीचा अपसृष्टा रणाजिरान् ॥ ४०२ ॥

दशाननः सोऽनिमन्युर्नृपमभ्यद्रवत्तदा ॥
रावणार्जुनयोर्युद्धमभद्रोमहर्षणं ॥ ४०३ ॥

एतनान्तेरेऽर्जुनः श्रीमान् गदिनं राक्षसेश्वरं ॥
सर्वप्राणेनाजघान गदया भीमवेगया ॥ ४०४ ॥

रक्षसो वज्रसारासा वत्राते महोरसि ॥
दुर्बलेव गदा राम द्विधाभूताऽपतत्क्षितौ ॥४०५॥

दशाननोऽप्यति महाप्रहारेणापराङ्मुखः ॥
अपासर्पद्धनुर्मात्रं निषसाद च निष्टनन् ॥ ४०६ ॥

ततो हैहयराजस्तं शत्रुमालक्ष्य विह्वलं ॥
सहसोपेत्य जग्राह गरुत्मानिव पन्नगं ॥ ४०७ ॥

दोःसहस्रेण सुप्रशा गृहीत्वा तं दशाननं ॥
बबंध बलवान् राजा बलिं नारायणो यथा ॥ ४०८ ॥

बध्यमाने सुराशसौ साधु साध्विति वादिनः ॥
पुष्पवृष्टिं सुराश्चक्रुः कार्तवीर्यस्य मूर्द्धनि ॥ ४०९ ॥

व्याघ्रो मृगमिवामर्षी व्यगृह्येभं यथा हरिः ॥
ररास हैहयो राजा दर्पादम्बुदवन्मुहुः ॥ ४१० ॥

प्रहस्तो गततेजस्कं बद्धं दृष्ट्वा दशाननं ॥
मुख्यैर्निशाचरैःसार्धमभिदुद्राव हैहयं ॥ ४११ ॥

स महस्तैस्तदान्यैस्तैः क्षिप्तं वरायुध ॥
तदेवादाय तेनैव तान् जघान महाभुजः ॥ ४१२॥

तदा युद्धेस्तान् रजनीचरान्स समरेऽर्जुनः ॥
भित्वा विद्रावयामास वायुरंबुधरानिव ॥ ४१३ ॥

आदाय रक्षःक्षय कृत्सोऽर्जुनस्तं दशाननं ॥
प्रविवेश पुरीं पौरैः विप्रैः शक्र इवार्चितः ॥४१४॥

तदाकर्ण्य तपोराशिः पुलस्त्यो भगवानृपि ॥
प्रार्थयामास तं भूप पौत्र मुंच ममेति सः ॥४१५ ॥

सख्यं कृत्वाऽद्भुत महाः सम्पूज्य दशकंधरं ॥
विमुच्य तं ब्रह्मसुत विससर्ज कृतांजलिः ॥४१६॥

पुलस्त्यः स मुनि॰ श्री मान्मोचयित्वाऽलजात्मज ॥
जगाम ब्रह्मणो लोक शोक नैव ददाति य ॥४१७॥

पुन पृथ्वी चचा रा रिभमान्कुर्व-महीक्षित॰ ॥
ततो जगाम किष्किधा नगरीं वालिपालितां ॥४१८॥

गत्वा जुहावाशु स सो वालिन हेममालिन ॥
तारस्तारापितोवाच युद्धकाम दशानन ॥ ४१९ ॥

गतः स ऋक्षर ज सः पुनः प्रतिबलस्तव ॥
कोऽन्यः प्रमुखत' स्थातु भवतोऽपि कपि' क्षम ॥४२०॥

संध्यामन्वास्य नि य माश्चतुःसिंधुष्य आत्मवान् ॥
अस्मिन्समय आयाति वाली तिष्ठ मुहूर्तक ॥ ४२१ ॥

त्व पश्यैतानस्थि रा शीन् य एते शंखपाण्डुरा' ॥
युद्धार्थिनामिमे राजन् हताना वालिना द्विषा ॥४२२॥

त्वया यद्यपि सा म थ्यं प्राप्त माप्यामृताशनात् ॥
तथाप्यासाद्य कीशेन्द्र समाप्त तव जीवित ॥४२३॥

तमिदानीमिह ज गच्चित्र त्वं पश्य वालिन ॥
तिष्ठ क्षण जीवितं तु दुर्लभं ते भविष्यति ॥४२४॥

अथवा त्वरसे य त्वान् मर्तु त्व राक्षसाधिप ॥
दक्षिण सागर गच्छ तत्र द्रक्ष्यसि वालिन ॥४२५॥

इत्युक्तो गर्व पु ज स्त तारं निर्भर्त्स्य रावणः ॥
दक्षिणाब्धि गतोऽपश्यद्वाग्नि भानुसन्निभं ॥४२६॥

ग्रहीतुकामा नि य मात्सध्योपासनतत्पर ॥
पृष्ठतो वालिनमरिर्नि शद्वपदमन्वगात् ॥४२७॥

सार्वभौमो वान रा प्या दृष्ट्वा दुष्ट यदृच्छया ॥
स्थितस्तथैव नियमे स चकार न सभ्रमं ॥४२८॥

हस्तग्राह्य तु त म त्वा पादशद्वेन रावण ॥
पराङ्मुखोऽपि जग्राह वाली सर्पमिवाण्डज ॥४२९॥

ग्रहीतुकामं तं श्री मान् गृहीत्वा राक्षसं हरिः ॥
समुत्पपात वेगेन कृत्वा कक्षावलंबिनम् ॥ ४३० ॥

॥ रावणं जह्वा रा रिं विनुदन्तं नखैर्मुहुः ॥
मुमोक्षयिपवो ऽमात्या गर्जन्तस्तमभिद्रुताः ॥४३१॥

अन्वीयमानो व्यो म स्तस्तैर्दशाननमन्त्रिभिः ॥
रराज वेगवान् वाली जलदैरंशुमानिव ॥४३२॥

अशक्नुवन्तो ऽति ज वं तं प्राप्तुं ते निशाचराः ॥
तस्य बाहूरुवेगेन परिश्रान्ता व्यवस्थिताः ॥४३३॥

ततः स वाली प्र य यौ क्षिप्रं पश्चिमम् अर्णवम् ॥
कृत्वा संध्याविधिं तत्र गतः सागरमुत्तरम् ॥४३४॥

प्राप्य पूर्वं च वा री शिं वहमानो निशाचरम् ॥
तत्र संध्यामुपास्याथ किष्किंधामागतो हरिः ॥४३५

गतश्रीकं हत म दं कक्षाक्रान्तं दशाननम् ॥
किष्किंधोपवने वाली मुमोच प्रहसन्मुहुः ॥ ४३६॥

उवाच कपिरा ज स्तं कुतः कस्त्वमिति प्रभुः ॥
॥ प्राह वानरेन्द्राहं राक्षसेन्द्रो ऽस्मि रावणः ॥ ४३७

अहो बलं ते ऽति य शो यत्त्वया वानरेश्वर ॥
अहं गृहीत्वा पशुवद्भ्रामितश्चतुरो ऽर्णवान् ॥ ४३८ ॥

भ्रमाणामेव हि ज गत्यद्भुतैषा सदागतिः ॥
मनो ऽनिलसुपर्णानां तव चात्र न संशयः ॥४३९॥

दृष्टमद्य बल य त्ते तादिच्छामि कपीश्वर ॥
त्वया सह चिरं सख्यं सुस्निग्धं पावकाग्रतः ॥ ४४०

दाराः पुत्राः पुरं रा ष्ट्रं भोगाच्छादनभोजनम् ॥
सर्वमेव विभक्तं नौ भविष्यति हरीश्वर ॥ ४४१ ॥

ततस्तदाहृष्ट म तौ लाभुभावग्निसाक्षिकम् ॥
भ्रातृत्वमुपसंपन्नौ परिष्वज्य परस्परम् ॥ ४४२ ॥

बलमप्रतिमं श्री मन् वालिनो भवदुत्तमम् ॥
सोऽपि त्वया विनिर्दग्धः शलभो वन्हिना यथा ॥४४३

तं कुंभसंभवं रा जा राघवः स तदाऽब्रवीत् ॥
वालिरावणयोरल्पमधिकं मारुतेर्बलम् ॥ ४४४ ॥

दाक्ष्य धैर्यं विक्र म श्च प्राज्ञता नयसाधनम् ॥
गुणा अन्ये च भगवन् हनूमति कृतालयाः ॥ ४४५॥

एकस्यास्यैव भु ज योर्मायावीर्येण जानकी ॥
प्राप्ता कीर्तिरियं श्रीश्च सौमित्रिश्च रणेजयः ॥४४६॥

जिष्णुविष्णुश्रीद य मास्तेषां न भगवंस्तथा ॥
श्रूयते तानि कर्माणि यानि युद्धे हनूमतः ॥४४७॥

पतिः किमर्थं ता रा याः सुग्रीव प्रियकाम्यया ॥
तदा वैरे समुत्पन्ने भगवन्नहतोऽमुना ॥४४८॥

न ज्ञातवानहं म न्ये भगवानात्मनो बलम् ॥
यद्दृष्टवान् जीवितेष्टं क्लिश्यन्तं वानराधिपम् ॥ ४४९ ॥

तपःश्रीकोलिकुं ज लमेतन्मे भगवन् मुने ॥
विस्तरेण यथा तत्त्वं कथयामरपूजेन ॥ ४५० ॥

सत्यमेतत्प्रमो य त्वं ब्रवीष्यस्मिन् हनूमति ॥
न बले विद्यते तुल्यो न गतौ न मतौ परः ॥ ४५१॥

अमोघशापैर्द ज पैः शापो दत्तोऽस्य राघव ॥
न वेत्ता सन् बले सर्वं बली सन्निरधं पुरा ॥ ४५२॥

श्रोतुं तवाभिमा य श्चेच्छिशुनानेन यत्कृतम् ॥
समाधाय मतिं राम निशामय वदाम्यहम् ॥४५३॥

प्रशास्ते केसरी रा ज्यं मेरौ सोऽस्य पिता प्रभो ॥
तस्य भार्याञ्जना तस्यां गर्भेर्गतोऽयमात्मजः ॥४५४

फलं मत्वा दिन य णि जपापुष्पचयोपमम् ॥
उत्पपात नभो मान्‌ः भाविनोऽनुनय विभो ॥ ४५५॥

सर्वेऽब्रुवंस्तदा श्रीमान् पयायं पवनात्मजः ॥
नाप्येवं बलवान् वायुर्न गरुत्मान्मनोऽपि नो ॥४५६॥

संत्रस्तोपसृतो राहुः शक्रं गत्वा तमब्रवीत् ॥
पुरा दत्तं मह्यमन्न तदन्यस्मै कथं त्वया ॥ ४५७ ॥

अद्य पर्वण्यर्कमनुमागतोऽन्यः सुरेश्वर ॥
आरुह्यैरावतं शक्रस्तच्छ्रुत्वागाद्यतो रविः ॥ ४५८ ॥

अथ राहुं कृतजवं शक्रात्पूर्वं समागतम् ॥
उत्पपात फलं मत्वा त ग्रहीतुमयं शिशुः ॥ ४५९ ।

त्रस्तस्य तस्याभवदः परावृत्तस्य वज्रभृत् ॥
बभूवाभिमुखः शक्रस्तदैनं रघुनंदन ॥ ४६० ॥

फलबुद्धयाहस्तिराजं तमादातुमयं यदा ॥
अभिदुद्राव वज्रेण हरिरेनमताडयत् ॥ ४६१ ॥

ततः पपातैव मह्यचलेऽसौ रघूत्तम ॥
पततो मारुतेरस्य वामा हनुरभज्यत ॥ ४६२ ॥

तदवस्थे तनुजनी पतिते वज्रताडिते ॥
चुक्रोधेंद्राय पवनः प्रजानामहिताय सः ॥ ४६३ ॥

प्रचारं स तु संयम्य प्रजास्वन्तर्गत प्रभुः ॥
गुहां प्रविष्टः स्वसुतं शिशुमादाय मारुतः ॥ ४६४ ॥

ररोध भूतानि जगत्प्राणः सर्वाणि रोषितः ॥
विण्मूत्राशयमावृत्य प्रजानां परमार्तिकृत् ॥ ४६५ ॥

ततः प्रजा देवयक्षगन्धर्वासुरमानुषाः ॥
प्रोचुः प्रजापतिं देवं दुःखं नो नुद दुःखहन् ॥४६६॥

तद्दुःखपरिहाराय प्रजानां स प्रजापतिः ॥
वायोः समीपमागत्य शिशुं पस्पर्श पाणिना ॥४६७॥

स्पृष्टमात्रः सकमलप्रभवेण महात्मना ॥
जलसिक्तं यथा सस्यं पुनर्जीवितमाप्तवान् ॥ ४६८ ॥

चचार पवनः श्री मान्यथापूर्वं शरीरिषु ॥
मरुद्दोषाद्विनिर्मुक्ता अभवन्मुदिताः प्रजाः ॥४६९॥

अथोवाच सुरा रा ध्य. सुरान् सर्वान् हितं वचः ॥
अनेन शिशुना कार्यं कर्तव्यं वो भविष्यति ॥४७०॥

वरान्दद ध्वम म रा, मारुतस्यास्य तुष्टये ॥
स्वर्णपद्ममयीं मालां दत्त्वोवाच शतक्रतुः ॥ ४७१ ॥

मारुतार्यं काम अ स्ते वज्रावध्यो भविष्यति ॥
हनुर्हता ततो नाम्ना भविता हनुमानिति ॥ ४७२ ॥

सूर्यश्चाह मदी य स्य तेजसः शतिकां कलाम् ॥
ददामि शास्त्राण्यप्यस्मै दास्यामि समये स्वयम् ॥४७३॥

वरुणोप्याह वा रा वा मत्पाशैर्वास्य मारुतेः ॥
वर्षायुतशतैर्मृत्युर्न भविष्यति सर्वथा ॥ ४७४ ॥

यमोवाचाथो य म श्च मम दण्डादवध्यता ॥
अनामयत्वं सङ्ग्रामेऽप्यविषादः सदास्त्विति ॥४७५ ॥

गदेयं मामिका अ न्ये नैनं जातु हनिष्यति ॥
इत्येव वरदः प्राह श्रीदस्त्र्यक्षसख. प्रभुः ॥ ४७६ ॥

अवध्योऽयं मदी य स्य शस्त्रास्त्रस्य भविष्यति ॥
इत्येवं शंकरेणापि दत्तोऽस्मै परमो वरः ॥४७७ ॥

विश्वकर्माप्याह अ गत्प्राणपुत्रो मदायुधैः ॥
अवध्यत्वमयं प्राप्तश्चिरजीवी भविष्यति ॥ ४७८ ॥

ब्रह्माह शत्रुभ य दो मित्राणामभयंकरः ॥
अजेयो भविता पुत्रस्तव मारुत मारुतिः ॥ ४७९ ॥

कामरूपः समी रा यं सुतः कामगतिस्तव ॥
रोमहर्षकराण्येव कर्ता कर्माणि संयुगे ॥ ४८० ॥

कीर्तिं सम्पाद्य रा म स्य रावणारेर्महात्मनः ॥
साह्याप्यमतुलं कृत्वा कीर्तिमान् प्रभविष्यति ॥४८१॥

इत्युक्त्वा वरदः श्रीमान् ब्रह्मामन्त्र्य समीरणं ॥
जगाम त्रिदशैः सार्द्धं सत्यलोकमुपस्थितः ॥ ४८२॥

पुत्र केसरिदा ग णां गृह नीत्वा स मारुतः ॥
वरदानं समाख्याय तानापृच्छ्य विनिर्गतः ॥४८३॥

प्राप्तातिवरसा म ध्ये आश्रमेषु तपस्विनां ॥
अग्निहोत्राणि पात्राणि वल्कलानि व्यनाशयत् ॥४८४

पीडिताः शांतिभा ज स्ते वरज्ञानातिमन्यवः ॥
शेपुरेनं नात्मबलं ज्ञातासि स्वयमित्यलम् ॥ ४८५॥

कीर्तिस्तवान्येन य दा भवित्री स्मारिता पुनः ॥
तदांजनेय न चिराद्बलवृद्धिर्भविष्यति ॥ ४८६ ॥

एष शप्तः साप रा घो हततेजा मरुत्सुतः ॥
मृदुभावं गतो राम स्वबले जातसंशयः ॥ ४८७ ॥

शापान्तस्मिन्स्त म ये वेदाय क्ष्मात्मनः ॥
वालिसुग्रीवयोर्वैरं यदा राम समुत्थितं ॥ ४८८ ॥

गुणाधिकः कोपि ज नो मारुते रघुराज नो ॥
अर्थो व्याकरणादीनि शास्त्राण्यर्कात्समग्रहीत् ॥४८९

जगामाद्रेरुद य तो ह्यस्तगिरिं तदा ॥
सूर्योन्मुखः पृष्ठगामी सादरो रचितांजलिः ॥४९०॥

अस्य वायोस्तनू ज स्य प्रज्ञयांभोनिधेरिव ॥
कः स्यात्सदृशंतकस्येव पुरस्ताद्रघुनंदन ॥ ४९१ ॥

राघवैषोद्भूत य शाः सुग्रीवप्रमुखा इमे ॥
त्वत्कारणात्सुरैः सृष्टास्तारनीलनलांगदाः ॥ ४९२ ॥

अगस्त्यात्सानुजो रा मो वानरा राक्षसाश्च ते ॥
श्रुत्वेत्थं मारुतेः कर्म विस्मयं परमं गताः ॥४९३॥

अथोवाच प्राप्य म हं राघवं कुंभसंभवः ॥
दृष्टः संभावितश्चासि राम गच्छामहे वयम् ॥४९४॥

तच्छ्रुत्वा प्राजलि श्री मान् महर्षीन् राघवोऽब्रवीत् ॥
अद्य मे देवतास्तुष्टा पितरश्च मुनीश्वर ॥ ४९५ ॥

दर्शनाद्भवता रा य ध य पून कुल श्रुत ॥
विज्ञाप्य मेरित त कार्य भवद्भिरनुकांक्षिण ॥ ४९६ ॥

अह करिष्यामि म न्यून् प्रभावाद्भवता सता ॥
भविष्यथ सदस्या मे ममानुग्रहकांक्षिण ॥ ४९७ ॥

एवमित्येवति ते अ ग्मुर्मुनयोऽनुनयोद्यता ॥
सर्वेंदुवन्हिभिस्तुल्यरूचय शुचय सदा ॥ ४९८ ॥

जनक प्रभुरा य त्त पूजयित्वा कृताजलि ॥
मिथिला प्रेषयामास दर्शनोत्का चिरोषित ॥ ४९९ ॥

जामातृ रघुवी रा द्य प्राप्त रत्नादि तत्क्षण ॥
सीतायै प्रददौ प्राप्य प्रेम्णा दुहितृवत्सल ॥ ५०० ॥

युधाजित प्रीत म ना राम सत्कृत मातुल ॥
प्राहिणोज्जयइष्टा मा स्वपुर स ययौ मुदा ॥ ५०१ ॥

अ यानात्मा भृभु ज श्च साहाय्य कर्तुमागतान् ॥
स्वराष्ट्र प्रेषयामास सत्कृत भरताग्रतान् ॥ ५०२ ॥

नृपाणा समुदा य स्त राम त्यक्त्वा ततोऽव्रजत् ॥
दु खितोभूत्तथात्मत देही देहमिव त्यजत् ॥ ५०३ ॥

ै सहायै प्राप ज य हत्वा रावणमाहवे ॥
तेभ्य कपिभ्य प्रददौ रत्नाकल्पान् रघूत्तम ॥ ५०४ ॥

सुग्रीवस्य सहा य त्व कीर्तयित्वा पुन पुन ॥
तस्मै ददौ महार्हाणि भूषणानि रघूद्वह ॥ ५०५ ॥

विभीषण मानु रा ज तस्यामात्याश्च राक्षसान् ॥
प्रशस्य तेभ्य प्रायच्छद्रत्नालकारसचयान् ॥ ५०६ ॥

अथाकमारोप्य म रुद्वालिसुतौ सुतानिव ॥
सुग्रीवमाह श्रीराम सकाराहाविमौ सखे ॥ ५०७ ॥

मैत्रे युक्तौ तव श्रीमन् ममापि च हिते रतौ ॥
एतौ त्वया मयाप्यंग पूजनीयौ कपीश्वर ॥ ५०८ ॥

इत्युक्त्वा स्वशरी रा त्स व्यवमुच्यातिवत्सलः ॥
भूषणानि महार्हाणि तदाङ्गदहनूमतोः ॥ ५०९ ॥

बबन्धाङ्गेषु स म लंचक्रे नक्रेभतारकः ॥
बहून् मासान् दत्तमहान् वासयामास सन्निधौ ॥५१०॥

अथ काकुत्स्थरा ज स्तं सुग्रीवं सविभीषणं ॥
जाम्बवत्प्रमुखान् सर्वान् यूथपानिदमब्रवीत् ॥५११॥

यूयं मे सुहृदो य त्नाद् भवद्भिरहमुद्धृतः ॥
धन्यो राजा सुकठोयं धन्योयं च विभीषणः ॥५१२॥

धन्या यूय शरी रा न्मे प्राणेभ्यो वस्तुतः प्रियाः ॥
न्हिया स्वर्गद्रुमा व्याप्ता श्रुत्वा युष्मदुपक्रियाः ॥५१३॥

सौम्य सुग्रीवधा म त्व किष्किंधायामलंकुरु ॥
भुंक्ष्व निष्कंटकं राज्यं प्राज्यं सुखमवाप्नुहि ॥ ५१४ ॥

बिभीषणसखेऽ ज स्त्वं लंकायां वस हर्षितः ॥
स्मर्तव्योऽहं त्वया प्रीत्या गच्छ त्वं विगतज्वरः ॥५१५॥

श्रुत्वा वाक्यं सति प्र य स्य रामस्यर्क्षाश्च वानराः ॥
साधुसाध्विति तं सर्वे प्रशशंसुः पुनःपुनः ॥ ५१६ ॥

तव बुद्धिर्वरा ज न्हुकन्येव त्रिजगद्धिता ॥
माधुर्यं परमं राम भवतो वचसि स्थितम् ॥ ५१७ ॥

त्वं साश्रितानां श्रे य स्कृत् वीर्यमद्भुतं तव ॥
तेष्वित्यादि ब्रुवाणेषु हनूमान् प्रणतोऽब्रवीत् ॥५१८॥

स्नेहो मे परमो रा जन् त्वयि तिष्ठतु नित्यदा ॥
भक्तिश्च नियता वीरभावो नान्यत्र गच्छतु ॥५१९॥

यावद्रामकथा भ ह्यां चारिष्यति तवाद्भुता ॥
तावत् शरीरे वसतु प्राणा मम न संशयः ॥५२० ॥

यस्य सच्चरितं श्रीमत् कथाते रघुनन्दन ॥
तन्ममास्सरसो राम श्रावयेथुर्नरर्षभ ॥ ५२१ ॥

तच्छ्रुत्वाहमुदा रा स्य तव चर्यामृत प्रभो ॥
उत्कंठाम्प्रहरिष्यामि मेघलेखामिवानलः ॥ ५२२ ॥

एव ब्रुवाणो रा म स्तु हनूमंतं वरासनात् ॥
उत्थाय सस्वजे स्नेहात् वाक्यमेतदुवाच च ॥५२३॥

एवमेतत्कपि श्रे ष्ठ भविता नात्र संशयः ॥
चरिष्यति कथा यावदेषा लोकेषु मामिका ॥५२४॥

तावद्भविष्यति य शस्तव देहेऽसवस्तथा ।
लोकाहि यावत् स्थास्यति तावत् स्थास्यति मे कथा:५२५

शेषस्येहोपका रा णां भवाम ऋणिनो वयम् ॥
एकैकस्योपकारस्य प्राणान् दास्यामि ते कपे ॥५२६॥

तज्जीर्णतां यातु म यि यत्त्वयोपकृतं कपे ॥
नरः प्रत्युपकाराणामापत्स्वायाति पात्रताम् ॥५२७॥

तस्यांजनातनू ज स्य मौक्तिकं हारमात्मनः॥
उत्तार्य कंठे श्रीरामो बबंध स्वयमादरात् ॥५२८॥

मायामानुषका य स्य नत्वा पादौ पुनःपुनः ॥
जग्मुः स्वं स्वं गृह रक्षःकपयः साश्रुलोचनाः ॥५२९॥

रिमानो राजरा म स्य निदेशात् पुनरागतः ॥
स राममाह राजेन्द्र शृणु विज्ञापनां मम ॥५३०॥

मामाह स प्रभो य-स्त्वामी पुष्पकरावणम् ॥
हत्वा त्वं निर्जितस्तस्मात्त्वमेव राघवम् ॥५३१॥

प्रीतिर्मे परमा रा तो हते तस्मिन् दशानने ॥
कामो ममे म लोकारः कर्तव्यः प्रभुणा तव ॥ ५३२॥

गच्छ रामं वह म नाक् नास्ति कश्चित् व्यतिक्रमः॥
अहमाज्ञापयामि त्वां प्रभुणामोहितो भव ॥ ५३३ ॥

एवमाज्ञाय हं श्री दान् प्राप्याद्य त्वामुपस्थित्
मो राम परमात्मंस्त्वं निर्विशंक प्रतीच्छ माम् ॥५३४॥

पूजयित्वा पुण्य रा श्री रामः प्रीत्या तमब्रवीत् ॥
गच्छ श्रीदान्तिकं शीघ्र त्वमागच्छ स्मृतो यदा ॥५३५॥

नत्वा चकार ग म नं तमनंतयशःप्रदम् ॥
तत् पुष्पकं यक्षराजसमीपमगमत् पुनः ॥ ५३६ ॥

ततोतिभर्त्रं प्र ज या प्राप्तं राज्ये तव प्रभो ॥
इत्येवं भरतः प्राह रामं राजशतोत्तमम् ॥ ५३७ ॥

सर्वप्रजानां प्रि य कृत् राघवः सीतया सह ॥
नंदनप्रतिमाशोकवनेऽथ विजहार सः ॥ ५३८ ॥

अथ गर्भवती रा श्री बभूव जनकात्मजा ॥
तामाह रामः कामस्ते देवि कः क्रियतामिति ॥५३९॥

स्मितं कृत्वा सुता म ह्याः सा श्रीरामं तदाब्रवीत् ॥
तपोवनानि पुण्यानि द्रष्टुमिच्छामि राघव ॥ ५४० ॥

कामोयमेव रा ज नू मे फलमूलाशिनां सताम् ॥
अप्येकरात्रिं काकुत्स्थ निवसेयं तपोवने ॥ ५४१ ॥

यदान्यकोटिगे य स्तां सीतामाह प्रियः प्रियाम् ॥
विश्रब्धा भव वैदेहि श्वो गमिष्यस्यसंशयम् ॥ ५४२॥

भद्र दूतं सर्व ज नप्रवृत्तिज्ञ रघूत्तमः ॥
पप्रच्छ काः कथा भद्र नगरे विषये च नः ॥५४३॥

मदाश्रितानि न्या य ॥ कानि सीताश्रितान्यपि ॥
वाक्यान्याहुर्जना ब्रूहि मा शंकां कुरु चेतसि ॥५४४॥

वदंति खलु पी गः किं किं वा जानपदा जनाः ॥
अनुजान् वापि मे शूरान् कैकेयीं मातरं स्पृश ॥५४५॥

वक्तव्यतां न रा म ह्या वने राज्ये व्रजन्ति हि ॥
श्रुत्वेदानीं शुभं कुर्यां न कुर्यामशुभान्यहम् ॥५४६॥

उवाच ॥ स्पशः श्री मन् कथयन्ति शुभाशुभं ॥
दुष्करं कृतवान् रामः समुद्रे सेतुबंधनम् ॥ ५४७ ॥

यश नीता थान रा श्च दुर्धर्षो रावणो हतः ॥
दुराचारेण चौर्येण दशकंठेन या हृता ॥ ५४८ ॥

तामाहृत्य महा म र्षं विसृज्य जनकात्मजाम् ॥
गृहमानीतवान् रामः कथं नाय जुगुप्सते ॥ ५४९ ॥

अस्माकं स्त्रीष्वप्य न त्वं सहनीयं भविष्यति ॥
यथा हि कुरुते राजा वर्तते तमनु प्रजाः ॥ ५५० ॥

एवं रघूत्तम य थाप्रज्ञं बहुविधा गिरः ॥
वदति नगरे राष्ट्रे सर्वलोकेऽखिला जनाः ॥ ५५१ ॥

श्रुत्वा दूतवचो रा जा राघवः परमार्तवत् ॥
उवाच सुहृदस्तत्र भवन्तोपि वदन्त्विति ॥ ५५२ ॥

सर्वेपि शिरसा म ह्यामभिवाद्य नताननाः ॥
प्रत्यूचु राघवं दीनमेवमेतत् न संशयः ॥ ५५३ ॥

विसर्जयामास ज गन्नाथस्तान् सुहृदस्ततः ॥
अनुजान् तूर्णमानाय्य व्याघ्यमाह कृतांजलीन् ॥५५४॥

सीता प्रिया मे प्र य ता दिव्योत्तीर्णा कुलोद्भवा ॥
तथापि पौरास्तां मां च निंदतीति मया श्रुतम् ॥५५५॥

अप्यहं जीवितं ज ह्यां युष्मान् वा पुरुषर्षभाः ॥
अपवादभयाद्भीतः किं पुनर्जनकात्मजाम् ॥ ५५६ ॥

अहमिक्ष्वाकुव य जः कीर्यर्थं जीव्यते बुधैः ॥
अस्त्वं लक्ष्मण वाल्मीकेराश्रमे त्यज जानकीं ॥५५७॥

प्रत्याख्यानं त्वया रा ज्ञो न कर्तव्यं विजानता ॥
अप्रीतिर्मे परा वत्स कार्येस्मिन् प्रतिवारिते ॥५५८॥

पूर्वमुक्तोस्मि सु म तेऽनयाहं तापसाश्रमान् ॥
पश्येयमिति तस्याश्च कामोऽतुष्ठीयतामयम् ॥ ५५९ ॥

एवमुक्त्वा थ स श्री मान्वाष्पेण पिहिताननः ॥
तान्विसृज्यानुजान्साश्रुःप्रविवेश स्वमंदिर ॥ ९६० ॥

शापितास्तेन धी रा स्ते पादाभ्यां जीवितेन च ॥
नोचुः किंचन शोकार्ताः केवलं रुरुदुस्तदा ॥९६१॥

धर्म यापारियर म तिर्लक्ष्मणः स्वप्रजावती ॥
मातः प्रोवाच मातस्त्वामहं नेतुं तपोवनं ॥ ९६२ ॥

आज्ञया रघुरा ज स्य प्राप्तोस्म्येष रथस्तव ॥
तच्छ्रुत्वा मुदिता देवी बभूव जनकात्मजा ॥ ९६३ ॥

वस्त्राणि रत्नानि च पादादायारुह्य त रथं ॥
पथि दृष्ट्वा निमित्तानि सीता चिंतान्विताभवत् ॥९६४॥

अब्रवीच्च तदा रा ज्ञी लक्ष्मणं विहितांजलि ॥
अशुभानि बहून्येव पश्यामि रघुनंदन ॥ ९६५ ॥

मनोऽस्वस्थं किंनु म म स्फुरत्यक्ष्यद्य दक्षिण ॥
औत्सुक्यमधृतिश्चापि गात्रोत्कम्पश्च जायते ॥ ९६६ ॥

पश्यामि भूमि वि ज नामिवाद्य पृथुलोचन ॥
अपि स्वस्ति भवेत्तस्मै भ्रात्रे ते भ्रातृवत्सल ॥९६७॥

श्वश्रूणां चैव मे म श्च सुहृद्वर्गोऽस्त वर्तते ॥
अपि सर्वस्य कुशलं जनस्य पुरवासिनः ॥ ९६८ ॥

इति प्रांजलिरा ज न्मशुद्धाचारा महाव्रता ॥
सर्वेषां कुशलार्थं सा देवता अभ्ययाचत ॥ ९६९ ॥

कृतांजलिस्तां प्र य तो नत्वा सौमित्रिरात्मवान् ॥
शिवमित्यब्रवीद्धृष्टो हृदयेन विशुष्यता ॥ ९७० ॥

सा गौतम्यास्तटे रा मा रामारामाऽस्वसन्निशां ॥
सुमंत्रयोजितरथे प्रातः संस्थाप्य मैथिली ॥ ९७१ ॥

ययौ सौमित्रिर म रसवर्ती विश्वपादितां ॥
निरीक्ष्य तामधो दीन प्ररुरोद महास्वनः ॥ ९७२ ॥

तमुवाच तत श्री मद्रामस्य महिषी प्रिया ॥
स्वस्थो भव महाबुद्धे किमर्थं रुद्यते त्वया ॥ ५७३ ॥

हर्षस्य काले वी रा द्य विषादयसि मा कुत ॥
कच्चिद्विनाकृतस्तेन द्विरात्र शोकमागत ॥ ५७४ ॥

प्रियो ममापि सु म ते राघवो जीवितादपि ॥
न चाहमेव शोचामि मैव त्व बालिशो भव ॥ ५७५ ॥

तारयस्वाशु मा ज न्हुकन्या दर्शय तापसान् ॥
ततो मुनिभ्यो वासासि ददाम्याभरणानि च ॥५७६॥

महर्षीणा वीर य था योग्य कृत्वाभिवादनम् ॥
तत्र चैका निशामोष्य यास्यामस्ता पुरीं पुन ॥५७७॥

द्रष्टु राम पुष्क रा क्ष ममापि त्वरते मन॰ ॥
लक्ष्मणस्तद्वच श्रुत्वा प्रमृ्य नयने शुभे ॥ ५७८ ॥

आरुरोह तरिं म न्युमास्तामारोप्य मैथिलीं ॥
सुमन्त्र स्थीयतामाह प्रयाहीति च नाविक ॥ ५७९ ॥

गगातट प्राप्य ज वात्प्राजलि प्राह जानकी ॥
मातर्मे हृदये शल्य महदेतत्सुदु सह ॥ ५८० ॥

कर्मण्यस्मिन्यो ज य ता नियोह प्रभुणा कृत ॥
अकार्य कुर्वतो मातः श्रेयो मरणमद्य मे ॥ ५८१ ॥

प्रसीद त्व सह ज या दययाऽस्यासि शोभने ॥
न मेऽधमर्हसि त्रातु भो मात परवानह ॥ ५८२ ॥

इति प्राजलिरा य चो निपपात क्षितौ रुदन् ॥
त सीतोवाच किमिद नावगच्छामि लक्ष्मण ॥ ५८३ ॥

ब्रूहि न तत्तो रा ज्ञा शापितोसि मयानघ ॥
श्रोतुमिच्छामि हच्छल्यमहमाज्ञापयामि ते, ८४ ॥

एवमुक्त स्त्रिम म ना प्राह प्राजलिरीश्वरी ॥
देवि पौरापवादेन त्यक्तासि प्रभुणा

वक्तु शक्यो न ह श्री मत्यपवादस्त्वग्रत ॥
पितु सखा मे वाल्मीकिर्तसयत्राश्रमे प्रभु ॥५८६॥

पादच्छाया तयो रा शेल्पागम्गस्य समुने ॥
उपवासपरैकाग्रा वस ल ननका मने ॥ ५८७ ॥

व्रतमास्थाय वि म ल राम कृत्वा सदा हृदि ॥
श्रेयस्ते परम देवि तथा कृता भविष्यति ॥ ५८८ ॥

श्रु वा ननकरा ज स्व सुता तदैवरोदित ॥
पर विपादमागम्य निपपात धरातले ॥ ५८९ ॥

सज्ञामवाप्य प य ता रिग्न्वाप भृश तदा ॥
धात्रा मम तनुर्नून सृष्टा दु खाय लक्ष्मण ॥ ५९० ॥

यस्यास्तया दु ख रा शिर्दारुणोऽद्य प्रदृश्यते ॥
याह शुद्धसमाचारा मुक्ता नृपतिना सती ॥५९१॥

पाप कृत्वा किनु म ह कोवा दारैर्वियोजित ॥
कि नु वक्ष्यामि मुनिषु कर्म त्यागोचित कृतम् ॥५९

न खल्वद्यैवात्र ज ले जान्हव्या जीवित निज ॥
त्यजेय राजवशो मे भर्तुर्मयि रघूत्तम ॥ ५९३ ॥

आज्ञा कर्तु साधु य त त्यज मा दु खभागिना ॥
श्वश्रूणा चरणौ नत्वा कुशल ब्रूहि पार्थिव ॥ ५९४ ॥

वक्तव्यश्च स रा ज न्यश्रेष्ठो भर्ता महायशा ॥
अपवादभयात्त्यक्ता त्वयाहमुचित कृतम् ॥ ५९५ ॥

सद्वृत्तिर्भ्रातृषु य था पौरेष्वपि तथास्तु ते ॥
सदेह नानुशोचामि देवो मे धुर्गुह पति ॥ ५९६ ॥

प्राणैरपि प्रिय रा जन् भर्तु कार्य स्त्रिया सदा ॥
तस्मादह न शोचामि सुयशास्त्व सुखी भव ॥५९७॥

इति मद्वचसा म ह्या वक्तव्य स प तिस्त्वया ॥
निरीक्ष्य मामद्य गच्छ त्वमृतुकालातिवर्तिनी ॥५९८॥

तमुवाच ततः श्री मद्रामस्य महिषी प्रिया ॥
स्वस्थो भव महाबुद्धे किमर्थं रुद्यते त्वया ॥ ५७३ ॥

हर्षस्य काले वी रा द्य विषादयसि मा कुतः ॥
कच्चिद्विनाकृतस्तेन चिराद्य शोकमागतः ॥ ५७४ ॥

प्रियो ममापि सु म ते राघवो जीवितादपि ॥
न चाहमेव शोचामि नैव त्वं बालिशो भव ॥ ५७५ ॥

तारयस्वाशु मां ज न्हुकन्यां दर्शय तापसान् ॥
ततो मुनिभ्यो वासांसि ददाम्याभरणानि च ॥५७६॥

महर्षीणां वीर य था योग्यं कृत्वाभिवादनम् ॥
तत्र चैकां निशामुष्य यास्यामस्तां पुरीं पुनः ॥५७७॥

द्रष्टुं राम पुष्क रा क्ष ममापि त्वरते मनः ॥
लक्ष्मणस्तद्वचः श्रुत्वा प्रमृज्य नयने शुभे ॥ ५७८ ॥

आरुरोह तरिं म न्युमांस्तामारोप्य मैथिलीं ॥
सुमंत्र स्थीयतामाह प्रयाहीति च नाविकं ॥ ५७९ ॥

गंगातटं प्राप्य ज वात्प्रांजलिः प्राह जानकीं ॥
मातर्मे हृदये शल्यं महदेतत्सुदु सह ॥ ५८० ॥

कर्मण्यस्मिन्यो ज य ता नियोह प्रभुणा कृतः ॥
अकार्यं कुर्वतो मातः श्रेयो मरणमद्य मे ॥ ५८१ ॥

प्रसीद त्वं सह ज या दययाख्यासि शोभने ॥
न मेऽधमर्हसि ज्ञातुं भो मातः परवानहं ॥ ५८२ ॥

इति प्रांजलिरा य तो निपपात क्षितौ रुदन् ॥
तं सीतोवाच किमिदं नावगच्छामि लक्ष्मण ॥ ५८३ ॥

ब्रूहि त्वं तत्वतो रा ज्ञा शापितोसि मयानघ ॥
श्रोतुमिच्छामि यच्छल्यमहमाज्ञापयामि ते ॥ ५८४ ॥

एवमुक्तः स्विन्न म नाः प्राह प्रांजलिरीश्वरीं ॥
देवि पौरापवादेन सक्तासि प्रभुणा वने ॥ ५८५ ॥

वक्तुं शक्यो न स श्री मन्यपवादस्त्वयाग्रतः ॥
पितुः सखा मे वाल्मीकिर्वसयत्राश्रमे प्रभुः ॥९८६॥

पादच्छायां तपो रा शेरुपागम्यास्य सन्मुनेः ॥
उपवासपरैकाग्रा वस त्वं जनकात्मजे ॥ ९८७ ॥

व्रतमास्थाय त्रि म ले रामं कृत्वा सदा हृदि ॥
श्रेयस्ते परमं देवि तथा कृत्वा भविष्यति ॥ ९८८ ॥

श्रुत्वा जनकरा ज स्य सुता तदैवरोदित ॥
परं विषादमागम्य निपपात धरातले ॥ ९८९ ॥

संज्ञामवाप्य म य ता विललाप भृशं तदा ॥
धात्रा मम तनुर्नूनं सृष्टा दुःखाय लक्ष्मण ॥ ९९० ॥

यस्यास्तथा दुःख रा शिर्दारुणोऽद्य प्रदृश्यते ॥
याहं शुद्धसमाचारा त्यक्ता नृपतिना सती ॥९९१॥

पापं कृत्वा किंनु म हत्कोवा दारैर्वियोजितः ॥
किंनु वक्ष्यामि मुनिषु कर्म चागोचितं कृतम् ॥९९२॥

न खल्वद्यैवात्र ज ले जान्हव्या जीवितं निजं ॥
त्यजेयं, राजवंशो मे भर्तुर्मीय रघूत्तम ॥ ९९३ ॥

आज्ञां कर्तुं साधु य त त्यज मां दुःखभागिनीं ॥
श्वश्रूणां चरणौ नत्वा कुशलं ब्रूहि पार्थिवं ॥ ९९४ ।

वक्तव्यश्च स रा ज न्यश्रेष्ठो भर्ता महायशाः ॥
अपवादभयात्त्यक्ता त्वयाहमुचितं कृतम् ॥ ९९५ ॥

सहृद्भिर्भ्रातृषु य था पौरेष्वापि तथास्तु ते ॥
स्वदेहं नानुशोचामि देवो बन्धुर्गुरुः पतिः ॥ ९९६ ॥

प्राणैरपि प्रियं रा जन् भर्तुः कार्यं स्त्रिया सदा ॥
तस्मादहं न शोचामि सुयशास्त्वं सुखी भव ॥९९७॥

इति मद्वचसा म ह्या वक्तव्यः स पतिस्त्वया ॥
निरीक्ष्य माद्य गच्छ त्वमृतुकालातिवर्तिनीं ॥९९८॥

शोकध्यानमुल—श्री—कः शिरसास्पृश्य मेदिनीं ॥
प्रदक्षिण च तां कृत्वा व्याहर्तुं न शशाक सः॥५९९॥

ध्यात्वा मुहूर्तं तां ग ञः माह रामानुजो रुदन् ॥
किं मां निरीक्ष्य गच्छेति त्वं वदस्यद्य शोभने ॥६००॥

रूपं दृष्टं नहि म या पादौ दृष्टौ तवानघे ॥
कथं त्वामद्य पश्यामि रामेण रहितां वने ॥ ६०१ ॥

इत्युक्त्वा तामग्र ज स्य प्रियां नत्वा रुदन् पुनः ॥
नावा गंगां समुत्तीर्य रथमध्यारुहद्द्रुतम् ॥६०२ ॥

शोकाकुलः स प्र य धावनायामिव तां सतीं ॥
परतीरस्थितां दृष्ट्वा परावृत्य मुहुर्मुहुः ॥ ६०३ ॥

दृष्ट्वा मुनिकुमा रा स्तां रुदतीं जानकीं वने ॥
प्राद्रवन् यत्र भगवान् वाल्मीकिस्तपसांनिधिः ॥६०४॥

ते कन्वैवाशु न म नं मुनिपुत्रा महर्षये ॥
सर्वे निवेदयामासुस्तस्यास्तु रुदितस्वनं ॥ ६०५ ॥

भगवन्मुनिरा ज स्त्री कस्याप्येषा महात्मनः ॥
श्रीरिवादृष्टपूर्वात्र रौति त्रायस्व पश्यतां ॥ ६०६ ॥

स ज्ञात्वा ज्ञानन य नः प्राद्रवद्यत्र मैथिली ॥
अर्घ्यमादाय रुचिरं जान्हवीतीरमागमत् ॥ ६०७ ॥

दृष्ट्वा सीतां स द्वि ज न्मश्रेष्ठो वाल्मीकिरब्रवीत् ॥
स्नुषा दशरथस्य त्वं रामस्य महिषी प्रिया ॥ ६०८ ॥

जनकस्यात्मजा च त्वाद्रष्टव्या सत्यधीश्वरी ॥
वत्से जानकि धर्मज्ञे स्वागतं ते पतिव्रते ॥ ६०९ ॥

तां सीतां शोकभा रा र्तां वाल्मीकिर्मुनिपुंगवः ॥
उवाच मधुरां वाणीं ल्हादयन्निव तेजसा ॥ ६१० ॥

वृत्तं तवैतत्सु म ते विदितं मम तत्त्वतः ॥
सर्वं च दिव्यज्ञानेन त्रैलोक्ये यद्धि वर्तते ॥ ६११ ॥

मुनिपत्न्योऽत्र सु श्रो काः सुव्रतास्तपसि स्थिताः ॥
तास्त्वां वत्से यथा वत्सं पालयिष्यन्ति नित्यशः ॥६१२॥

त्वामपापां वेद्मि रा ज्ञि ध्यानलब्धेन चक्षुषा ॥
विश्रब्धा भव वत्से मत्समीपे निवत्स्यसि ॥६१३॥

वचस्तदाकर्ण्य म हं प्राप्ता परममद्भुतं ॥
सीता नत्वा मुनेः पादौ तथेत्याह कृतांजलिः ॥६१४॥

सीता प्रयान्तं द्वि-ज-पं प्रांजलिः पृष्ठतोऽन्वगात् ॥
तापस्यस्तं नमश्चक्रुस्ताः स वाल्मीकिरब्रवीत् ॥६१५॥

राजा दशरथो य-स्या स्नुषेयं तस्य सुव्रता ॥
रामस्य महिषी सीता जनकस्यात्मजा सती ॥६१६॥

इयं त्यक्ता सती रा ज्ञा परिपाल्या मया सदा ॥
इमां भवत्यः पश्यन्तु स्नेहेन वचनान्मम ॥६१७॥

मुहुर्मुहुः प्राभ्य-म-हास्तां ताभ्यः प्रदाय सः ॥
रामाश्रमं शिष्यवृतः पुनरायान्महातपाः ॥६१८॥

उटकुटे स्थितां जन्हुकन्यायां मुनिना सतीं ॥
दृष्ट्वा प्रवेशितां मन्ये स्वाश्रमे लक्ष्मणस्तदा ॥६१९॥

अब्रवीत्तत्का य रतं सुमंत्रं मंत्रसारथिं ॥
सीतावियोगजं तापं पश्य रामस्य सारथे ॥ ६२० ॥

योहि देवान्सभु ज गान् गंधर्वासुरराक्षसान् ॥
निहन्याद्राघवः क्रुद्धः सदैवं पर्युपासते ॥ ६२१ ॥

ईदृशस्मिन् कर्मणि च शोकनाशके समनुष्ठिते ॥
प्राप्तः सुमंत्र रामेण को नु धर्मपरिग्रहः ॥ ६२२॥

सुमंत्रः प्राह तं रा मानुजं शोकाकुलं भृशं ॥
न संतापस्त्वया कार्यो दृष्टमेतत्पुरातनैः ॥ ६२३ ॥

भृगुशापकृतं म न्ये प्राप्तं रामेण विष्णुना ॥
तस्य पत्नी हतानेन यत्पुरा भयदा द्विषां ॥ ६२४ ॥

वसिष्ठस्याश्रम श्रो मान् दुर्वासा मम सन्निधौ ॥
पुरा दशरथायैत कथयामास लक्ष्मण ॥६२५॥

त्वयापि विरह रा जा प्राप्स्यत्येत कथचन ॥
भरतेनैव वक्तव्य शत्रुघ्नेऽपि च लक्ष्मण ॥६२६॥

भृगुशापादय म र्त्यलोके ज मासवाप्रभु
रहस्य कथित तुभ्य सीतात्यागार्तिभेषज ॥६२७॥

नृलोके चक्रिणो ज न्म जात हतु दशानन ।
इति श्रुत्वाथ सौमित्रिस्तामयोध्या जगाम स ॥६२८॥

ततस्तस्योदगा प स्य साश्रुनेत्रस्य लक्ष्मण ।
जग्राह चरणौ पश्चाद्वाक्यमेतदुवाच स ॥६२९॥

त्यक्त्वा देवी त्वद्वि रा ह वाल्मीकेराश्रमे शुभ ॥
पुनरप्यागतो वीर पादमूलमुपासितु ॥६३०॥

मा शुच सत्कृत म ते कालस्य गतिरीदृशी ।
त्वद्विधा नहि शोचति बुद्धिमतो मनस्विन ॥६३१॥

यदर्थं मैथिल्ल ज निस्यक्ता शोक न मुचत ॥
सोपवाद पुरे राजन् भविष्यति न सशय ॥६३२॥

तमाह रामो नि य त हितमुक्त त्वयानघ ॥
मया सीतावियोगोत्थ स्वसतापो निराकृत ॥६३३॥

राजकार्यं मया ज स्व कर्तव्य तदकुर्वत ॥
निष्फला मम सौमित्रे चत्वारो दिवसा गता ॥६३४॥

पौरकार्याणि यो प चो न करोति दिने दिने ॥
सवृते नरके घोरे पतित स भवद् ध्रुव ॥६३५॥

नृगेण हि पुरा रा ज्ञा कोटी स्पर्शयता गवा ॥
गौ सगादागतान्यस्य दत्तान्यस्मै द्विजन्मने ॥६३६॥

विवदतौ तौ स म न्यु गोस्वामिग्राहकावुभौ ॥
नृगद्वारे स्थितौ प्राप्तौ न प्रवेश चिर द्विजौ ॥६३७॥

ताभ्यां शप्तो नृपा श्रीमान् कृकलासो भवेति सः ॥
निर्दिष्टो यादवः कृष्ण उद्धर्ता विष्णुरीश्वरः ॥६३८

अद्यापि शापं तं ग जा भुंक्ते व स सुदारुणं ॥
कार्यार्थिनां विमर्दो हि राज्ञां दोषाय कल्पते ॥६३९॥

इक्ष्वाकुतनयो म क्षाः पतिर्निमिरुदारधीः ॥
वसिष्ठेन पुरा शप्तो निमिनापि स लक्ष्मण ॥ ६४० ।

मित्रावरुणते ज स्तस्माविशेति चतुर्मुखः ॥
वसिष्ठमुक्तवान्देवो विदेहः स तथाऽकरोत् ॥ ६४१ ।

उर्वशीहेतुतो य स्तु मित्रावरुणतेजसा ॥
पूर्णः कुंभस्ततो जातो वसिष्ठोऽगस्त्य एवच ॥६४२ ।

प्रतीक्षा न कृता रा ज्ञा सत्रे यस्मात्पुरोधसः ॥
तेनापराधेन निमिः शप्तस्तेन महात्मना ॥ ६४३ ॥

स निमिः साधुर म राम्ब्रोवाच वरदांस्तदा ॥
नेत्रेषु सर्वभूतानां वसेयं सुरसत्तमाः ॥ ६४४ ॥

तदुक्तमेनम ज राः प्रत्योचुस्त निमिं नृपं ॥
नेत्रेषु सर्वभूतानां वायुभूतश्चरिष्यसि ॥ ६४५ ॥

मथितस्तस्य का य स्तैस्तत्सन्तानार्थिभिर्द्विजैः ॥
अरण्यां मथ्यमानायां प्रादुर्भूतो महातपाः ॥ ६४६ ॥

नाम्ना मिथिः स रा ज न्यो मथनाद्रघुनन्दन ॥
जननाज्जनको जातो वैदेहो यद्विदेहजः ॥ ६४७ ॥

ययातिर्न समो य स्माद्देवयान्यां स भूपतिः ॥
शप्तः शुक्रेण सौमित्रे जरां प्राप सुदुःसहां ॥६४८॥

एवं रामो सह रा पः कथयामास सत्कथाः ॥
श्रोतृकर्णोरस्यहरन्त्यायकर्ता मनोज्ञयाः ॥ ६४९ ॥

अथागता भये म ग्ना मुनयो यमुनाश्रिताः ॥
संपूज्य रामस्तान्कार्यं पप्रच्छ प्राञ्जलिः प्रभुः ॥६५०॥

विप्राः प्रोचुर्मधुः श्री मान्दैत्यो भक्तोऽम्बिकापतेः ॥
शूलं शूलाद्विनिष्कृष्य तस्मै दत्तं स्मरारिणा ॥६५१॥
तत्पुत्रो लवणो रा जन् बाधते शूलतेजसा ॥
तं शूलरहितं हत्वा ब्राह्मणांस्त्रातुमर्हसि ॥ ६५२ ॥
अभिषिच्यामसा म र्थ्यं शत्रुघ्नं तैर्द्विजैस्सह ॥
राघवः प्रेषयामास लवणं हन्तुमोजसा ॥ ६५३ ॥
रामादमोघम् ज तस्संभूतं शरमद्भुतं ॥
प्राप्य प्रणम्य तं प्रायाच्छत्रुघ्नस्सेनया वृतः ॥६५४॥
पुण्यकीर्तेराल य स्य वाल्मीकेराश्रमेऽवसत् ॥
तत्र कल्माषपादस्य ■ मुनेरशृणोत्कथां ॥ ६५५ ॥
यस्यां स राघवो रा त्रौ पर्णशालां समाविशत् ॥
तस्यां सीताप्यर्धरात्रे सुषुवे दारकद्वयं ॥ ६५६ ॥
प्रसूतौ पुण्यस म ये बालचन्द्रसमप्रभौ ॥
दृष्टौ वाल्मीकिना प्रीत्या मार्जितौ तौ कुशैर्लवैः॥६५७॥
वाल्मीकिर्द्विजरा ज स्तं कुश इत्याह यः कुशैः॥
पुत्रः संमार्जितो ज्येष्ठो लवं च प्रोक्षितं लवैः ॥६५८॥
अर्धरात्रे सोन्व य स्य वृद्धिं श्रुत्वा प्रभोर्मुदा ॥
पर्णशालां ततो गत्वा मातर्दिष्ट्येति चाब्रवीत् ६५९॥
प्रजावत्याः पुत्र ज न्मप्रहृष्टो लक्ष्मणानुजः ॥
मुनिं प्रांजलिरापृच्छ्य प्रय यौ यमुनातटम् ॥ ६६० ॥
इक्ष्वाकोरन्ववा य स्य भूषणं यो महायशाः ॥
स मान्धाता हतो येन लवणेन दुरात्मना ॥ ६६१ ॥
इति शुश्राव स रा त्रमप्रभवाख्यस्तटे मुने ॥
च्यवनात्स सुमित्राया नन्दनो विस्तरात्कथां ॥ ६६२ ॥
ततः प्रभाते स म र्थो निर्गतः स्वपुरात्सुतः ॥
भक्ष्यमाहर्तुमटवीं गतो [illegible] ॥ ६६३ ॥

ज्ञात्वा तदैव स श्रीमान् गृहीतवरकार्मुकः ॥
उत्तीर्य यमुनां तूर्णं तस्थौ द्वारि मधोः पुरः ॥६६४॥

प्राप्तेर्धे दिन आ रा त्स क्रूरकर्मा मधोः सुतः ॥
आगच्छद्बहुसाहस्रं प्राणिनां भारमुद्वहन् ॥ ६६५ ॥

ददर्श लवणो म द्यमांसमत्तः स राघवं ॥
तमाह किमनेन त्वमायुधेन करिष्यसि ॥ ६६६ ॥

ईदृशानां मया ज न्ये सायुधानां नराधम ॥
भक्षितानि सहस्राणि कालेनानुगतो ह्यसि ॥६६७॥

श्रुत्वा वचो निर्भ य स्य हसतश्च मुहुर्मुहुः ॥
शत्रुघ्नः कुपितः प्राह भ्राता रामस्य धीमतः ॥६६८॥

शत्रुघ्नोऽहं भूतु रा रे वधाकांक्षी तवागतः ॥
द्वंद्वयुद्धं देहि मत्तो न त्वं जीवन् गमिष्यसि ॥६६९॥

तच्छ्रुत्वा लवणो म त्तस्तमाह प्रहसन्मुहुः ॥
दिष्ट्या प्राप्तोसि मद त्वं भ्राता मन्मातुलद्विषः ॥६७०॥

जन्यकामस्य ते ज न्यमहं दास्यामि दुर्मते ॥
मुहूर्तं तिष्ठ तावत्त्वं यावदायुधमानये ॥ ६७१ ॥

तमाह राघवो य त्तः क्व मे जीवन् गमिष्यसि ॥
स्वयमेवागतः शत्रुर्न मोक्तव्यः कृतात्मना ॥ ६७२ ॥

तल्लक्ष्मणस्यानु ज स्य वचः श्रुत्वा स राक्षसः ॥
क्रोधमाहारयत्तीव्रं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ६७३ ॥

तं ब्रुवाणं तथा य त्तद्विजघ्नं घोरदर्शनम् ॥
शत्रुघ्नो देवशत्रुघ्न इदं वचनमब्रवीत् ॥ ६७४ ॥

शत्रुघ्नो न तदा रा ते जातो भूपा हता यदा ॥
तदद्य मद्बाणहतो व्रज त्वं यमसादनम् ॥ ६७५ ॥

सर्वे दृष्टा भूम्य म रास्त्वां मया निहतं रणे ॥
पश्यंतु रक्षोपसद त्रिदशा इव रावणम् ॥ ६७६ ॥

पदैव प्राह स श्रो मांशुशुभे ऽतितरामरिः ॥
चिक्षेप वृक्षांच्छत्रुघ्नः शरैस्तां शतधाच्छिनत् ॥६७७॥

ततोन्श्यागमद्दा रा स सतांगो मूर्छितोऽभवत् ॥
तमवज्ञाय तु हत शत्रुघ्नं भुवि पातितम् ॥६७८॥

रक्षो लब्धान्तर म पि न विवेश स्वमालयम् ॥
नापि शूलं प्रजग्राह तान् भक्ष्यान् समुदाहरत् ॥६७९॥

लब्धसंज्ञः स ते अ स्त्रिमवरस्त महाशरम् ॥
वज्रानन वज्रवेग जग्राहामोघमद्भुतम् ॥ ६८० ॥

तस्मिन् धृते प्रल य ज्वलनप्रतिमे शरे ॥
भीतान् सुरर्षीनभयं ददौ देवः पितामहः ॥ ६८१ ॥

संधाय बाणं सा रा-ख्यं विकृष्य धनुराश्रुति ॥
शत्रुघ्नः स महातेजा मुमोच लवणोरसि ॥ ६८२ ॥

सायकोऽतुलसा म-र्थ्यो विदार्यारेरुरस्तदा ॥
गत्वा रसातलं हस्त पुनरेवागमद् द्रुतम् ॥ ६८३ ॥

निर्भिन्नवक्षा र ज नीचरः स लवणः खलः ॥
पपात सहसा भूमौ वज्राहत इवाचलः ॥ ६८४ ॥

तच्छूलं तन्निल य तः समुत्पत्य महाप्रभं ॥
पश्यतां सर्वदेवानां रुद्रस्य वशमागतम् ॥ ६८५ ॥

पूजितः प्रातभि अ यः शत्रुघ्नः स महार्षभे ॥
शक्रादिभिश्च त्रिदशैर्लवणे दुर्जये हते ॥ ६८६ ॥

सुरास्तमूचुः प्र य त वरं वरय सुव्रत ॥
तान् प्रत्युवाच शत्रुघ्नो बद्धाञ्जलिपुटस्तदा ॥६८७॥

पुरीयं मधुरा रा जधानी त्व प्नुयादिति ॥
वरयामास ते प्रीताः सर्वे प्रोचुस्तथास्त्विति ॥६८८ ॥

ततो निवेश्य सु म ना राजधानीं मनोहरां ॥
जगाम द्वादशे वर्षे द्रष्टुं रामं चिरोषितः ॥६८९॥

वाल्मीकेराश्रमे श्री मानवरात्तेन पूजितः ॥
शुश्राव रामचरितं गायतोस्तत्कुमारयो. ॥६९०॥
श्रुत्वा रामयशो रा गो विनज्ञो बाष्पलोचनः ॥
मुहूर्तमात्रमभवद्विनिश्वस्य मुहुर्मुहुः ॥६९१॥
आश्चर्ये सैनिका म मा: शत्रुघ्नमिदमब्रुवन् ॥
अद्भुतं किमिदं राजन् वाल्मीकिं पृच्छ तत्त्वतः ॥६९२
स तानाहाश्रमे ऽ त्र स्युः सदाश्चर्याण्यनेकशः ॥
अद्भुतोऽर्थः परिप्रष्टुं न क्षमोऽस्माकमीदृशः ॥६९३॥
अलब्धनिद्रः प्र य तः प्रातर्नत्वा मुनीश्वरम् ॥
अयोध्यामगमद्रामं नत्वाऽभूद्धर्षनिर्भरः ॥६९४॥
स उषित्वा सप्त रा त्रमाज्ञप्तः प्रभुणा पुनः ॥
जगाम मधुरां भव्यां राजधानीं मनोरमाम् ॥६९५
ततः कदाचिद्दि म ना मृतमादाय बालकम् ॥
वृद्धो जानपदो विप्रो राजद्वारमुपागमत् ॥६९६॥
चक्रे विलापं रा ज रन् पुत्रशोकाकुलो भृशम् ॥
नाहं पापी मृतोऽसि त्वं बालदोषेण भूपतेः ॥६९७
राम बालं जीव- य मे नो चेद्द्वार्यत्र निश्चितम् ॥
सदारोऽहं मरिष्यामि ब्रह्महत्यां लभस्वहि ॥ ६९८
न दृष्टो न श्रुतो ज न्मी मृतः कश्चन कुत्रचित् ॥
तवैव राज्येऽभिनवं मयैतदनुभूयते ॥ ६९९ ॥
एवं पुत्रस्याय-य-तः शोकाक्रान्तो द्विजोऽब्रवीत् ॥
ततोऽप्यतितमां रामो दुःखं प्राप सतां गतिः ॥७००
वसिष्ठं तपसां रा शिं वामदेवं च नारदम् ॥
मार्कंडेयं मुनीनन्यान् प्रांजलिः प्राह राघवः ॥७०१।
वृद्धो मृतात्मजो म मः शोके जानपदो द्विजः ॥
रुद्ध्वा द्वारं स्थितः कार्यं भगवन्तो वदाथ किम् ॥७०२

तच्छ्रुत्वा नारद श्री मानुवाच रघुनंदन ॥
मन्ये तप्यति शूद्रोद्य तेन बालवधो ह्ययम् ॥७०३॥

तस्मात् स्वदेश त्व रा जन् मृगयाद्य निवारय ॥
भविष्यत्येव धर्मेण विप्रबालस्य जीवनम् ॥ ७०४ ॥

नारदस्यामृत म य श्रुत्वा वाक्य रघूत्तम. ॥
महर्षमतुलं लेभे लक्ष्मण चेदमब्रवीत् ॥ ७०५ ॥

गच्छाश्वर्णे त्व द्वि ज स्य समाश्वासय सौम्य तम् ॥
बालस्य च शरीर तत् तैलद्रोण्या निधापय ॥ ७०६ ॥

एव संदिश्य त य त्समाज्ञासपादनेऽनुजम् ॥
मनसा पुष्पक दध्यौ आगच्छेति महायशाः ॥७०७॥

तद्विज्ञायेंगित रा म. पुष्पको हेमभूषितः ॥
आजगाम मुहूर्तेन समीप सेवनादृत ॥ ७०८ ॥

सोऽब्रवीत् प्रणतो म ह्या नाथायमहमाज्ञया ॥
वश्यस्तव महाबाहो किंकर समुपस्थितः ॥ ७०९ ॥

त्वा महर्षीन् रा ज र्षि विमानमधिरुह्य स ॥
प्रतीचीमुत्तरा पूर्वां विचिन्वन् दक्षिणा ययौ ॥७१०॥

शैवलस्य सरो य त्नाददपश्यत् पार्श्व उत्तरे ॥
विंध्यस्य दक्षिणे भागे स्वादर्शतलनिर्मलम् ॥७११॥

तत्र कौसल्यात्म ज निरतप्यत सुमहत्तपः ॥
ददर्श तापस वृक्षे लबमानमधोमुखम् ॥ ७१२ ॥

तमाह करुणा म स्त्व धन्यस्तापस सुव्रत ॥
कोसि जात्या कस्तपोऽर्थो ब्रूह्येतत् सत्यवाग्भव ॥७१३॥

त्वीन् सौवाकृशि रा स्त राम सत्यपराक्रमम् ॥
शूद्र शम्बूकनामाह स्वर्गार्थं देव मे तप. ॥ ७१४ ॥

तच्छ्रुत्वैवासिम म ल कोशान्निष्कृष्य दारुणम् ॥
तस्मान्तस्य शूद्रस्य शिरश्चिच्छेद राघव ॥ ७१५ ॥

सेंद्रा देवास्तदा श्री शं शशंसुः साधुसाधिति ॥
पुष्पवृष्टिमुचः प्रोचुर्वरं वरय राघव ॥ ७१६ ॥
प्रोवाच प्रांजली रा जा द्विजपुत्रः स जीवतु ॥
त ऊचुः पतिते शूद्रे द्विजपुत्रः स उत्थितः ॥७१७॥
अगस्त्यं प्रति या य त्वं द्रष्टुमागच्छ तं मुनिम् ॥
तस्य दीक्षा समाप्ताद्य वर्षं हि द्वादशं गतम् ॥७१८॥
सदा स्थितोऽभूत् स ज ले द्रष्टव्यः सुमहातपाः ॥
इत्युक्त्वा ते सुरा जग्मुर्द्रष्टुं रामोपि कुंभजम् ॥ ७१९॥
दृष्ट्वा सुरास्तं प्र य युः स्वर्गं रामस्ततो गतः ॥
तं सत्कृत्य मुनिः प्रीत्या प्रशशंसासकृत् प्रभुम् ॥७२०॥
राम त्वमसि ना रा णामयन् धर्मपालक ॥
त्वया धर्मेण विप्रस्य जीवनं प्रापितः सुतः ॥७२१॥
उषित्वा रजनी म त्र श्वः पुरीं गन्तुमर्हसि ॥
इदं गृह ण वलय निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ७२२ ॥
तद् गृहीत्वा कुंभ ज स्य प्रियकृत् रघुनंदनः ॥
पप्रच्छ भ ता प्राप्तं कुतो वा केन वा हृतम् ॥७२३॥
सोऽब्रवीदद्भुत-प-शाः शतयोजनविस्तृते ॥
वनेऽपश्यं सरो राम प्रसन्नं योजनायतम् ॥ ७२४॥
रम्यं शवं च रा ज न् मे दृष्ट्वाभूद् विस्मयो महान् ॥
अथापश्य व्योमयानं स्वर्गिणं तत्र भास्वरम् ॥ ७२५॥
तं शवं पन्नग-प-न्नो भक्षयामास सोऽतिरम् ॥
तमपृच्छमहं कस्त्वं देवसंकाश ईदृशः ॥ ७२६ ॥
यथा नाथो निर्ज रा णां गंधर्वाप्सरसां मतः ॥
आहारो गर्हितोऽतीव किमर्थं वक्तुमर्हसि ॥७२७॥
स प्रांजलिः प्राह म भ ब्रह्मन् वृत्तमिदं शृणु ॥
वैदर्भः श्वेतनामाहं सुदेवो मत्पिता मुने ॥ ७२८ ॥

आश्रमोय मम श्री मन्नत तप्तं मया तपः ॥
त्रीणि वर्षसहस्राणि ब्रह्मलोकमहं गतः ॥७२९॥

क्षुत्तृट् च सत्तपो रा शे पीडयामास तत्र मां ॥
सत्यलोके महापुण्ये क्षुत्पिपासाविवर्जिते ॥ ७३० ॥

ब्रह्माणमवदं म त्र्यमिव मां भगवन् कुतः ॥
क्षुत्तृट् च बाधतेऽत्रापि देवभूतं तपोबलात् ॥ ७३१॥

ब्रूह्येतत्तृदययाऽ ज त्वं पाकोयं कस्य कर्मणः ॥
आहारः कथमेऽत्यंतं क्षुधितस्य जगत्पते ॥ ७३२ ॥

ब्रह्माह मां भक्ष य त्वं श्वेतस्वकल्यमन्वहम् ॥
देहमेव निजं पुष्टं न दत्तं किमपि त्वया ॥ ७३३ ॥

देहस्ते व्यवहा रा र्थं भविष्यति पुनःपुनः ॥
गर्हितात् कर्मणोऽस्मात्त्वामगस्त्यो मोचयिष्यते ॥७३४

अगस्त्यं त्वामहं म न्ये नान्यस्मात्त गतिर्मुने ॥
इदं गृहाणाभरणं प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ७३५ ॥

इदं तावन्मुनेऽ ज स्त्रं सुवर्णं धनमंबरम् ॥
भक्ष्यं भोज्यं च ब्रह्मर्षे ददात्याभरणानि च ॥७३६॥

गृहीत्वैतत्तार य मामिति श्रुत्वैव तद्गिरम् ॥
मया गृहीत वलयं मुक्तः कृच्छ्रात् स तत्क्षणात् ॥७३७

शक्रतुल्येन रा ज न् मे दिव्यमाभरणं स्वयम् ॥
अस्मिन्निमित्ते श्वेतेन दत्तमद्भुतदर्शनम् ॥७३८॥

श्रुत्वा विचित्रं भू प स्तं मुनिं पप्रच्छ राघवः ॥
यत् प्रविष्टो वनं श्वेतः कथं तदमृगद्विजम् ॥७३९॥

मुनिराह पुरा रा जा दण्ड इक्ष्वाकुनंदनः
ददर्श शुक्रस्य सुतां रूपेणाप्रतिमां भुवि ॥७४०॥

धर्षयामास तां म चो विरजां गुरुनंदिनीम् ॥
कृत्वैतद्दारुणं कर्म मधुमंतं पुर गतः ॥७४१॥

तच्छ्रुत्वा भार्गवः श्री मान् विरजायाः प्रधर्षणम् ॥
क्रुद्धः शशाप तं चंडं दंडं न विजितेंद्रियम् ॥७४२॥

पांसुवर्षं सप्त रा त्राच्छक्रात् प्रादुर्भविष्यति ॥
निष्प्रशैवाल्पमर्घ्यस्य विषयस्य विनाशनम् ॥ ७४३ ॥

वधं प्राप्स्यत्यसौ म त्तः सपुत्रबलवाहनः ॥
शापं श्रुत्वाऽश्रमं त्यक्त्वा विषयांते गतो जनः ७४४॥

त्यक्त्वाश्रमं मुनि स्ने ने गतेय विरजां कविः ॥
अब्रवीदाश्रमेनैव वस त्वं सुसमाहिता ॥ ७४५ ॥

त्वत्समीपे निर्भ य ता प्राणिनां वसतां सदा ॥
इत्युक्त्वा भार्गवो वासमन्यत्र समकारयत् ॥ ७४६ ॥

दंडस्य विषयो रा त्री दुर्मतेस्तस्य राघव ॥
सप्ताहाद्भस्मतां भूतो यथोक्तं ब्रह्मवादिना ॥७४७।

देशो भार्गवसा म र्थ्यादभवन्निर्मृगद्विजः ॥
ततःप्रभृति काकुत्स्थ दंडकारण्यमुच्यते ॥ ७४८ ॥

तपस्विवासाच्च ज नस्थानं नाम्नाभवत् प्रभो ॥
एवं श्रुत्वा मुनिं नत्वा श्रीरामः स्वपुरं ययौ ॥७४९॥

विमानं पुष्पकं म क्षभर्तुरंतिकमेव सः ॥
पुनः संप्रेषयामास संपूज्य रघुवल्लभः ॥ ७५० ॥

भरतं लक्ष्मणं रा ममप्रभृत्यालमतानुगम् ॥
रामोऽपृच्छद्राजसूयं कर्तुं मंत्रविनिश्चयम् ॥ ७५१॥

तं प्रभुं राजसू य स्य क्रियां कर्तुं समुत्सुकम् ॥
प्रांजलिर्दर्शयन् दोषं तोषं दातुं महामतिः ॥ ७५२॥

प्रोवाच भरतो रा जसूयाद्बहुनृपक्षयः ॥
भविष्यति दयालोऽस्ते ऽयुक्ताभिप्रायकृत् सुधीः॥७५३॥

अश्वमेधं कुरु म नो मनोरन्वयभूषण ॥
इत्याह लक्ष्मणो रामं कामं सर्वसतां मनम् ॥ ७५४ ॥

हत्वा वृत्रासुर श्री मान् देवराज शचीपति ॥
अर्दर्शन गतो राम ब्रह्महत्यानिपीडित ॥ ७५५ ॥

अश्वमेधेन घो रा या दु सहाया रघूत्तम ॥
विमुक्तो ब्रम्हहत्याया शक्रो विष्णुप्रसादत ॥ ७५६ ॥

तमाह राम सु म ते हयमेधोऽतिपावन ॥
मुक्त स्त्रीत्वादिल पुन कर्दमस्य प्रजापते ॥७५७॥

महासेनो यत्र जा ज्ञे यत्रोमा भगवान् हर ॥
रमयामास त देशमाजगाम इलो नृप ॥ ७५८ ॥

ऽत्वात्मान शिवो य त्र स्त्रीरूप पुरुषाभिधम् ॥
वृक्षादि च प्रभू रेमे देव्या प्रियचिकीर्षया ॥ ७५९॥

'त देश स इलो रा जा मृगयाया प्रसगत ॥
प्रविश्यापश्यदात्मान स्त्रीकृत सानुग तदा ॥ ७६० ॥

ात्वा तत् प्रभुसा म र्थ्यं जगाम शरण हरम् ॥
त प्रहस्याह भगवान् बहुरूपो महेश्वर ॥ ७६१ ॥

वर वरय रा ज न्मे पुरुषत्व विनेप्सितम् ॥
प्रणिपत्य शिव स्तुत्वा प्रार्थयामास खिन्नधी ॥७६२॥

उमाह कार्दमे य त्व मत्तश्चेद्वरमिच्छसि ॥
अर्धस्य दाता देवोय वरस्यार्धस्य चाप्यहम् ॥ ७६३॥

प्रजापतेरात्म ज स्त्वमित्युवाच कृताजलि ॥
मास स्त्रीत्व प्राप्य मासमास स्या पुरुष पुन ।७६४।

देव्याह कर्दमे य स्त्व पुमान् मास भविष्यसि ॥
न स्मरिष्यसि पुमान् स्त्रीत्व स्त्रीत्वे च पौरुषम् ७६५।

एव लब्ध्वा वर रा जा स इलो मुदमाययौ ॥
स्त्रीत्वे पुन बुधाल्लेभे पुरूरवसमुत्तमम् ॥ ७६६ ॥

एवभूतोपि सु म हान् कृच्छ्रान्मुक्त स भूपति ॥
अश्वमेधेन सौमित्रे प्रसादात् परमेशितु ॥ ७६७ ॥

प्रतिष्ठाने ततः श्री मानुवास वहुलाः समाः ॥
अश्वमेधसमो यज्ञो न भूवो न भविष्यति ॥ ७६८ ॥

तस्मादावश्यको रा ज्ञामश्वमेधः सतां मतः ॥
मयापि खलु कर्तव्यो वसिष्ठस्याभ्यनुज्ञया ॥ ७६९ ॥

तद्वारिष्ठं माते म तां वामदेवादिभिः सह ॥
वसिष्ठं द्रष्टुमिच्छामि तं त्वं गुरुमिहानय ॥ ७७० ॥

वसिष्ठादिर्मुनि ज नः समानीतस्तमानतः ॥
रामः प्रांजलिराचख्यावश्वमेधमनोरथम् ॥ ७७१ ॥

तमूचुर्मुनयो य ष्टुमश्वमेधेन राघव ॥
समर्थस्त्वं वयं सर्वे सहायास्तव कर्मणि ॥ ७७२ ॥

गुरूणामाज्ञया रा जा भरतं गोतमीतटे ॥
प्राहिणोन्नैमिषे कर्तुं यज्ञवाटं यथोचितं ॥ ७७३ ॥

दूतान् प्रस्थाप्य सु म तीन् शत्रुघ्नं कपिनायकं ॥
बिभीषणं नृपान् विप्रानानयामास सानुमान् ॥ ७७४ ॥

अश्वस्य रक्षणे ज न्यप्रवीणं लक्ष्मणं प्रभुः ॥
व्यादिदेश प्रववृते म यज्ञः परमाद्भुतः ॥ ७७५ ॥

कांचनीं जानकीं य ज्ञक्रियार्हां रघुनंदनः ॥
कारयित्वा ततो दीक्षां जग्राह जगदीश्वरः ॥ ७७६ ॥

तस्मिन् यज्ञे जनो ज गं दृष्टः पूर्णमनोरथः ॥
दत्तं सर्वं मुखाद्यामदेहीति न विनिःसृतम् ॥ ७७७ ॥

न बभूवेदृशो य ज्ञः शक्रस्य वरुणस्य वा ॥
यमस्य सोमस्येत्यूचुः सर्व एव तपोधनाः ॥ ७७८ ॥

रात्रिंचरा वान रा श्च सुवेषाः प्रयताः प्रियाः ॥
यज्ञागतानां सर्वेषामासन् सर्वेपि किंकराः ॥ ७७९ ॥

वाल्मीकिर्वाटः सु म हान् रुचिरो गोमतीतटे ॥
आसीत् सुमहितो भूपैर्मुनिभिश्च महात्मभिः ॥ ७८० ॥

शिष्यावुवाच स श्री मान् युवां गत्वा समाधिना ॥
कृत्स्नं रामायणं काव्यं गायतं परया मुदा ॥ ७८१ ॥

यदि पृच्छेद्युवां रा जारामः कस्येति दारकौ ॥
वाल्मीकेरस्य शिष्यौ द्वावेवं ब्रूतं सुनिस्पृहौ ॥ ७८२ ॥

लोभो युवाभ्यां न म नाक्कर्तव्यो धनवांछया ॥
किं धनेनाश्रमस्थानां फलमूलाशिनां सदा ॥ ७८३ ॥

गेयं समग्रं सु जा नौ नावेशयश्च पार्थिवः ।
पिता हि सर्वभूतानां राजा भवति धर्मतः ॥ ७८४ ॥

सादिष्टौ तौ विन य तः तथेति रचितांजली ॥
यथोक्तमृषिणा पूर्वं तत्र तत्राप्यगायताम् ॥ ७८५ ॥

तां शुश्राव सदा रा घ्यः सत्कीर्तिं मुनिनिर्मितां ॥
बालाभ्यां मधुरं गीतां कौतूहलपरोऽभवत् ॥ ७८६ ॥

कर्मांतरे सभा म ध्ये समाहूय महामुनीन् ॥
बालौ कुशलवौ गातुं स्थापयामास राघवः ॥ ७८७ ॥

सर्वज्ञ सत्सभा ज स्थौ श्रोतृणां हर्षवर्धनं ॥
गेयं प्रचक्रतुस्तत्र तावुभौ मुनिदारकौ ॥ ७८८ ॥

प्रवृत्तस्य सुगे य स्य श्रवणेनातिहारिणा ॥
नैव तृप्तिं ययुः सर्वे श्रोतारो रामसंसदि ॥ ७८९ ॥

दृष्ट्वा विप्राश्च रा ज न्या वैश्या शूद्राश्च दारकौ ॥
पिबंत इव चक्षुर्भ्यां पश्यंति स्म मुहुर्मुहुः ॥ ७९० ॥

ऊचुः परस्परं य त्रे संगताः सर्व एव ते ॥
उभौ रामस्य सदृशौ बिंबाद्बिंबमिवोद्धृतौ ॥ ॥

जटावल्कधरौ रा शौ न स्यातां यदि तेजसा ॥
विशेषं नाधिगच्छामो गायतो राघवस्य

ततोपराण्हस म ये सर्गान् श्रुत्वा स विंशतिं ॥
अष्टादशसहस्राणि सुवर्णस्य महात्मनोः

प्रयच्छेति तदा श्रीमान् राघवः प्राह लक्ष्मणं ॥
ददौ स शीघ्रं सौमित्रिस्तयोः स्वर्णं पृथक् पृथक्॥७९४॥

दीयमानं कुमाराभ्यां फलमूलाशिनोर्वने ॥
किमनेनेति ताभ्यां तत्सुवर्णं नोररीकृतम् ॥ ७९५ ॥

तथा तयोः परमकं वाक्यं श्रुत्वा निरिच्छयोः ॥
श्रोतारश्चैव रामश्च सर्व एव सुविस्मिताः ॥ ७९६ ॥

पप्रच्छ तौ सुतेजस्कौ रामः कौतूहलान्वितः ॥
कर्ता काव्यस्य कः क्वास्ते कौ युवामिति सादरम्॥७९७॥

तमूचतुस्तौ सुयशा वाल्मीकिर्भगवान् मुनिः ॥
काव्यस्य कर्ता संप्राप्तो यज्ञस्य सविधं प्रभुः ॥७९८ ॥

यदि बुद्धिः कृता राजन् श्रवणाय महारथ ॥
कर्मांतरे क्षणीभूतः तच्छृणु त्वं सहानुजः ॥ ७९९॥

बाढमित्याह सुमना रामस्तावथ तौ तदा ॥
आपृच्छ्याजग्मतुर्हृष्टौ यत्रास्ते मुनिपुंगवः ॥ ८०० ॥

ततः स राघवो जन्यं तद्गीतं परमं शुभं ॥
शुश्राव मुनिभिः सार्धं नृपवानरराक्षसैः ॥ ८०१ ।

तस्मिन् गीते सुनिश्चित्य तौ ज्ञात्वा तौ जानकीसुतौ ॥
दूतान् परिषदो मध्ये रामो वचनमब्रवीत् ॥ ८०२

संश्रुत्य दूता ऋजवः प्रयतेनांतरात्मना ॥
मद्वचो ब्रूत संयात ऋषेर्भगवतोंतिके ॥ ८०३ ॥

सीता सदा चेन्मुयता सा पुनर्वीतकल्मषा ॥
करोत्विहात्मनः शुद्धिमनुमान्य महामुनि ॥ ८०४ ॥

अभिप्रायं मुनेर्दृष्ट्वा ज्ञात्वा तस्याश्च हृद्गतम् ॥
प्रत्ययं दातुकामायाः ततः शंसत मे लघु ॥ ८०५

श्वः प्रभाते सुतामह्याः सीता शपथमात्मनः ॥
करोतु परिषन्मध्ये शोधनार्थं ममापि च ॥ ८०६ ॥

शिष्यावुवाच स श्रीमान् युवां गत्वा समाधिना ॥
कृत्स्नं रामायणं काव्यं गायतं परया मुदा ॥ ७८१ ॥

यदि पृच्छेद्युवां राजा रामः कस्येति दारकौ ॥
वाल्मीकेरथ शिष्यौ द्वावेवं ब्रूतं मुनिस्पृहौ ॥ ७८२ ॥

लोभो युवाभ्यां न मनाक्कर्तव्यो धनवांछया ॥
किं धनेनाश्रमस्थाना फलमूलाशिनां सदा ॥ ७८३ ॥

गेयं समग्रं सुज्ञौ नौ नावज्ञेयश्च पार्थिवः ।
पिता हि सर्वभूतानां राजा भवति धर्मतः ॥ ७८४ ॥

सादिष्टौ तौ विनयतः तथेति रचितांजली ॥
यथोक्तमृषिणा पूर्वं तत्र तत्राभ्यगायताम् ॥ ७८५ ॥

तां शुश्राव सदा रामः सत्कांतं मुनिनिर्मितां ॥
बालाभ्यां मधुरं गीतां कौतूहलपरोऽभवन् ॥ ७८६ ॥

कर्मांतरे सभामध्ये समाहूय महामुनीन् ॥
बालौ कुशलवौ गातुं स्थापयामास राघवः ॥ ७८७ ॥

सर्वज्ञः स समाजस्थौ श्रोतृणां हर्षवर्धनं ॥
गेयं प्रचक्रतुस्तत्र तावुभौ मुनिदारकौ ॥ ७८८ ॥

प्रवृत्तस्य सुगेयस्य श्रवणेनातिहारिणा ॥
नैव तृप्तिं ययुः सर्वे श्रोतारो रामसंसदि ॥ ७८९ ॥

हृष्टा विप्राश्च राजन्या वैश्याः शूद्राश्च दारकौ ॥
पिबंत इव चक्षुर्भ्यां पश्यंति स्म मुहुर्मुहुः ॥ ७९० ॥

ऊचुः परस्परं यत्र संगताः सर्व एव ते ॥
उभौ रामस्य सदृशौ बिंबाद्बिंबमिवोद्धृतौ ॥ ७९१ ॥

जटावल्कधरौ राज्ञो न स्यातां यदि तेजसा ॥
विशेषं नाधिगच्छामो गायतो राघवस्य च ॥ ७९२ ॥

ततोपराह्णसमये सर्गान् श्रुत्वा स विंशतिं ॥
अष्टादशसहस्राणि सुवर्णस्य महात्मनो ॥ ७९३ ॥

प्रपच्छेति तदा श्रीमान् राघवः प्राह लक्ष्मणं ॥
दद़ौ स शीघ्रं सौमित्रिस्तयोः स्वर्णं पृथक् पृथक् ॥७९४॥

दीयमानं कुमाराभ्यां फलमूलाशिनोर्वने ॥
किमनेनेति ताभ्यां तत्सुवर्णं नोररीकृतम् ॥ ७९५ ॥

तथा तयोः परमक वाक्यं श्रुत्वा निरिच्छयोः ॥
श्रोतारश्चैव रामश्च सर्व एव सुविस्मिताः ॥ ७९६ ॥

पप्रच्छ तौ सुते जस्कौ रामः कौतूहलान्वितः ॥
कर्ता काव्यस्य कः क्वास्ते कौ युवामिति सादरम् ॥७९७॥

तमूचतुस्तौ तु यशा वाल्मीकिर्भगवान् मुनिः ॥
काव्यस्य कर्ता संप्राप्तो यज्ञस्य सविधं प्रभुः ॥७९८ ॥

यदि बुद्धिः कृता राजन् श्रवणाय महारथ ॥
कर्मांतरे क्षणीभूतः तच्छृणु त्वं सहानुजः ॥ ७९९॥

बाढमित्याह तु मना रामस्तावथ तौ तदा ॥
आपृच्छ्याजग्मतुर्हृष्टौ यत्रास्ते मुनिपुंगवः ॥ ८०० ॥

ततः स राघवो जस्रं तद्गीतं परम शुभं ॥
शुश्राव मुनिभिः सार्धं नृपवानरराक्षसैः ॥ ८०१ ॥

तस्मिन् गीते मुनि यतौ ज्ञात्वा तौ जानकीसुतौ ॥
दूतान् परिषदो मध्ये रामो वचनमब्रवीत् ॥ ८०२ ।

संश्रुत्य दूता ऋजवः प्रयतेनांतरात्मना ॥
मद्वचो ब्रूत संयात ऋषेर्भगवतोंतिके ॥ ८०३ ॥

सीता सदाचेन्नू प वा सा पुनर्वीतकल्मषा ॥
करोत्विहात्मनः शुद्धिमनुमान्य महामुनि ॥ ८०४ ॥

अभिप्रायं मुने रा दौ ज्ञात्वा तस्याश्च हृद्गतम् ॥
प्रत्ययं दातुकामायाः ततः शंसत मे लघु ॥ ८०५

श्वः प्रभाते सुता म द्याः सीता शपथमात्मनः ॥
करोतु परिषन्मध्ये शोधनार्थं ममापि च ॥ ८०६ ॥

नत्वा दूता गताः श्री मान् वाल्मीकिर्यत्र तत्र ते ॥
तं नमस्कृत्य तत्कार्यं कथयामासुरानताः ॥ ८०७ ॥
श्रुत्वा तद्भाषितं रा ज्ञो मुनिर्ज्ञात्वा मनोगतम् ॥
एवं करिष्यते सीता दैवतं हि पतिः स्त्रियाः ॥८०८॥
इत्याह यत्सोति म हाद्युतेः प्रत्येत्य राघवं ॥
बभाषिरे स तच्छ्रुत्वा प्राह सर्वान् ऋषीन् नृपान् ॥८०९॥
भगवंतो मुनि ज नाः सशिष्याः सानुगा नृपाः ॥
पश्यंतु सीताशपथं यश्चैवान्योपि कांक्षते ॥ ८१० ॥
श्रुत्वा तद्धर्मन य वद्वाक्यं तस्य महात्मनः ॥
ऋषीणां च नृपाणां च साधुवादो महानभूत् ॥ ८११
कृत्वैवं निश्चयं रा जा श्वोभूत इति राघवः ॥
विसर्जयामास तदा सर्वान् शत्रुनिषूदनः ॥ ८१२ ॥
रात्रौ गतायां स म ये वसिष्ठादीन् मुनीन् नृपान् ॥
राम आव्हयति स्मार्यान् सभायामितरानपि ॥ ८१३॥
सर्व एव समा ज ग्मुर्वैश्याः शूद्राः सहस्रशः ॥
सीताशपथवीक्षार्थं कुतूहलपरा जनाः ॥ ८१४ ॥
प्राचेतसोऽतिप्र य तः ससीतः समुपागमत् ॥
तमृषि पृष्ठतः सीताप्यन्वगच्छदवाङ्मुखी ॥ ८१५ ॥
कृतांजलिर्बाष्प ज लव्याप्ताक्षी जनकात्मजा ॥
श्रुतिं ब्रह्माणमिव तां वाल्मीकिमुनिगामिनीम् ॥८१६॥
देवीं समालोक्य तां साधुवादो महानभूत् ॥
राम सीतामुभौ केचित् प्रशशंसुस्तदा जनाः ॥८१७॥
जनौघमध्ये धी रा यः प्रविश्य मुनिसत्तमः ॥
सीतासहायो वाल्मीकिरितिहोवाच राघवम् ॥ ८१८ ॥
इयं राम स्वच्छ म तिः सुव्रता धर्मचारिणी ॥
अपवादात् परित्यक्ता ममाश्रमसमीपतः ॥ ८१९ ॥

लोकापवादा चे श्री मन् राम भीतस्य सुव्रत ॥
प्रत्ययं दास्यते सीता तामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ८२० ॥

इमौ तव सुतौ रा जन्यमलौ यमलौ बुधौ ॥
न स्मराम्यनृतं पुत्रो दशमोहं प्रचेतसः ॥८२१॥

बहूनि वर्षाणि म या तपश्चर्यास्ति या कृता ॥
नोपाश्नीयां फलं तस्या दुष्टेयं यदि मैथिली ॥ ८२२ ॥

भूतपूर्वं न मे ज न्मन्यस्मिन् राघव किल्बिषं ॥
फलमश्नामि तस्याहमपापा यदि मैथिली ॥ ८२३ ॥

विचिन्त्य सीतां प्र य तां मनः षष्ठेंद्रियेष्विमां ॥
गृहीतवानहं सेयं प्रत्ययं तव दास्यति ॥ ८२४ ॥

तमाह प्रांजली रा जा यथा वदसि धर्मवित् ॥
प्रत्ययस्तु मम ब्रह्मंस्तव वाक्यैरकल्मषैः ॥८२५ ॥

वृत्तः पुरापि सु म हान्प्रत्ययः सुरसन्निधौ ॥
सेयं लोकभयात्त्यक्ता तद्भवान्क्षन्तुमर्हति ॥ ८२६ ॥

शुद्धा प्रिया च मे ज स्त्वमिय सीता मुनीश्वर ॥
पुत्रौ च मम जानामि यमजातौ कुशीलवौ ॥८२७॥

रामस्य तेभिप्रा य ज्ञाः पुरस्कृत्य विधिं सुराः ॥
सीतायाः शपथे तस्मिन्सर्वएव समागताः ॥ ८२८ ॥

रामागतेष्वथ ज न्मप्रभृतिष्वमरेषु सा ॥
बद्धांजलिरधोदृष्टिराह काषायवासिनी ॥ ८२९ ॥

यदाप्यन्य नैव म या राघवाच्चिंतयाम्यहं ॥
तथा मे माधवी देवी विवरं दातुमर्हति ॥ ८३० ॥

मनोवाक्कर्मभी रा मं चिंतयामि सदा यथा ॥
तथा मे माधवी देवी विवरं दातुमर्हति ॥ ८३१ ॥

सत्या यथैषा म म वाग्वेद्मि रामात्परं न चेत् ॥
तथा मे माधवी देवी विवरं दातुमर्हति ॥ ८३२ ॥

शपथा हृदये श्री मा ध्यात्वा तस्या रघूत्तम ॥
भूतलादुत्थित दिव्य सिंहासनमनुत्तम ॥ ८३३ ॥

गृहीत्वा धरणी रा ज्ञा बाहुभ्या तत्र मैथिली ॥
स्वागतेनाभिनद्यैना स्थापयामास सादरा ॥ ८३४ ॥

तदा ता दिव्यस्तु म नोवृष्टि सीतामवाकिरत् ॥
श्रिय सिंहासनगता प्रविशती रसातल ॥ ८३५ ॥

साधुकारस्तदा ज ज्ञे देवानामम्बरे महान् ॥
व्याजन्हुर्बहुधा वाचो दृष्ट्वा सीताप्रवेशन ॥ ८३६ ॥

नृपा महर्षयो य ज्ञवाटस्था इतरे जना ॥
दृष्ट्वा प्रवेश सीताया विस्मयान्नोपरेमिरे ॥ ८३७ ॥

भुवि प्रविष्टा ता रा ज्ञीं दृष्ट्वा बाष्पाकुलेक्षण ॥
अवाक्शिरा दीनमना राम आसीत्सुदु खित ॥८३८॥

चिर रुदित्वाह म न शोको मे स्प्रष्टुमिच्छति ॥
पश्यतो मम सीताद्य नष्टा श्रीरिव रूपिणी ॥ ८३९॥

रावणेन हृता ज न्हुकन्येव प्रयता सती ॥
तदाह सन्निधौ नास पश्यतो मे भुवाद्य सा ॥ ८४०॥

रक्ष पतेराल य त सिंधो पारात्प्रिया मया ॥
आनीता येन मे तस्य किमगम्य रसातल ॥ ८४१ ॥

वसुधे देवि भ ज त सीता निर्यात्यता मम ॥
दर्शयिष्यामि वा रोष किं न जानासि मद्गुरु ॥८४२॥

श्वश्रूस्त्वमसि मे य त्सा त्वत्सकाशा महात्मना ॥
कर्षता हलहस्तेन जनकेनोद्धृता पुरा ॥ ८४३ ॥

तस्मान्निर्यात्यता रा मा विवर वा प्रयच्छ मे ॥
पाताले नाकपृष्ठे वा वसेय सहितस्तया ॥ ८४४ ॥

त्वमानयाशु ता म त्तस्तत्कृतेह वसुधरे ॥
नोचेद्विनाशस्ते मत्तो मत्तोष विनिहासि यत् ॥ ८४५ ॥

एवं क्रुद्ध प्रभुं श्री मानुवाच चतुराननः ॥
राम राम न संतापं कर्तुमर्हसि सुव्रत ॥८४६॥
स्मर त्वं पूर्वकं रा जन्मंत्रं भावमरिंदम ॥
सुखेन नागलोकं सा माता सीता तव प्रिया ॥८४७॥
भूयः स्वर्गे संग म स्ते भविष्यति तया सह ॥
शेषं भविष्यत्काकुत्स्थ काव्यं रामायणं शृणु ॥८४८॥
महाकाव्यं तु रा ल र्षे मया देवैः सह श्रुतं ॥
एवमुक्त्वा सुरैः सार्द्धं ब्रह्मा स्वभवनं ययौ ॥ ८४९ ॥
रामो मुनिं विन य तः प्रार्थयामास सांजलिः ॥
भगवान् यद्भविष्यत्तच्छ्वोभूते संप्रवर्त्यतां ॥ ८५० ॥
एवमुक्त्वा तदा रा घ्यः श्वोभूते मुनिभिः सह ॥
तं जनौघं निवृत्त्यागात्पर्णशालां महामुनेः ॥ ८५१ ॥
कुशीलवौ श्रोतु म नाः सोऽब्रवीद्राघवः सुतौ ॥
गीयतामविशंकाभ्यामिति वाल्मीकिसंनिधौ ॥ ८५२ ॥
तेषूपविष्टेषु ज गत्पूजितेषु महात्मसु ॥
भविष्यदुत्तरं काव्यं जगतुस्तौ कुशीलवौ ॥ ८५३ ॥
श्रुत्वा रहस्य म य तैर्मुनिभि. सह राघवः ॥
ततो विसर्जयामास सर्वान् यज्ञागतान्नृपान् ॥ ८५४ ॥
यज्ञावसाने स्व ॥ नैः सहितः सकलैरपि ॥
एकाकिनमिवात्मानं मेने जनकजां विना ॥ ८५५ ॥
यदा वियुक्तः प्र य यौ तया सद्गुणसंपदा ॥
बभूव तत्स्मृतिस्तस्य सुधीरस्यापि कंपदा ॥ ८५६ ॥
बभूव दुःखभा रा तैः सीतां स्मृत्वा क्षणे क्षणे ॥
रामः शून्यं जगन्मेने न शांतिं मनसागमत् ॥ ८५७ ॥
सर्वान्विसृज्य प्र म दां हादि कन्यानुगैः सह ॥
प्रविवेश ततोऽयोध्यां रामो राजीवलोचनः ॥ ८५८ ॥

न सीतायाः परां श्री मान् वने भार्यां रघूत्तमः ॥
यज्ञे यज्ञे च पत्न्यर्थं सैवाभूत्कांचनी प्रभोः ॥८५९॥

धर्मेण राघवो रा ज्यं चकार स महायशाः ॥
दशवर्षसहस्राणि वाजिमेधानथाकरोत् ॥ ८६० ॥

चक्रेऽप्यद्भुत सा म र्थ्यांचतो दशरथात्मजः ॥
वाजपेयान्दशगुणस्तथा बव्हासदक्षिणान् ॥ ८६१ ॥

अग्निष्टोमैश्च ते ज स्वी सेतिरात्रैश्च राघवः ॥
ईजे क्रतुभिरन्यैश्च श्रीमान्बहुसुवर्णकैः ॥ ८६२ ॥

सदैव धर्मे प्र य तमानस्यैवं धरापतेः ॥
स कालो व्यत्ययात्तस्य राघवस्य महात्मनः ॥८६३॥

वानरास्तं महा रा जमृक्षा रात्रिंचराश्च ये ॥
सदानुरंजयन्त्याज्ञानिरता रघुनंदनम् ॥ ८६४ ॥

वृष्टिर्बभूव स म ये नाकाले निधनं तदा ॥
हृष्टपुष्टजनाकीर्णं पुरं जनपदास्तथा ॥ ८६५ ॥

अथ ता मातरो ज ग्मुः स्वर्गं रामस्य सुव्रताः ॥
पुत्रपौत्रैः परिवृताः प्रापुर्दशरथं पतिम् ॥ ८६६ ॥

तासां चकार सु य ज्ञाः स्वयं धर्म्याः क्रिया प्रभुः ॥
ता उद्दिश्य ब्राह्मणेभ्यो ददौ दानानि च क्रतूः ॥८६७॥

युधाजिताश्च द्वि ज पो गार्ग्यो निजपुरोहितः ॥
दत्त्वायुतं हयानानास्त्रवस्त्रधनं बहु ॥ ८६८ ॥

संप्रेषितस्त प्रि य कृद्राघवो भ्रातृभिः सह ॥
प्रत्युद्गम्य क्रोशमात्रं पूजयामास सादरं ॥ ८७९ ॥

संपूज्य तमपि रा जा तद्धनं प्रतिगृह्य च ॥
पृष्ट्वाय कुशलं सर्वं मातुलस्य युधाजितः ॥ ८७० ॥

किमाह मातुलो म ह्यं यदर्थं त्वमिहागतः ॥
त सर्वं भगवन्ब्रूहि स श्रीमानित्युवाच त ॥८७१॥

गार्ग्यः प्राह तव श्री मान्मातुलस्त्वाह राघव ॥
सिंधोर्नदस्योभयतः पार्श्वेऽयं विषयो महान् ॥८७२ ॥

शैलूषस्य सुता रा जो गंधर्वाणां महाबलाः ॥
तिस्रः कोट्य इमं देशं रक्षंति रणकोविदाः ॥ ८७३॥

तन्निर्जित्य रणे म तान् गंधर्वनगरं च तत् ॥
निवेशय पुरे द्वे स्वे देशोयमतिशोभनः ॥ ८७४ ॥

तमाह बाढ रा म पिंगलक्षपुष्कलनामकौ ॥
भरतस्यात्मजौ वीरौ त देशं विचरिष्यतः ॥ ८७५ ॥

एवमुक्त्वा पुण्य थ ग्नाः कुमाराविभिषिच्य तौ ॥
प्रेषयामास भरतं महत्या सेनया सह ॥ ८७६ ॥

मातुलेन सहा ग तत्रं धर्वनगरं ततः ॥
सप्तरात्रं महायुद्धं भरतस्तैः सहाकरोत् ॥ ८७७ ॥

ततस्तेषु महा म न्युर्भरतो राघवानुजः ॥
संवर्त्तं मत्रेषु गन्धर्वेष्वभ्यचोदयत् ॥ ८७८ ॥

कालपाशसिता स ग्मुर्विलयं सर्व एव ते ॥
क्षणेनाभिहतास्तेन तिस्रः कोट्यो महात्मना ॥८७९

नानायुधधरा य त्रा गंधर्वा भस्मसात्कृताः ॥
तद्युद्धं तादृशं घोरं न स्मरति दिवौकसः ॥ ८८० ॥

ततो रामस्यानु ज ग्मा तस्मिन्देशे पुरे वरे ॥
निवेशयामास तदा, स्थापयामास नंदनौ ॥ ८८१ ॥

तक्षस्य धर्मज्ञा य अप्यरस्य महामतेः ॥
अलका धनदस्येव पुरी तक्षशिला मता ॥ ८८२

पुष्कलस्यापि वी रा णां धीराणां समतस्थितेः ॥
पुष्कलावतमत्याढ्यं नगरं नगरजितम् ॥८८३॥

निवेश्य सप्त न म ये पुरेऽद्वैः पंचभिस्ततः ॥
पुनरायान्महाबाहोरयोध्यां राघवानुजः ॥ ८८४ ॥

आगते भरते श्री मान्रामः सौमित्रिमब्रवीत् ॥
अंगदश्चंद्रकेतुश्च तव पुत्राविमावहं ॥ ८८५ ॥

अभिषेक्ष्यामि सौ रा ष्ट्र देशः साधु विलोक्यतां ॥
अब्रवीद्भरतो देशो रम्यः कारुपथः प्रभो ॥ ८८६ ॥

गुरुवाक्यसमं म त्वा भरतस्य वचः प्रभुः ॥
लक्ष्मणं प्राह गच्छ त्वं कुरु तत्र पुरद्वयं ॥ ८८७ ॥

स गुरूक्तः स्वात्म ज योश्चकार द्वे पुरे शुभे ॥
अंगदस्यांगदीयाख्या पुरी परमशोभना ॥ ८८८ ॥

चंद्रकेतोश्चाश्र य दा सतां साधुगुणैर्युता ॥
चंद्रकांताभिधा रम्या गम्या जातु न या द्विषां ॥ ८८९ ॥

रामाभिषिक्त स्वं रा ज्ये कांतकांतप्रभं सुतं ॥
अंगदं स्थापयित्वाऽगादयोध्यां लक्ष्मणोऽद्भुतः ॥ ८९० ॥

भरतोऽपि तथा म ल्लं चंद्रकेतुं महाबलं ॥
निवेश्य राज्ये साकेतमगात्संवत्सरोषितः ॥ ८९१ ॥

उभौ रामांघ्रिभ क्त ने सौमित्रिभरतौ रतौ ॥
कालं गतमपि स्नेहान्न विजानीत एव तौ ॥ ८९२ ॥

पौरकार्येषु प्र य तमानानां धर्मचारिणां ॥
एवं वर्षसहस्राणि दश तेषामयुस्तदा ॥ ८९३ ॥

अथ काले गते ज्ञ स्य निदेशेन महा मनः ॥
कालस्तापसरूपेण रामद्वारमुपागमत् ॥ ८९४ ॥

दूतोऽहं तस्य भो य स्य महर्षेरमितं बल ॥
राम दिदृक्षुरायातः कार्येणेत्याह तत्र सः ॥ ८९५ ॥

तच्छ्रुत्वा लक्ष्मणो रा ज्ञे न्यवेदयत तापसः ॥
दूतस्त्वां द्रष्टुमायातस्तं त्व पश्य रघूत्तम ॥ ८९६ ॥

रामः प्रोवाच सु म ते वत्स मत्सविध द्रुत ॥
प्रवेश्यतां मुनिस्तात महौजा द्वारि मास्तु सः ॥ ८९७ ॥

सौमित्रिणा ततः श्री मांस्तापसः स प्रवेशितः ॥
अभिगम्य रघुश्रेष्ठं वर्धस्वेत्याह सादरं ॥ ८९८ ॥

सत्कृत्याह मुनिं रा जा यस्य दूतस्त्वमागतः ॥
तस्य संदेशवाक्यानि समग्राणि निवेदय ॥ ८९९ ॥

एवमुक्तः स रा म यं तापसः प्राह राघव ॥
रहस्यतत्प्रवक्तव्यं किंचान्यदपि भूपते ॥ ९०० ॥

यः श्रोता कोपि रा ज न्यो द्रष्टा वा रघुनंदन ॥
स वध्यस्तव रामाज्ञा मुनींद्रस्येदृशी स्फुटा ॥ ९०१ ॥

सुदृढव्यवसा य स्तच्छ्रुत्वा तापसभाषितं ॥
तथेति स प्रतिज्ञाय रामो ल्क्ष्मणमब्रवीत् ॥ ९०२॥

द्वारि तिष्ठ प्रवी रा द्य द्वास्थं त्वमपसारय ॥
वाचं यः शृणुयाद्वा नो पश्येद्वध्यः स मे भवेत् ॥९०३

द्वारि निक्षिप्य सु म तिं लक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रजः ॥
तमुवाच मुनिं वाक्यं कथयस्वेति सोब्रवीत् ॥ ९०४ ॥

वचनं शृणु रा ज न्मे यदर्थमहमागतः ॥
पितामहेन देवेन प्रेषितोस्मि महाबल ॥ ९०५ ॥

कालोहं भूरि गा य स्य तव पुत्रो रघूत्तम ॥
समयो यः कृतः पूर्वं परिपूर्णः स सत्पते ॥ ९०६ ॥

हत्वा दशास्यं त्रि ज गत्त्वया निष्कंटकं कृतं ॥
समयोयं निजं लोकमागंतुं जगदीश्वर ॥ ९०७ ॥

नृलोके समयो य स्ते कृतो वस्तुं सुरेश्वर ॥
दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥९०८ ॥

स संपूर्णो महा रा ज प्रजाः संरक्षितुं यदि ॥
भूयोपीच्छसि भद्रं ते वस राम यथासुखं ॥ ९०९ ॥

एवं पितामह म तं श्रुत्वा कालमुखात्प्रभुः ॥
प्रहसन्नब्रवीत्कालं मान्यं ब्रह्मवचो मम ॥ ९१० ॥

कार्यमेव मया श्री मान् यथेवाह पितामहः ॥
भद्र तेस्तु गमिष्यामि यत एवाहमागतः ॥९११

तथा तयोः कान्त ग जश्रेष्ठयोर्वदतोर्मिथः ॥
दुर्वासा भगवान्योगी राजद्वारमुपागमन् ॥ ९१२

स पुत्रोऽभेरुम्र म हा द्वास्थ सौमित्रिमब्रवीन् ॥
अर्थोतिक्रामति मम राम दर्शय कुत्र सः ॥ ९

नत्वा रामस्यानु ज स्न मुनिमाह कृतांजलिः ॥
कोर्थस्ते भगवान् रामो व्यग्रस्तिष्ठ क्षण मुने ॥

स चड भाह मां य त्नादस्मिन्नेवं क्षणे द्रुतं ॥
प्रतिवेदय रामाय दुर्वासा विश्रुतो ह्यहं ॥ ९१

नेविदत्वामथ त रा म शत्रुघ्न भरतं तथा ॥
सतति नगरं राष्ट्रं शप्त्वा यास्याम्यमानितः

स एकस्यास्तु म म मा सर्वेषां मरणं समं ॥
इति बुध्वा विनिश्चित्य राघवाय न्यवेदयत् ।

काल विसृज्य रा ज गद्धर्ता दुर्वाससं मुनिं ॥
प्रत्युद्गम्य प्रणम्याह किं कार्यं भगवन्निति

राम प्रत्याह स ॥ मिप्रवरोऽनशनव्रतं ॥
अयुताब्दं कृतं सिद्धमन्नमिच्छामि राघव

श्रुत्वाशु रघुरा ज स्तद्वाक्य सुप्रीतमानसः ॥
भोजनं मुनिमुख्याय यथासिद्धमुपाहरत्

॥ तद्भुक्त्वास्तुद य स्ते सदेत्युक्त्वा महातपाः ॥
तृप्तोऽमृतरसान्नेन स्वमाश्रममुपागमत्

स्मृत्वा कालवचो रा जा स्वां प्रतिज्ञां च व त्सलः ॥
दुःखितोऽभिवाङ्मुखस्तूष्णीं तस्थौ ॥

महाराजे त्वम म त्वां स्वां कीर्तिं सुस्थिरां कुरु ॥
जहि मां सौम्य विसब्धं प्रतिज्ञां

भग्नप्रतिज्ञा ये श्रीमन्ने यान्ति नरकं नराः ॥
जहि मां निःशङ्कस्त्वं धर्मं रक्षय राघव ॥ १२४ ॥
तथोक्तः शोकभारार्तो बभूवाकुलमानसः ॥
तद्वृत्तं सुहृदां मध्ये कथयामास राघवः ॥ १२५ ॥
मन्त्रिणो गतसत्त्वाश्च तूष्णीमासन्निचेतसः ॥
अथोवाच वसिष्ठस्तु समयज्ञो महामतिः ॥ १२६ ॥
दृष्टं मयैतद्राजर्षे तत्तज्ज्ञाच्च श्रुतं पुरा ॥
लक्ष्मणेन वियोगोऽयं भवितेति तव प्रभो ॥ १२७ ॥
त्यजैनं राम तु यशः प्रतिज्ञां मा वृथा कृथाः ॥
प्रतिज्ञायां विनष्टायां धर्मः सर्वोऽपि नश्यति ॥ १२८ ॥
स गुरोः सम्मतां श्रुत्वा वाक्यमकल्मषम् ॥

कायमेर मया श्रो मान् यथैवाह पितामह ॥
भद्र तेस्तु गमिष्यामि यत एवाहमागत ॥९११॥

तथा तयो काल रा नश्रष्ठये वेदतोर्मिथ ॥
दुर्वासा भगवा योगी राजद्वारमुपागमत् ॥ ९१२ ॥

स पुत्रोऽत्रेमग्र य हा द्वास्थ सौमित्रिमब्रवीत् ॥
अर्थोतिक्रामान मम राम दशय कुत्र स ॥ ९१३ ॥

नवा रामस्यानु न स्त मुनिमाह कृताजलि ॥
कार्यस्ते भगवान् रामो व्यग्रस्तिष्ठ क्षण मुने ॥९१४॥

स चड आह मा य ल्लादस्मिन्नेव क्षण द्रुत ॥
प्रतिवदय रामाय दुर्वासा विश्रुतो ह्यह ॥ ९१५ ॥

नोचत्त्वामथ त रा म शत्रुघ्न भरत तथा ॥
सतात नगर राष्ट्र शप्स्या यास्याम्यमानित ॥ ९१६ ॥

स एकस्यास्तु म म मा सर्वेषा मरण सम ॥
इति बुध्या विनिश्चित्य राघवाय न्यवेदयत् ॥ ९१७ ॥

काल विसृज्य स ज गद्भर्ता दुर्वासस मुनि ॥
प्रत्युद्गम्य प्रणम्याह किं काय भगवन्निति ॥ ९१८॥

राम प्रत्याह स य मिप्रवरोऽनशनव्रत ॥
अयुताब्द कृत सिद्धमन्नमिच्छामि राघव ॥ ९१९ ॥

श्रुत्वाशु रघुरा ज स्तद्वाक्य सुप्रीतमानस ॥
भोजन मुनिमुख्याय यथासिद्धमुपाहरत् ॥ ९२० ॥

स तदुक्तास्तद्द य स्ते सदेत्युक्ता महातपा ॥
तृप्तोऽमृतरसान्नेन स्वमाश्रममुपागमत् ॥ ९२१ ॥

स्मृत्वा कालवचो रा जा स्वा प्रतिज्ञा च व सल ॥
दु खिनोवाङ्मुखस्तूष्णी तस्थौ त लक्ष्मणोऽब्रवीत् ९२२

महाराज त्वम य रा स्वा कीर्तिं सुस्थिरा कुरु ॥
जहि मां सौम्य विस्रब्ध प्रतिज्ञा परिपालय ॥९२३॥

भग्नप्रतिज्ञा ये श्रो मर्ते याति नरक नरा ॥
जहि मा निर्विशंकस्त्व धर्म वर्जय राघव ॥ ९२४ ॥

तथोक्तः शोकभा रा तो प्रभुराकुल्मानस ॥
तद्वृत्त सुहृदा मध्ये कथयामास राघवः ॥ ९२५ ॥

मन्त्रिणो गतसा म र्थ्यास्तूष्णीमासन्विचेतस ॥
अथोवाच वसिष्ठस्त सत्यसंध महामते ॥ ९२६ ॥

दृष्ट मयैतदा ज पै तत्त्वाच्च श्रुत पुरा ॥
लक्ष्मणेन वियोगोऽपि भवितैव तव प्रभो ॥ ९२७ ॥

त्यजैन राम सु य शा प्रतिज्ञा मा वृथा कृथा ॥
प्रतिज्ञाया विनष्टायां धर्म सर्वोऽपि नश्यति ॥ ९२८ ॥

स गुरो स्यता रा तद्वा वाक्यमकल्मष ॥
धर्मात्परिषदो मध्ये रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ९२९ ॥

विसर्जये त्वा सु म ते माभूद्धर्मविपर्यय ॥
त्यागो वधो वा विहित साधूनामुभय सम ॥ ९३०

इत्युक्त साश्रुर ज नि प्रभु नत्वा स लक्ष्मण ॥
निर्ग्रीश वेश्म न प्रायात्सरयूतीरमात्मवान ॥ ९३१ ॥

तत्रोपस्पृश्य स य तस्रोता बध्न सन दृढ ॥
योगयुक्तोभवद्धीमान् सस्मर रामात्मनि ॥ ९३२ ॥

शक्रादयस्तम ज रा दिव्यै पुष्पैर्मनोहरै ॥
अवकीर्य मुदा स्तुत्वा गीतैर्विश्च नर्तनै ॥ ९३३ ॥

सत्कृत्य सर्वेपि य कृश्वर राघवानुजम् ॥
सशरीर विमानेन स्वर्गं निन्यु कृतोत्सवा ॥ ९३४ ।

विसृज्य लक्ष्मण रा मो दु खशोकसमन्वित ॥
पुरोधसो मन्त्रिणश्च नैगमांश्चेदमब्रवीत् ॥ ९३५ ॥

अयोध्याया पति म द्य भरत धर्मवत्सल ॥
वीरमद्याभिषेक्ष्यामि ततो यास्याम्यह वन ॥ ९३६ ॥

राजास्तु भरत श्री मान्सभ रानानयत्विह ॥
अद्यैवाह गमिष्यामि लक्ष्मणेन गता गति ॥ ९३७ ॥

तच्छ्रुत्वा वचन रा ज्ञ सर्वा प्रकृतयो भृश ॥
शिरोभि प्रणता भूमौ गतसत्त्वा इवाभवन् ॥ ९३८ ॥

भरतश्चापि नि म ना विसज्ञोभूत्तदा भृश ॥
राज्य विगर्हयामास वचन चेदमब्रवीत् ॥ ९३९ ॥

वचन शृणु रा ज न्मे राज्य स्वर्ग त्वया विना ॥
न कामये क्षण स्पष्ट सत्येनाह शपे प्रभो ॥ ९४० ॥

कुशो ह्यस्य न य विद्धर्मवित्प्रवर प्रभो ॥
कोसलेषूत्तरेष्वेतावभिषेक्तु त्वमर्हसि ॥ ९४१ ॥

इतो दूता स त्व रा त शत्रुघ्न प्रति राघव ॥
गच्छन्तात्वयातुस्माक गमन भक्तवत्सल ॥ ९४२ ॥

ततो गुरु प्राह म ही पश्येमा प्रकृतीर्गता ॥
ज्ञात्वा समीप्सित कार्य वत्स मा विप्रिय कृथाः ।९४३।

दयालुरुत्थाप्य ज नान् किं करोमीत्यथाब्रवीत् ॥
तत सर्वेपि ते भक्ता राम वचनमब्रुवन् ॥ ९४४ ॥

सदारा ससुता य त्वास्यक्ता सर्वस्वमीश्वर ॥
गच्छन्तमनुगच्छामो यत्र राम गमिष्यसि ॥ ९४५ ॥

भक्तान्समस्तान्स्व ज नान्बाढमित्येव सोब्रवीत् ॥
ततोभिषिच्य तौ पुत्रावकमारोप्य व सल ॥ ९४६

परिष्वज्य स्वपि य कन्मूर्ध्न्युपाघ्राय चासकृत् ॥
स्वे पुरे प्रेषयामास सुतपत्नौ कुशीलवौ ॥ ९४७ ॥

तत पर सदा रा ध्यो रामो राजीवलोचन ॥
दूतान्सप्रेषयामास शत्रुघ्नाय महात्मने ॥ ९४८ ॥

प्रभुणा प्रेषिता म ध्ये कृतवासा महाजवाः ॥
दूतास्त्रिभिरहोरात्रैः साकेतान्मधुरा ययु ॥ ९४९ ॥

शत्रुघ्नायाथ ते श्री मद्वृत्तमाचख्युरद्भुतं ॥
लक्ष्मणस्य परित्यागं प्रतिज्ञां राघवस्य तां ९५०

विभज्य पुत्रयो रा ज्यं दत्तं विन्ध्यस्य रोधसि ॥
पुरी कुशावती नाम कुशस्य रचितोत्तमा ॥ ९५१ ॥

श्रावस्तीति पुरी म ह्यां प्रसिद्धिं प्रापिता वरा ॥
लवस्य निर्मिता वीर राघवेण महात्मना ॥ ९५२ ॥

कृत्वा लयोध्यां वि ज नां राघवो भरतस्तथा ॥
पौरैः समं स्वर्गमने कृतोद्योगौ सहानुगौ ॥ ९५३ ॥

एवं निवेद्य म प ताः शत्रुघ्नाय महात्मने ॥
विरेमुस्ते ततो दूता भो त्वरस्वेति चाब्रुवन् ॥ ९५४॥

श्रुत्वा वृत्तं तद्र रा वान्छत्रुघ्नः कांचनाभिधं ॥
पुरोहितं समानीय प्रजाश्चाकथयत्स्वयं ॥ ९५५ ॥

अभिषिच्याथ सु म हत्तद्राज्यं स्वं विभज्य सः ॥
पुत्राभ्यां प्रददौ लेभे सुबाहुर्मधुरां पुरीं ॥ ९५६ ॥

शत्रुघाती च ते ज स्वी वैदिशं प्राप सत्पुरं ॥
एवं कृत्वागादयोध्यां रथेनैकेन सत्वरं ॥ ९५७ ॥

स शत्रुघ्नो विन य वानभिवाद्याह राघव ॥
तवानुगमने राजन्विद्धि मां कृतनिश्चयं ॥ ९५८ ॥

दत्तं राज्यं तनु ज यो: कृतं कृत्स्नमशेषतः ॥
न चान्यदद्य वक्तव्यमागतोऽहमुपासितुम् ॥ ९५९ ॥

त्वच्छासनं त्वाश य ज्ञ प्रभो नित्यमनुष्ठितं ॥
विहन्यमानं नेच्छामि प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ९६० ॥

तं बाढमित्युदा रा णां गुरुराहातिवत्सलः ॥
ततः समागता ऋक्षा वानराश्च सयूथपाः ॥ ९६१ ॥

ते कृतांजलयो म ह्यां पतिताः प्रभुमब्रुवन् ॥
नयास्मानपि काकुत्स्थ शरणागतवत्सल ॥ ९६२ ॥

ताश्च बाढमिति श्री मानुवाच श्रितवत्सल ॥
अथ बद्धांजलि प्राह सुग्रीवो रघुनंदनम् ॥ ९६३ ॥

अभिषिच्यांगद रा ज्ये प्राप्तोह राम कामद ॥
तवानुगमने राजन्विद्धि मा कृतनिश्चय ॥ ९६४ ॥

तं स्मयन्नाह स म ये प्राप्त बाढमिति प्रभु ॥
बिभीषणमथोवाच वाचरपतिशतस्तुत ॥ ९६५ ॥

शृणु राक्षसरा ज त्वं कार्यं मच्छासन त्वया ॥
प्रजा सरक्ष धर्मेण नोत्तर वक्तुमर्हसि ॥ ९६६ ॥

यावच्चंद्रोऽब्जप्रि य श्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥
यावच्च मत्कथा लोके तावद्राज्य तवास्त्विह ॥ ९६७॥

तथेति रक्षसा रा ज्ञा प्रतिजग्राह तद्वच ॥
तमेवमुक्त्वा श्रीरामो हनूमतमथाब्रवीत् ॥ ९६८ ॥

तावत्प्रीतस्त्व र म स्व मद्वाक्यमनुपालयन् ॥
मत्कथा प्रचरिष्यति यावल्लोके हरीश्वर ॥ ९६९ ॥

कृताजलिर्वायु ज स्तमब्रवीद्राममीश्वर ॥
यावत्तव कथा लोके तावत्स्थास्याम्यह भुवि ॥ ९७०॥

जांबवत प्रव ग स मैंद च द्विविद प्रभु ॥
प्राह यावत्कलियुग तावज्जीवत सर्वदा ॥ ९७१ ॥

अथ प्रभात र ज नौ पृथुवक्षा महायशा ॥
राम कमलपत्राक्ष स्वपुरोहितमब्रवीत् ॥ ९७२ ॥

अग्रे निद्योत प्र य तोग्नि सार्द्ध व्रजत्विद ॥
वाजपेयातपत्र च शोभमान महापथे ॥ ९७३ ॥

ततो गुरुस्तपो रा शि सर्वं निरवशेषत ॥
चकार विधिवद्धर्म महाप्रस्थानिक विधिम् ॥ ९७४ ॥

सूक्ष्माम्बरधरो म न्या स ब्रह्मावर्तयन् पर ॥
कुशा गृहीत्वा पाणिभ्या सरयू प्रययौ स्वय ॥ ९७५॥

मौनव्रतधरः श्री मान् पर्यामिन पञ्चपथि ॥
निर्जगाम गृहात्तस्माद्दीप्यमानो यथांशुमान् ॥ ९७६ ॥

पार्श्वेस्य दक्षिणे ग ज्ञः पद्मा श्रीः समुपाश्रिता ॥
सव्येपि च मही देवी व्यवसायस्तथाग्रतः ॥ ९७७ ॥

स्तुतानि शस्त्राण्य म रैर्षानि तस्य जगत्पतेः ॥
अन्वयुलानि तं रामं कृत्वा पुरुषानिग्रहम् ॥ ९७८ ॥

वेदाश्च सर्वे त्रि ञ गन्मूलं राजर्षिरूपिणम् ॥
अनुजग्मुस्तदा रामं प्रभु ब्राह्मणरूपिणम् ॥ ९७९ ॥

ओंकारश्चाथ गा य त्री वषट्कारश्च मूर्तिमान् ॥
यज्ञाश्चानुव्रता रामं सर्वे पुरुषविग्रहाः ॥ ९८० ॥

दृष्टाः रावरिया रा स्त पौराजानपदा जनाः ॥
अन्वपु पशव· सर्वे पक्षिणः स्थावरा अपि ॥ ९८१

सर्वे रामानुग म ने दृष्टाः पुष्टा प्लवगमाः ॥
तेषां कृपूत भाग्येन स्वर्गद्वारमपावृतम् ॥ ९८२ ॥

भूताः प्रेताश्चानु ज ग्मुः प्रभु किंवहुना तदा ॥
न सूक्ष्ममप्ययोध्यायां प्राणिजातं स्म दृश्यते ॥९८३॥

भ्रातरौ मंत्रिणो य स्ताः सर्वे सांतःपुराः पुरात् ॥
निर्गत्य तेन्वयू राम प्रभुं तद्गुणरंजिताः ॥ ९८४ ॥

अध्यर्धयोजनं ञ म्मिजन्ममृत्युभयापहं ॥
गत्वा ददर्श सरयूं रामः पुण्योदकां नदीम् ॥९८५॥

तस्याः स्वर्गप्रदो य स्त देशे रामः समागतः ॥
तस्मिन्मुहूर्ते ब्रह्मापि त्रिदशैर्मुनिभि सह ॥ ९८६ ॥

विमानानां भास्व रा णां शतकोटिभिरावृत ॥
प्रभाभिः स्वर्गिणां व्योम ज्योतिर्मयमिवाभवन् ॥९८७॥

सुखस्पर्शस्तत्र म रुद्ववौ शीतः सुगन्धवान् ॥
पपात पुष्पवृष्टिश्च देववाद्यानि सस्वनुः ॥ ९८८ ॥

गंधर्वाश्च जगुः श्री मद्रामस्य चरितं मुदा ॥
मुख्या अप्सरसस्तत्र ननृतुर्हृष्टमानसाः ॥ ९८९ ॥

रचितांजलि रा रा समागत्य विधिरब्रवीत् ॥
आगच्छ विष्णो भद्रं ते तां तनु प्रविश स्वकां ॥९९०

भ्रातृभिः सह धा म स्वं निजं विष्णो विभूषय ॥
लोकानां गतिरस्याद्य नत्वां जानंति केचन ॥ ९९१ ॥

ज्ञानशक्तिं विनाऽज त्वां न जानंति जगद्गुरो ॥
इति वाक्यं विधेः श्रुत्वा रामो रमयतां वरः ॥९९२॥

पद्मापतिः पुण्य य शाः सशरीरोनुजैः सह ॥
विवेश वैष्णवं धाम ध्यातं यत्साधुभिः सदा ॥ ९९३ ॥

ततो विष्णुमयं रा मं पूजयंति स्म देवताः
सिद्धा मरुद्गणाश्चैव सेंद्राः साग्निपुरोगमाः ॥ ९९४ ॥

देवर्षयो जात म हा गंधर्वास्त्रिदशांगनाः ॥
सुपर्णनागयक्षाश्च दैत्यदानवराक्षसाः ॥ ९९५ ॥

अत्र त्वय्यागतेऽज त्रिदिवः पूर्णमनोरथः ॥
दृष्टो विकल्मषो जात इत्यूचुर्विष्णुमव्ययम् ॥ ९९६ ॥

अथ विष्णुः स्वमि य कृत्तं पितामहमब्रवीत् ॥
एषां लोकं जनौघानां दातुमर्हसि सुव्रत ॥ ९९७ ॥

इमे सर्वेप्यात्म ज न्मन् स्नेहान्मानुगताः सदा ॥
भक्ता हि भजनीयाश्च सक्तात्मानश्च मत्कृते ॥ ९९८ ॥

श्रुत्वा वाक्यं सापि य स्य र्मेला विश्वकृदब्रवीत् ॥
लोकान्संतानकान्नाम यास्यंतीमे समागताः ॥ ९९९ ॥

तिर्यग्गतं त्वानु रा मात् यद्विष्णोनुगतं भुव ॥
प्राणांस्त्यक्ष्यति भक्त्या तत्संतानेषु निवत्स्यति ॥१०००

लोको यथा मम म हान् युक्तो ब्रह्मगुणैः सदा ॥
ब्रह्मलोकसमीपस्थः क्रममुक्तिप्रदः कृतः ॥ १ ॥

लोकः संतानकः श्री मान्मयैषामद्य कल्पितः ॥
इत्युवाच स्वयं ब्रह्मा भगवान्भूतभावनः ॥ २ ॥
ततः पतिर्वान रा णां सुग्रीवो हृष्टमानसः ॥
निमज्य सारवे तीर्थे विवेश रविमंडलम् ॥ ३ ॥
गोप्रतारात्व्हये म मास्तीर्थे परमपावने ॥
ऋक्षाश्च कपयः प्रापुः सुरान्येभ्यस्तदुद्भवः ॥ ४ ॥
पौरा जानपदा ज ग्मुः स्वजनैः सह सारवं ॥
स्वर्गस्थाः शुश्रुवुस्तेषां चकिताः सहसा रवं ॥ ५
स्थावरा जंगमा प शैर्महद्भिर्दुर्लभं पदम् ॥
गोप्रतारे कृतस्नानाः प्रापुर्भासुरविग्रहाः ॥ ६ ॥
सुतीर्थे प्राणिना रा स्ते प्रहृष्टाः कृतमज्जनाः ॥
दिव्यदेहाः प्रसादेन प्रभोः सर्वेपि सज्जनाः ॥ ७ ।
अमर्त्यत्वं गता म र्त्या दिव्यालंकारवाससः ॥
विमानानि समारूढाः सर्वे भास्वरमूर्तयः ॥ ८ ॥
गोप्रतारे तदा ज न्मी सर्वस्त्यक्तकलेवरः ॥
दिव्यरूपोभवच्चापि बिडालो ग्रामसूकरः ॥ ९ ॥
सरयूपुण्यतो य स्य महिमा परमाद्भुतः ॥
ये तत्र त्यक्तदेहास्ते लोकं संतानकं गताः ॥१०॥
संतानकं मुदा ज ग्मुर्ऋक्षवानरराक्षसाः ॥
अनुग्रहाद्भगवतो रामस्याद्भुतकर्मणः ॥ ११ ॥
गंधर्वैः सह गा य द्भिः पुण्यं निजयशोद्भुतं ॥
शृण्वन्संतानकं निन्ये विमानैस्तान्दयार्णवः ॥ १२ ॥
तत्र सर्वानुदा रा णां नाथः श्रीविष्णुरीश्वरः ॥
स्थापयामास तान्प्रेम्णा पिता पुत्रानिवौरसान् ॥ १३
ततः स्वयं स्वधा म स्वैः सर्वैर्ब्रह्मादिभिः सह ॥
ययौ भक्तमयूराणां मेघो रामः सतां गतिः ॥ १४ ॥

श्रीमद्रामायणं श्री मान्वाल्मीकिर्मुनिपुंगवः ॥
महाकाव्यं चकारेत्थं भव्यमादिमहाकविः ॥ १५ ॥

गीतं रामकुमा रा भ्यां श्रुतं सर्वैर्महार्षिभिः ॥
ब्रह्मणा सत्यलोके च कैलासेऽपि शंभुना ॥ १६ ॥

अश्वमेधे महा मु न्यौ सह सर्वैर्मुनीश्वरैः ॥
सचिवैर्भ्रातृभिः सार्द्धं रामेणापि श्रुतं स्वयं ॥ १७ ॥

हितेच्छुभिः सदा ज प्यं श्राव्यं दुःस्वप्ननाशनं ॥
पापतापप्रशमनं मनोरथकरं परं ॥ १८ ॥

वेदैः सममिदं य ज्ञदानतीर्थफलप्रद ॥
सर्वपापैः प्रमुच्येत पादमप्यस्य यः पठेत् ॥ १९ ॥

पापान्यपि दिवा रा त्री यः कुर्यान्मानवः सदा ॥
पठत्येकमपि श्लोकं पापात्स परिमुच्यते ॥ २० ॥

न केवलमिदं म ह्यां पाताले त्रिदिवेऽपि च ॥
नित्यं शृण्वंति संहृष्टाः काव्यं रामायणं पर ॥ २१ ॥

श्रीमद्रामायणेऽ ज स्रं प्रेमाख्यं हनूमतः ॥
नारदस्य तु सर्वस्वमेतद्वाल्मीकिसद्गुरोः ॥ २२ ॥

गंधर्वैर्गीयते य स्मात्सिद्धैश्च परमर्षिभिः ॥
सर्वैर्मुमुक्षुभिर्मुक्तैः सेव्यते सुमनोहरं ॥ २३ ॥

रामायण यशो ज स्रं श्रीमद्रीनायकाननं ॥
का न नंदति चैतेन समेतत्स्वर्द्रुकाननं ॥ २४ ॥

प्रेम रामायणे य स्यं प्रसन्नास्तस्य देवताः ॥
या आपदः प्रपश्यंति खलु ल्यस्यदेव ताः ॥ २५ ॥

वाल्मीकि तपसां रा शिमनुमान्य महाकविं ।
तद्गुरुं नारदं व्यासं शुकमन्यान्कवीन्मुनीन् ॥ २६ ॥

मंत्ररामायणं म द्यं श्रीमद्रामायणात्स्वयं ॥
दत्तमुद्धृत्य बालाय श्रीरामेण दयालुना ॥ २७ ॥

मंत्ररामायणे बालकांडे रामप्रसादजे ॥
त्रयोविंशतिरेवात्र मंत्राः संत्रासदाः कलेः ॥ १ ॥
द्वितीयेत्र सतामिष्टेऽयोध्याकांडे शुभप्रदाः ॥
विंशतिः परिसंख्याता मंत्राः सेव्याः सतां सदा ॥ २ ॥
तृतीयेरण्यकांडेऽत्र त्रिंशन्मंत्राः प्रकीर्तिताः ॥
कामदाः कविवर्गाणां नंदनस्था द्रुमा इव ॥ ३ ॥
चतुर्थेत्र किष्किधाकांडे कपिभिःपूजिते ॥
त्रिंशदेव महामंत्राः पुरुषार्थफलप्रदाः ॥ ४ ॥
पंचमे सुंदरे कांडे मंत्राः षट्त्रिंशदुत्तमाः ॥
सर्वोपि सेवनादेषां भवेत्पुरुषउत्तमः ॥ ५ ॥
मंत्राः षष्ठे युद्धकांडे षडशीतिरुदाहृताः ॥
सर्वेपि रसिका येभ्यः समुत्पन्नमुदाहृताः ॥ ६ ॥
मंत्रा उत्तरकांडेत्र सर्वसंसिद्धिवल्लभाः ॥
एकोनाशीतिरुदिता मुदिता यैः सतां सभाः ॥ ७ ॥
एवं समस्तु कांडेषु सर्वे मंत्राः शुभप्रदाः ॥
सदा जयंति चत्वारः शतानि त्रीणि चार्चिताः ॥ ८ ॥
मंत्ररामायणे ग्रंथे सज्जनानां सुखप्रदे ॥
अक्षिवाणाग्निशिखिभिर्विज्ञेया श्लोकसमितिः ॥ ९ ॥ ३९५
त्रयोदशाक्षरो मंत्रः सर्वत्रात्र विराजते ॥
तेनैतन्नामतः श्रीमन्मंत्ररामायणं बुधाः ॥ १० ॥
वर्णः प्रथमकांडेत्र महामंत्रस्य सन्मनाः ॥
श्लोकानां प्रथमे पादे सर्वत्र प्रथमः स्फुटः ॥ ११ ॥
द्वितीये च द्वितीयः स तृतीये च तृतीयकः ॥
एवं सप्तमकांडेपि मंत्रवर्णोपि सप्तमः ॥ १२ ॥
षष्ठे त्रयोदशश्लोकालिपरेतत्स्फुटीभवेत् ॥
आर्षात्समुद्धृतमिदं तीर्थं गंगान्हदादिव ॥ १३ ॥

॥ सत्काव्योपवन यदाद्यकविना वाल्मीकिना निर्मित ॥
॥ तत्रत्यैरतिरम्यपद्यकुसुमै प्रीत्या गृहीतैर्गुणे ॥
॥ श्रीमत्रे विरचय्य दाम रुचिर श्रीमत्ररामायण ॥
॥ श्रीरामस्य जगद्गुरोरुचितयो पादाब्जयोरर्पित ॥ १४ ॥

इति श्रीमंत्ररामायणे श्रीरामनंदनमयूरविरचिते श्रीमदुत्तरकांडे एकोनाशीतितमो मंत्र श्रीरामार्पणमस्तु ॥ शुभमस्तु ॥ ॥ समाप्तम् ॥

मोरोपंतकृत संस्कृत मंत्ररामायणाचें शुद्धिपत्र.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१	६	परमानरमा धवात.	परमा न रमाधवात.
२	२	मयोध्या	मयोध्या
"	१८	स्वभाव	स्वभाग
"	१४	मृश्यशृग	मृश्यशृगं
४	२१	मैंद	मैंद
५	१९	जग्रहुः	जगृहुः
"	२६	राव दितो	रावेदितो
७	५	महेंमुद्रस्ता	महेंद्रप्रमुखा
"	७	गृहीत	गृहीतः
८	९	बास	वास
"	९	यतात्मोरोस	यैतात्मोरास
९	२०	श्लिष्कर्णा	श्लिष्नकर्णा
"	टीप ५	शंकरोपम	शकरोपम
१०	१६	ममेध्यर्पोण	ममेध्यर्पेण
११	२३	कस्येम	कस्येय
१३	१८	दृष्टः	दृष्ट.
१४	८	लोभोत्सुरभिं	लोभात्सुरभिं
"	"	वासिष्ठस्य	वासिष्ठस्य
"	९	निर्मितेरिये	निर्मितेरय
"	२४	प्रार्थिता	प्रार्थित
१५	१२	यव	तव
१७	८	मनुगृहीतो	नुगृहीतो
"	१२	पुपाययो	मुपाययौ
१८	२०	सैव	शैन
१९	१३	शुक्ले	शुल्के
"	१९	प्रापिता	प्रेपिता
"	१९	दत्ता	दूता
१९	२८	सार्ध	सार्धं
२०	८	प्रातिग्रहो	प्रतिग्रहो
"	११	नद्रो	नंदो
२१	२६	शिविरां	शिविरं
२३	४	पुज्यो	पूज्यो
"	१०	महीते	महीते

पृ.	पं.	अशुद्ध.	शुद्ध.
		अयोध्याकांडम्.	
२५	९	अयर्था	अयथा
२६	२४	जोऽस्ति	जोऽस्तु
"	"	सधा	संधः
२७	१४	प्रदक्षणी	प्रदक्षिणी
२८	२०	श्रृणु	शृणु
३०	६	पुजयि	पूजयि
"	१८	तुणा	तूणा
३१	२१	श्रुणु	शृणु
३२	४	तंमसं प्राप्य	तमसंप्राप्य
"	१७	कृदडका	कृदंडका
३३	२३	स्पग्नी	स्पग्नी
"	२६	पादानतया	नतया
३४	८	त्यक्ता	त्यक्ता
"	२३	वसिष्ट	वसिष्ठ
"	२४	ब्रवींकुद्ध	ब्रवीन् क्रुद्धः
३५	१८	देव सम	देवसम
३७	१४	दष्टि	दृष्टि

पृष्ठ	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
३८	१६	जट	जटा
"	"	सागर	सगर
३९	१८	मुर्छितो	मूर्छितो
४३	१०	समगास्य	समवाप्स्यसि
"	१६	न्यब्र	न्यब्र
"	१८	शाभयिप्यसि	शोभयिप्यासि
"	२४	पृच्छ	पृच्छय
		आरण्यकांडम्.	
४५	४	रूपो	रूपी
४७	९	स्वं	स्त्वां
५०	१५	परिहास विचक्षणा	परिहासविचक्षणा
५३	१६	सालो	सारो
५६	१२	मारिचो	मारीचो
५८	२	जघांनांग	जघानांग
५९	२	संशय	संशयः
५९	१८	वहवो	वहवः
"	२३	सुमरा	सुमरा
"	२४	पुर्वो	पूर्वो

६०	१	ऩग्रहणं जीवन्नम्ये-त्ययं मृगः	न गृण्हीयाज्जीवंत-मेन्य वै मृगम्
६१	२ टीप	शुद्ध	युद्ध
६२	२	स्य क्षाम्य	त्स्यक्ष्याम्य
६४	३	नद्यो	न घो
६३	९	सदेवा सुरमानुषाः	सदेवासुरमानुषाः
६४	२	भृश भयं	भृशभयं
”	१०	वामोरुतापसेनवितेजसा	वामोरु तापसेन वितेजसा

६४ पृष्ठापुढें ६३, ६४, ६५, ६६ असे पृष्ठांक चुकून पडले आहेत ते अनुक्रमें ६५, ६६, ६७, ६८ असे शुद्ध करून नंतर पुढील अशुद्धें शुद्ध करावीं.

६५	५	कैकयी	कैकेयि
६५	१२	आनेस्यसि	आनेष्यासि
”	१५	पश्यायं	पश्यार्य
”	२४	श्रृणु	शृणु
६६	२५	मनरच्येवं	मनस्व्येवं
६७	४	स्फुरितोष्टः	स्फुरितोष्ठः
”	६	तले ना	तस्ना
”	१०	वाल्मी	वल्मी
”	१७	आलय	आलय:
६९	१३	वद्धुं	बंद्धुं
७०	२४	यानं	यींमं
७२	६	न्वहन्	न्वहन्
”	८	नासा स्तनी	नासास्तनी
७३	१६	पंपा वर्मो	पंपावर्मो

किष्किंधाकांडम्.

७४	१६	पृष्ठसीतं	पृष्टसीतं
७९	१६	रघुत्तम	रघूत्तम
”	१९	स्तूर्ण	स्तूर्णी
८०	४	त्वमसुरं	तमसुरं
८१	१८	प्रयेतु	मपेतु
८२	७	ऊवा	उवा
८३	६	तिट	तिष्ठ
८५	७	दाशाका	दाज्ञाका
”	२४	श्रिते	चिते
८७	२६	स्यापथा	स्यापया
८८	२५	वत्स मागतं	वत्समागतं

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
८९	२१	ताराप्रि	तारा प्रि
९२	४	फुर्वंतो	कुर्वंतो
९४	२०	सक्त	सस्त
”	”	नक्त दिव	नक्तदिव
९५	८	दैष्ट्वा	दृष्ट्वा
९६	१	स्त्री	स्त्री
”	”	ज्येष्ट	ज्येष्ठ
”	१८	भुमी	भूमौ
९७	१	श्रुण्व	शृण्व
”	१३	वेदम्या	वेदम्य
९९	२६	दुता	दूता
१००	२६	यस्म	यस्य
१०१	१	यच	वेच
”	४	स्त्रीश	स्त्रिश
”	४	वरोचानि मत्ते	वैरोचानिमत्ते
१०२	६	शापेनसा	शापेन सा
”	१५	स्न्वरय्य	रनय्य
”	१९	सभ्राते	सभ्रान

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
”	२५	क्षिता	क्षिता
१०३	२	समर्थस्त	समर्थस्त्व
”	९	जृभ	जृम्भ
”	१६	सचारा	सचरा
		सुंदरकांडम्.	
१०५	७	गन्ना	गत्वा
”	१३	इत्युक्त्वा	इत्युक्ता
१०६	६	प्रविष्ठो	प्रविष्टो
”	११	बुद्धास	बुद्ध्वा स
१०८	१	कपि सत्तम	कपिसत्तम
”	७	देवीं	देवीं
१०९	१६	निसत्य	नि सृत्य
”	”	भुमे	भूमे
१११	१३	प्रतिष्टित	प्रतिष्ठित
११२	२	धरण्या	धरण्यां
”	६	रक्षो धर्म	रक्षोधर्म
”	११	मैथिली	मैथिलि
”	१७	भामिनि	भामिनि

११३	१८	कार्या	कार्यो
११५	२६	भयत्ये	भवेत्ये
११६	१	द्रल्न भोक्ता	द्रल्नभोक्ता
,,	१५	जम्न	जन्म
,,	१६	वामे ना	वामेना
११७	१९	स्नाप	स्लप
११८	१८	मराशयम्	मराशयम्
११८	२१	आनार्या	अनार्या
१२१	२३	तिष्ट	तिष्ठ
१२२	१२	मन्नवीत	मब्रवीत्
१२६	२०	सकल्प	संकल्प
१२८	२	मिंव	मिव
१३३	२१	नेतृन्	नेतॄन्
,,	२४	दैष्टा	दंष्टा
१३९	२३	मणीं	मणिं
		युद्धकाण्डम्	
१४१	१७	तज्ञः	तज्ज्ञः
१४३	२६	मालंव्य	मालंब्य
,,	२३	दग्दा	दग्धा

१४६	१९	महापार्श्व	महापार्श्वः
१४७	२	मुर्द्धा	मूर्द्धा
,,	२६	जेंडे	जेंडैः
१४८	२	हितल्का	हितका
,,	३	इद्र	इंद्र
,,	टीप १	कुबेशा	कुबेरारा
१४९	१	चतुभिः	चतुर्भिः
,,	६	गृण्हत्य	गृह्य
१५०	२४	दुर्धर्पः	दुर्धर्षः
१५१	टीप २	वक्र	वक्त्र
१५२	१५	जहारर्श	जहार
,,	१८	त्वमाय	त्वामद्य
१५३	४	समापुधि	समा युधि
,,	१६	राजान	राजानं
,,	२०	शुमहा	शुर्महा
१५४	१६	किष्किषा	किष्किंधा
,,	१७	स्त्वव	स्तव
१५५	१०	यरामिच्छान्नि	यरामिच्छान्नी
,,	,,	उपाधाय	उपधाय

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१५५	१२	ऽवुधे	ऽबुधे	१७६	२६	विभंशो	विभ्रंशो
१५६	४	गाधत	गाधत्त	१७७	२३	रामो	रामो
१५७	४	वीस्तीर्ण	विस्तीर्ण·	१७८	टीप १	रावणाचें	ब्रह्मदेवाचें
१५९	६	प्रपन्ड	पपन्ड	१७८	टीप ३	कूशध्वज	कुशध्वज.
१६१	१	मार्यं	मार्ये	१७९	२	कुभकर्णो	कुंभकर्णो
१६२	१५	श्रृणु	शृणु	१८०	१९	दशरथि·	दाशरथिः
"	१६	त्वमो	त्वन्मो	१८१	११	रुष्ट	रुष्ट
१६३	२४	कथयन्	कथयन्	१८२	२१	अर्पेत	आपेत
१६५	२४	सुग्रीवस्तै	सुग्रीवस्त्व	१८३	६	जन्धुश्च	जघुश्च.
१६६	१६	शरण	शरण	१८४	३	कर्णो	कर्णौ
१६७	६	गिदरेण	गिदूरेण	१८४	९	द्रुत	द्रुत
१६८	७	तद्वारण	तदारुण	"	१६	गेहे	देहे
१७०	२६	कैकेया	कैकेयी	१८५	१४	अधिरोऽहतु	अधिरोहतु
१७१	१९	दृष्टा	दृष्ट्वा	१८६	३	राकेश	राकेशं
१७२	१९	द्विग	द्विज	"	५	तद्भुज	तद्भुज
१७४	१९	वराहेता	वराहेत्ता	"	१३	प्रभु·	प्रभुः
१७५	१६	भम	भग्न	"	१६	कुंभकर्णाय	कुंभकर्णाय
"	टीप ४	नलि	नील	१८७	१६	स्यदनो	स्यंदनो

१८९	२५	मतिभान्	मतिमान्	२०९	१४	णाद्रुत	णाद्भुत
१९०	१२	योजायि	योजयि	२०९	२१	रव्यतुः	रव्यातुः
,,	१५	भारणे	भारेण	२१३	९	प्ययः	व्ययः
१९१	९	मूभृतः	भूभृतः	२१३	२५	श्याम तामरस	श्यामतामरस
१९४	६	द्वारणाय	०यं	२१४	७	स्वानुजः	सानुजः
१९४	१०	तं	तां	२१४	१८	सामाइास्य	समाधास्य
१९४	१२	स्वां	तां	२१५	२	त्वयोक्ता	त्वयोक्तो
१९५	४	दुद्रुर्युर्हेति	दुद्रुर्हेति	,,	२२	यस्मन	यस्मान्न
१९५	८	मसा	मत्ता	,,	२३	कौसल्यं	कौसल्या
१९६	२१	संप्रहासे	संप्रहारो	,,	२४	दुष्टुं	द्रष्टुं
१९८	१२	बिभीणे	बिभीषणो	२१६	१३	यश्य	पश्य
,,	२३	गंघ	गंध	२१६	,,	सिकूट	त्रिकूट
२०१	६	तदृष्ट्वा	तद्दृष्ट्वा	२१७	६	प्रमो	प्रभो
,,	११	ततैः	ततेः	२१९	६	सौम्य	सौम्य
२०२	१३	मर्मज्ञास्ता	मर्मज्ञास्ता	२१९	१४	वृस्यां	वृष्यां
२०७	७	मरुद्गणाः	मरुद्गणाः	२२१	१९	जन्मीड्यं	जन्मेड्यं
,,	१९	शुचा	शुचा	२२२	४	राक्षसेंद्र	राक्षसेन्द्रे
२०९	९	फुलश	कुशलं	२२४	१	श्रीरमि	श्रीरामे
,,	१२	समाज़्ये	सभा जये	२२४	३	धरता	धरा

२४६	१२	किमय	किमयं	२५९	१३	क्रान्तं	क्रान्तं
२४८	१३	सपूज्यता	सपूज्य ता	२६१	६	वत	वत
,,	१४	गर्धवं	गार्धवं	२६२	१०	शास्त्रा	शास्त्रा
,,	१९	ता	ताः	,,	१९	पुत्रौ	'पुत्रौ
२४९	२	शुद्रुतः	शृद्रुतः !	२६३	२	अद्यमे	अद्य मे
२५०	४	सगते	स गते	,,	१२	वत्सलं	वत्सलः
,,	२६	धर्मेन	धर्मेण	,,	२६	श्रीराम	श्रीरामः
२५१	२१	देवैः	देवैः	२६५	१५	भीषणस	भीषण स
२५२	४	जय	जय तं	२६६	२१	पुष्पकरात	पुष्पक रा
,,	२०	नघवा	नघ वा	२६७	,,	गर्भे	गर्भे
२५३	५	तुन्मु	तन्मु	२६८	१०	स्मृत्तला	च्छूत्तला
,,	१०	चित्रुति	चित्रुवि	२६९	१६	रमैः	रमै
२५४	१२	स्तामह	स्तामाह	२७१	१२	माचारात्यक्ता	माचारा त्यक्ता
२५५	३	न्किमग	न्किमग	२७३	५	मद्रुत	मद्भुत
२५५	४	प्राता	प्रातो	,,	२१	नुष्टिते	नुष्ठिते
२५७	१४	वर्षादम्बुद	वर्षास्वम्बुद	२७५	६	नासित्रेन	नासिष्ठेन
२५८	१७	साक्षसा	राक्षसा	,,	१०	स्रुभ	स्रुभ
,,	१९	र्भत्स्य	र्भत्स्यं	२७६	२०	प्रप	प्रपणै
२५९	,,	राणिं	नारीणिं	,,	२६	दूर	दूर

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२२४	२२	मन्दाकिन्या	मन्दाकिन्याः	२३८	१३	दशानन	दशाननः
२२५	१३	म्प्रभुता	प्रभुता	"	१४	स सुहृत्य	ससुहृत्य
"	१७	निहितो	निहतो	"	१९	मृत्ता	मृता
२२७	८	याभे	या मे	"	२६	मदोदरीच	मंदोदरी च
"	२०	कन्याः	कन्यास्तस्या	२३९	१५	स्तद्द्रष्टुं	स्तद्द्रष्टु
"	२६	ध्यारस	ध्यवस	"	२६	क्ष्यानु	क्ष्यानु
२२९	९	मतश्च	मत्तश्च	२४०	१९	हंतव्या	हंतव्यो
"	१९	पिडिताः	पीडिताः	२४१	६	मुशिक्तं	मुशिक्त
२३०	१६	रसास	रास	२४२	१२	राजस	संरस
"	२६	गरुत्भान्	गरुत्मान्	"	१६	क्रानित	क्रान्तेन
२३२	१९	सरसा	स रसा	२४३	४	कलाना	कलोना
"	२६	पमच्छ	पप्रच्छ	"	७	मेदाभ्यारां	मेदाभ्यारां
२३४	२	तैंद्रियः	तैंद्रियः	"	८	वाद्रूम	वाद्रूम·
"	१६	पच	पंच	"	२३	कन्या	कन्या
२३५	१७	लोकगुरुः	लोकगुरुं	२४४	१	कृतसरा	कृतसरा
२३७	१	प्राप्ता	प्राप्ता	२४४	१	धर्षिता या	धर्षितायां
२३८	३	°धे	°धं	"	२६	स्युक्तेगु ध	स्युक्तेगुष
"	१३	प्राप्त	प्राप्य	२४५	१२	संतुतमा	सतु तृमा

२४६	१२	किमय	किमयं	२५९	१३	क्रान्तं	क्रान्तं
२४८	१३	सपूज्यतां	सपूज्य तां	२६१	६	वत	वत
,,	१६	गर्धवं	गर्धवं	२६२	१०	शास्त्रा	शास्त्रा
,,	१९	तां	ताः	,,	१९	पुत्रो	पुत्रो
२४९	२	श्रुद्धतः	भृद्धतः !	२६३	२	अद्यमे	अद्य मे
२५०	४	सगते	स गते	,,	१२	वत्सलं	वत्सलः
,,	२६	धर्मेन	धर्मेण	,,	२६	श्रीराम	श्रीरामः
२५१	२१	दैवैः	दैवैः	२६५	१५	भीषणस	भीषण स
२५२	४	जय	जयं तं	२६६	२१	पुष्पकराव	पुष्पक रा
,,	२०	नघवा	नघ वा	२६७	,,	गर्भे	गर्भे
२५३	५	तुन्मु	तन्मु	२६८	१०	स्सृंखला	च्छृंखला
,,	१०	चिद्रुवि	चिद्रुवि	२६९	१६	स्मैः	स्मै
२५४	१२	स्तामह	स्तामाह	२७१	१२	माचारात्यक्ता	माचारा त्यक्ता
२५५	६	न्किमग	न्किमग	२७३	५	मद्रुत	मद्रुत
२५५	४	प्रातो	प्राप्तो	,,	२१	नुष्टिते	नुष्ठिते
२५७	१४	यर्षादम्बुद	वर्षास्वम्बुद	२७५	६	वंसिष्ठेन	वसिष्ठेन
२५८	१७	साक्षसा	राक्षसा	,,	१०	कभ	कुभ
,,	१९	र्भत्स्य	र्भर्त्स्य	२७६	२०	प्रय	प्रपर्यौ
२५९	,,	राशिं	नारांशि	,,	२६	दुर	दूर

शुद्ध
मन्दाकिन्याः
प्रमुखा
निहतो
या मे
कन्यास्तस्या
ध्यवस
मत्तश्च
पीडिताः
रास
गरुत्मान्
स रसा
पमच्छ
तेंद्रियः
पंच
लोकगुरुं
प्राप्ता
०९

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
२३८	१३	दशानन	दशाननः
”	१४	स सुहृत्य	ससुहृत्य
”	१९	वृत्वा	वृतवा
”	२६	मंदोदरीय	मंदोदरी य
२३९	१५	स्तद्र्ष्टुं	स्तद्र्द्रष्टुं
”	२६	ध्यानु	ध्यानु
२४०	१९	हंतव्या	हंतव्यो
२४१	६	मुनिर्क्तं	मुनिसक्तं
२४२	१२	सत्रस	संत्रस
”	१६	क्रानित	क्रान्तेन
२४३	४	कलाग	करोषा
”	७	वेदभ्यासं	वेदाभ्यासं
”	८	वांड्म	वाड्म·
”	२३	कन्या	कन्यां
२४४	१	करतरा	कततरा
२४४	१	धर्षिता या	धर्षितायां
”	२६	स्युक्तेपु ध	स्युक्तेपुश्र
२४५	१२	संतुतृप्ता	संतु तृप्ता

पृ०	पं०	अशुद्ध	शुद्ध	पृ०	पं०	अशुद्ध	शुद्ध
२७८	७	[illegible]	छाया	"	१८	मर्षा	मर्षे
२७९	११	म [illegible]	मम	२८७	१४	पृ-छा	पृ-छया
"	१६	[illegible]	चारु शो	"	१६	नृप नानमानीः	नृपानानमानीः
२८०	२५	[illegible]	रक्षा	२८८	५	दूत.	दूताः
२८१	१०	मुनि	मुनि	२८९	४	अनृत	अनृत
२८२	७	ब्रह्म	ब्रह्म	२९०	३	धरणी	धरणी
"	९	[illegible]	[illegible]	२९१	२०	किनी	किन
"	१२	[illegible]	मगा रो	२९४	१५	सौमित्र	सौमित्रि
"	१६	[illegible]	ब्रह्मर्षि	२९७	१६	रिशोश	रिपोश
२८३	१८	नगा	मगा	"	२०	बीधे	बांधे
२८४	२	अर्दशीन	अदर्शन	३०१	१	पभ्रा	पद्भ्या
"	२२	कर्दम	कार्दम	"	१०	क्षा	क्षा
२८५	२६	मुनि	मुनि	३०३	१४	स्दा	स्दाः
२८६	४	मुनिवरही	मुनि वरही	३०४	३	वांबे	बांधे